Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټړون

خپلې قدرمنې، درنې او پښتنې مور ته!

چې د سر وېښته یې د سره اوښتون څپېړو او نادودو، زما د روزنې او سوکالۍ په هیله له وخته مخکې سپین کړه.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ســــــريزه

الحمد لله رب العٰلمين و الصلوآ و السلام علي خاتم الانبياء و المرسلين و علي آله و اصحابه اجمعين.

اما بعد :

په نورو ژبو کي په تېره په عربي ژبه کي زموږ د قبلې (کعبې شريفي)،

مکې مکرمې، مدينې منورې او د حج د نورو سپېڅلو ځايونو د تاريخ او د حج د مناسکو په هکله ډېرکتابونه تاليف سوي دي. عربي تاريخ پوهانو او د اسلامي نړۍ د نورو ګوټونو عالمانو په دې هکله ډېرڅه کړي دي .

خو افسوس چي د پښتو ژبي زېرمه د مکې مکرمې او کعبې شريفي د متبرك تاريخ او احوالو له شتون څخه تر اوسه بې برخي پا ته وه، چي په نتيجه کي موږ د خپلي قبلې او دغه ډېر ستر ديني، اسلامي منځي (مرکز) له سوابقو او پرهغې باندي د تېرو سوو حوادثو څخه نا خبره وو .

زموږ حاجيان چي به حج ته تله له ځينو کسانو پرته د حج د مناسکو او د حج د مقدسو اماکنو څخه به يې ډېرلږ معلومات درلودل، دا ځکه چي په پښتو ژبه د مکې،کعبې او د حج د تاريخ په هکله تر اوسه هيڅ کتاب نه وو ليکل سوی. او په نورو ژبو زموږ ډېروګړي پوهيږي نه.

له دې امله به زموږ حاجيانو د حج د سپېڅلو اماکنو په باب د مخکنيو معلوما تو پرته د حج د مناسکو د يوه وړوکي کتابګوټي له مخي حج کاوه. خو لکه چي پوهيږو يو عمل هغه هم د حج عبادت هله ډېر ښه خوندکوي چي سړی د هغه له سر، حکمت او سابقې څخه ښه خبروي. او د يوه ځای او اسلامي اثر زيارت هله ډېر په زړه پوري وي چي سړی د هغه له سوابقو څخه بشپړ معلومات ولري .

له بله پلوه موږ هره ورځ په پنځه وخته لمونځونو او نورو عباداتو او چاروکي مخ پر قبله دريږو، خو حال داوي چي له دې قبلې او د هغې د تاريخي ځرنګوالي څخه ډېر لږ معلو مات لرو چي داسي نه ښايي.

له فرهنګي لحاظه هم که موږ د هر اسلامي هيواد يوه کتابتون ياکتاب پلورنځي ته ورسو، موږ به د کتابونو په فهرست کي ارو مرو د مکې مکرمې د تاريخ او فضايلو په هکله څو کتابونه ومومو، خوکه زموږ د هيواد کوم کتابتون يا کتاب پلورنځي ته ورسو، موږ به په دې هکله هيڅ کتاب و نه مومو او که وي هم به په نورو ژبو وي چي داسي هم نه ښايي .

له دې خبرو پرته هر مسلمان ته په کار ده چي د مکې اوکعبې، دغه راز د رسول

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښار مدينې منورې او نورو اسلامي مقدسو عبادتځايونو او آثارو د تېراو اوس مهال څخه د يوه کامل مسلمان په توګه بشپړ معلومات او مطالعه ولري .

نو د دې خبرو په پام کې نيولو سره او زموږ د پښتو خوږې ژبې د دغې بې بضاعتۍ له امله په تېره کله چې دغه خبرې ماته په ځانګړې توګه په 1421 س. (سپوږميز)کال کې د حج په جريان کې جوتې سوې، نو ما وپتېيل چې د مکې مکرمې او په دغه مبارکه بقعه کې زموږ د سپېڅلي قبلې؛ کعبې شريفې تاريخ په پښتو روانه او آسانه ژبه وليکم .

خو بايد اعتراف وکړم چې ما ته ډېر ژرځرګنده سوه چې زه د دغسې ډېردرانه کار د سرته رسولو واك او صلاحيت نه لرم. ځکه دا چاري پراخه مطالعه او ژور ليد غواړي چې زه له دې څخه بې برخې يم.

له بلې خوا زه او مکه شريفه ډېر سره ليري وو چې د دې کارد ترسره کېدو لپاره هلته تلل او راتلل هم څه آسانه کار نه وو. دغه راز د دې موضوع په هکله د کتابونو د برابرولو په اړه هم بايد وويل سي چې دا کار هم خورا ډېر ستونزمن دی. زموږ په هيواد کې په تېره په دغسې ناسمو شرايطو کې ترڅېړنې د مخه د دې څېړنه ضروري ده چې د موضوع اړوند کتابونه چيرې او څنګه په لاس راتلای سي.

خو په هر ډول څنګه چې مې په دې هکله هوډ کړی وو، خپل همت مې له لاسه ور نه کړ؛ بلکې په تلاښ مې ګوتې پورې کړې. لومړی مې د مکې مکرمې،کعبې شريفې او نورو مقدسو اماکنو په هکله د مأخذونو په تر لاسه کولو پيل وکړ، او بيا د هغو په مطالعه او څېړنه بوخت سوم، څو بالاخره مې وپتېيل چې د مکې مکرمې تاريخ وليکم، چې پای د لوی څښتن په عميم فضل او احسان دا دی د دې درانه او با ارزښته کار ترعهده را ووتلم. دلته زه بايد ومنم او اعتراف وکړم چې دا کتاب نه زما په پوهه بلکې د لوی خدای په اراده بشپړ سوی دی. د کتاب د څرنګوالي په هکله بايد ووايم چې ما په دې کتاب کې د افسانوي او ضعيفو روايتونو له راوړولو څخه تر وسه وسه ډډه کړې ده. او خرافي او مبالغه آميزه خبرې مې نه دي پکښې راوړي. د کتاب د مصادرو په هکله بايد ووايم چې ما د دې کتاب په ليکلو کې له څلور ډوله آثارو څخه ګټه اخستې ده :

لومړی د قرآن کريم آيتونه او د رسول او اصحاب کرامو صحيح احاديث او ويناوې دي. دوهم هغه تاريخونه دي چې د لومړي لاس موادو په ډله کې راځي،کوم چې په مکه مکرمه کې د تاريخي پېښو په مهال او يا هغو ته په نژدې مهال کې په مکه مکرمه يا مکې ته په نژدې سيموکې ليکل سوي دي. درېيم هغه تاريخونه دي چې په اوس مهال کې د مکې مکرمې يا د هغې د شا وخوا سيمو عربي مؤرخينو او نورو پوهانو د لومړی لاس منابعو پر بنسټ ليکلي دي. څلورم هغه آثار دي چې د موضوع په اړه ورڅخه استفاده سوې ده. لکه د تفسير، حديث، مناسکو، ادب او نورو علومو او فنونو معتبرکتابونه. دلته يوه خبره د يادولو وړده او هغه دا چې ما ډېرکوښښ کړی چې کتاب هرڅه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډ وليکل سي او حجم يې غټ نه سي. او څنګه چي دا يو معلوماتي کتاب دی که څه هم ما د خپلي پوهي سره سم تر بحث لاندي موضوعګاني د څېړني د ميتود او د تاريخ ليکني

د معاييرو سره سمي څېړلي دي خو د کتاب محتوا مې داسي راوړې چي د هرلړ لوستي د لوستني وړ سي. له دې امله تکرار په تکرار د کتاب په متن او يا د هغه په لمن ليك کي د مأْخذونو تر ښوولو تېر سوم، ځکه که څه هم دا کار د تحقيق له اصولو او نورمونو سره سم کاردی، خو دلته يې يو د کتاب حجم زيا تاوه او بل د دغه ډول کتاب لوستونکو ته د مأْخذ ذکرکول دوني ضروري نه برېښي. خو بيا هم په بېلو بېلو برخوکي د ضرورت له مخي ځيني مأْخذونه ښوول سوي دي. البته بايد ياده کړو چي د دې کتاب په ليکلو کي دکتاب د وروستۍ برخي د ذکر سوو مأْخذونو څخه د کتاب په ډېرو برخو کي ګټه اخيستل سوې. که څوك غواړي چي د مکې مکرمې په هکله نوره مطالعه وکړي کېدای سي له دغو کتابونو څخه هغه چي د مکې په تاريخ پوري اړه ولري په لاس راوړي او مطالعه يې کړي .

له دغو مأْخذونو څخه د امام ازرقي (رح) " تاريخ يا اخبار مکه " ، " سيرآ ابن هشام " ،

د ابن جريرطبري، ابن خلدون او ابن کثير تاريخونه د مسعودي " مروج الذهب" ،

 "سمط النجوم العوالي" او " شفاء الغرام " د لومړي لاس هغه آثار دي چي ما مستقيماً ګټه ځني اخستې. يو شمېر نور اصلي مأْخذونه هم سته چي متاسفانه زما لاسته رانه غلل، لکه د علامه ابن ظهيرآ القرشي " الجامع اللطيف في فضل مکآ و اهلها و بناء البيت الشريف "، د علامه

قطب الدين حنفي کتاب " الاعلام باعلام بيت الله الحرام "، د مصرد ابراهيم رفعت پاشا " مراآ الحرمين " او د علامه بتنوني " الرحلآ الحجازيآ ". خو بايد ووايم چي د دغو کتابونو زيا تره برخي علامه محمد طاهر کردي په " تاريخ القويم " کي په بشپړه توګه را اخستي کوم چي د مکې مکرمې په هکله يوجامع کتاب دی او په درې ټوکه، شپږو برخو کي چاپ سوی او پر فهرستونو او تصويرونو سربېره څه د پاسه (3240) مخونه لري. زه د هغه او ځينو نوروکتابونو له متن څخه د دغوکتابونو له محتوياتو څخه مستفيد سوم. د مکې شريفي د تاريخ په اړه په اوس مهالوکتابونوکي همدغه " تاريخ القويم "،

 "تاريخ المکآ المکرمآ " ، " قصآ و تاريخ الحضارات العربيآ " ، " تاريخ الحضارآ العربيآ " ،

 "خلاصآ الکلام" ، " الدين و تاريخ الحرمين " ، " تاريخ ارض القرآن " او " الرحيق المختوم "

او نوردي، چي زما سره سته او ما مستقيماً استفاده ځنې کړې ده. دغه او د کتاب په پانکي نورکتابونه ټول معتبر او موثق منابع دي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پاکي باید ووایم چي دا کتاب ما صرف د پښتو او پښتنو د خدمت او د لوی ښتن د رضا لپاره لیکلی، نو له خپلو پښتنو او نورو پښتو لوستو ورونو څخه په ډېردرناوی هیله من یم چي دا کتاب ترلاسه کړي او ویې لولي او ماته د خدای په دربارکي د بخښني او مغفرت دعا وکړي. البته زه پوهېږم چي زما په دې کار کي حتماً نیمګړتیاوي سته، انسان له سهوي اوخطا خالي نه دی که کوم ځای کومه غلطي را څخه سوې وي د خپلو نېکو او ښو اخلاقو له مخي یې تصحیح کړي اوکه ماته د دې کتاب د بشپړتیا په هکله د لوستونکوګټوري نظریې راورسیږي زه به یې ډېر ممنون سم، اوکه خدای وکړه دکتاب په دوهم ځل چاپ کي به یې په پام کي ونیسو. خو د لوی ښتن له لویه درباره هیله من یم چي کتاب د حاسد او جاهل له بد ویلو وساتي، ما له اجر او ثواب څخه بې برخي نه کړي او په خپل عظیم فضل سره مي تر تېروتنو او ګناهونو را تېرسي .

سبحان ربك رب العزآ عما یصفون و سلام علي المرسلین و الحمد لله رب العلمین .

عبد المالك " همت"

د 1382 لمریزکال د غوا یي د میاشتي 23

د 1424 سپوږمیـزکال د لومـړۍ خـور 12

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی برخه: لومړني معلومات

2ـ جزيرآ العرب

څنګه چي مکه معظمه د عربو د ټاپو وزمي يو ستر، لرغونی او سپېڅلی ښاردی او د دې ښار د تاريخ، مځکي او نورو په هکله معلومات د عربو او د هغو د ټاټوبي سره په ارتباط کي وړاندي کيږي. ځکه نو لازمه ده چي لومړی د عربو د ټاپو وزمګي او د هغو د اصل او نسب په هکله هم څه معلومات وړاندي سي.

د عربو ټاټوبی د طبيعي حدودو له مخې يوه لويه او پراخه ټاپو وزمه ده چي درو خواوو ته يې اوبه او يوې خوا ته يې وچه ده . خو عرب ورته جزيرآ العرب (د عربو ټاپو) وايي. دغه ټاپو وزمه د آسيا د لويي وچګګي په سهېل لوېديز کي پرته ده چي د لمرخاته حد يې د فارس خليج

(عربي خليج) څخه پيل سوی، د عمان د سمندرګي په ګېون د هند پر سمندر پای ته رسيږي. دغه هند سمندر د عربو د ټاټوبي پر ټولو سهيلي حدودو راګرځېدلی او د هغه پر لوېديزو او شمالي برخو باندي ترسره سمندرګي (بحر قلزم) پوري رسيږي. او شمال لوري ته يې د سويز آبنا راځي. بيا يې شمالي حدود له هغې کرښې پيليږي چي په سرکي يې غزه ده. دغه کرښه پرطبريه يا (مردار) سمندرګي تېريږي، د اردن د سيند ختيز ته رسيږي، بيا له دمشق څخه تېريږي،د فرات سيند ته غځېدلې او پرفارس خليج پای ته رسيږي. البته د ځينو حدودو په هکله اختلافات هم سته .

د عربو ټاپووزمي ته نژدې هيوادونه د ختيز لخوا ايران، د سهېل لخوا هند، د لوېديزلخوا حبشه، سوډان او مصراو د شمال لخوا سوريه، الجزاير او عراق دي .

عربي ټاپووزمه پراخه مستطيل شکله مځکه ده چي سور يې د (1200) کيلو مترو، اوږدوالي يې د (2000) کيلو مترو په شاو خوا کي اټکل سوی دی. (تاريخ الحضارآ العربيآ الاسلاميآ) او په قصآ و تاريخ الحضارات العربيآ کي يې د هغې ټول مساحت درې مليونه مربع کيلو متره ښوولی دی. د عربو د ټاپو وزمي لويه برخه وچه او بې کښته بېديا ده، سيندونه نه لري خو لوی لوی غرونه لري چي له هغو څخه د اوبو چينې راوتلي او په ځينو برخو کي تالابونه اوښاګان د مځکو ناوې (وادی) خړوبوي او شنې کوي. د دغي ټاپووزمي دننه د غرونو يوه لړۍ ده چي " سرات " ورته وايي . دغي لړۍ دغه ټاپووزمه پرلوېديزاوختيزوېشلې ده. لوېديزه برخه د سرات له لمني څخه د سره سمندر ګي ترلاندي برخي رسېدلې، ځکه نو د دغي برخي لاندي سيمي ته غور يعني ژوره يا کښته سيمه وايي. او څنګه چي دلته ډېره تودوښه وي. له دې امله يې تهامه بولي. يعني د تندي ځای. ختيزه برخه يې لوړه او سرحدونه يې د عراق سره نښلي. ځکه نو دغي برخي ته نجد يعني لوړه مګځکه وايي. او د دغو دوو برخو په منځ کي چي کومه مځکه ده هغې ته حجاز يعني بېلونکې پوله وايي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عربو د ټاپو وزمي د زياترو برخو آب و هوا گرمه او وچه ده، خو ځيني برخي لکه طايف او نور پکښي سته چي د تودوښي په شپوکي يې هوا ډېره ښه او سړه وي. ان چي د يخنی په موسم کي يې ساړه دې کچي ته رسيږي چي د غرونو پر سرونو يې واوري ليدل کيږي. لنډه دا چي د عربو ټاپووزمه داسي يوه ارشوده چي بېلې بېلې هواوي، موسمونه او د ژوند بېل بېل ډولونه پکښي موندل کيږي او په دې ټاپو کي چي کوم وگړي اوسيږي د اروپا د وگړو ځلورمه جوړوي .

3ـ عـــرب

عربو ته ولي " عرب " وايي ؟ دې پوښتني ته ډول ډول جوابونه ورکړه سوي دي. " عرب " له اعراب څخه مشتق (اخيستل سوی) دی،چي معنايې ژبوري او د زړه د خبري څرگندونه ده. څنگه چي د عربو قوم ډېر ژبور او غړاندی وو، ځکه يې نو خپل نوم عرب کښېښووی او نورو ته يې (عجم) يعني گونگي وويل:

د انسابو پوهان وايي: د دې ملك لومړی اوسېدونکی يعرب بن قحطان وو چي د يمن د عربو لومړی پلار دی، ځکه يې نو د دې ملك اوسېدونکو او دې ملك ته عرب وويل. خو دا بېخي د قياس او تاريخي معلوماتو مخالفه خبره بريښي .

د ځمکپوهني (جغرافيې) پوهان وايي: د عربو د ملك لومړی نوم " عرباَ " وو چي وروسته " عرب " سو. بيا د دغه ملك اوسېدونکي هم عرب وبلل سول، چي دا درسته خبره

بريښي او تر اسلام وروسته هم دغه نوم پا ته سوی دی .

بل سوال دا دی چي دې ملك ته ولي عرباَ ويل سوی دی ؟ اصل دا دی چي په ټولو سامي ژبو کي " عرباَ " د بېديا مفهوم رسوي. په عبراني کي "عربا " بيابان او ډگر ته وايي او په خپله عربي ژبه کي د دې لرغوني مفهوم پاتي شوني سته، لکه چي د عراباَ معنا بدويت دی او د باديې او صحرا عربو ته تر اوسه هم دغه نوم کارول کيږي .

څنگه چي د عربو ملك زياتره يو بې اوبو او وچ بيابان دی، په تېره هغه برخه چي له حجاز څخه د عربو ترباديې،شام او سينا پوري غځېدلې ده، ځکه نو د دې ملك نوم " عربا " اېښوول سوی او بيا د مهالونو په تېرېدو سره د دغه ملك اوسېدونکو ته عرب ويل سوي دي. په قرآن کريم کي د عربو ملك ته د عرب نوم نه دی کارول سوی. د حضرت اسماعيل د

اوسېدني په يادونه کي دغه ملك ته " وادي غير ذي زرع " يعني بې کښته ناوه ويل سوې چي دا کټ مټ د عرب ژباړه ده. په تورات کي يې هم د اسماعيل د اوسېدو ځای " مدبار " بللی دی چي معنا يې ناودانه بېديا ده. اوکټ مټ د عرب ژباړه او د " وادي غير ذي زرع " مترادف لفظ دی .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عرب لفظ ترټولو د مخه د عیسی تر زیږیدو (میلاد) زرکاله پخوا د حضرت سلیمان په وختو کي اورېدل سوېدی او بیا په عامه توګه په عبراني، یوناني او رومي تاریخونوکي یاد سوي دي .

4ـ د عربو اصل او نسب

د اقوامو د تاریخ لیکونکو په اند عرب د سامي ټبر یوه څانګه ده او دا ټبر د حضرت نوح د یوه زوی " سام " اولاده ده. موْرخینو عرب د نسلي پلوه دري ډلي ښوولي دي :

_1عرب بائده: یعني هغه لرغوني عرب تېرې چي ګردسره له منځه تللي او د هغو په هکله ضروري تفصیلات هم په لاس نه سي راتلای ، لکه عاد، ثمود، طسم، جدیس، عُمالقه او نور .

_2عرب عاربه یا قحطاني عرب : دا د یمن اوسېدونکي دي چي د یعګرب بن قحطان له اولادې څخه دي،کوم چي په تورات کي یې د یارح بن قحطان اولاد بولي .

_3عرب مستعربه یا عدناني عرب: دا د حجاز، نجد او د هغو د شاو خوا سیمو عرب دي چي د عدنان نومي له نسله څخه دي او عدنان د حضرت اسماعیل له نسله څخه وو. دغه وګړي په (19) قبل المسیح پیړۍ کي په حجاز کي مېشت سوي دي. دوی ته " مستعربه " ځکه وایي چي د اسماعیل مورنۍ ژبه عربي نه وه. ده عربي له جرهمو څخه زده کړه،کوم چي یمني قبیله وه. " مستعربه " یعني عرب سوی قوم.

د جنوبي جزیرآ العرب یعني د یمن اوسېدونکي د قحطان اولاد او د شمالي جزیرآ العرب یعني د حجاز،نجد، تهامې او نورو اوسګېدونکي د عدنان اولاد په خپلو سیمو کي دونه ډېر سول چي بېلي بېلي قبیلې ځني جوړي سوې .

قحطاني عرب تر اسماعیلي عربو ډېرد مخه په تمدن کي وړاندي تللي وه او په تېرومهالونوکي یې ستري ستري واکمنۍ درلودې چي زیا تي مشهوري یې حِمٌیَرٌ ،کهلان

اوسبا وې. اسماعیلي عربو هم ترحضرت مسیح د مخه او وروسته ځیني نوم وتي واکمنۍ درلودې چي تر ټولو نامتو یې نبطي حکومت وو .

5ـ جــده

څنګه چي جده اوس مهال زیا تره په سعودي عربستان کي د نړۍ د حج کوونکو لومړنی تم ځای بلل کیږي او په تاریخ کي ډېرځلي د مکې اوجدې په هکله په ګډه څرګندوني سوي دي چي له دې امله هغې ته دحرمینو دروازه وایي. ځکه لازمه ده چي ددې ښار

په هکله څه وویل سي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په 26 سپوږمیز. کال کي چي حضرت عثمان له مدينې منورې څخه د عمرې لپاره مکې معظمې ته تشريف وړی وو، د مکې اوسېدونکو ورته وويل چي د شعيبيې د بېړيو تمځای (بندرگاه) چي د جاهليت له زمانې څخه کار ورځني اخيستل کيږي له مکې څخه ډېرليري دی،نو ته د جدې پرساحل نوی تمځای ودان کړه. له دې امله حضرت عثمان جدې ته ولاړ او د بندرجوړولوځای يې وکتی، او هلته يي د بېړيو د تمځي جوړولو حکم ورکړ .

د مسلمانانوخليفه هلته په سمندرکي غسل وکړاو ويې فرمايل چي:" دا مبارکي اوبه دي."

او حاضرين يې هم غسل کولو ته وروبلل. په دې ډول د شعيبيې پرځای جده د بگېړيو تمځی وټاکل سو چي اوس يې د بېړيو او الوتکو د يوه سترنړۍ وال تمځي (بندر) بڼه غوره کړې ده.

جده د سعودي عربستان يو ستر ښاردی چي پر " باب حرمين شريفين " سر بېره " عروس البحر الاحمر" (د سره سمندرگي ناوې) هم ورته وايي. مساحت يې تر(1250)کيلو مترو زياتيږي او تريومليون زيات وگړي پکښې اوسي. تر1980 ع.کال د مخه جده يو معمولي غوندي ښار وو، خو اوس دې ښار دونه پرمختگ کړی دی چي د امريکې او اروپا د ښارونو سره سيالي کوي. د دې ښارد سمندرپرغاړو باندې پاچهانو او لويو چارواکو لوي لوي محلونه جوړکړي دي چي هغوي ته ماډرني تفريح گانې برابروي .

په جده کي نه يوازې ستري ودانۍ، پراخ سړکونه، ستر ستر پلونه،غټ اوستر بازارونه اولوی لوی خرڅلاوځايونه سته، بلکي فابريکې، تصفيه خانې،کالجونه، پوهنتونونه او دمدنيت نوري ډېري نخښي نښانې هم سته. د جدې په شاو خوا کي هرځای د تمدن او پرمختگ آثار ترسترگوکيږي. او د غير الکولي مشروباتو لکه کوکاکولا، پيپسې کولا، د مېوو د اوبو اونورو

خوراکي شيانو،کارخانې په کارلوېدلي دي. البته هلته نړۍ وال هوايي ډگر او حج ترمينل هم سته. خو هلته د داسي صنعتونو داسي نخښه نسته چي د هيوادونو د پرمختگ لپاره په کار وي .

د جدې د سوابقو په هکله بايد ووايو چي په شفاء الغرام کي وايي چي ابن جبيرپه خپله سفرنامه کي ويلي دي چي :" په جده کي يو ځای وو چي په هغه کي يوه کلکه، پخه او لرغونې گمبته وه او ويل کېدل چي دا د بي بي حوا انا مځکي ته د راکوزېدو ځای دی."

او فاکهي په خپل" اخبار مکه" کې د حضرت ابن عباس په روايت وايي چي:" د حوا انا قبر په جده کي دی". شفاء الغرام زيا توي چي:" په جده کي د حوا انا قبر يو مشهور ځای دی."

د ايران د مظفرالدين شاه قاجار د وختو يو چارواکي مهدي قلي خان هدايت (مخبرالسلطنه) دخپل 1321س.کال په يونليك " سفرنامۀ مکه " کي وايي:" په جده کي د ليدلو وړ ځای زموږ د انا قبردی. دحوا انا قبرنه وو يو قيامت وو؛ پنځوس گامه اوږد دی د دغه قبر د سر او نو پربرابر يوه نيمه ورانه کوټه غوندي وه ". علامه محمد طاهرکردي په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاريخ القويم کي د الرحلاَ الحجازياَ د ليکوال علامه بتنوني له خولې د يوه اوږده بحث په ترځ کي وايي چي د جدې په ختيزلوري کي د يوه کيلو متر په واټن د هغې د ختيزي دروازې په خوله کي ،کومه چي " باب مکه " يې بولي، يو اوږد قبردی چي (150) متره اوږد، يو مترلوړ او درې متره پلن دی او دغه د حوا انا قبر بولي. خو علامه کردي او علامه بتنوني دواړه دا خبره نه مني اوپه دلايلو وايي چي دغه د حوا انا اصلي قبر نه دی او ځينو ټګمارانو د خرافات خوښو ناپوهانو څخه د صدقو ټولولو لپاره له ځانه جوړ کړی دی. و الله اعلم .

دوهمه برخه: د مکې مکرمې په هکله معلومات

6ـ مکه مکرمه

د عربو په ټاپو وزمه کي د اسلام د مقدس دين د راڅرګندېدو په مهال يو شمېر خپلواك ښارونه وه چي د ځانګړو سيمه ييزوچارواکو لخوا اداره کېدل. په دې ښارونوکي تر ټولو نوموتی د مکې ښار وو .

مکه د عربو او اسلام په پېښليك کي سترځای او ارزښت لري، ځکه چي دا په ټوله ټاپو وزمه کي له سترو ديني مراکزو څخه باله سي او د نړۍ له ګوټ ګوټ څخه مسلمانان دحج او زيارت لپاره ورته را درومي او درناوی يې کوي .

د اسلامي هيوادونو دا محور او ملجاء ستر سوداګريز مرکز هم دی. خلکو يې هم د تاريخ په اوږدوکي په سوداګري کي ستره ونډه درلوده او اوس يې هم لري. له دې امله يې استوګن د نورو هيوادو له حال احواله ډګ پر خبر او د پراخ نظر خاوندان دي .

په مکه مکرمه کي حضرت محمد زېږېدلی، پکښي اوسېدلی، قرآن پر نازل سوی، د نبوت اعلان يې پکښي کړی او ديارلس کاله يې خپل رسالت پکښي تبليغ کړی دی .

که څه هم د مکې ټولو خلکو لومړی اسلامي بلنه و نه منل او د حضرت رسول سره يې ښه نه کول، خو د مکې ترفتحې وروسته يې د اسلام په خپرولو او د اسلامي پوځ او دولت په قيادت او اداره کي ستره برخه واخيسته .

دا ښارداسي سپېڅلي ښار دی چي تراوسه په ټولو سياسي تحولاتو اوکورنيو او بهرنيو جنګ جګړوکي الهي قدرت، هغه او په هغه کي مقدس مکان (کعبآ الله) د اغيارو له نيوني او بلوسۍ ساتلی دی .

خدای دې د قيامت تر ورځي همدغسي، خوندي، ودان او ستر ولري آمين.

7ـ د مکې د نامه په هکله

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکې ته ځکه مکه وايي چې ګناهونه له منځه وړي. او يا له دې امله مکه ورته وايي چې د لرو اوبو مځکه ده او اوبه جذبوي. قيل : سميت مكآ لانها تمك الذنوب،اى تذهب بها، وقيل: لقلآ مائها. يا له دې امله مکه ورته وايي چې له هره لوري وګړې ورجذبوي او وربولي. وقيل: لانها يوْمها الناس من كل مكان فكانها تجذبهم اليها. يا له دې امله مکه ورته وايي چې وګړي ازدحام پرکوي او يو له بله سره پوري وهي. يا له دې امله مکه ورته وايي چې هر څوك چې هلته ظلم وکړي له منځه يې وړي. و قيل: لانها تمُكُّ من ظلم فيها،اى تُهلِكه. ياله دې امله مکه ورته وايي چې د جابرو واکمنو غرور اولويي له منځه وړي. وقيل : لانهاتمك الجبارين: اتذهب نخوتهم .

8ـ د مکې شريفي نور نومونه

هداياآلسالك وايي چې مکه شريفه خداى په " بکه " بللې او د مکې هماغه د وګړو د ازدحام او يو له بله دسره پوري وهلو معنايي ورته ليکلې ده. و سما ها الله تعالي " بكآ "، قيل: لازدحام الناس فيها تبك بعضهم بعضاً اى يدفع في زحماآ الطواف. په تفسيرکبيرکي هم

د " بکې " معنا په پورته ډول کوي او وايي:" ځينو ويلي دي چې ما محمد بن علي الباقر وليد چې په مسجد الحرام کي يې لمونځ کاوه او ښځه يې د لمانځه تر مخه تېره سوه، نو وايي چې زه ورغلم چې منع يې کړم، مګر هغه وويل چې پرې يې ږده،ځکه مکه له دې امله " بکه " بلل سوې چې وګړي يو له بله ازدحام پکښي کوي؛ ښځه د نارينه د لمانځه ترمخه تېرېږي او نارينه د ښځې د لمانځه تر مخه تېرېږي، په دې ځای کي دا چاري پروا نه کوي."

په تفسير مظهري کي وايي: " بکه " او " مکه " دواړه په يوه معنا دي، عرب " ميم " په

"ب " بدلوي، لکه " نميط " او " نبيط " او " لازم " او " لازب " او " راتب" او " راتم ". خو ځيني عالمان بيا وايي:" بکه " کعبې او يا د هغې سره د طواف ځای ته وايي او " مکه " د مکې د

ښار نوم دى .

په تفسيرکشف الاسرارکي وايي: " بکه د مسجد نبوي نوم او مکه د حرم نوم دی". او امام فخرالدين رازي په تفسيرکبيرکي فرمايي:" شك نسته چې مراد له بکه څخه همدغه مکه ده. او د بکې د نامه يوه وجه دا بولي چې مکه د جابرانو مغزي ورماتوي او ظالم لا بده اراده نه وي پکښي کړې چې بيا يې غاړه ور پرې کړې وي او له لويی يې اچولی وي ."

همداراز په تفسيرکبيرکي د مکې بله معنا داسي کوي:" ځيني وايي چې مکه د مځکي په منځ کي پرته ده او د مځکي د چينو اوبه د مکې د لاندي څخه سرچينه اخلي. چې په دې توګه ټوله مځکه د مکې څخه اوبه اخلي ."

په تاريخ المکآ المکرمه کي محمد عبدالمعبود د علامه محمد طاهرکردي د تاريخ القويم په حواله ليکي چې:" د ابي قبيس او قعيقعان د غرونو ترمنځ برخه بکه ده اوکعبه د دغو دوو غرو په منځ کي واقع ده او مکه د همدغي مکې د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښار نوم دی". د مکې معظمې نور ډېر نومونه هم دي چې له هغو څخه ډېر مشهور يې : " ام القرٰی " او " بلد الامين " دي کوم چې په قرآن کريم کې يې هم ذکر راغلی دی.

علامه طاهرکردي په تاريخ القويم کې د مکې شريفې د ډېرشو نومونو په هکله د قاضي

ابوالبقاء بن ضياء الحنفي (رح) يو شعرنقل کړی او محمد عبدالمعبود په تاريخ المکآ المکرمه کې وايي چې علامه جمال الدين محمد جارالله، په جامع اللطيف کې تردې زيات يعني

(56)نومونه راوړي دي .

9ـ د مکې شريفې جغرافيايي موقعيت

د اسلامي تاريخي رواياتو له مخې رب العزت مکه مکرمه د مځکې د نورو برخو تر پيداکولو دوه زره کاله د مخه پيدا کړېده. (دکعبې شريفې د پيداکېدو په اړه د دې کتاب په

[93]مخ کې تر[58] سرليك لاندي مفصلي خبري سوي دي). په تاريخ المکآالمکرمه کې وايي چې مکه مکرمه د مځکي د مخ په منځ کې واقع ده، کومه چې د مځکي نو باله سي. ځکه نو مکې ته " ام القرٰی " وايي او دا مځکه د بيت المعمور سايه ده. علامه طاهرکردي ليکي چې مکه مکرمه د نړۍ زړه او د مځکي منځ دی. او کعبه شريفه په مکه شريفه کې داسي نقطې ته ورته ده کومه چې د يوې دايرې په منځ کې وي .

دغه مقدس ښار د طول البلد په 39 درجو،39 دقيقو او30 ثانيو او د عرض البلد په 21 درجو،25 دقيقو کې پروت دی او د سمندر له سطحي څخه (330) متره لوړ دی. د مکې ښار په يوه تنګه ناوه کې واقع سوی چې چارچاپېر يې غرونو طبيعي دېوال پر راګرځولی دی .

10ـ د مکې څلور خوا وي

په تاريخ مفصل اسلام کې ليکي چې: " مکه د عربستان د ريګستاني ټاپو وزمې په لوېديز پلوکې پرته ده چې شمال ته يې مدينه منوره، ختيز ته يې نجد او رياض، جنوب ته يې يمن او لوېديز ته يې جده او سور سمندر موقعيت لري ".

د مکې د ښارپه هکله محمد بن هوقل په کال331 س.کې ليکلي:" د مکې ښارد شمال څخه ترجنوب پوري په اوږدو د معلا (د جنت المعلٰی د مقبرې) څخه تر مسفلې پوري، درې ميله او د جياد له لاندنۍ برخې څخه د قعيقعان غره ترشا پوري په بره، دوه ميله دی .

دغه راز علامه محمد لبيب البتنوني (رح) په 1329 س.کال کې د مکې د ښار حدود

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شمال څخه ترجنوب پوري په اوږدو درې کیلو متره او له ختیزڅخه ترلوېدیز پوري په بره د ابي قبیس له غره څخه د قعیقعان ترغره پوري یو نیم کیلو مترلیکلي دي .

تاریخ المکآ المکرمه لیکلي چې د انسایکلو پیډیا اف برټانیکا د 1977 ع. کال په ایډېشن کي یې د مکې مکرمې ټوله رقبه (ارشو) لس مربع میله ښودلې ده .

خو دې متبرك ښار د سعودي واکمنۍ په مهال ډېره پراختیا موندلې او اوس لا نور هم مخ پرترقي او لا زیاته ودانې روان دی .

11ـ د مکې اوبه

په مکه کي د سیندونو او ولو رواني اوبه نسته او ټولي اوبه د مځکي له دننه څخه راباسي. د دې ځای خلکو له ډېره پخوا څخه تراسلام د مخه او وروسته د مکې په اړتیا وړځایونوکي څاګان کیندلي وه او د چېنګ اوبه به یې ځني رااېستلې. د اسلامي خلافت له لومړیو څخه ځینو خلفاوو او نورو په مسجد الحرام او عرفات کي د چېنګ د اوبو د برابرولو لپاره کوښښونه کړي دي. په دې لړکي یو وخت خالد بن عبدالله القَسري د سلیمان بن عبدالملك په امر هغوخوړو اوبو ته چې د ثبیر د غره له لمني د " ثقبه " نومي ځای څخه راوتلې، حوض جوړکړاو د هغه اوبه یې د رصاص د نلونو په ذریعه مسجد الحرام ته و رسولې، چې د مقام ابراهیم،حجراسود او زمزم ځا په منځ کي جوړ سوي حوض ته د فوارې په بڼه تو یېدلې.

کله چې داکارسرته ورسېدی خالد القَسري لوی خیرات وکړ، اوښان یې حلال کړه، غوښې یې پرخلکو ووېشلې او عامه مېلمستیا یې هم خلکو ته ورکړه. بیا یې خلك د جماعت لمانځه ته راوبلل،کعبې ته نژدې پر منبر وختی، د خدای ترحمد او ثنا وروسته یې وویل : " ای خلکو ! خدای ته حمد وواياست او هغه امیر المؤمنین ته چې تاسي یې د تروو اوبو پرځای په خوږو اوبو اوبه کړاست د عا وکړئ ". تاریخ لیکونکي وایي چې مراد یې له تروو اوبو څخه د زمزم اوبه وې. خو د دغو اوبو چښلو ته چا زړه نه ښه کاوه او د زمزم د اوبو پرچښلو به لا زیاته ګڼه ګوڼه وه.کله چې خالد دا حال ولیدی د یوې خطبې په ترڅ کي یې د مکې خلك له دې امله ملامت کړه. بیاخالد له حوض څخه اوبه د یوه نل په واسطه د صفا د دروازې سره د اودس تازه کولو ځای ته هم ورسولې. د بني امیه وو په پېرکي دغه حوض پرخپل حال پاته وو اوکله چې خلافت بني عباسو ته ورسېدی، د مکې حاکم داود بن علي بن عبدالله بن عباس هغه وران کړاو دغه اوبه یې د مسجد الحرام د دروازې سره یوه حوض ته واړولې. چې په دې کار

خلك ډېرخوشحاله سول. وایي چې بیا د دغه حوض د اوبو پرنل باندي په کال 256 س. کي د هغه وخت د عباسي خلیفه یوه چارواکي بشرالخادم څه کار وکړ او په هغه کي د سمون په راوستلو سره یې بیرته د ګټې اخیستني وړ وګرځاوه .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې ډول ویلای سو چې د اوبو د نلونو لومړي رامنځته کوونکي د مکې مکرمې

اوسیدونکي عرب دي او د اوبو د نل غځوني کار په دوی کې دیارلس سوه کاله پخوا تر سره سوی دی .

12ـ د زبیدې چینه

زبیده چې نوم یې اماّ العزیز وو او نیکه یې له نازه زبیده بلل، د ابي الفضل جعفرلور، د خلیفه منصورعباسي لمسۍ او د هارون الرشید د اکا لور اومېرمن وه.کله چې دا حج ته ولاړه ویې لیدل چې د مکې اوسېدونکي اوحاجیان د اوبو د لږوالي په سختو ستونزو اخته دي. نو په کال 194 س. کي یې په خپل ځاني لګښت د اوبو رسولو یوه ستره پروژه طرح کړه. هغې

د دې چارې د تر سره کولو لپاره ماهر انجنیران را غونډکړه او د " طاد " د غره او د " کراء "

د غره د لمنو د چینو څخه یې کار پیل کړ. چې پای د دې پروژې په پلي کېګدو سره د ولو او

تر مځکې لاندې سوبو له لارې د " طاد " اوبه مکې مکرمې او د " کراء " اوبه عرفات، د عرفات جبل الرحمت، مزدلفې او بالاخره په منا کې یوه لوی تالاب ته ورسېدلې .

"طاد " غرد مکې مکرمې څخه (35)کیلو متره لیرې شمال ختیز لورې ته د

مکې ـ طایف لویې لارې ته نژدې د "حنین" په ناوه کې پروت دی. د دغه غره د چینې اوبو د حنین د اوسېدونکو د کرکیلې مځکې او د خرما ونې اوبولې. زبیدې د مخه مځکې له خلکو رانیولې، اوبه یې پردغو مځکو بندي کړې او د خپلې جوړې سوې ولې له لارې یې مکې ته ورسولې .

د " کراء " د غره چینه له عرفات څخه (12) کیلو متره لیرې واقع ده. زبیدې د دغې چینې اوبه د " نعمان " د ناوې " اوجر " نومي ځای ته ورسولې او بیا یې له هغه ځایه تر عرفات لوړ د دوو غرونو په منځ کې تېرې کړې. د عرفات مځکې، جبل الرحمت، مزدلفې او پاې یې په منا کې هغه تالاب ته ورسولې چې وروسته په " بئر زبیده " مشهور سو .

تاریخونه وایې چې پردې سترکار باندې د زبیدې یو زر اووه سوه زره مثقاله سره زرمصرف سول چې معادل یې یو ملیون اووه سوه زره د سرو زرو دیناره کیږي. کله چې دا کارونه پای ته ورسېدل انجنیرانو زبیدې ته د دې کار د لګښت لیکلی حساب وړاندې کړ، هغې چې دغه مهال د بغداد د دجلې د سیند پرغاړه په یوه ستره ماڼۍ کې ناسته وه، امر وکړ چې د حساب دغه ټول کاغذونه دي دجلې ته واچول سي. او ویې ویل چې ما دغه حساب د ورځې ته پرېښود. که پرچا څه پاته وي، هغه د هغو دي او که د چا پر موږ څه پاته وي وربه یې کړو. بیا یې دغو کارکوونکو ته ښه انعامونه او سوغاتونه هم ورکړه. تردې وروسته

د " طاد " چینه په عین زبیده او د " کراء " چینه په عین عرفات مشهوره سوه .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته بیا د نورو خلفاوو او امراوو لخوا د اړتیا پر مهال په دې ولو کې ډېر سمونونه راغلل. خو د اوومې هجري پېړۍ په وروستیو کې دغه اوبه د سیل د راتللو له امله بندې سوې، چې د مکې د ښار خلك له دې امله بیا د سختو ستونزو سره مخامخ سول. په تېره د حج په مهال د اوبو لړوالی تر دې کچې ورسېدی چې یو مشك اوبه به په لس دراهمه پلورل کېدې. دغه مهال د تاتارو د یوه پاچا سلطان ابو سعید خدابنده نائب السلطنه امیرچوپان عراقي خپل یوه اعتمادي سړي ته پنځوس زره دیناره ورکړه او په کال 726 س. کې یې بیا مکې مکرمې ته اوبه رواني کړې. خو دغه اوبه بیا له کال 930 س. څخه تر 970 س. پورې بندې سوې او خلك بیا له داسې سختو ستونزو سره مخامخ سول چې تقریباًدرې لیټره اوبه به په یوه سره پونډ خرڅېدلې. حاجیانو به له ډېرو لیرو ځایوڅخه عرفات ته اوبه وړلې. په عرفات کې به بې وزلو حاجیانو بېله اوبو د بل شي سوال نه کاوه او یا به یې شتمنو ته له ډېرو لیرو ځایو څخه اوبه راوړلې .

علامه قطب الدین (رح) وایي چې په 930 س.کال کې په لیرې ځاګانوکې هم اوبه وچې سوې. دی وایي : زه دغه مهال غټوکی هلك وم او د خپل پلار سره د عرفات پرډګرولاړوم. کله چې زموږ اوبه خلاصې سوې ما ډېرې لږې اوبه د سرو زرو په یوه دینار رانیولې او فقیرانو به له تندې چیغې وهلې او ویل به یې : " دغونه اوبه راکړئ چې حلق مې په لوند سي ". نو هغه وو چې د خدای فضل وسو، نا ببره باران و اورېدی، سیلونه راغلل او خلکو د سیل اوبه وچښلې او خدای ته یې په ژړا وو وژړل .

بیا د دغو دوو ولو او چینو د سمون لپاره د سلطان سلیمان عثماني لخوا د مکې له مجاورینو څخه یو ناظر د مصلح الدین مصطفٰی په نامه وټاکل سو چې په 931 س.کال کې په هغوکې اوبه رواني سوې. بیا دغه ناظر د دغو چینو د څارني لپاره د حکومت په پیسو تورمریان رانیول، د هغو د ژوندانه د لګښت مدرکونه یې ورته برابرکړل او د تل لپاره یې دې چارې ته وګومارل .

هغه یو وخت د دې کارد رپوټ ورکولو لپاره د سلطان سلیمان پلازمینې ته ورغی،خو له بده مرغه مکې ته د ستنېدو پرلار په کال 939 س.کې په سره سمندرګی کې ډوب او شهید سو. کله چې په کال 970 س. کې دغه ولې بیا وچې سوې، سلطان سلیمان د هغو د اساسي چارې

د موندلو لارښوونه وکړه. نو هغه وو چې د څو تنو پوهانو لخوا رایه ورکړل سوه چې د

عرفات واله دې سمه سي،کوم چې لګښت یې دېرش زره د سرو زرو دیناره اټکل کـړي وو .

دغه مهال فاطمه خانم سلطان یا مهر ماه د سلطان سلیمان مېرمنې د دغه کار سر ته رسول پر خپله غاړه واخیستل .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغې خپل یوه اعتمادي نفر ته چې ابراهیم بن طغري بردي دفتردار نومېدی تراټکل سوي لګښت زیات پنځوس زره د سرو زرو دیناره ورکړه او مکې ته یې ولېږی. هغه مکې مکرمې ته په رسېدو سره د پوهانو او مخورو په سلا مشوره لومړی د ځنبلو د اوبو څو ځا ګان پاك کړه او بیا یې د عرفات د ولې په سمون لاس پوري کړ .

هغه پردې سر بیره چې د دې کار لپاره څلور سوه مریان درلوده، څه د پاسه زرتنه نورکارګران، مهندسان، ځاکیندونکي، پښان، ترکاڼان او بنایان له مصر، بلاد الصعید، شام، حلب او استنبول څخه ډلې ډلې د ډول ډول اسبابو، اوسپنو، پولادو،قلعیو او نورو سره راوغوښتل. او هري ډلې ته یې د ولې په کار کې د هغو ټك ور وټاکی.

هغو داسې ګڼل چې دا کار به تر یوه کال په لږ مود ه کې بشپړ سي، چې بیا به دوی د سلطان دربارته ورسي او ستر ستر منصبونه به وګټي. خوکله چې د دې ولې کار د زبیدې ترڅا پوري، یعني ترهغه ځایه پوري ورسېدی چې زبیدې نورکار پر پرې ایښی وو نو پوه سول چې پخوا تردې وړاندې کار نه دی سوی او زبیدې نورکارله دې مجبوریته پرې ایښی وو، چې د زبیدې له ځا څخه تر هغې سوبې پوري چې ترمځکه لاندې په ډبره کې کیندل سوې وه او د حنین د چینې سوبې ته وزي، یو سخت غرګی واقع وو، چې د بنایانو په ګزه دوه زره ګزه اوږد وو، او په ژور والي هم باید پنځوس ګزه وهل سوی وای. چې دا کارناشونی بریښېدی، خو څنګه چې په دې کار پېل سوی وو، د عثماني ټولواکمنۍ د حیثیت د ساتلو له امله یې بیرته نه سوای پرېښوولای. نو هغه وو چې د غرګی شاوخوا یې لځه کړه، بیا یې سل باره وچ بوټي د غرګی پر اووه ګزه ساحه د پنځوسو ګزو په لوړوالي واوډل او درسته شپه یې ولګول. خوځنګه چې داور لمبې لوړې تلې پر ډبره یې ډبره لږ اغېزه کول. کارګرو به پستې سوي، ډبري په اوسپنو جلا کړې او بیا به د اورلګېدل تکرارېدل، څو بېخي په نژدې شاوخوا غرونوکي لرګي خلاص سول او له لیري لیري ځایونوبه یې ورته راوړل .

په دې کارکي ډېرشته ولګېدل، خلك په تنګ سول، د امیر ابراهیم ټول هست و نیست،

مریان او خادمان پکښې ولاړل، خو ده پرله پسې دغسي له ستونزو ډك کار په خورا بېړه پرمخ بېوی او بې همتۍ ته بې لار نه ورکول، چې پای یې یو زوی په مصرکې د ده په نشتون کې وفات سو. بیا یې دوه غټوکي زامن د ډېرو مریانو سره مړه سول او پای خپله دی په دې کارکي د 974 س. کال د خدای تعالی د میاشتې پردوهمه وفات سو. بیا دې کار ته د جدې سنجق (پوځي مشر) امیرقاسم بیګ وټاکل سو او په همدغه 974 س. کال کې سلطان سلیمان هم وفات سو، زوي یې سلطان سلیم پاچا سو، او دې کار ته یې د مصر دفتر دار محمد بیګ نومی وټاکی. هغه هم په دې کارکي د ډېرو شتو ترښندلو وروسته په 976 س. کال کې وفات سو .

بیاهماغه امیرقاسم بیګ دې کارته بېرته وټاکل سو. دی هم په دې کارکي په 979س. کال کې مړسو. بیا شیخ الاسلام قاضي حسین، د دې کاربشپړېده پرغاړه واخیستل. خو دی په پنځو میاشتوکي د دې کار په پایته رسېدوکي بریالی سو اوترلسوکالو شاقه کارونو وروسته د عرفات د چینې اوبه د حنین په واله کې وبهېدلې اود 979 س. کال

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میانۍ پر شلمه مکې ته ورسېدلې. چې دغه ورځ خلکو ته د یوه سترجشن او اختر ورځ وه، چې په سترو او پرتمینو مراسمو ولمانځل سوه او د ترکیې دربار ته په تېره خانم سلطان ته په دې هکله زېرۍ ورکړه سو.

تاریخونه وایي چې پردغه لس کلن کار څه د پاسه پنځه لکه اووه زره د سرو زرو دیناره ولګېدل. تردې وروسته بیا هم په بېلو بېلوکلونوکي عثماني پاچهانو او نورو په دې واله کي بدلونونه او سمونونه راوستل. ان چې د تیري پېړۍ په وروستیوکي د دې ولې د سمون لپاره د بسپني ټولولو څوکمیټې وټاکل سوې. خو ملك عبدالعزیز په کال 1344 س. کي په خپل ځاني لګښت د دې ولې د سمون اساسي چاره وکړه او د هغې اوبه یې په نلونوکي مکې ته ولېږدولې .

د سعودي عربستان حکومت د چېنلو اوبو په هکله نور هم ډېرکارونه کړي دي.

د مسجد الحرام دننه او دباندي او د مکې مکرمې په هرلوري د زمزم او نورو اوبو نلونه او ذخیرې جوړې سوي او ملك فهد په خپل ځاني لګښت د حاجیانو لپاره د چېنلو د اوبو یوه خیراتي پروژه هم په کال 1404 س.کي ایجاد کړې چې د پلاستيك په بوتلونوکي یخي اوبه برابروي او پرحاجیانو وړیا وېشل کیږي.

13ـ د مکې هوا

د مکې هوا ډېره سوځنده او توده ده او لږ باران پکښې اوري، خو سره د دې کله کله د مکې معظمې له غرو څخه د باران د اوبو ډېر ستر سیلونه راځي او ورانۍ پېښوي. د مکې شریفې په هوا کي ګړی په ګړی مختلف بدلونونه راځي، له دې امله مکیان وایي: " خدانګګ اویا هوا وي پیدا کړي چې نه شپېته یې په مکه او یوه یې په ټوله نړۍ کي ده ."

ډاکټرایچ. بي. خان لیکي: " دا ښارپه داسي وچو غرونوکي راګیردی چې لوړوالی یې له (200) فټوڅخه تر(600) فټو پوري رسیږي". ځیني وختونه د مکې هوا په سړوکي (35) ډګري سانتي ګراډ او په تودوښه کي (50) ډګري سانتي ګراډ ته رسیږي. یعني په یخني کي معمولي ساړه وي او په تودوښه کي سخته تودوښه وي. دلته شپه او ورځ زیاتره یو شانته وي او ډېرفرق چې کوي نیم ساعت وي.

14ـ د مکې وګړشمېرنه

محمد عبدالمعبود په تاریخ المکآ المکرمه کي وایي چې: علامه قطب الدین (رح) په کال 923 س. کي د دې سپېڅلي ښار د نارینه وو، ښځینه وو او ماشومانو شمېر دوولس زره تنه ښوولي دي. او علامه لبیب بتنوني د څوارلسمي لېږدیزي (هجري) پیړۍ په پیل کي دغه شمېره یو لك او پنځوس زره ښوولې ده، چې په هغوکي یې لس زره تنه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سليمانيه او افغانان بللي دي. علامه رفعت پاشا په 1309 س.کال کي د مکې مکرمې د اميريه مطبعي لخوا د يوې چاپ سوي جنترۍ په حواله دغه شمېره تر (120000) تنو زيا ته بولي.

دغه راز علامه طاهرکردي چې په 1400 س.کي وفات سوی دی، په خپل عصرکي د مکې د وګړو شمېر نيم مليون ښيي،خو وايي چې دا شمېره زما د ګومان اواټکل له مخي ده. بله وروستۍ شمېره د مکې د اوسېدونکو تعداد شپږ لکه تنه ښيي .

15ـ مکه د امن، خوښيو او نعمتونو ټاټوبی

مکه په رشتيا چې د دنيا د عجايبو مځکه ده. خدای تعالي د خپل صنعت او قدرت ټول مظاهر په دې پاکه مځکه کي څرګند کړي دي. په نړۍ کي څونه بدلونونه راغلل، خوکعبه هماغسي په خپل ورځ ترورځي ډېرېدونکي قدرت او عظمت د مسلمانانو په لاس کي پاته ده او چې حضرت ابراهيم ويلي :" لويه څښتنه ! ماپه يوه وچه، بې اوبو او بې کښته ناوه کي د خپل اولاد يوه برخه ستا د درانه کور ترڅنګ مېشته کړېده، پروردګاره دا ما د دې لپاره کړېده چې دوی دلته ستا عبادت وکړي، نو ته د خلکو زړونه د دوی په تلوسه کړې او ته دوی ته د خوراك مېوې ورکړې، ښايي چې دوی شکروباسي ". [قرآن کريم، ابراهيم: 127]

بې شکه چې پاك خدای د هغه دعا قبوله کړې او دا سپېڅلې اُرشو يې د نړۍ د ټولو مسلمانانو قبله ګرځولې، د نړۍ د ګوټ ګوټ څخه د ډول ډول آدابو، رسمونو، مذهبونو، لباسونو، رنګونو او ژبو درلودونکي په پاك نيت او پوره اخلاص او مذهبي اواسلامي ولولو ورته ور درومي او د کعبې چارچاپېر طواف کوي. او د خدای پاك حضور ته د خپل عبوديت او په خلوص او عبادت سره، د خدای د خلافت تمثيل کوي، د خدای د اطاعت ډېره ستره مظاهره کوي، د خدای د شعايرو سترتوب او تقدس پرځای کوي، يو د بل له احوالو ځانونه خبروي اود اسلامي ورورولۍ مزي ټينګوي. او چې حضرت ابراهيم ويلي:" ای زما ربه ! دا ښارد امن ښاروګرځوه او له اوسېدونکو څخه يې چې څوك الله او آخرت مني هغو ته هر ډول مېوې روزي کړه ". [قرآن کريم، البقره: 126] بېشکه چې خدای د هغه دا ټولي دعاوي قبولي کړي، دا ځای يې د امن او امان داسي يوه ستره نمونه ګرځولې چې نه د نړۍ کفارو څه په کړي نه د مسلمانانو بې اتفاقيو د هغه امنيت خراب کړی او نه داسي غلاوي او فسق او فساد پکښي سته، لکه د نړۍ په نورو سيمو کي چې ليدل کيږي .

اوسره د دې چې د مکې مځکه وچ دښتونه او غرونه دي، هلته يې د زمزم داسي اوبه پيداکړي چې د دې دونه ډېروکارولو سره سره هيڅ لږېده نه لري. هلته چې ډېري دي، پاکي او خوندوري اوبه ډېري دي. نه د چښتلو د اوبو کمی سته، نه دغسل او اوداسه د اوبو. هره خوا د چښلو د اوبو ډول ډول وسايل برابراوچمتو سوي او هره خوا ډول عصري تشنابونه او د اوداسه تازه کولو ځايونه سته .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبحان الله ! د هرشي عجبه پرېماني ده، د هر فصل ډول ډول، ښې ښې مېوې، د وګړو د هوسايي اوراحت ډېر عصري اوښه وسايل، پاکي او نظافت، پراخه او بشپړه علم او پوهه، ښه ښه پوهنتونونه او مدارس، د هر فن په ښکلي او ښه طباعت کتابونه،کتابتونونه او نور علمي او فرهنګي مراکز ګرده خدای تعالي هلته په پراخه پيمانه برابرکړي دي.

فلله الحمد .

16ـ نيوکه

پر دغسي ډاډمن امنيت او پرېمانو نعمتونو بايد شکر وکاړو. خوکه د دولت لخوا د شيانو پربيو، په تېره د حج په موسم کي،کنټرول وای او لږ څه ارزاني هم وای ډېر به ښه وای. بل د مکې مکرمې او مدينې منورې ټول مارکيټونه د حج په موسم کي د غير اسلامي هيوادونو، په مصنوعاتو ډك وي او د دې مصنوعاتو د خورا ډېرخرڅلاو له درکه هغو ته ستري ګټې په لاس ورځي،کاشکي د دولت لخوا پردغو اموالو بنديز لګېدلی وای او پرځای يې د اسلامي هيوادونو مصنوعات ننداري اوخرڅون ته وړاندي سوي وای .

بله خبره چې ډېره د تاثر او خواشينۍ وړ ده، هغه د مسلمانانو د بې اتفاقيو خبره ده. په ظاهره خو ټول مسلمانان په ګډه د کعبې طواف کوي، اما زړونه يې مذهبي بدګومانيو او ډول ډول تعصباتو ډېرسره ليري کړي او په نفاق اوکرکو يې اخته کړي دي. سنيان نه وهابي مني، نه شيعه. وهابيان نه سني مني نه شيعه او شيعيان هم نه سني مني اونه وهابي ؟ کاشکي زموږ ديني عالمانو او سياسي لارښوونکو د دې کرکو د ليري کولو او د (و اعتصموا بحبل الله جميعا و لا تفرقوا) په مقتضا د اسلامي واقعي يووالي لپاره څه رغنده او اغېزمن ګامونه پورته کړي وای .

17ـ په مکه شريفه کي د اوسېدلو په هکله

د مکې شريفي د زيات او منلي فضيلت او درنښت له امله، هلته د خير او ثواب کارونه لکه طا عات اوعبادات، روژې اوصدقات او داسي نور ستر فضيلت او برکت لري. او کومي ښېګڼي او ثوابونه چې د عبادت په نتيجه کي له همدې مقدسي بقعې څخه د چا په برخه کيږي په بل ځای کي نسي کېدای. خو همدا شان په همدې مبارکه خاوره کي ګناه او خطا کول هم دغونه ډېره جزا لري او د خدای د لوی قهر سبب کيږي .

ابن مسعود وويل: بېله مکې شريفي په بل هيڅ ځای کي بنده په يوازي نيت سره د مخه تر عمل نه مواخذه کيږي او د خدای دا قول يې تلاوت کړ :و من يرد فيه بالحاد بظلم نذقه من عذاب اليم] الحج: 25[

ژباړه : او هرچا چې په دغه (مسجد الحرام) کي په ظلم سره د بېلاری اوکج روی اراده وکړه، نو موږ به په هغه دردناك عذاب وڅکو، يعني څوك چې په مسجد الحرام کي د بې لاری او کج روی کوم تمايل ښکاره کوي دهغه چا په نسبت چې دغه کار بل ځای کوي، سخته سزا به ورکړه سي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

يادونه:

كه څه هم ځيني علماى كرام مسجد الحرام صرف دكعبې شريفې مسجد بولي، خو نور ډېر عالمان چې په هغو كې امام ابوحنيفه (رح) هم دى، په دې باور دي چې له مسجد الحرام څخه مراد د مكې ټول حرم دى. او دا خبره په خپله د قرآن كريم له څو آيتونو څخه هم ثابته سوې ده. دلته د جز له يادولو څخه كل مراد دى .

په تفاسيروكې وايي : په حرم كې الحاد په يوه قول د حرامو حلال بلل دي. او نورو ويلي دي چې د هرمنهي عنه تر سره كول ان د حرم خادم ته ښكنځل هم الحاد دى. او ډېرعالمان پردې متفق دي چې په حرم كې د ګناه اراده د عذاب د استحقاق موجب كيږي. هرڅوك چې پرته له حرمه بل ځاى د ګنا ه قصدوكړي كه يې تر سره كړي سيئه يې پر ليكي، او كه يې تر سره نه كړي جزايې نه ورته ليكي. مګركه په حرم كې د ګناه نيت وكړي كه يې تر سره هم نه كړي جزايې ورته ليكي .

حضرت ابن مسعود فرمايلي دي:" كه څوك په عدن كې نيت وكړي چې پلانى به په مكه كې وژنم، عذاب اليم به وڅكي". ان چې مفسرين له اړتيا پرته قسم خوړل هم په حرم كې الحاد شمېري. د حضرت عبدالله بن عمر په هكله روايت دى چې هغه دوې خېمې يوه په " حل " يعني د حرم له حدودو د باندې، او بله په " حرم " يعني د مكې په دننه كې درولې وې،كه به يې خپلوكوروالاوو او خادمانو ته څه سخته خبره كول، نو د مكې د حرم بهرخېمې ته به تى او هلته به يې ورته ويل. دا له دې امله چې ده داسې چارې الحاد بللې. حضرت ابن عباس به ويل :" احتكار او درواغ ويل په حرم كې د الحاد په منزله دي". همدا راز ابن عباس وايي :" كه په بركيه نومي ځاى كې اويا ګناوې وكړم، ښه دي نه دا چې يوه ګناه په مكه كې راڅخه و سي ."

له همدې بيرې به اصحابو ترحج او عمرې وروسته مكه پرېښوول. په تېره حضرت عمر به له همدې بيرې حاجيانو ته ترحج وروسته ويل:" ووځئ او خپلوخپلو وطنو ته ولاړ سئ ."

نو ته فكر وكړه چې په دې د فسق او فجور، حرام خورى، د منهياتو د ترويج او د لهو او لعب او فساد د وسايلو د نشراو خپرېدو په وخت كې به څوك، څنګه له ګناه پاك په مكه كې واوسي ؟ دا چې په دې چارو كې د اخته كېدو او ككړېدو بېره وي، او دا چې په مكه كې اوسې اوخپل وطن دي و يادېږي او په مكه كې دي زړه تنګ سي او په خپل وطن پسې كښنده وي، تردې دا ښه نه ده چې په دې مباركه اُرشو كې و نه اوسو؟ له دې امله ځينو سا لكانو ويلي دي : ښه دا ده چې اوسې په وطن كې او زړه دي په كعبه كې وي .

حضرت امام ابوحنيفه، امام مالك او نورو (رح) ښه ويلي دي چې په مكه كې اوسېدل مكروه دي. ملا علي قاري (رح) په المسلك المتقسط كې وايي : " دا خو امام ابوحنيفه (رح) د خپل مهال په نسبت داسې ويلي دي او كه يې د دغې زمانې (د امام ملا علي قاري د زمانې ـ كوم چې د هرات وو او په كال 1014 س.كي په مكه كې وفات سو ـ)، د مكې د مجاورينو حال ليدلى واى، چې حرام خوري او د مكې تعظيم لكه څنګه چې ښايي نه كوي، حتماً به يې ببله

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

كومه شك او شبهې ويلي واى چې په مكه كې اوسېدل گردسره حرام دي. نو ته فكر وكړه چې كه امام صاحب زموږ په زمانه كې واى، څه به يې ويلي واى ؟

زما په نظرخو هرحاجي ته ښايي چې دا د حج يو څو شپې ورځي چې په مكه كې تېروي لا ډېرمحتاط اوسي او په هرقدم او هره شېبه كې پرځان ډېر ډېرفكروكړي او پام يې وي چې خداى مكړه څه خطا ځني و نه سي. خداى ﷻ مو دي له خطا وساتي (آمين) همدا سبب دى چې ډېرو عالمانو او د خداى ﷻ د لاري سالكانو له ډېري بېري اوله ډېره احتياطه په مكه شريفه كې اوسېدلو ته زړه نه دى ښه كړى. دا چې د مكې شريفي اوسېدل د امام ابو يوسف او امام محمد اونورو (رح) په نزد مستحب بلل سوي، په دې كې خو هيڅ ترديد نسته،)رسول ﷺ ، ابوبكر صديق، بلال اونورو هلته د اوسېدو اود بگېرته د ورگرځېدو هيله كړې(، خو دا هغو كسانو ته دى چې په ځان ټينگ باور لري چې په مكه مكرمه كې خطا نه ځني صادرېږي او د مكې حق ور ادا كولاى سي او صرف حسنات پكښې تر سره كوي. په دې صورت كې د دغسي نېكمرغو انسانانو هلته اوسېدل افضل د عباداتو دى او په دې ډول هلته اوسېدل په اجماع سره او بېله ترديده فوز عظيم باله سي.

18ـ د مكې مكرمې مواصلات

د سعودي عربستان مخابراتي شبكې خورا عصري دي. دغه هيواد د 1993 ع.كال د معلوماتو له مخي 1،46 ميليونه ټيليفونونه لري. په دغه هيواد كي كورنی ارتباط د مايكرو ويف راډيو ريلي،كاكسل كېبل (Coaxial) او فايبرـ اوپټـيك كېبل (Fiber-Optic Cable) له لاري نيول كيږي. سعودي عربستان د بحرين، اردن،كويټ، قطر، امارتو، يمن او سوډان سره د مايكرو ويف راډيو ريلي، دكويټ او اردن سره دكاكسل كېبل او د جيبوتي، مصر او بحرين سره د اوبو لاندي كېبل (Submarine) له لارې اړيكي لري .

دغه هيواد په آرام اود هند په سمندرونوكي د انتلسات (5) د عربسات (يو) او د هند په سمندركي د انمرسات (يو) د سټلايټ مځكني سټېشنونه لري .

د راديويي خپرونو مركزونه يې : AM 13 – 43 ,FM-دي او د راډيوگانو شمېره يې په كال 1993 ع.كي پنځه ميليونه وه. د ټلويزيوني خپرونو مركزونه يې په كال 1997 ع.كي

(117)او د ټلويزيونو شمېره يې په كال 1993 ع. كي څلور نيم ميليونه وه. ترديې عمومي

معلوما تو وروسته به په ځانگړې توگه د مكې مكرمې د مواصلا تو او دغسي نورو تاگْ سيسا تو په هكله په راتلونكو پا ڼوكي رڼا واچول سي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

19ـ د مکې مکرمې د پوستې سیستم

د اسلام په تاریخ کي تر ټولو لومړی حضرت محمد ﷺ د نړۍ واکمنانو ته لیکونه ولېږل. بیا حضرت معاویه د پوستې نظام جوړ کړ. په دغه پېرکي له یوه ځایه بل ځای ته د لیکونو د رسولو لپاره له غاترو، اسانو او خرو او کله ناکله له اوښانو څخه کار اخیستل کېدی چي پر تقریباً هر(23) کیلو متره واټن به ځانګړی ځای جوړ سوي وو، چي تردغه ځایه به د یوه ځاروي په ذریعه او بیا به تر بله ځایه د بل ځاروي په واسطه لیکونه لېږل کېدل. مثلاً د مکې پوسته چي به یې جدې ته وړل د یوه ځاروي په واسطه به یې تر (23)کیلو مترو مسافې پوري الشمیس (حدیبیې) ته رسول. بیا به د بل ځاروي په واسطه (23)کیلو متره نور وړل کېدل او بیا به بل وړل، ترڅو چي پر درو ځارویو به یې تر جدې ورسول.

په ځینو ځانګړو مواردوکي به د لیکونو او پیغامونو د ژر رسولو لپاره د یو ډول ځانګړو روزل سووکَوْتَروڅخه کار اخیستل کېدی. دغسي کوتري به ډېري چټکي الوتې، لکه چي په یوه ورځ به یې تقریباً (5040)کیلو متره واټن واهه. د مکې او مدینې تر منځ (500)کیلو متره واټن دی. دغو ښارونو ته به دغوکوترو په یوه ورځ لس واره لیکونه وړلای سوای. د دې کوترو بیه به ډېره جګه وه چي یوه به د سرو زرو د اوو سوو اشرفیو څخه نیولې تر زرو اشرفیو پلورل کېده او د هغو د دوو هګیو بیه به شل اشرفۍ وې. دغه کوتري به د خاصو وګړو لخوا روزل کېدې او په ډېرو ښو او هوا دارو ځایو کي به ساتل کېدې .

اوس اوس که څه هم نوو ساینسي ایجاداتو د دغوکوترو ارزښت له منځه وړی دی، خو بیا هم په ځینو لوېدیزو هیوادوکي د لرغونو توکو په څېر ساتل کیږي .

په مکه مکرمه کي د پوستې رسولو نظام په عثماني پېرکي ډېر پرمختګ کړ ی وو. جدې ، طایف، مدینې منورې او ځینو نورو ښارو ته به هره ورځ پوسته لېږل کېده. چي دا دود تر 1347 س.کال پوري روان وو. وروسته بیا د پوستې لېږلو چاري د موټرانو او بیا د هیواد دننه او د باندي ته د الوتکو په ذریعه تر سره کېدې .

په نوي پېرکي د پوستې او نورو مواصلاتي چارو نوی نظام " الاسعاف الخیري" رامنځته کړی دی. د مکې مکرمې د پخواني واکمن شریف حسین په دورکي پرلفافو د پوستي ټکټونو نښلول هم پیل سول. بیا په سعودي پېرکي د مکې شریفې لویه پوسته خانه په " القشاشیه" محله کي جوړه سوه. په 1379س.کي یې هغه د جیاد د سیمې عماراً الاشراف ته ولېږدول ، بیا یې له دې ځایه په " سوق المعلا " کي یوې ستري ماڼۍ ته و لېږدول .

په کال 1385س.کي په مکه مکرمه کي پنځلس پوسته خانې په بېلو بېلو سیموکي رامنځته سوي وې چي ډېري مهمي یې په قشاشیه، جیاد، مسفله، شبیکه او جرول کي وې. د حج په ورځوکي په مناکي هم پوسته خانه پرانیستل کیږي. اوس اوس د دغو پوسته خا نو شمېرنور هم زیات سوی دی .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

20ـ په مکه مکرمه کي ټیلیګرام او ټیلیفون

په مکه مکرمه کي د ټیلیګرام او ټیلیفون آسانتیا د عثماني ترکیې د واکمنۍ په پېر کي رامنځته سوه. د شریف حسین په وختوکي په مکه مکرمه کي تقریباً (20) ټیلیفونه د غټو دولتي چارواکو لپاره په کار لوېدلي وه . خو کله چې په 1343س.کي په حجاز کي سعودي حکومت ټینګ سو، د هیواد په هره برخه کي پرمختګ رامنځته سو، چې په دې لړکي په هره دولتي اداره کي ټیلیفونونه هم په کار ولوېدل او ترکال 1358س. پوري تقریباً (5000) پایې ټیلیفونونه نصب سوي وه. اوس اوس د مکې په هرکور او دکان کي ټیلیفون سته. ډېرخلك ګرځنده ټیلیفونونه هم د ځانو سره ګرځوی، او په ډېرو ځایوکي وګړني ټیلیفون ځایونه هم په ډېرو عصري وسایلو سمبال په دې برخه کي خلکو ته آسانتیاوي برابروي. د حج د متبرکو اماکنو په شاوخواکي هم د سکه اندازو ټیلیفونونو پر مختللي شبکې په کار اچول سوي دي.

21ـ د مکې مکرمې راډیو او ټلویزیون

علامه محمد طاهرکردي وایي: باید اعتراف وسي او د تاریخ په پاڼوکي درج سي چې د

سعودي راډیویي خپرونو رامنځته کوونکی، ملك سعود دی. کله چې دی لا ولیعهد وو په همدې نوي پېرکي په دې خبره باندي په پوهېدو سره چې راډیو د حکومت ژبه او د خلکو د شعور د ویښولو او د هغو د ژوندانه د پرمختیا او د هغو د یوله بله اوبهرنۍ نړۍ سره د اړیکو د ټینګتیا ډېره ښه وسیله ده، نو د هغې د رامنځته کولو په فکرکي سو.

د 1368س.کال په وروستیوکي چې د 1949ع.کال سره سمون خوري د عرفې د ورځې د سهارد رڼا په خپرېدو سره د لومړي ځل لپاره د مکې راډیویې خپروني پیل سوې او تر ټولو لومړي دا غږ ځني خپو رسو :

"هنا مكآ المكرماَ ... ایها المسلمون في مشارق الارض و مغاربها... سلام الله علیكم من الارض الطاهرآ ". یعني: " دا مكآ مكرمه ده ... ای د نړۍ د لراو بر مسلمانانو... له دې سپېڅلي مځکي څخه تاسوته سلامونه لېږو ."

دغي راډیو لومړي د یوې (3) کیلوواټه لېږدونکي (مرسلې) په وسیله خپرونې کولې.

د 1374س.کال دکوچني اخترد میاشتي پر26 نېټه په مکه کي د " المدیریآ العامآ للاذاعآ و الصحافآ و النشر" په نامه اداره رامنځته سوه . په 1375س. (1955ع.)کال کي د مکې له راډیوڅخه دنوي لس کیلو واټه مرسلې په واسطه خپروني پیل سوې او د دې ترڅنګ یې په سټډیوګانو کي هم سمون او پراختیا رامنځته سوه، چې په دې لړکي دجدې د پخوانۍ سټډیو پرځای دوې نوي سټډیوګاني نصب سوې .

په کال 1377س. (1957ع.)کي د مکې راډیو ته یوه نوې پنځوس کیلو واټه مرسله په کار واچول سو ه او د دې سره سم د یوې بلي قوي (450)کیلوواټه مرسلې د نصبولو لپاره کار پیل سو. چې همدا اوس د مکې مکرمې راډیو د ډېرو قوي او پرمختللو مرسلو له لارې نړۍ والي خپروني کوي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وايي: کله چې په نړۍ کې راډیويي خپروني پیل سوې او خلکو په سعودي کې راډیو ګاني واخیستلې په هغود سندرو نیول په ډېره سختي سره منع وه. اوکه به چا له راډیو څخه سندري اورېدلې حکومت به تعقیباوه او راډیو به یې ور ماتول. خو بیا په دې هکله کرارکرار نرمښت راغی، څو چې خبره اوسني حال ته راورسېده .

اما د ټلویزیون له لاري د لومړی ځل لپاره په کال 1378س. (1959ع.)کې په مصرکې خپروني پیل سوې او په سعودي کې د 1385س.کال په لومړۍ خورکې په مکه مکرمه کې ټلویزیون لومړنۍ امتحاني خپروني وکړې، چې بیا په ټوله سعودي عربستان کې دغه خپروني عامي سوې.

په دې وروستیوکلونوکې د سعودي عربستان د ټلویزیون دوه چینله او د راډیو)23(

سټېشنه، د حج پرمهال د حج په اړه اسلامي معلوماتي خپروني کوي،ځیني یې د حج د مناسکو بهیر په ټوله نړۍ کې خپروي او (12) راډیو سټېشنه په بېلو بېلو بهرنیو ژبو،له هغو څخه په پښتو او دری هم نړۍ والي خپروني کوي. دغه راز د سعودي ټلویزیون او راډیو د حج په مهال د اسلامي او عربي هیوادو ټلویزیونونو او راډیو ګانو ته هم خپل پروګرامونه لېږدوي .

22ـ په مکه مکرمه کې له موټرانوکاراخیستل

په کال 1340س.کې د لومړی ځل لپاره مکې مکرمې ته موټر ورغی. دغه موټر د هندوستان یوه مشر سوداګر د حجاز پخواني واکمن د مکې شریف حسین ته په سوغات کې ورکړ. خو شریف حسین له هغه څخه ډېر لږ کار اخیستی، ځکه یو هغه د آس د سپرلۍ ډېر شوقي وو او بل دمکې شریفي تنګي او لوړي ژوري کوڅې د موټرچلولو ته نه وې جوړي .

په کال 1343س. کې چې ملك عبدالعزیز پرحجاز واکمن سو تر ټولو لومړی د حرمینو شریفینو سړکونه پراخه او پاخه جوړ سول .

په 1346س. کې مکې مکرمې، مدینې منورې او جدې ته له لوېدیزو هیوادونو څخه د موټرانو د واردولو لپاره یوه کمپنۍ پرانیستل سوه چې دا چاري وروسته ډېري پراخي سوې .

تر 1348س.کال وروسته په مکه مکرمه کې د موټرانو استعمال ډېر زیات سو چې ورسره سم کال په کال د حاجیانو شمېره هم مخ پر زیاتېدو سوه .

په 1373 س. کې چې ملك عبدالعزیز وفات سو په مکه کې د اوښ او آس نوم لا نه وو او د ښار پرسړکونو په هرلوري کې ګرندي ګاډي تر سترګوکېدل. اوس هلته داسي کور په مشکل پیدا کیږي چې موټر دي نه لري او د ډېرو شتمنوکورنیو هر غړی ځانته موټرلري .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پاکي دا هم بايد ووايو چې اېرکنډېشنډ بسونه په کال 1398 س. کي په مکه مکرمه کي په کار ولوېدل.

23ـ د مکې مکرمې چاپ خوني

زموږ سپېڅلي کتاب قرآن کريم د لومړځل لپاره په عربي تورو په کال 1113س.کي د آلمان په هامبورگ ښارکي چاپ سو، چې د دغه چاپ يو ټوك او س هم د مصرد قاهرې په

"دارالکتب العربياَ المصريه " کي خوندي دی. بيا په کال 1516ع.کي قرآن کريم د ايټاليې په بندقيه ښارکي چاپ سو. تردې مهاله په اسلامي هيوادونوکي مطبعې نه وې، ځکه نو قرآن کريم هلته چاپېدی.کله چې په عثماني ترکيه کي د دريم سلطان احمد په وختوکي مطبعه په کار ولوېده. د ترکيې شيخ الاسلام په هغې کي د نورو کتابونو د چاپولو د جواز فتوا ورکړه خو د قرآن چاپول يې په هغې کي جايز و نه بلل. بيا عثماني دولت مطبعه بنده کړه. بيا چې لومړی سلطان عبدالحميد پاچا سو بيرته يې د مطبعې په کار اچولو ته اجازه ورکړه. بيا د لومړی سلطان محمود په وختو کي هغې ته ډېره پاملرنه وسوه او لومړی کتاب چې د ترکيې په آستانه کي چاپ سو " صحاح جوهري " وو، چې په کال 1295س. کي يې د چاپ چاري بشپړې سوې .

په کال 1271س.کي د تونس امير محمد پاشا بای هلته مطبعه په کار واچول. په کال 1698ع. کي په حلب کي مطبعه په کار ولوېده. د لبنان يوه ډېره پخوانۍ مطبعه " قزحيا " ده چې په 1733ع. کال کي تاسيس سوه او لومړی يې په سرياني او بيا يې په عربي تورو هم د چاپ کار ترسره کاوه. دغه رازد بيروت ډېره پخوانۍ مطبعه " الشوير" ده چې په 1733ع. کي يې د لومړځل لپاره د داوود مزامير په چاپ کړه. د بيروت بله ډېره پخوانی مطبعه " القديس جاورجيوس " ده چې په کال 1753ع.کي په کار ولوېده. بيا په کال 1822ع.کي په مالټا کي د امريکې يوه مطبعه په کار ولوېده چې بيا په کال 1834ع.کي بيروت ته وليږدول سوه. په کال 1848ع.کي المطبعاَ الکاثوليکياَ په بيروت کي تاسيس سوه چې لومړی يې په ډېرينو او بيايې په حروفي تورو مواد چاپول. چې دا ترټولو لويه مطبعه ده، کومه چې په عربي، انگريزي، يوناني، سرياني، عبراني او ارمنستاني ژبوکتابونه چاپوي. په مصرکي د لومړی ځل لپاره په کال1798ع.کي ناپليون بوناپارت مطبعه نصب کړه. ناپليون کوم چې پرمصر يې يرغل کړي وو په دغه مطبعه کي خپل فرمانونه او اوامر په عربي ژبه چاپول. دغه مطبعه چې " المطبعاَ الاهليه " (ملي مطبعه) نومېدل په قاهره کي ترکال 1801ع. پوري له مصرڅخه د فرانسويا نو د وتلوتر مهاله وه. بيا تر(20) شلوکالو په مصرکي مطبوعاتي کار بندوو. څو چې محمد علي پاشا هلته واك ته ورسېدی، دغه مطبعه يې بيرته په کال 1821ع.کي فعاله کړه او په مطبعاَ بولاق ونومول سوه. ځکه چې وروسته هغه په بولاق نومي ځای کي نصب سوه او ترهرڅه لومړی يې په کال1822 ع.کي ايټالويې ـ عربي قاموس چاپ کړ. دغه مطبعه تر نوي کالو زياته فعاله وه. په عربي نړۍ کي دا ترټولو لويه مطبعه وه چې بيا په مطبعاَ الاميرياَ ونومول سوه. او تر اوسه ډېرکتابونه په ډېر ښکلي قطع او صحافت چا پوي. پس له دې په مصر اونوره عربي نړۍ کي يو په بل پسې ډېري مطبعې راووتلې. د افغانستان لوی مفکرحضرت علامه سيد

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمال الدین افغاني (رح) له هیواده وتلو ته ترمجبوریدو وروسته امیرشیرعلي خان ته د اصلاحاتو یو پروګرام پرېښود. چې هغه د دغه پروګرام د پلي کولو پربنسټ په کال 1287س. (1870ع.) کي د مصطفوي مطبعې په نامه یوه مطبعه د لومړی ځل لپاره افغانستان ته راوړل. چې بیا زموږ په هیواد کي د مطبوعاتوچاري ډېري ښې پرمخ ولاړې. مګرله بده مرغه اوس زموږ د هیواد طباعتي چاري په ډېرو ابتدائي

وسایلو ترسره کیږي او زیاتره کتابونه مو په بهرکي چاپیږي، خو مکې مکرمې ته ترموږ ډېر وروسته په کال 1303 س.کي د حجاز والي عثمان پاشا نوري د لومړی ځل لپاره یوه وړه مطبعه راوړه اوحرم شریف ته نژدې په جیاد محله کي یې په کار واچول. د عثمان نوري پاشا دغه مطبعه د مصر په مطبعآ الامیریآ پوري اړه درلوده او مطبعآ ام القرٰ ی یې ورته ویل، چې بیا په سعودي پېرکي په نوو وسایلو سمبال سوه او په (مطبعآ الحکومآ) ونومول سوه. بیا په کال 1327س. کي شیخ محمد ماجد کردي په خپله ځاني پانګه یوه مطبعه په الفلق محله کي په خپل کورکي د (المطبعآ الماجدي) په نامه ودرول چې زښت زیات کتابونه یې په طبع کړه. بیا په کال 1345س. کي شیخ محمد صالح نصیف په مکه مکرمه کي المطبعآ السلفیه په کار واچول چې بیایې خرڅه کړه . دغه رازد طبع و نشر لپاره عربي شرکت په مکه مکرمه کي د المطبعآ العربیآ په نامه یوه مطبعه په کار واچول چې د (صوت الحجاز) جریده یې په چاپول،کومه چې بیا په (جریدآ البلاد السعودیآ) ونومول سوه. بیا په کال 1373س.کي ځینو کسانو د مطابع الندوه په نامه مطبعه په کار واچول. بیا استاد صالح محمد جمال یوه مجهزه مطبعه، بیا استاد احمد السباعي د (مطبعآ قریش) په نامه او بیا یې په کال 1368 س.کي د مکې مکرمې د قرآن مطبعه تاسیس کړه او بیا نوري ډېري مطبعې یو په بل پسې راووتلې، چې دادی اوس مکې مکرمې اوسعودي عربستان په ښکلو قرآنونو او ښوکتابونو چاپولو اوجلد جوړولوکي نړۍ وال نوم ګټلی دی .

24ـ د مکې مکرمې اخبارونه او جرائد په عربي نړۍ کي لومړی عربي اخبار په کال 1799 ع.کي د مصر په قاهره کي د (الحوادث الیومیه) یعني ورځنۍ پیښې په نامه د ناپلیون بوناپارت لخوا راووتی، بیا لومړنی اخبارچي په کال 1858 ع.کي په لبنان کي راووتی (حدیقآ الاخبار) نومېدی. بیا په کال 1865 ع. کي په دمشق کي د (سوریا) په نامه اخبار راووتی. په کال 1869ع.کي په عراق کي د (الزوراء) په نامه جریده راووتل. په کال 1879ع.کي په یمن کي د (صنعاء) په نامه جریده راووتل او په 1904 ع.کي په فلسطین کي د (النفیر العثماني) په نامه جریده راووتل. په مکه مکرمه کي لومړۍ جریده د (الحجاز) په نامه په کال 1301 س. کي راووتل. دغه جریده چې په عربي او ترکي ژبو یې علمي او ادبي لیکني خپرولې په اوونۍ کي یو ځل د عثماني دولت لخوا تر1334س.کال پوري خپرېدل اوکله چې په دغه کال د عثماني ترکیې واك پر مکه پای ته ورسېدی، د دغي جریدې خپرول هم پای ته ورسېدل. دغه جریده په څلورو مخونوکي په امیریه مطبعه کي چاپېدل. په کال 1327س.کي په جده کي د (الصفا) په نامه جریده په عربي ژبه را ووتل او تر یوې ګڼې خپرولو وروسته بنده سوه. دغه راز په همدغه کال په جده کي د (الاصلاح) په نامه جریده د راغب مصطفی توکل لخوا راووتل چې د لیکني چاري یې د یوه لبناني ورځپاڼه لیکونکي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اديب هراوي په غاړه وې. دغه جريده هم څو مياشتي وروسته بنده سوه. دغه شان په کال 1327س.کي په مکه مکرمه کي د (شمس الحقيقاً) په نامه ورځپاڼه په عربي او ترکي ژبو د محمد توفيق مکي په مسوْول مديريت راووتل، چې مرستيال يې ابراهيم ادهم وو. دغه اخبارچي په مکه کي د يووالي او پرمختګ د ټولني خپرنيز ارګان وو هم څو مياشتي وروسته بند سو. بله جريده په کال 1334س.کي د (القبلاّ) په نامه په مکه کي راووتل چې دا هم د لاري په لومړي سرکي ودرېده. په کال 1338س. کي د (الفلاح) په نامه جريده راووتل . دا جريده د مخه په سوريه کي خپرېده، خو کله چې فرانسويان سوريې ته ننوتل، د دغي جريدې خپروونکي عمرشاکر هغه په حجاز کي خپره کړه .

دغه راز په همدغه 1338س.کال کي د مکې د کرني د ښوونځي د زده کونکو لخوا د کرني يوه مياشتنۍ مجله راووتل چې د هغې خپروني هم پايښتي نه سوې. په کال 1343س. کي په جده کي د (بريد الحجاز) په نامه اوونيزه جريده راووتل چې تر 52 ګڼو خپرېدو وروسته په همدغه کال بنده سوه. دا د شريف حسين د وختو وروستۍ جريده وه. بيا د دغه 1343س.کال د لومړۍ خور پر 15 د ملك عبدالعزيز د پېر په لومړيوکي

د (ام القرٰی) د جريدې لومړۍ ګڼه راووتل. بيا په کال 1347س. کي د (اصلاح) په نامه ديني او اخلاقي مياشتنۍ مجله راووتل، خو په کال 1349س. کي بيرته بنده سوه. په کال 1350س. کي د (صوت الحجاز) په نامه جريده د شيخ محمد صالح نصيف لخوا راووتل چې بيا د دغي جريدې امتياز شرکآ الطبع و النشر العربيآ ته ولېږدول سو او په اوونۍ کي يوځل، بيا دوه ځله راوتل. بيا د جګړې په کلونوکي دکاغذ د نشتوالي له امله بنده سوه. بيا په کال 1365س.کي د (البلاد السعوديآ) په نامه راووتل چې دا ځل په اوونۍ کي دوه ځلي او بيا دري ځلي خپرېده. بيا په کال 1373س.کي ورځپاڼه سوه. دغه اخبارد عربي صحافت او ثقافت حق ډېر ښه اداکړ،چې د هري تپې خلك يې لولي. په کال1355س.کي د (المنهل) په نامه مياشتنۍ ادبي مجله په مدينه منوره کي د استاد عبدالقدوس الانصاري لخوا خپره سوه. دغه مجله چې د علم او ادب په ارشوکي ښه وځلېده د 1365س.کال څخه په مکه مکرمه کي هم خپرېږي. بيا د 1366 س.کال د خدای تعالی په مياشت کي د (مجلاّ الحج) مياشتيزه راووتل چې لومړی مسوْول يې استاد هاشم زواوي وو او په کال 1370س.کي يې د تاريخ القويم مؤلف علامه محمد طاهرکردي مسوْول مدير سو. دغه مجله په عامه توګه اسلامي مسايل او په حج پورې اړوند مسايل څېړي. په دې ډول په عامه توګه د سعودي او په ځانګړې توګه د مکې مکرمې د ډله ييزو اړيکو وسايلوکه دولتي دي،که شخصي ډېره پرمختللې بڼه غوره کړې اود ژورناليستيکو اصولو سره سم پر عربي ژبه سربيره په نورو ژبوهم په زړه پوري خپروني کوي چې کميت او کيفيت يې لا هم ورځ تربلي مخ پر زياتېدو او ښه کېدو دی .

25ـ د مکې مکرمې عامه کتابتونونه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مکه مکرمه او مدینه منوره کي له شپږمي لېږدیزي (هجري) پېړۍ څخه کتابتونونه وه کوم چې د اسلام خلفا وو او امراوو به دحرمینو شریفینو د مدرسو د زده کوونکو لپاره کتابونه ورکول. پیرغلام دستګیرنامي په خپل (تاریخ مکه معظمه) کي د مکې مکرمې دوه عامه کتابتونونه راښیي. چې یو یې د " سلیمانیه " په نامه یادېدی کوم چې د باب السلام سره په در یبه نومي ځای کي وو او عثماني پاچا سلطان عبدالمجید خان تاسیس کړی وو. په دې کتابتون کي د بېلا بېلو موضوعاتو په هکله کتابونه راغونډ سوي اوله قسطنطنیې څخه هم ډېر ډول ډول کتابونه ورلېږل سوي وه. بل د حجاز د پخواني والي شرواني زاره محمد رشدي پاشا کتابتون ووکوم چې د مسجد الحرام په باب ام هانئ کي وو. په دې کتابتونونوکي ډېرکتابونه په عربي او ځیني په فارسي، اردو، ترکي او جاوي ژبو وه. پیر غلام دستګیرنامي وایي : " له دغوکتابونو څخه ځیني غلا سول او ځیني سیلاب ضایع کړه". خو نه وایي چې کله او د چا لخوا غلا سول. اما دونه وایي چې دغه کتابتونونه د نجدیانو ترپېرد مخه وه. او د سیلاب کال هم 417 یادوي چې دا هم تېروتنه ده . علامه محمد طاهرکردي هم د تاریخ القویم په دوهم ټوک کي وایي چې په مکه مکرمه کي د وه کتابتونونه سته چې یو یې د (مکي حرم) کتابتون دی کوم چې څو پېړۍ پخوا د عثماني ترکانو یوه واکمن تاسیس کړی وو. او لومړی ځای یې د زمزم د څا د پاسه وو. کله چې ترکي دولت د مسجد الحرام ودانۍ له سره جوړه کړه دغه کتابتون یې د مسجد الحرام دننه، په باب الدریبه کي په یوه خاص ځای کي ځای پرځای کړ. بیا کله چې سعودي حکومت په کال 1375س.کي د مسجد الحرام په پراختیا ګوتي پوري کړې او باب الدریبه یې ونړول دغه کتابتون یې د باب السلام په خوا کي ځای پرځاکړ او دغه ځای له پخواني ځایه ترسلو مترو زیات لیري نه دی. له پورته خبرو څخه ځرګندیږي چې دغه کتابتون هماغه سلیمانیه کتابتون دی. بل کتابتون علامه کردي د مکې مکرمې د کتابتون په نامه راښیي کوم چې اوس د غزې په بازارکي د رسول ﷺ د زېږېدني په ځای کي ځای پرځای سوی دی. د رسول ﷺ د زېږېدو ځای په کال 1370س.کي د مکې د پخواني ښاروال شیخ عباس قطان او د هغه د زوی لخوا له سره جوړ سو. دغه ښاروال وصیت کړی وو چې په دغه ځای کي دي یو سترکتابتون پرانیستل سي. علامه کردي وایي چې دغه کتابتون د څوکالو راپه دې خوا تاسیس سوی دی. ښایي د دې کتابتون یو څه کتابونه د هماغه شرواني زاده د کتابتون وي او له هماغه پخواني ځایه لېږدول سوی او درسول ﷺد زېږېدو په محل کي اوډل سوی وي او ځیني نورکتابونه هم پر زیات سوي وي. دغه رازعلامه کردي د تاریخ القویم په څلورم ټوک کي لیکي :" د حرم د ځانګړي کتابتون د جوړولو په اړه د واکمنو لخوا امر سوی دی. (نېټه یې نه ده ښوولې) . د دغه کتابتون لپاره چې د مکې مکرمې کتابتون به نومیږي د مسجد الحرام د باب الملك عبدالعزیز د مخامخ میدانۍ په سرکي، مناسب ځای ټاکل سوی دی. پردغه ځای باندي چې کوم زاړه کورونه وه د هغو له څښتنانوڅخه په نه میلیونه ریاله رانیول سول او د کتابتون د ودانۍ کار به د شپږو میلیونو ریالو په لګښت بشپړ سي". په 1423س.کال کي په ریاض کي د تاریخ مکآ المکرماَ په نامه د عالمانو د یوې ډلي لخوا په یوه نوي خپاره سوي کتاب کي د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

"مکتباَ مکاَ " په نامه یوکوچنی کتابتون ښوول سوی چې حرم ته نژدې واقع دی اونادري خطي نسخې او ډېر ښه کتابونه پکښې سته. دغه راز د مکې مکرمې په " حي الزاهر" کي د پوهني د اداري اړوند عامه کتابتون، په " حي العوالي " کي د " مکتباَ جامع الفرقان " په نامه اود " ام القرى " د پوهنتون اړوند کتابتون هم سته.

26ـ ښوونه او روزنه او د مکې

د زده کړو منځې په نړۍ کي هر ولس که هرڅونه بې ځواکه او جاهل هم وي بیا هم د پوهني د ښووني لپاره بېل اوځانګړي ځایونه لري. خو دغه ځایونه د یوه ولس د ښووني د قابلیت د فطري استعداد له مخي په ځینو کي لږ وي او په ځینو کي ډېر. په مکه مکرمه کي تر اسلام د مخه لا د هغه مهال د شرایطو سره سم ښوونځي وه. وایي چې د رسول الله ﷺد مېرمني بي بي خدیجې د اکا زوی ورقه بن نوفل په عبراني ژبه لیکل کول. او د انجیل آیتونه یې هم لیکل چې له دې څرګندیږي چې هلته د هغه په وړوکوالي کي د لیك لوست منځې (مرکزونه) وه. د مکې مکرمې په اسلامي پېر کي رسول ﷺ لومړنی ښوونکی وو. هغه به خلکو ته د قرآن کریم تلاوت او تفسیرکاوه او د اسلام مبارك دین به یې ورته روښانه کاوه. رسول ﷺ به دغه چاري په جومات او له جومات څخه بهر ترسره کولې؛ لکه چې خلکو به پوښتني ځني کولې او ده به جوابونه ورته ویل. وروسته دغه چاري راشده خلفاوو، اصحابو، تابعینو او علماوو او فقهاوو ترسره کولې. ښوونکی به د جومات په یوه خوا کي ناست وو، خلك به پرراګرځېدلې وه. او د پوښتنو له لاري به یې پوهه ځني ترلاسه کول. عالم به اړنه وو چې د یوې ټاکلي موضوع په هکله ښوونه وکړي؛ بلکې هغه به خلکو ته نصیحت کاوه او د علم او پوهي په بېلو بېلو برخو کي لکه د شعر، نحوي، لغت، تفسیر، حدیث او فقهي او نورو په هکله به یې د هغو پوښتنو ته جوابونه ویل چې په دې ډول پوهني او د هغې ښووني په سیخه توګه د اسلامي ټولني سره اړیکي لرلې. د هغو د اړتیاوو سره د مستقیم تماس په لرلو سره به یې هغو ته خدمت کاوه او د هغو غوښتنو ته به یې جواب وایه. چې هم ښوونه او هم ښوونکي او هم زده کوونکي آزاد وه. او د آزادۍ په فضا کي به یې علم او پوهه ترلاسه کول او دولت به هیڅ مداخله نه پکښي کول. ځکه چې نه ښوونکي د دولت لخوا دې چاري ته ګومارل سوي وه او نه یې کوم معاش ورکاوه. چې دا د اسلام تر راڅرګندېدو وروسته په لومړیو وختونو کي د علم او پوهي د غوړېدو، خپرېدو او تنوع ډېر با ارزښته عوامل جوت سول. بیا څنګه چې د دغسي تعلیم او تعلم چارو پراختیا موندل، نو بېل ځایونه ورته وټاکل سول . دغه ځایونه به یې مدرسې بللې، چې ځیني به د جومات ترڅنګ او ځیني به بیلې وې. د دې ترڅنګ د ماشومانو د ښووني او روزني لپاره هم بېل ځایونه جوړ سول چې (کتاتیب) به یې ورته ویل. په تاریخ القویم کي وایي چې د مکې مکرمې خلکو د مکې مکرمې او نورو عربو د لومړنیو زده کړو منځو (مرکزونو) ته لومړی کتاب یا مکتب (ښوونځی) ویل. بیا یې د مهالونو په تېرېدو سره، چې مدنیت څه ډېرخپور سو دغو منځو ته مدرسه وویل، چې د درس او تدریس د ځای معنا ورکوي. او کټ مټ هماغه مکتب او ښوونځی باله سي. اوس عرب د لومړنیو زده کړو منځو ته د کُتاب، مکتب او مدرسې درې سره نومونه کاروي او هسې نه ده لکه موږ چې مدرسه یوازې د دیني علومو د ښووني ځای ته وایو. دغسې عرب د لوړو زده کړو منځو ته " کلیاَ " (پوهنځی

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

) او " معهد " (انستيټيوت) وايي او پوهنتون ته " جامعآ " وايي. د علم او پوهې د خپرېدو ډېرلرغوني منځي مکه او مدينه بلل سوي دي؛ لکه چې دغه دوه ښارونه د تفسير، حديث، فقهي او تاريخ پرعلومو سربېره د شعر، ادب او نورو هنرونو په برخه کي هم ډېر مشهور وه. وايي کله چې حضرت محمد مدينې مورې ته ورغی هلته د ماسکه نومي ځای يوه يهودي کوچنيانو ته ليکل ورښوول. پردې سربېره هلته څه باندي لس تنه داسي کسان وه چې په ليك لوست پوهېدل چې له هغو څخه يو زيد بن ثابت ووکوم چې په عربي او عبراني ژبو يې ليکني کولې او بيا د رسول د ليکونکو د ډلې غړي سو. دغه راز د مدينې منورې د اوس، خزرج او ثقيف قبايل هم په ليك لوست پېژندوی (مشهور) وه.

تاريخونه راوړي چې رسول عبدالله بن سعيد بن العاص ته امر وکړچي خلکو ته په مدينه منوره کي ليك لوست زده کړي او وايي چې دغه صحابي ډېر ښه ليکونکی وو .

له دې څرګنديږي چې ترمکې مکرمې په مدينه منوره کي ليك لوست ډېر خپور سوی وو. په اسلامي پېر کي مسلمانانو په مدينه منوره کي د ليك لوست چارو ته زيات پام اړاوه. وايي کله چې د بدر په غزا کي مسلمانانو يوه ډله قريش اسيرکړل. د هغو نالوستي يې په فديه ورکولو خوشي کړه،خو د لوستو فديه يې دا وټاکل چې هرلوستی دي د مدينې لسو تنو کوچنيانو ته ليك لوست وښيي. ابن ثعلبه وايي چې د رسول څخه مې وغوښتل چې يوڅا ته سپارښتنه وکړه چې ليك لوست را زده کړي. نو هغه مبارك په دې هکله ابي عبيده بن الجراح ته سپارښتنه وکړه او ما ته يې وويل چې داسي سړي ته مې وسپارلې چې تعليم او ادب ښه در زده کړي .

په تاريخ القويم کي وايي لومړی سړی چې کوچنيان يې په ښوونځيوکي د زده کړي لپاره راغونډ کړه حضرت عمر وو. هغه د هغو ښوونکی، عامر بن عبدالله الخزاغي وټاکي او لګښت يې له بيت المال څخه ورته مقرر کړ .

داسي ښکاري چې د اسلام د مشرانو سره هماغه وخت لا د نا پوهو او نالوستو خلکو په پوهنه اود ليك لوست په ګېنه د سمبالولو غم وو. خو د هغو له دې څخه ښه نه راتله. وايي چې حضرت عمر د يوه اعرابي سره مخامخ سو او ورته ويې ويل چې څه لوستلای سي؟

هغه ورته وويل : هو. نو حضرت عمر ورته وويل چې ام القرآن ووايه. (د ام القرآن معنا ده د قرآن مور خو په اصطلاح کي د فاتحې [الحمد لله] سورې ته وايي). اعرابي ورته وويل: قسم دی که مې له لوېو څخه لا څه زده دي ته يې د مور خبره را ته کوې. نوحضرت عمر په دره وواهه او مکتب ته يې واچاوه چې څه ليك لوست زده کړي. هغه ترڅه مهاله هلته واوسېدی او بيا ځني وتښتېدی. کله چې خپل کلي کور ته ورسېدی دا شعر يې ووايه:

اتيـت مهــاجرين فعلموني ثلاثآ اســـطرمـتتابعـات

کـتاب الله فـي رق صـحيح و آيات الـقرآن مفصـــلات

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخطوا لي اباجاد و قــالوا تعلــم سعفصاً و قريشــا ت

و مــا انا والــكتاباَ والتهجي و ما خط البنين مع البنات

يعني له مكې راغلو مهاجرو ته ورغلم، هغو درې پرله پسې كرښې راوښوولې، يو د خداى كتاب په ښه او درسته باريكي سره، بل د قرآن مفصل آيتونه او بل يې ماته د ابجد توري وكښل او راته ويې ويل چې" سعفص" او " قرشت " زده كړه. او زه وګوره او ليك اولوست اوحروف تهجي ؟ او زه وګوره او دكوچنيو هلكانو او نجونو غونډي ليك زده كول؟!

په هر صورت وروسته اسلام په دې برخه كي ستر او له وياړه ډك برياليتوبونه تر لاسه كړه او د اسلام په رڼا كي علوم او فنون هره خوا خپاره سول. هره خوا لويي او وړې مدرسې ډېري سوې او ستر عالمان او شخصيتونه يې وروزل.

په دې لړكي مسجد الحرام د دې ترڅنګ چې د مسلمانانو سترعبادت ځی وو. د هغو د اولادونو ډېر ښه ښوونځی او د اسلامي علومو د زده كړي معتبر پوهنتون هم وو. په دې ستر عبادتځي او پوهنتون كي به ديني او عربي علوم لكه تفسير، حديث او د څلورو مذهبونو فقه، بديع او بيان، صرف او نحو او نور، د سترو اوجامعو پوهانو او عالمانو لخوا تدريسېدل او د تاريخ په اوږدوكي يې اسلامي ټولني ته ډېر ستر او نوميالي عالمان وړاندي كړي دي .

پرمسجد الحرام سربېره په مكه مكرمه كي نوري مدرسې هم وې لكه د يمن د واكمن الملك الافضل عباس بن الملك المجاهد مدرسه چې په كال 770 س. كي يې په مكه مكرمه كي د امام شافعي د مذهب د فقهاوو لپاره جوړه كړه. يا لكه د (دارالعجله) مدرسه چې د دغه كال په شاو خوا كي د حنفي مذهب د فقهاوو لپاره جوړه سوه. يا د بنګال د واكمن

غياث الدين اعظم شاه مدرسه چې په كال 813س. كي د اسلام د څلورو مذهبونو د فقهاوو د تدريس لپاره تاسيس سوه او داسي نوري ډېري مدرسې چې د ټولو يادول دلته امكان نه لري .

خو داسي ښكاري چې د عثماني تركانو د واك په وروستيوكي د 1300س.كال په د مخه وختونوكي په مكه او نورو ځايونوكي د تعليم او تعلم چاري ډېري بابيزي سوي وې. اما د دې سره سره هم دغه مهال لاندي مدرسې په مكه مكرمه كي موجودي وې :

_1رشديه مدرسه چې لومړی مسجد الحرام ته نژدې په اجيادو كي وه او بيا يې د المعلا خواته ولېږدول. دغه مدرسه بيا په " المدرساَ السعودياَ " ونومول سوه. بيا په كال 1375س.كي د هغې پرځاى " رحمانيه ثانوي مدرسه" رامنځته سوه.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

_2مدرسآ برهان اتحاد .

_3مدرسآ الفخريآ العثمانيه .

_4مدرسآ الخيريآ کومه چې د 1315س. په شاو خوا کې د مکې يوه اوسېدونکي شيخ محمد بن حسين الخياط تاسيس کړې وه. د دغې مدرسې نوم د شريف حسين په وختو کې په

"مدرسآ الراقيه " واوښتی .

_5مدرسآ الزراعيآ کومه چې شريف حسين تاسيس کړه او استادان يې له بيروت څخه ورته راوغوښتل . (دغه څلور مدرسې اوس نسته) .

تر 1300 س. کال په وروسته موده کې په مکه مکرمه کې د قرآن کريم د زده کړې او حفظ، د ليك لوست د زده کړې او د املاء او حساب د مباديو د زده کړې لپاره ځيني نور لومړني ښوونځي هم پرانيستل سول. خود دې سره سره ډېرو خلکو د جهل او نا پوهی په تور تم کې د بې وزلۍ شپې سبا کولې او لږخلك د علم او پوهې له نعمت څخه برخمن وه. چې په عربي او ترکي ژبو يې ليك لوست کاوه او زياتره دولتي چارواکي ، سوداګر او د مکې اشراف وه. اما په سعودي پير کې کله چې په نوره نړۍ کې د علم او پوهې رڼا هره خوا خپره سوه او نوي علمي او مدني پرمختګونه رامنځته سول د 1355س. کال را په دې خوا په سعودي عربستان کې علم هره خوا خپور سو. ښوونځي او پوهنتونونه ډېرسول. په عصري وسايلو سمبال سول. په ښوونيز او تحصيلي نظام کې سمون رامنځته سو. د تعليم او تدريس په چارو کې ډېر په زړه پوري پرمختګونه وسول. له سعودي عربستان څخه بهرته د لوړو زده کړو لپاره د زده کونکو لېږل عملي سول او په ټولو دولتي او ولسي تعليمي منځوکي د انګريزي، فرانسوي او نورو ژبو ښوول عام سول. د دې سره جوخت د سعودي هيواد په نورو ټولنيزو او فرهنګي برخوکې په زړه پوري بدلونونه رامنځته سول، چې د دې پرمختيا وو په رڼا کې د تاريخ القويم او نورو په مطالعه په دې وختوکې يوازې په مکه مکرمه کې پر ولسي مدرسو سربېره (51) لومړني ښوونځي، اووه منځني، دوه ثانوي ښوونځي، درې انستيټوټه او د جامعآ ام القرى په نامه ستر پوهنتون سته چې دا شمېره اوس نوره هم زياته سوې ده او په بېلو بېلو علمي ساحوکې شاګردان روزي.

27ـ ام القرى پوهنتون

ام القرى پوهنتون د سعودي له سترو پوهنتونونو څخه دی،کوم چې په مکه مکرمه کې واقع دی. د دې پوهنتون لومړنی زنۍ د شريعت پوهنځی وو چې په 1369س. کال کې پرانيستل سو او په کال 1391س. کې د ځو نورو پوهنځيو سره په جده کې د ملك عبدالعزيزپه پوهنتون پوري وتړل سو. خو په 1400س. کال کې په مکه مکرمه کې د جامعآ ام القرى په نامه پوهنتون رسماً پرانيستل سو. دغه پوهنتون اووه پوهنځي اود بهرنيانو لپاره د عربي ژبې د زده کړې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

انستیتوت لري اود طایف د روزني پوهنځی هم پوري تړلی دی. په دغه پوهنتون کي د نړۍ له ګوټ ګوټ څخه زده کوونکي شامل دي اود ماسګترۍ او دکتورا په سویه ډېر شمېراسلامي پوهان ځني وتلي دي

☒☒☒

28ـ ډېري ستري تاریخي مدرسې

صولتیه مدرسه:

صولتیه مدرسه چې د مکې مکرمې په " الخندریسه " کوڅه کي واقع ده په کال 1292س. کي د شیخ محمد رحمت الله ابن خلیل الله هندي لخوا پرانیستل سوه. شیخ رحمت الله د ډیلي په (کیرانه) نومي ځای کي زېږېدلی دی. چې ډېرنامتو عالم وو او د " اظهار الحق " د ډېر نامتو کتاب لیکوال دی. هغه له هند څخه مکې ته ولاړی او ډېره موده په مسجد الحرام کي په لوست ورکولو بوخت سو. کله چې په کال 1292 س.کي د " صولت النساء بیګم " په نامه د کلکتې یوه شتمنه ښځه د حج لپاره مکې ته ولاړه شیخ رحمت الله ورسره وکتل او هغه یې په مکه کي د یوې مدرسې جوړلوته وهڅول. هغې د هغه دغه خبره خوښه کړه ،کافي مقدار پیسې یې ورکړې او دغه مدرسه د هغې په نامه جوړه سوه چې په کال 1293س. کي د شاګردانو روزل پکښې پیل سول. په دغه مدرسه کي ډېرو سترو علما وو لکه د " غنیاّ الناسك " د ډېر معتبر کتاب مولف علامه محمد حسن شاه سواتي او نورو درس ورکړی دی او ډېر ستر علما یې هم روزلي دي چې په مکه مکرمه کي یې ستري ستري دندي په لاس راوړي دي.

الفلاح مدرسې: الحاج محمد علي زینل چې د سعودي یو نامتو سوداګر وو او په بمبئ کي یې د جواهرو او مرغلروکارو بارکاوه په کال 1320س.کي په جده کي یوه مدرسه د (الفلاح) په نامه را وایستل. بیا یې بله مدرسه په مکه مکرمه کي په کال 1329س.کي پرانیستل. دوې نوري مدرسې یې په دبی او بمبئ کي هم په دغه نامه پرانیستي دي. د جدې دغه سوداګرد عثماني ترکیې، شریف حسین او سعودي په دروسرو مهالونو کي

د ډېر ښه نوم څښتن وو چې د ډېرو سترو بهرنیو شرکتونو سره یې اړیکي لرلې او په حجاز، پاکستان، هند، بحرین او عمان او نورو ځایونوکي یې د علومو د خپرولو لپاره د یادوني وړ خدمتونه کړي دي. دغه علم خوښوونکی سوداګر د 1389س. کال د برات د میاشتي په لومړۍ ورځ وفات سو. د الفلاح په دغو مدرسوکي ټوله دیني او عصري علوم وړیا ښوول کیږي او سترستر عالمان یې اسلامي ټولني ته وړاندي کړي دي چې ډېرو سترو دندو ته رسېدلي دي. علامه محمد طاهر کردي د تاریخ القویم او نورو ډېرو کتابونو مؤلف د مکې مکرمې د الفلاح له مدرسې څخه تر فراغت وروسته ازهر پوهنتون ته شامل سوی او له هغه څخه تر فراغت وروسته پنځلس کاله د دغي مدرسې مدرس وو.

29ـ له مکې مکرمې څخه بهرته د شاګردانو لېږل

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر 1346س. يعني پرحجاز باندي د سعودي د واکمنۍ تردرې کلنۍ پوري څوك له مکې مکرمې څخه د دولت لخوا بهرته د لوړو زده کړو لپاره نه دي ليږل سوي. هغو د ګوتو په شمېر څو تنو چې د مصر په الازهر پوهنتون کي تحصيل کړی، هغه هم د دوی يا د هغو د اولياوو په تشبث وو. خو په سعودي پېرکي په کال 1346س. کي لومړۍ ډله شاګردان چې شمېر يې تر دېرشو اوړي له مکې مکرمې څخه مصر ته د لوړو زده کړو لپاره ولېږل سول. چې تر دې وروسته بېلو بېلو عربي، اروپايي او نورو هيوادونو ته د مکې څخه د شاګردانو لېږل تر اوسه تر سره کيږي. دغه راز په کال 1348س. کي د مکې د الفلاح له مدرسې څخه هم ځيني کسان د لوړو زده کړو لپاره د دغي مدرسې د مؤسس لخوا بمبئ ته ولېږل سول چې وروسته هم دې کار ته ادامه ورکړه سوه .

30ـ په مکه مکرمه کي د نجونو ښوونځي

په مکه مکرمه کي به ډېرو لږو نجونو ته په کورونو کي د هغو د کالخواپانو لخوا ښوونه کېده. خو په کال 1355س. کي د جدې يوه فاضل شتمن په خپل کورکي په يوه کوټه کي خپلې او د خپلو ګاونډيانو لوڼې راټولي کړې او يو سپين ږيری او متدين سړی يې د ښوونکي په توګه ورته وټاکی چې له سهارڅخه ترغرمې به يې ليك لوست ور زده کاوه. کله چې دا خبره نورو واورېده، هغو هم خپلي لوڼې ور ولېږلې. په مکه مکرمه کي هم دغسې وسوه. بيا په کال 1379س. کي په ټول سعودي عربستان کي د نجونو د ښوونځيو د پرانيستلو رسمي امر صادر سو. او له دغه مهاله په مکه مکرمه کي د نجونو ښوونځي يو په بل پسې پرانيستل سول. علامه کردي وايي چې: د دغو ښوونځيو ښځينه ښوونکي له بهره را وغوښتل سوې.

31ـ عربي ژبه او ادب

څنګه چې د مکې مکرمې او د هغې د شاو خوا سيمو او هيوادونو وګړي ټول عرب دي، نو زموږ دا تاريخ به هله بشپړ وبلل سي او د مکې په باب به د لوستونکي معلومات هله بشپړ سوي وي چې د عربي ژبې او ادب په هکله هم لږ څه وليکو .

32ـ عـربي ژبه

عربي ژبه د نړۍ يوه داسي پر مختللې، خوږه، روانه، سپېڅلې او ښکلې ژبه ده چې ساری يې په مشکل موندل کيږي. د دې ژبې د الفاظو مخرجونه پرغوړو ډېرښه پرېوزي. ويندود يې ډېرفصيح او بليغ، تراکيب يې ډېر زړه راکښونکي اوصوتي اهتزازات يې ډېراغېزمن دي. د دې او داسي نورو ښېګڼو اوځانګېړنو له امله وو چې لوی څښتن د خپل سپېڅلي کلام لپاره دغه ژبه وټاکل او قرآن کريم غوندي معجز کتاب يې په دغه ژبه نازل کړ. چې بېله اختلافه د عربي ژبې او ادب داسي يواځنی کتاب دی چې د هغه د يوه سورت ساری هيڅ اديب او شاعر ترننه نه دی راوړی. ترقرآن وروسته په دغه ژبه د لوی څښتن د استازي حضرت محمد ﷺحديثونه راغلي چې په عربي ادب کي بيله اختلافه د فصاحت او بلاغت او معنوي جامعيت له پلوه د زرينو ټوټو حيثيت لري. د ژبپوهانو په اند عربي ژبه د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سامي ژبو يوه څانګه ده چې د نوح ﷺ د زوی سام اولادې ويل. دغه ژبه د ترلاسه سوو ډېر ليکونو، نقشونو او داسي نورو له مخي ژبپوهانو پر درو (ګړدودي) لهجوي ښاخونو وېشلې ده :

_1جنوبي عربي لهجه : د دې لهجې کتيبې د يمن په قتبان ، معين، سباء او نورو سيمو کي په لاس راغلي دي .

_2شمالي عربي لهجه : د دې لهجې کتيبې د حجاز په شمال کي د ثمود قوم د اوسېدو په سيموکي ترلاسه سوي دي .

_3آرامي نبطي لهجه : دغه لهجه د پورته دوو يادو سوو لهجو په نسبت نوې ده .

د دغو درو لهجو د ترلاسه سوو لرغونو آثارو څخه جوتيږي چې د هغو په ليکلو کي لومړی يو له بله ډېر توپير وو، خو وروسته د حالاتو په غوښتنه د لهجو اختلاف له منځه تللی، او د هغو د يوځای کېدو د اړتيا، په تېره د ديني تقاضا وو اواغېزوله امله، يوه سپېڅلې اوخوږه ژبه ځني جوړه سوه. په حجازکي چې کومه ژبه ويل کيږي هغه د عدنانيانو ژبه ده او دا د يمني يا قحطاني ژبي په نسبت نوې ژبه باله سي. ځکه چې عدنان د حضرت اسماعيل ﷺ له اولادې څخه دی او د اسماعيل ﷺ مورنۍ ژبه عربي نه وه. ده عربي ژبه له جرهمو څخه زده کړه کوم چې د يمني يا قحطاني عربو يوه قبيله وه. د جرهمو په نيکه ګانوکي قحطان او د اسماعيل ﷺ په نيکه ګانوکي فلج سره ورونه وه او موږ ته چې د جاهليت د دورې د شاعرۍ کومه پانګه راپاته ده هغه په دغه عدناني ژبه ده . څنګه چې قرآن شريف د عدناني عربو د يوې ستري قبيلې قريشو په لهجه نازل سوی دی نو دغي لهجې پرنورو لوړوالی وګاټه او پای يمني او نوري ټولي لهجې د تل لپاره ختمي سوې او يوازې د قريشو لهجه پاته سوه .

33ـ عربي ادب

د ادب معنا :

لکه چې پوهيږو ډېرو عالمانو په خپلوکتابونوکي د لغاتو د مفردا توپه ټولولو، څېړلو او تنظيمولو لاس پوري کړی، د عربي صرف او نحوي د قواعدو په هکله يې کتابونه ليکلي، ادبي کره کتني او بلاغت ته يې پاملرنه کړې او د مهالونو په اوږدوکي يې د شعر، خطبو، رسالو،کيسو، امثالو، مناظراتو اوداسي نورو ودې، پرورښت او پرمختيا ته خدمتونه کړي دي اود ادب يوې برخي ته يې پر پاملرنه بسنه نه ده کړې؛ بلکي دا ټوله يې څېړلي او راغونډ کړي دي. البته چاچي به د ادب په يوه ځانګړې ارشوکي څېړنه کوله، نو د هغې ارشو ځانګړی څېړونکی به سو او په هغې کي به يې نوم وايست. چې په دې ډول د ثقافت اوکلتور په هکله د دوی پوهه او درك عام او پراخه وو او د دې ټولو خوا وو په هکله به يې د دوی پوهه او معرفت تمثيلاوه چې له دې امله د خلکو او په خپله د فرهنګيانو لخوا د اديب او فرهنګي تعريف داسي کېدی : (هغه څوك چې د هري پوهي په يوه پلو پوه وي). چې دا صفت په عامه توګه په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولو ادبي تاليفونوکي هم ځرګنديږي لکه چې هيڅ يوه کتاب د ادب پر يوه ډول بسنه نه ده کړې. نودې ټکو ته په پاملرنه سره هر ويي پوه (لغوي)، پېښليك پوه، مځکپوه او د نورو پوهنو د اړخونو څېړونکی اديب باله سي. خود دوو اوسمهالومصري پوهانو، استاد احمد اسکندري او استاد مصطفٰی عِناني له نظره ادب عبارت دی له هرغوره فعاليت او تمرين څخه چې انسان د هغه په مټ د يوې ښېګڼې د ترلاسه کولو په لاره کي ورتيا او مهارت وومومي. دغه فعاليت او رياضت لکه چې په کار اوپه چاروکي په دقت او پاملرنه او د نورو له تجربو څخه، په ګټه اخيستنه، ترسره کيږي، د

حکيمانه ويناووپه پلي کولو ـ کومي چې د هرولس ژبه يې لري ـ هم تحقق مومي. ادب پوهان وايي چې په قرآن کريم کي کوم چې د ټولو سترو اخلاقي تعاليمو او انساني ښېګڼو جامع کتاب دی د ادب کلمه او د هغې مشتقات نه دي راغلي. خو لکه چې ښکاري د ادب لفظ رسول ﷺکارولی دی. روايت دی چې حضرت علي کرم الله وجهه رسول ﷺته وويل: " ای د خدای رسوله ! موږ اوتاسي ټول له يوې مور او پلارڅخه يو، خو زه وينم چې ته د عربو له پلاوو سره په داسي ژبه خبري کوې چې موږ يې په ډېرو نه پوهيږو". نو هغه مبارك وفرمايل : " ادبني ربي فاحسن تاءديبي وربيت في بني سعد ". يعني ماته زما څښتن ادب ښوولی او ډېر ښه ادب يې راښوولې. او بل زه د بني سعدو په قبيله کي روزل سوی يم . (يعني: د بي بي حليمې سعديې په کورنۍ کي روزل سوي يم کومه چې هغه مهال د عربو په قبايلو کي په فصاحت او بلاغت نومانده وه). ډاکټر عبدالحليم ندوي په تاريخ عربي ادب کي وايي : " ترکومه ځايه چې ماته معلومه ده د [ادب] لفظ د لومړي ځل لپاره په عربي ژبه کي د حضرت محمد ﷺ د مبارکي ژبي څخه راوتلی دی او غالب ګومان دادی چې ترهغه د مخه په عربي ژبه کي دغه لفظ نه ووکارول سوی". بله خبره دا ده چې د " ادب " جمع " آداب " ده نه " ادبيات ". لکه چې په هيڅ يوه معتبرکتاب کي د ادب جمع ادبيات نه ده بلل سوې. خو اکادميسين ډاکټرجاويد د دغه ټکي د ځرګندولو په ترڅ کي وايي :" که څه هم د ادبيات کلمه د ژبې د قواعدو له مخي درست محمل نه لري خو له هغه ځايه چې ډېره ښکلې برېښېدلې، ځکه نو منلې سوې او معموله سوې ده". دغه راز استاد جاويد د ادبياتو د تعريف په هکله وايي: " د ادبيه علومو مباحثو ته په پاملرنه کېدای سي چې وويل سي چې ادبيات عبارت دي د عقايدو، اندونو، دودونو او منثورو او منظومو ليکلو او ناليکلو آثارو له مجموعې څخه. په بل عبارت د وګړو ټولي ذهني او فکري ښکارندي او لاسته راوړني او د هغو د ذوق او اندونو ېبېري او په عامه معنا د يوه ولس فرهنګ په هره لهجه او ژبه، او په هره موضوع او مطلب کي چې وي، ادبيات باله سي". د ادب په هکله خبري ډېري دي خو موږ پرهمدغونه خبرو چې ومو کړې بسنه کوو.

34ـ د عربي ادب دورې

عربي ادب د تاريخ د بېلو بېلو پړاوونو، او د مهالونو ډول ډول لوړو ژورو څخه تېر سوی او اوسنۍ بڼې ته رسېدلی دی. چې د هغه په پرمختګ او تلپاته کېدوکي يې ستر رول لوبولی دی. ځکه نو غوره ښکاري چې د هغه بشپړ تاريخ پرهغو دورو او پړاوونو ووېشو چې له هغو تېر سوی دی .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

استادجاوید وایي: " شیخ احمد الاسکندري او شیخ مصطفي العناني په[الوسیط] کي او استاد احمد حسن زیات په[تاریخ الادب العربي] کي چې د عبدالرحمان طاهر سورتي لخوا په اردو ژباړل سوی اود ډاکټر سید طفیل احمد مدني لخوا تلخیص سوی، د عربي ادب تاریخ پر پنځو دورو وېشلی دی". ددې دورو تفصیل په" الوسیط في الادب العربي وتاریخه" کي په لاندي ډول ذکر سوی دی:

_1د جاهلیت پېر: چې د اسلام په راڅرګندېدوپای ته رسیږي او موده یې (150)کاله ده.

_2د صدراسلام پېر: دغه پېرچي دبني امیه وو عصر هم پکښې راځي د اسلام له را

څرګندېدو څخه پیل کیږي اوپه کال132س.کي د بني عباسو په واکمن کېدوسره پای ته رسیږي .

_3عباسي پېر: چې د بني عباسو په واك ته رسېدو سره پیل کیږي او د تاتاریانو په لاس د بغداد په سقوط سره پای ته رسیږي .

_4د ترك توکمو د یو په بل پسې حکومتونو پېر: دا پېرد بغداد په ړنګېدوسره پیلیږي اود نوي نهضت په پیلېدو سره په 1220س.کال کي پای ته رسیږي .

_5د نوي نهضت پېر: چې په مصرکي د محمد علي پاشاالباني دکورنۍ له واکمن کېدو

څخه پیلیږي او تر اوسمهاله یې لړۍ روانه ده.

خو ډاکټرعبدالحلیم ندوي او نوردغه دورې شپږ ګڼي او داسي یې توضیح کوي :

_1د جاهلیت زمانه:

دغه مهال په دوو دورو وېشل کیږي:

لومړۍ دوره : د پنځمي عیسوي پیړۍ څخه د مخه مهال یعني الجاهلیاَ الاولی .

)د جاهلیت لومړي مهالونه .(

دوهمه دوره : د پنځمي عیسوي پېړۍ څخه تر23 _ 622 ع.کلو پوري چې د اسلام تر راتلو نژدې (l50) کاله د مخه پېل کیږي او د رسول د هجرت په کال یعني 23_ 622 ع. پای ته رسیږي .

_2اسلامي زمانه :

دا زمانه هم پردوو دورو وېشل سوې ده:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ دوره : د اسلام لومړي کلونه کوم چې د رسول له هجرت څخه پېل کیږي او د حضرت علي تردورې رسیږي یعني د لومړي لېږدیز(هجري) کال څخه تر40 ل. س. کال پوري. (له 23 ـ 622 ع. څخه تر 62ـ 661 ع. پوري).

دوهمه دوره : د بني امیه وو پېردی، کوم چې د حضرت معاویه له خلافت څخه پیل کیږي. اود عباسي خلافت تر رامنځته کېدو یعني له 41 س. څخه تر132س. پوري رسیږي .

)له 62ـ 661 ع. څخه تر750ع. پوري .(

ـ3عباسي زمانه :

دا زمانه هم پردوو پړاوونو وېشل کیږي :

لومړۍ دوره: (د ترقۍ او عروج مهال) له کال 132 س. څخه تر332س. پوري .

)له 750 ع. څخه تر 946 ع. پوري .(

دوهمه دوره: (د ملوك الطوایفی زمانه) له کال332س. څخه تر656س. پورې رسېږي.(له 946ع. څخه تر 1258 ع. پوري).کوم چې پر بغداد باندي د مغولو د تاړاك مهال دی .

ـ4عثماني زمانه یا د ځوړتیا او انحطاط مهال :

دغه زمانه له کال656س. څخه ترکال1220س. پوري رسیږي. (له 1258ع. څخه تر 1797ع. پوري) .

ـ5عبوري یا لنډ مهالې دوره : دغه زمانه په کال 1798ع. کي د ناپلیون لخوا د مصرد نیولو څخه یا په کال 1801ع. کي په مصرکي د محمد علي پاشا له واکمن کېدوڅخه پېل کیږي. پرکال 1919ع. پای ته رسیږي .

ـ6اوسنۍ دوره : له کال 1920ع. څخه پېل سوې او تر اوسه روانه ده .

35ـ عربي نثر

عربي نثر تراسلام د مخه ډېر محدود وو. په دې پېرکي نثر چې مُسجع به وو، زیاتره په افسانو،کیسو او دکاهنانو په ویناووکي کارېدی.

قرآن کریم:

قرآن کریم د لوی څښتن هغه سپېڅلي کتاب دی،چې پرخپل وروستي پیغمبرحضرت محمد یې د حضرت جبرئیل په ذریعه، د عربي ژبي په قریشي لهجه نازل کړی دی. دغه سپېڅلی کتاب په مکه مکرمه او مدینه منوره کي او د رسول د ځینو سفرونو پرمهال نازل سوی دی. د قرآن کریم لومړني آیتونه، د سورت العلق لومړي پنځه آیتونه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي چې په کال 611 ع. کي په مکه مکرمه کي نازل سول، او د هغه وروستۍ سوره " النصر " ده چې د حجآ الوداع په مهال د ایام تشریق (د لوی اختر د ورځو) په منځ کي په منا کي نازله سوې ده. البته له مختلفو روایتونو څخه څرګندیږي چې له دې وروسته ځیني نور آیتونه هم نازل سوي دي. چې ښایي د روایاتو د اختلاف پربنا د نساء د سورې وروستی آیت ﴿ یستفتونك قل الله یفتیکم فی الکلالآ ﴾ یا د البقره د سورې﴿ واتقوا یوماً ترجعون فیه ﴾ وي. د قرآن د مذهبي سپېڅلتیا او ارزښت څخه قطع نظرکه یوازې د ژبې او ادب له نقطهٔ نظره ورته وکتل سي نو جوتیږي چې دا لومړۍ صحیفه ده چې په عربي ژبه او ادب کي په کتا بي بڼه او په ډېر ښه اوډون ترتیب سوې ده. یمنیانو اوحِمْیَریانو به ښېله شکه خپلي ځیني کار نامې او مهم واقعات مرتب کړي وي. خو په کتابي بڼه د هغو د ترتیبولو ذکرنه دی موندل سوی. ټوله سترسترعالمان، مفکرین اوکره کتونکي پردې په یوه خوله دي چې قرآن کریم د خپل فصاحت او بلاغت، اعجاز او ژبې او بیان له مخي په عربي ادب کي ستر بدلون راووست. قرآن د عربي نثریو داسي منفرد او یواځنی ډول دی چې د یو ډول پېودلوجملو د اوډون د ډېرلوړ معیارد فني نثرله ګډون څخه یې د بیان یو بې ساری اسلوب غوره کړی دی. ځکه نو چا تر اوسه د قرآن غوندي د بیان اسلوب نه دی رامنځته کړی او هرد سلیم عقل څښتن څوارلس سوه کاله د مخه د عربو غوندي له هره پلوه په ډېر وروسته پاته چاپیریال کي د دغسې بې ساری نثر چې څو ټوټي هم نه، بلکې(6666) آیته او ضخیم کتاب دی، نازلېدل په یقیني توګه د لوی څښتن له لوري بولي او بس. قرآن اود هغه د بیان اسلوب پر عربي ژبه او لغاتو ځانګړې اغېزه وکړه چې له دې امله هغې ته یوځانګړې سپېڅلتیا او درنښت او ارزښت ور په برخه سو. د قرآن کریم په برکت په عربي ژبه کي نوي علوم را منځته سول. لکه چې د هغه د تشریح او توضیح لپاره تفسیر پوهنه او د تفسیر اصول تدوین سول. د هغه د معناوو او مطالبو د څرګندتیا لپاره د صرف او نحوي علوم او د بیان، بلاغت او بدیع علوم ایجاد سول. له هغه څخه د مسایلو د استنباط په غرض،د فقهي، فرائضو یا وراثت پوهي، دفقهي اصول او علم کلام او داسي نورڅرګند سول .

دغه راز د قرآن د ښه لیکلو په غرض لیك پوهنه رامنځته سوه او د عربي لیکونو دونه نمونې راووتلې چې په هیڅ یوه بله ژبه کي نه موندل کیږي .

احادیث :

د رسول الله ﷺ خبرو،کړنو او تقریر ته حدیث وایي. (تقریر یو اصطلاحي لفظ دی چې مطلب یې دی، چې هغه مبارك څوك له کوم عمل یافعل څخه چې د ده په حضورکي یې ترسره کړی وي، نه وي منع کړی).

احادیث د عربي نثر یو بل داسي ښکلی ډول دی چې ساری یې د قرآن را وروسته د دې ژبې د نثرپه نورو ډولونوکي نه موندل کیږي. ټوله کره کتونکي او د ادب او لغت پوهان پردې متفق دي چې په عربي ژبه کي ترقرآن وروسته چې د رسول ﷺپه احادیثو کي د فصاحت، بلاغت ، ایجاز، اغېزمنتیا او د بیان د اسلوب له مخي کوم ښایست او زړه راکښون سته هغه د بل هیچا په خبرو کي نسته. د هغه مبارك احادیث له مهملو، لغوو او چټي خبرو څخه بېخي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاك دي. له احاديثوڅخه په عربي ژبه کي نوي علوم او فنون را ووتل؛ لکه چې علم حديث، اسماء الرجال، اسلامي تاريخ، د رسول ﷺسيرت او نور ډېر علوم د رسول ﷺد احاديثو په برکت

رامنځه سوي دي. پر عربي ژبه باندي د اسلام اغېزې: تراسلام وروسته د عربي ژبي په هکله يو ستر بدلون راغی، څکه د قريشو په لهجه د قرآګن د نازلېدو له امله نوري ټولي عربي لهجې په هغې کي ضم او مدغمي سوې او يوه عربي ژبه را منځته سوه چې د عربو او نورو ټولو مسلمانانو په يووالي او پيوستون کي يې ستر رول ولوباوه. د بې شمېرو اسلامي سترو عالمانو او ډول ډول علومو او فنونو په رامنځته کېدو سره، د اسلامي سترو فتوحاتو په پايله کي، د ستر او څواکمن اسلامي دولت په ټينګېدو او د اسلام د معتقدينو او پلويانو په ډېرېدو سره دا ژبه يوه ستره، پياوړې، غني ديني او دولتي اسلامي ژبه وګرځېده .

ﷺعام فني نثر: د دې ټولو بدلونونو او ارزښتونو په رامنځته کېدو سره په عربوکي ډېرفني او ښکلی نثر دود سو، چې هم به اغېزمن وو او هم به يې د پوهې سره مرسته کول. په پېل کي دغه نثرډېرساده وو، چې له موضوع سره به يې مستقيم تماس نيوی. عبارت به يې لنډ او موجز وو او الفاظ به يې واضح وه. د دغه نثر(عام فني نثر) مهم اشکال رسالې، خطبې، روايتونه او تاريخي اخبار وه. بيا د ټولنيزي او پوهنيزي پرمختيا سره جوخت په دې نثرکي هم پرمختيا راغله. په موضوعاتو او فنونوکي يې تنوع او تعدد رامنځته سو. معنا وي يې دقيقي سوې او په اسلوب او عبارت کي يې بدلون راغی. د دغه ډول عربي نثر لومړنی ستر ليکوال عبدالحميد الکاتب او عبدالله بن المقفع بلل سوي دي. بيا چې جاحظ راغی هغه ته يې نوره دونه پراختيا او شتمني ور وبخښله چې ببخي په دې هکله امام وګرځېد، او نورو يې پيروي وکړه. خو وروسته پردې نثر د لفظي ښايست، د معنا ګانو د دقت او د موضوعاتو د ژوروالي په حساب د بديعي محسنا تو د ډېرښت او اسراف ښکار طغيان وکړ. لکه چې دا نخښي د عربي ژبي د وروستيو ليکوالو په ليکنو اوکتابونوکي په څرګنده ليدل کيږي. حقيقت دا دی چې د دغه فني نثر ښکلا ان د ډېرو تاريخ پوهانو، محُکپوهانو، فقهاوو او فلاسفه وو په کتابونوکي هم په څرګنده ليدل کيږي .

36ـ عربي ليك

ډاکټر عبدالحليم ندوي وايي:" زرګونه کلونه وړاندي کله چې مصريان د تهذيب او تمدن، صنعت، حرفت او حکومت لوړو پوړيو ته ورسګېدل نو د زړه د خبروکولو او په ليکلې توګه د هغو د ادا کولو لپاره يې د نخښو يا ځانګړو نقشونو د جوړولو يوه ځانګړې طريقه ايجاد کړه چې په عام عرف کي (هيرو غليفي) ليك نخښي يا لرغونی رسم الخط ورته وايي. له دغه پخواني مصري ليك دود څخه عربي ليك نخښي راوتلي دي، په دې ډول چې له دغه مصري رسم الخط څخه فنيقي ليك راووتی. له هغه څخه آرامي او مسند ليك راووتی. مسند ليك چې د پيدا کېدوځای يې يمن دی بيا پرصفوي، ثمودي، لحيا ني اوحيري يا انباري ليکونو وويشل سو، چې د عربو د ټاپو وزمي په شمالي برخه کي صفوي، ثمودي او لحيا ني ليك دود سو او په جنوبي خوا کي يې حِمْيَرِي ليك دود سو. د تاريخ القويم موْ لف

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

علامه محمد طاهرکردي او ډاکټرندوي وايي چې عربي ليك له يمن څخه د كنده او نبط د خلكو په واسطه د عراق حيره او انبارته رسېدلی، او بيا له دغو ځايونو څخه حجاز ته لېږدول سوی دی چې د اسلام تر راتلو پوري هلته دود وو او په حجازي ليك ونومول سوكوم چې د نسخ ليك بنسټ بلل كيږي. اما مكې مكرمې ته د دغه ليك د رسېدو په اړه ټول موّرخين پردې متفق دي چې لومړی سړی چې دغه ليك يې په مكه كې رواج كړ، حرب بن اميه بن عبدشمس وو. حرب دغه ليك په ځينو سفرونوكې له بشر بن عبدالملك او عبدالله بن جدعان څخه زده كړی وو او دغو دوو تنو بيا ليك د حيره او انبار له خلكو زده كړې وو. د اسلام د مبارك دين په ظهور سره په دې ليك كې ستر سمون او بدلون راغی، او د هغه په خپرېدو او ښكلا كې يې ستر رول ولوباوه. اسلامي عالمانو د دې ليك تورو ته سترخدمت وكړ. د تجويد صرف او نحوي او ليك پوهني او ښكلو هنرونو پوهانو او هنر مندانو ټولو په پېړيو پېړيو د دې ليك د سمون، معياري توب، پراختيا، تنوع او ښكلا لپاره كار وكړ، چې په پايله كې يې همدغه اوسنی عربي داسي ښكلی ليك رامنځته سو چې نور نو د ښايست نه و رته جوړيږي .

37ـ عربي شعر

شعر په عربي ټاپو وزمه، په تېره په حجازكي ډېره اوږده سابقه لري. د نړۍ په ولسونوكي ښايي عرب هغه ولس وي چې د شعر او شاعرۍ ذوق د دوی په خټه كي اخښل سوی وي .

د اسلام ترلمرختو ډېرد مخه دې ولس بدوي ژوند درلود او هرډول آزادي ورپه برخه وه. نه څوك پرحاكم وو او نه د حكومت د قيد و بند څه پروا وه. هره خوا چې ليدل كېدل پراخه صحرا وه. د ورځي ځلاند لمر د شپې سپينه سپوږمۍ او د ستورو ستر‌گكونه، د سهار نسيم وو او د ماښام غروب او د هسك سرې كنگرې، او عربي شاعر په دې چاپيريال كي خپلي ننگېرني(احساسات)څرگندول، ځكه نو د دغه مهال شعركه څه هم په جاهلي پېركي وو ستايل كيږي او ښه شعر بلل سوی دی. د جاهلي شاعر په خپل قوم كي ډېر عزت كېدی، ځكه هغه د خپل قوم ژبه وه، د هغو له ننگونو او وياړونو څخه يې ننگه كول او د هغو د دښمنانو نيمگړتياوي به يې څرگندولې او غندلې. د دې درناوي بل لامل دا هم وو چې د دغه مهال شاعر د واكمن او شتمن دروازې ته نه درېدی او غوړه مالي يې نه ورته كول. د عربو سوداگر، ممتاز شاعران، ويناوال، د قبايلو مشران او مخور به هركال كله چې حج ته تلل دكوچني اختر، او په بل روايت د ميانۍ (ذىالقعدې) په مياشت كي شل ورځي د عكاظ په مېله ځانكي راغونډېدل. (عكاظد نخله او طايف په منځ كي له مكې څخه درې منزله ليري يوكلی دی). په دغه ځانكي به له 540ع.كال څخه مېلې او د مالونو د پېراو پلور بازارونه جوړېدل. تراسلام وروسته هم په دغه ځای كي دا لړۍ روانه وه، څو په كال 129س. كي د ابوحمزه خارجي د لوټمار له بيري د تل لپاره پای ته ورسېدل. په دغه مېله كي به د شاعرۍ محفلونه جوړېدل او شاعرانو به خپل شعرونه پكښې ويل. د مشاعرې په پاىكى به دكال د ډېري ښې قصيدې په هكله پرېكړه كېده او هغه به يې د قباطي په نامه د كتان پر يو ډول ټوكره د سروزرو په اوبو ليكل او د كعبې شريفي پر دېوال يا دروازه به يې ځړول چې دا به د هغې د ويونكي لپاره ډېر ستر وياړ وو. دغسي قصيدې يې " معلقات " (دكعبې پردېوال

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځړول سوي قصيدې) بللې او د اسلام تر راتګ پوري يې شمېر اووته ورسېدی. چې بيا د اسلام په پېرکې هغه د کعبې له دېوال څخه راکښته کړی سوې او وروسته د کتاب په بڼه د " سبع معلقات " په نامه خپرې سوې. عربي شعر د جاهليت له زمانې څخه د عباسي خلفاوو د دورې تر لومړيو پوري په خوله يو بل ته لېږدېدی. له دې امله دی چې د جاهلي دورې ډېر اشعار له منځه تللي او موږ ته يې ډېره لږ برخه رسېدلې ده، کومه چې د هغګې لرغونتوب تر اسلام د مخه تر 150 کلونو نه اوړي. دا هم د اسلام برکت وو چې د عربي ټولني دغه ارزښتونه يې سوچه او په ځانګړو ټولګو کي يې تدوين او غونډ کړه. د جاهلي دورې د شعر هغه مهمي ټولګي چې موږ ته رسېدلي دي په لاندي ډول دي :

_1المعلقات: دغه د ډېرو لرغونو عربي اشعارو ټولګه ده چې د جاهليت د مهال د اوو نامتو شاعرانو اووه اوږدې قصيدې حماد الراويه ـ چې په156 س. کال وفات سوی دی ـ پکښې راغونډې کړي دي .

_2المفضليات: دغه ټولګه د " كتاب الاختيارات " په نامه د مفضل الضبي لخوا ـ چې په کال 164س. کي وفات سوی دی ـ ترتيب سوې ده. خو وروسته وروسته د ده نامه ته په نسبت ورکولو سره په" المفضليات" مشهوره سوه. په دې ټولګه کي د 47 تنو جاهلي شاعرانو د 14 تنو المخضرمينو (هغو چې په جاهليت کي زېږېدلي او په اسلام کي يې ژوند کړی)او د شپږو تنو اسلامي شاعرانو ټولي (126) قصيدې اوډل سوي دي .

_3الاصمعيات: په دغه ټولګه کي نامتو اديب الاصمعي د 61 شاعرانو 72 قصيدې چې (1163) بيته کيږي راغونډې کړي دي .

38ـ اسلام او عربي شعر

لکه چې پوهيږو د اسلام مبارك دين د عربو او نوري نړۍ د خلکو په ژوند او نورو چارو کي ژور او بنسټيز بدلونونه راوستل. په دې لړکي اسلام د جاهليت د زمانې شعر هم کره کړ، د هغه منفي او ناسم اړخونه يې وغندل او د اسلام د مبارك دين د اصولو سره سم يې هغه ته لوری ورکړ. د مشرکينو د شاعرانو په هکله د قرآن کرريم نظر :و الشعرآء يتبعهم الغاون الم تر انهم في کل وادٍ يهيمون و انهم يقولون ما لا يفعلون

[الشعرآء: 224 _ 262] ژباړه : د مشرکينو په شاعرانو پسي غولېدلي او ورك لاري خلك ځي. آيا ته نه وينې چې هغوی په هره ناوه (هرلوري) کي سرګردانه دي او داسي خبري کوي چې عملي کوي يې نه او محمد داسي نه دی او د هغه حال هيڅ د شاعرانو حال ته ورته نه دی. د اسلام د اصولو سره د ناسم شعر په وړاندي د رسول برخورد: په صحيح مسلم کي روايت دی چې ابو سعيد خدري وايي چې موږ د رسول سره د مکې پرلار د عرج په سيمه کي ګرځېدو چې نابېره يو شاعرڅرګند سو چې شعر يې وايه. نو رسول وويل چې:" دغه شيطان ونيسئ يا يې منع کړئ، ځکه تردې چې د يو چا نس له شعره ډك سي، دا ښه ده چې له نوونو ډك سي". وايي چې دغه شاعر داسي شعر وايه چې د رسول او د اسلام له نقطهْ نظره د اعتراض وړ وو. دغه راز له نورو احاديثو څخه څرګنديږي چې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول ﷺ په شعر کي بې حیایي، فحش ویل، بد اخلاقي، په چتېي خبرو سرکېدل، په تکلف مُسجع ویل، د درواغو ستاینې او بد ویل، مبالغې، بې عمله ویناوي، په ریا ښکلي ښکلي خبري کول او په هغو د خلکو غولول او له منځ لارۍ څخه تېرېدل او ډېري خبري کول، دا ټول په کلکه غندلي دي. د اسلام د اصولو سره د سم شعر په هکله د قرآن نظر : لکه چې د مخه مو وویل اسلام عربي شعر له ناوړو اړخونوکره کړ او په اسلامي ارزښتونو یې وپسولی. په دې هکله قرآن کریم د جاهلي دورې د مشرکو شاعرانو ترغندلو وروسته داسې وفرمایل﴾ :الا الذین آمنوا و عملوا الصٰلحٰت و ذکروا الله کثیراً و انتصروا من بعد ما ظلموا و سیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون] ﴿ الشعرا: 227[

ژباړه: په استثنا د هغو شاعرانو چې ایمان یې راوړ، غوره عملونه یې وکړل او خدای ﷻیې ډېر یادکړاوکله چې ظلم پر وسو، نو یوازې یې غچ واخیست او ظالمانو ته به ډېر ژر معلومه سي چې دوی له څنګه برخلیك سره مخامخ کیږي. په دې آیت کي د شاعرانو له غندنې څخه چې په مخکنیو آیتونوکي وسوه، هغه شاعران مستثنا کړای سوي دي چې څلور صفته ولري: لومړی دا چې مؤمنان وي. دوهم دا چې پخپل عملي ژوندانه کي صالحان وي، بد کاران، فاسقان او فاجران نه وي او له اخلاقي بندیزونو څخه آزادي غوره نه کړي. درېیم دا چې د خدای ﷻ ډېر یادوونکي وي. څلورم دا چې د شخصي اغراضو لپاره د هیچا سپکاوی و نه کړي، خو کله چې د ظالمانو په مقابل کي د حق د ملاتړ لپاره اړتیا پېښه سي نو بیا له ژبې څخه هغه کار واخلي چې یو مجاهد ې له وسلې څخه اخلي. په هر وخت کي مړ ژواندی اوسېدل او د ظلم په وړاندې د عاجزۍ عریضې وړاندې کول، د مومنانو خاصه نه ده. د اسلام د اصولو سره د سم شعر په وړاندې د رسول ﷺ کړندود: د جاهلیت د زماني د شاعرانو هغه شعرونه چې فحش او هجو او داسې نوري ناوړې خبري به نه وې پکښېکي رسول ﷺ هم اورېدل او هم یې خوښوول، لکه چې په صحیح مسلم کي وایي چې عمرو بن الشرید له خپل پلار څخه روایت کوي چې هغه وویل : یوه ورځ د رسول ﷺ ترشا سپور وم چې هغه مبارك راته وویل: " آیا د امیه بن ابي الصلت کوم شعردې په یاد دی ؟ ". ما ورته وویل: هو. هغه راته وویل چې: ویې وایه. ما د هغه یو شعر ووایه. بیا یې وویل نور ووایه. مایوبل شعر ورته ووایه. بیا یې وویل چې نور ووایه. بیا مې هغه ته د امیه سل شعرونه وویل. امیه یوشاعر وو چې پرکفر تېر سوی دی. خو څنګه چې یې د حکمت او نصیحت شعرونه ویلي وه، رسول ﷺ د هغه په هکله ویل: " آمن شعره وکفر قلبه ". یعني د امیه شعر د مسلمان دی خو زړه یې د کافر دی. څرګنده ده چې رسول ﷺشاعر نه وو؛ لکه چې لوی څښتن فرمایي : ﴿ و ما علمنٰه الشعرو ما ینبغي له ﴾ [یٰسن : 59] یعني نه مو حضرت محمد ﷺ ته شعر زده کړی دی او نه شاعري له ده سره ښاییږي .

خوکله کله یې د سلیمي طبعي په مقتضا بېله قصده موزون کلمات له خولې وتلي دي. لکه چې په بخاري او مسلم کي له جندب ﷺ څخه روایت دی چې په یوه غزا کي د رسول ﷺ ګوته وینې سوه، نو یې ګوتي ته وویل:

یعني ته داسې ګوته یې چې دغه وینې کېده دي د خدای ﷻپه لاره کي ولېدل، چې البته دا نه ضا ئع کیږي او اجر لري. او لکه چې پوهیږوکوم موزون کلمات چې د مو زونیت له ارادې پرته له خولې ووزي شعرنه بلل کیږي. همدا شان رسول ﷺ د نورو شعرونه او موزون کلمات هم د تمثیل په ډول ویلي دي. لکه چې رسول ﷺ د جاهلیت د زماني د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نامتو شاعر طرفه بن العبد د معلقې دا بيت ويلي دي: ستبدي لك الايام ما كنت جاهلا ويأ تيك بالاخبار من لم تزود يعني اې هغه څوکه چې د سفر توښه دي نه ده برابره کړې، ژر دی چې د مهال شپې او ورځې تا په هغو چې نه يې ورڅخه خبر، خبرکړي. دغه راز مشکوٰآ د بخاري او مسلم په حواله له براء څخه روايت کوي چې رسول د خندق د غزا په ورځ خاوري وړلې.کله چې يې نس مبارك په دوړو سپېره سو، نو د عبدالله بن رواحه دا رجز يې وايه: يعني په لوی څښتن لوړم چې که د خدای لطف نه وای موږ به سمه لار نه وای موندلې. نه به مو خيرات ورکولای او نه به مو لمونځ کولای، نو ای څښتنه موږ ته سوکالي را په برخه کړې. که د دښمن سره مخامخ سو پښې مو ورته ټينګې کړې، ځکه چې دوی پرموږ تېری کړی دی، څو موږ له دينه څخه د اوښتلو په فتنه اخته کړي، خو موږ يې ګردسره نه منو. او " ابينا ابينا " به يې بياځلې (په تکرار) او په لوړآواز ويل. رجز هغو اشعارو ته وايي چې عربو به د جګړو په مهال ويل. دغه راز رجز د شعر له نولسو بحرونو څخه يو بحر هم دی. دغه شان رسول شعر ستايلی او د هغه په هکله يې فرمايلي دي:" ان من البيان لسحراً ". رواه البخاري. يعني ځيني داسي ښې او غوره خبري او څرګندوني دي چې د زړونو په لاس راوړلوکي د سحرغوندي دي. بل ځاي رسول فرمايي:" ان من الشعر حکماَ ". رواه البخاري. يعني ځيني شعرونه دپوهي اوحکمت متضمن دي او په شعرکي ځيني داسي ګټوري خبري سته چې سړی له جهل اوکم عقلی څخه را ګرځوي. بل ځای رسول د مسلمانو شاعرانو په ستاينه کي وويل: " ان المؤمن يجاهد بسيفه و لسانه ". مشکوٰآ . يعني مسلمان په خپله توره او ژبه دواړو جهاد کوي. بي بي عائشه (رض) وايي چې د رسول په مخکي د شعر يادونه وسوه. هغه وفرمايل: " هوکلام، فحسنه حسن و فبيحه قبيح ". مشکوٰآ. يعني شعر داسي خبري دي چې ښې يې ښې دي او بدي يې بدي. حسان بن ثابت د مدينې منورې د جاهليت او اسلام د وختو ستر او نامتو شاعردی، چې شپېته کاله په جاهليت او شپېته کاله په اسلام کي ژوندی وو، او د رسول ستايونکي وو. رسول د قريظه د پېښي په ورځ ورته وويل: " د مشرکانو هجو ووايه، جبرائيل په دې هکله ستا ملګری دی". او همدغه راز به يې ورته ويل: " کافران چې په ماپسي څه وايي د هغو جواب ووايه". او فرمايله به يې : " ای خدايه ! د حسان د جبرائيل په واسطه ملاتړ وکړې. (متفق عليه). په بخاري کي له عائشې بي بي څخه روايت دی چې رسول به په جومات کي حسان ته منبر اېښووی او هغه به پر منبر درېدی او د رسول په هکله به يې وياړني ويلې. او رسول به ويل چې:" خدای تعالي د حسان په روح القدس (جبرائيل) ملاتړکوي". د عربي شعر په وړاندي د صحابه وو کړنلاره:

کوم نظر چې رسول د عربي شعر په باب درلود،کټ مټ نظر اصحاب کرامو هم درلود. هغو په خپل وار شعر او شاعرۍ ته زياته پاملرنه وکړه. لکه چې مشهور روايت دی چې حضرت عمر حضرت ابو موسیٰ اشعري ته وليکل چې خلکو ته د شعر زده کولو حکم ورکړه، ځکه چې د شعر په برکت سړی په ښو اخلاقو روزل کيږي؛ د سمي رايي په ګېنه سمباليږي او د انسابو په هکله علم ترلاسه کولای سي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه راز حضرت علي کرم الله وجهه او د هغه د اکا زوی عبدالله بن عباس به پر شاعری، صرف او نحوي او تاریخ او ریاضي باندي وينا وي او تقریرونه کول او ځینو نورو اصحابو به د قرائت د علم او د خطابت او ليکوالۍ د هنرونو په هکله درسونه ورکول. د شعر په هکله د اسلامي عالمانو نظريې :

علامه ابن عابدين شامي په ردالمحتارکي له شهاب خفاجي څخه نقل کوي او وايي چې د عربو بلغاء په شعر او وينا کي پر شپږو ډلو وېشلي دي:

1د جاهليت شاعران کوم چې عاد، قحطان او مخضرمون دي. (مخضرمون هغو ته وايي چې په جاهليت او اسلام دواړوکي يې ژوند کړی وي). 2 د اسلام شاعران ،

3مولدين، 4 محدثين، 5_ متاخرين، 6_ هغه چې له متاخرينو وروسته په اوسنی عصر پوري اړه لري. چې د لومړيو درو ډلو تلاښ د شعرد بلاغت او جزالت لپاره وو، او د دوی د شعرونو په هکله پوهه ترلاسه کول، د فقهاوو په نزد فرض کفايي ده. ځکه چې په دې سره د عربي ژبي د قواعدو په هکله پوهه ترلاسه کيږي، کومه چې په هغې سره، سرې د قرآن او نبوي سنت په معنا وو پوهيږي .

دغه راز علامه ابن عابدين وايي:" شعرد ځان کسب او پيشه ګرځول او په داسي ډول تل ترتله ويل چې سړی د خدای له ذکره او د شرعي علوموله زده کړي راوګرځوي مکروه دی، خو لږ ويل يې چې مطلب يې ځني د ښکلو او خوږو نکتو، لطايفو او تشبيها تو څرګندول وي باك نه کوي،که څه هم د باړخو او قد او قامت په هکله وي. ځکه چې د بديع عالمانو د دې مقصد لپاره د مولدينو او نورو دغسي اشعار د مثال او شاهد په توګه راوړي دي". او امام ابن الهمام په فتح القديرکي وايي:" که په شعرکي د ټاکلي ژوندي هلك يا ښځي صفت، يا د شرابو داسي ستايل وي چې د سړي شوق پر راولي او يا پکښي د مسلمان او ذمي هجو وي، نو د داسي شعر ويل حرام دي ". خو په عالمګيري کي وايي:" په شعرکي د ټاکلي ژوندي هلك يا ښځي صفت او د فسق او شرابو يادول مکروه دي ". او امام غزالي (رح) د اسلامي تصوفو او اخلاقي نظره لا يعني خبري کول، فضول کلامي، په باطلو وينا وو سرکېدل، جدال او مِراء (چې د نورو د وېناوو د نواقصو په را سربېره کولو او پرهغو باندي په ايراد او اعتراض کولو سره طعن ويل او د ويونکي سپکول او تحقيرول او د خپل ځان د پوهي او لوړتيا څرګندول دي)، په باطلو او بېله علمه خصومت، په تکلف او په سجع او تصنع خبري کول، فحش ويل، لعن و طعن ويل، حرام ساز اوحرام شعر ويل، ډېري ټوکي کول، مسخرې او پوسخند وهل، د خلکو پټ رازونه لڅول، په درواغو ژمني کول، د درواغوقول او لوړه، غيبت، چوغولي، دوه ژبي، مدح او د خطاوو له باريکيوڅخه غفلت، دا ټول د ژبي له آفاتو څخه بولي. چې د امام غزالي دې خبرو ته په پاملرنه کېدای سي وويل سي چې په شعرکي له دغو آفاتو څخه ژبه نه ساتل د اخلاقو مخالف کار دی. ځکه نو اوسنی عالم او فقيه دکتور وهبه الزحيلي په " الفقه السلامي و ادلته " کي غوټ حکم کوي چې شعر په اباحت او نه اباحت او کراهيت او استحباب کي د خبرو حکم لري چې ښه يې ښه او بد يې بد دي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

39ـ په عربي شعرکي بدلونونه

په دې ډول د اسلام د مبارك دين په راتلو او خپرېدو سره عربي شعر د عربو له صحراوو څخه ښارونو ته راغی او د نوي اسلامي ژوند په غوښتنه نوي موضوعات پر ور زيات سول. کله چې د مهال په تېرېدو سره اسلامي امت پر بېلو بېلو ډلو اوګوندونو ووېشل سو، سياست هم په شعر ورګډ سو. دغه مهال عربي غزل هم بېل رنګ خپل کړ، چې په پايله کي دوه ډوله غزل رامنځته سوه: سپېڅلې غزل؛ چې ځانګېرني يې ساده والی، رښتينولي او پوختيا وه. او د ښاري او سوکاله ژوند غزل؛ چې ډېري ابتکاري معنا ګاني او ښکلي خيالونه يې ورزيات کړل او الفاظ يې ور سوچه کړل. بيا په عباسي پېرکي په شعرکي ډېر بدلون راغی چې په ځينو برخو کي ضعيف او په ځينوکي غښتلی سو، او داسي مطالب پکښي رامنځته سول چې پخوا نه وه، يا لږ ليدل کېدل او پردې سربېره يې په معنا، خيال او الفاظوکي هم بدلون راغی .

په دې پېرکي سياسي او حماسي شعر او سپېڅلې غزل بابېزسوه، او د مدحي او مرثيو اشعار قوي سول. دغه راز د دغه مهال په شعرکي د مدنيت او ودانوني ښکارندي توصيف سوې او د زهد، تصوف، فلسفې، ښووني اوکسيو اونورو نوو موضوعاتو شعرونه څرګند سول. د دغه مهال شاعرانو به کوښښ کاوه چې د قصيدې په اجزاووکي تناسب او په معناووکي ترتيب په پام کي ونيسي. دوی به خفيف اوزان غوره کول او واضح او لطيف الفاظ به يې کارول. او د شعر بياني او بديعي ښکلا ته به يې زيات پام اړاوه، چې په دې ډول عربي شعر په تدريج سره د ساده او روانو معناوو او خيالونو څخه معقدو، تکلفي اوله مبالغې ډکو معناوو، صنايعو، استعارو او تشبيهاتو ته ور واوښت.

40ـ عربي کره کتنه

عربي ادب او کره کتنه د جا هليت په پېر کي:

دکتورحميد رضاشايګان فر، په خپل کتاب " نقدادبی " کي وايي:" د عربو د جاهليت د پېرد شعر دکره کتني ډېر پخواني ځايونه د مدينې، مکې اوطايف د شاوخوا بازارونه وه ". ډاکټر نورالحسن نقوی په خپل کتاب ګ" فن تنقيد " کي وايي:" په عربوکي له ډېري پخوازمانې څخه ادبي کره کتنه ډېر ستر ارزښت لري ". دوی دواړه اوډاکټرعبدالحليم ندوی په تاريخ " عربی ادب " کي او نور پوهان د دې خبري د ثبوت لپاره وايي چې د عکاظ په مېله ځای کي به يې (کوم چې مخکي د عربي شعر ترسرليك لاندي خبري پر وسوې) يو پوه، د اعتماد وړ او د پاخه عمر شاعر، چې ټولو ته به منلی وو، د دريم ګړي يا " د مشاعرې دمير " په توګه

ټاکی . شاعرانو او هنرمندانو چې به خپل کوم هنري آثارلوستل،دغه دريم ګړي به ترکره کتني لاندي نيول او د هغو په هکله به يې پرېکړه کول. چې دا پرېکړه به ټولو ته د منلو وړ وه. د دې کره کتني په پايله کي به چې د چا قصيده

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ډېري ستايني او شاباسي وړ وګرځېده، هغه به يې ـ لکه چې مخکي موهم وويل ـ په زرينوکرښو ليکل او دکعبې شريفي پردېوال يا دروازه به يې ځړول .

د عُکاظ په مېله کي به په دوديزه توګه د جاهلي پېرنامتو شاعر" النابغاَ الذبياني" د مشاعرو مير يادريم ګړی ټا کل کېدی. ده ته به يې د څرمني ځانګړې، سره خېمه درول اوهغه به په هغې کي په ډېر سترتوب اوعزت ناست وو. ادبپوهان وايي چې د عربو د دغه مهال کره کتنه په ځانګړې توګه ډېره متوازنه وه. دې کره کتني نه موضوع له پامه غورځول نه اسلوب. يعني اړينه وه چې په شعرکي چې کومه خبره کيږي بايد هم ارزښتناکه وي او هم يې د ويلو ډول زړه راکښونکی وي. عربي ادب او کره کتنه په اسلامي پېر کي: د اسلام مبارك دين د خپلي رڼا په خپرېدو او د عربو او نوري نړۍ د خلکو په ژوند او نورو چاروکي د بدلونونو د راوستلو په ترڅ کي د جاهليت د زمانې شعرهم ترکره کتني لاندي ونيو. د هغه منفي او ناسم اړخونه يې وغندل او د اسلام د سپېڅلي دين د ارزښتونو سره سم يې هغه ته لوری ورکړ. په دې لړکي هم قرآن کريم، هم رسول اوهم صحابه وو په خپل خپل وار عربي شعرتر اسلامي کره کتني لاندي نيولی او د هغه په هکله يې ارزښتناکي څرګندوني اولارښووني کړي دي. چې په پايله کي عربي شعر د اسلام په ښکلې ګېڼه سمبال او نور نوي موضوعات هم پرور زيات سول. دغه رازقرآن کريم د ختيزي، اسلامي ادبي کره کتني او د بلاغت او نورو ډېرو علومو د قواعدو په بنسټ ايښوولوکي هم پرېکړوني اغېزه درلودلې ده. عربي ادب او کره کتنه په اموي پېر کي: د اسلام په اموي پېرکي چې د شام خليفه ګانو اود هغو نورو چارواکو شعر و شاعرۍ ته پام لاره، نو شعر او ادب زيات دود سو. چې له دې امله کره کتني ته هم بشپړتيا ور په برخه سوه . په دې دوره کي هم د ادبي کره کتني خورې ورې نخښې ترسترګوکيږي، لکه چې يزيد بن معاويه پردې سربېره چې د شعر ديوان يې درلود پخپله هم شعرترکره کتني لاندي نيوی. عبدالملك بن مروان هم ادبي اوکره کتنيزه قريحه درلوده. هشام بن عبدالملك او وليد بن يزيد بن عبدالملك هم شعرونه ترکره کتني لاندي نيول. دغه مهال په حجاز او عراق کي شاعرانو او نورو د يو بل ويناوي ترکره کتني لاندي نيولې،لکه چې عمر بن ابي ربيعه او کُثَيرٍ، يو د بل پر شعرونوکره کتني کولې. د دې دورې له کره کتونکو څخه بل هم ابن ابي عتيق دی چې د حضرت ابوبکرصديق لمسی کيږي . دغه راز د دې دورې په ادبي کره کتونکوکي د حسين بن علي لور " سکينې" نوم هم يادوي او د ادب په کتابونوکي يې د هغې دکره کتنيزو رايو او ملاحظو يادونه هم کړې ده) .1(

عربي ادب او کره کتنه په عبا سي پېرکي:

د اسلام د عباسي پېر په رار سېدو سره د عربو په ژوندکي يو ډول اوښتون راغی. چې د هغه سره د شاعرۍ رنګ هم بدل سو. او علومو او هنرونو ته د قدر په سترګو د کتلو او د هغو د خپرېدو، په تېره عربو ته د ژباړي له لاري د يوناني پوهنو د رسېدو په پايله کي دکره کتني ذوق نور هم د عربو سره مونده سو. او له دې سره سم په عګربي ادب کي بنسټيزه کره کتنه پېل سوه.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابوعمرو بن العلاء، حمادالراويه ، مفضل ضبي، خليل بن احمد، خلف احمر، ابوعبيده او اصمعي د دغه پېرد شعرد پخوانيوکره کتونکو څخه شمېرل سوي دي. چې له هغو څخه مفضل ضبي، خليل بن احمد او اصمعي ليکلي آثار هم پرې ايښي دي. دغه رازکوموکره کتونکوچې دکرکتني اصول وضع کړل او عربي ادب يې دکره کتني پر محك وڅېړه اوځينو يې په دې هکله کتابونه ليکلي دي، په هغوکي د يادوني وړ نومونه دي د: محمد بن سلام الجُمَحي، ابن قتيبه دينوري، عبدالله بن المعتز، قدامه بن جعفر، ابن رشيق قيرواني، ابن خلدون، جاحظ، ابوهلال عسکري، عبدالقاهرجرجاني، محمد بن يزيد المبرد، احمد بن يحيٰی ثعلب، ابومنصور ثعالبي، محمد بن احمد العبيدي، حسن بن بشر آمدي، ضياءالدين بن الاثيراونور. د عربي کره کتني پر پېل او پر مختيا چې غور و کړو، نو دې پايلي ته رسيږو چې

(1)د يادوني وړ ده چې دغه خبرابوالفرج اصفهاني په" الاغاني" کي، دکتور عبدالحسين زرين کوب په " آشنايې با نقد ادبي" کي او نورو ډېرو، کړې ده، خو علي محمد علي دُ خَيل د" سکينه" رسالې ليکوونکی يې ردوي او نه يې مني .

د لرغوني عربي شاعرۍ آره پانګه د قصيدو په بڼه ده. د دغو قصيدو نرۍ ډېره پراخه ده اوپه هغوکي د عربو بشپړ ژوند انځورسوی دی. اولکه چې پوهيږو دغو قصيدو تلپاتي ژوند ګټلی دی. البته کوم شي چې دغه قصيدې تلپاتي کړې دي، هغه دعربو سپېڅلی کره کتنيزشعور دی. د عامو خلکو په مخکي د مقابلې له مخي د څېړني اوکره کتني هنر او عمل لکه څنګه چې په عربوکي وده او پرمختيا ورکړه سوې ده، د هغه سا رې په نړۍ وال ادب کي لږ ترسترګوکيږي.

د عربي ادب او کره کتني د ځوړتيا او انحطاط پېر:

ترابن اثير وروسته ترډېري مودې د عربي کره کتني او ادب په تاريخ کي کومه ځلانده څېره څرګنده نه سوه. په تېره څنګه چې د مغولو د تاړاك په پايله کي بغداد سقوط وکړ عربي واکمني ګردسره ړنګه سوه. او د دې سره علوم او ادبيات د ستر ناورين سره مخامخ سول. په دې پېرکي نه کوم سترشاعراو ليکوال پيدا سو نه کوم کره کتونکی. ځينو ليکوالو چې د ادب او اديبانو په هکله څه ليکلي د هغو په تاليفونوکي دکره کتني په باب زيات څه نه ترسترګوکيږي. صلاح الدين صفدي (په764س.کال مړ) کره کتني ته دونه پام نه دی اړولی، خو بياهم په دې هکله په خپلو همهالوکي يوه نادره استثناګ وه. دغه راز ابوالعباس قلقشندي

(په823س. کال مړ) هم په خپل کتاب ګ" صبح الاعشٰی في صناعآ الانشاګء " کي ځيني کره کتنيز ټکي ځای کړي دي.

دغه ځوړتيا د عثماني واکمنانو په پېرکي خپلي وروستۍ کچې ته ورسېده. په دې پېرکي شهاب الدين خفاجي (په 1069س.کال مړ)، تاشکبري زاده (په968س.کال مړ)، د ادب اوکره کتني په برخه کي د يادوني وړ دي. دغه راز

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوسف بديعي (په1073س.كال مړ) دخپل مهال ستر اديب وو، چې د متنبي او ابوتمام په هكله يې دوه په زړه پوري كره كتنيز كتابونه ليكلي دي.

د عربو د بيا و يښتيا پېل: د ديارلسمي سپوږميزي پېړۍ په لومړيوكي د عربي هيوادونو او ولسونو په احوالوكي لړلړ بدلونونه رامنځته سول. مصرد ناپليون د يرغل په پايله كي اود محمدعلي الباني اود هغه د ځای ناستو په پيركي د اروپايي فرهنگ او تمدن سره آشنا سو. په تونس او الجزايركي د عربو او فرانسويانو ترمنځ د سولي او جگړې اړيكي رامنځته سوې. شام، لبنان اوعراق د عثماني واكمنۍ د بې واکۍ له امله د اروپاد تمدن او سياست سره مخامخ سول. دې حال احوال پر عربي ادب اغېزه وښندل، په تېره اروپايي فرهنگ او تمدن د عربو په وړاندي د فرهنگ او تمدن په هكله نوي ورونه پرانيستل. ځينو شاعرانو او ليكوالانو د نوو وطني او ټولنيزو مضامينو ليكلوته مخه كړه . دې چارو ورو ورو په عربي ادب كي نوي بدلونونه رامنځته كړل چې په كره كتنه كي يې هم انعكاس وموند. په لبنان كي بطرس البستاني او احمد فارس الشدياق په خپلو ليكنوكي د اروپايي كره كتني كړندود خپل كړ، د لبنان له اديبانو څخه شيخ ناصف يازجي لغوي كره كتني ته پام واړاوه . نامتو ليكوال، موٌرخ اوڅېړونكي جرجي زيدان هم مهم او په زړه پوري كتابونه وليكل او په " الهلا ل " مجله كي يې خپل كره كتنيز، علمي، دقيق او معتدل ذوق څرگند كړ . په دې دوره كي د شام او مصر له اديبانو څخه ځوتنه نور هم چې كره كتنيز ذوق يې لاره كېدای سي چې ياد سي. خو دكره كتني وروستی، بشپړ او بنسټيز نهضت له لويه سره د مصر د ځو تنو وروستيو او اوسمهالو ليكوالو او اديبانو د هلوځلو يېبره ده. چې په دې هكله يې ځانگړې پاملرنه كړې او ارزښتناك آثاريې ليكلي دي. له دې ليكوالو اوكره كتونكوڅخه دي : ابراهيم مازني، عباس محمود العقاد، محمدحسين هيكل بگ، احمد امين او طه حسين اونور .

41ـ عربي شعر او ټولنه

عربي شاعرانو او اديبانو د جاهليت له دورې څخه تر نننې نوي ادبي نهضت پوري ستر شعري او ادبي ايجادات په ميراث پرې ايښي دي. د دوی د شعرفكر، لغت ، عبارت او لفظ روڼ ، د خيال او جمال تصويرونه، ښكلي او معنا وي يې دقيقي دي. چې د شاعرانو له عواطفو او افكارو او د خلكو د ژوندانه او چاپېريال څخه نماينده گي كوي. د دې ترځنگ د عربي شعر يوه برخه په تېره په عباسي پېركي په ټولنه كي د حاكمو او شتمنو ډلگيو نماينده وه چې د دغو ډلگيو د لوستونكو او اورېدونكو ذوقونو ته به يې جواب وايه او د دوي هيلي او غوښتني به يې منعكسولې او د دوی د خيالي او رشتيانيو لويانو ستايني به يې كولې .

البته دا ښكارندې ټولنيز لاملونه لري، چې ډېر مهم يې د واكمنو او د دوی د مرستندويو سوداگرو او مځكوالو د لږكيو په لاسونو كي د واك او شتو تمركز، د وگړو د سترو ډلو بې وزلي او د شتمنو او واكمنانو د ستايني په بيه د شاعرانو د ښه ژوند څخه د هغو نه خبرېدل دي. چې دا ښكارنده په ټولو پخوانيو ټولنوكي څرگنده وه .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو د دې سره سره عربي شعر ان په عباسي دوره کې هم ټوله د دروغجنو ستاینو شعر نه وو. رشتیا دا ده چې ډېرو ولسي شاعرانو د خلکو د احوالو سره تماس نیولی، د دوی د ستونزو او دردونو شاعران وه. او د ولس فکر، ژوند او غوښتني به یې په خپلو اشعارو کې منعکسولې چې د دې حقیقت ډېر ښه ساری په اسلامي فتوحاتو او صلیبي جګړو او نورو کې ښېخي ډېر موندل کیږي .

42ـ د عربي ادب اغېزې د ختیز پرآدابو باندې

د عربي ادب شعر، نثر اوکیسو د موضوعاتو، معنا وو او اسالیبو، شعري اوزانو، د لغاتو د مفردا تو او فصاحب او بلاغت له مخې د ختیزو ولسونو پرآدابو باندې اغېزه ښندلې ده. د پښتو، فارسي، ترکي او نورو هغو ختیزو ژبو پر وده او تطور باندې چې د عربي اسلامي ثقافت په چاپیریال کې، یا هغه ته نژدې رامنځته سوي دي. د عربي ادب اغېزې په څرګنده ښکاري .

دغه راز د ختیزو ولسونو فرهنګیانو عربي ژبه زده کړه او خپل تالیفونه یې په ولیکل چې له دوی څخه د عربي اسلامي ثقافت په بېلو بېلو برخو کې بې شمېره نابغه شخصیتونه راڅرګند سول. د اسلام د مبارك دین په رڼا کې پښتو او دري آداب د عربي ادب ترڅنګ د اسلامي آدابو په څېر راڅرګند سول او وغوړېده. پښتو او دري ژبو ادیبانو اوپوهانو په پښتو او دري ژبو په عربي توروکتابونه ولیکل او ډېر الفاظ یې له عربي ژبې څخه خپلو ژبو ته ولېږدول .

دغه راز ډېرو پښتنو او دري ژبو شاعرانو، د عربي شعرڅخه وزنونه، لغات او قافیې اقتباس کړې او په خپلو ژبو یې پرخپلو شعرونو او لیکنو تطبیق کړې. په تېره پر دري نثر باندې د عربي اغېزې ډېرې ښکاري. خو په قرآني آیتونو، احادیثو، متلونو او عربي شعرونو استدلال او استشهاد په دواړو پښتو او دري ژبوکې ډېرکیږي. د پښتو او فارسي ژبو ادیبانو په خپلو شعري او نثري تخلیقا توکې د عربي بدیع او بلاغت قواعد هم پلې کړې او عربي اصطلاحات یې ډېر اخیستي دي .

دغسې پر ترکي او کردي ادب هم کومې خبرې چې د پښتو او دري په هکله وسوې، تر ډېره حده صدق کوي. د دغو ژبو آداب هم په مستقیمه توګه یا د فارسي ادب له لارې، په غیر مستقیمه توګه د عربي ژبې څخه اغېزمن سوي دي. د هندوپاك ادب هم په ډېره ژوره توګه د اسلامي ادب تراغېزې لاندې راغلی دی. په هندي او پاکستاني مسلمانانوکې ډېر ستر ستر لیکوالان راڅرګند سول، چې په عربي ژبه یې ډېر کتابونه ولیکل؛ چې زیاتره یې پر دیني، لغوي او تاریخي مسایلو راګرځي. پردې سربېره د عربي او فارسي ثقافت تراغېزو لاندې نوې ژبه د اردو ژبې په نامه رامنځته سوه، چې ډېر موضوعات او معنا ګاني یې له عربي ادب څخه اخیستي دي .

43ـ د عربي ادب اغېزې پرلوېدیزو آدابو باندې عربي ادب د هغو ولسي سندرو، بدلو اوکیسو له لارې کومې چې د خلکو په منځ کې مشهورې وې او په خوله یې یو بل ته لېږدولې پرلوېدیزشعر باندې ستره اغېزه ښندلې ده .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسپانيې اوهغې ته د نژدې اروپايي ملکونو لکه فرانسې او ايټاليې د نصراني امراوو په ماڼيو کې د اندلس د سندر غاړو سندرو ته ډېره پاملرنه کېده. په يوولسمو او دوولسمو ميلادي پېړيوکې په اروپا کې يوه ډله بدل بول شاعرا ن راڅرګند سول، چې سندرې او نغمې به يې د باجې سره يوځای غږولې. دغو شاعرانو ته په "طروبادور" وويل سول. طرو بادور د عربي له "طرب" څخه اخيستل سوې کلمه ده. دا ځکه چې عربي رنګ د دغو شاعرانو په شعرکې ډېر ښکاره وو. دغه ډول ډېرې عربي کيسې هم په اروپايي ژبو و ژباړل سوې؛ لکه چې لومړی " کليله و دمنه " په ديارلسمه ميلادي پېړۍ کې په اسپانوي او لاتيني اوبيا په نورو

ژبو و ژباړل سوه. له دې امله دی چې د عربي کيسو اغېزې د ايټالوي ليکوال پوکاچو د " ديکاميرون " په کيسو کې په څرګنده ترسترګو کيږي. دغه رازد ادب تاريخ ليکونکو دابي العلاء المعري د " رسالاَ الغفران" اغېزې د ايټالوي شاعر دانته په " الهي کوميډي " کې هم جوتي کړي دي .

په اوولسمه عېسوي پېړۍ کې عربي ادب ته د لوېديزو اديبانو پاملرنه زښته زياته سوه چې د ادب تاريخ ليکونکو لخوا د دې ګ پاملرني اسباب د اروپا پراختيا، د رومانتيکي غورځنګ رامنځته کېدل اود ختيزو پوهانو د غورځنګ منظم کېدل ښوول سوي دي. دغه مهال د حي بن يقظان کيسه په لاتيني ژبه وژباړل سوه اود يو زر و يوې شپې (الف ليلاَ وليلاَ) کيسه په 1704ع. کال کې د لومړي ځل لپاره په فرانسوي و ژباړل سوه، چې بېخي ژر په اروپا کې خپره سوه او په ډېرو نورو اروپايي ژبو هم واړول سوه .

44ـ د مکې د اوسنيو ليکوالانو او شاعرانو په هکله

د مکې د يوه ليکوال څرګندوني

د مکې مکرمې د تاريخ (تاريخ القويم) ليکوال علامه محمد طاهرکردي (1321 _ 1400س.) په خپل کتاب کې د مکې مکرمې د اوسنيو ليکوالو او شاعرانو په هکله څه څرګندوني لري چې موږ يې غټ ټکي را اخلو :

علامه کردي په دې عقيده دی چې څنګه چې شاعران په هره لوړه، ژوره کې سرګردانه او اديبان په هره برخه کې ليکني کوي، نو دوی په خپل فصاحت او بلاغت اوحسن اسلوب کولای سي چې د خلکو لارښوونه وکړي. ده په خپل تاريخ کې د (160) تنو په شا و خوا کې د اسلامي عالمانو، ليکوالانو، شاعرانو او اديبانو اود هغو د تاليفاتو په هکله ځرګندوني کړي او عقيده څرګندوي چې:" که اديبان د شعر او ادب او ليکوالۍ خدمت ته وزګار سي، نو به په رشتيا چې ستر تخليقات رامنځته کړي. خو له بده مرغه چې هغو د ژوندانه پېټې پر اوږو اخيستي او په نورو دندو او کارونو بوخت دي". دی زياتوي :" زه باور لرم چې زموږ په مهال د شعر او ادب صنعت د بشپړتيا تر وروستي پړاوه رسېدلای سي. ځکه چې زموږ سره اوس د پوهي سرچيني او اډانې ډېري دي. خو موږ داسي ډېر اديبان او فاضلان لرو چې د حيا او ضعف له امله په ورځپاڼو او مجلوکي د خپلو ليکنو خپرولو ته زړه نه ښه کوي. ځکه دوی ګومان کوي چې که د دوی کومه ليکنه خپره سي د اعتراضونو اوکره کتنو هدف به وګرځي، چې د دوی دا نظر

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

درست او غوره نه دی. ځکه د آس په سپرلي کي هغه مهال مهارت تر لاسه کيږي. او سړي هغه وخت آس سپور باله سي، چې څو واره له آسه ولويږي. نو ځوانو ليکوالو او شاعرانو ته په کار ده چې علم او ادب او نورو ښو چارو ته په مېړانه او زړه ورتيا ور ودانګي؛ لکه چې پخوا لا يوه شاعر ويلي دي : يعني چې د خلکو د خبرو پر واکوي له غمه به مري. او زړه ور او مېړه سړی به په خوند خوند وژغورل سي. دی مشرو او فاضلو اديبانو ته سپارښتنه کوي چې د ادب بڼ ته د نوو ورننوتلو ځوانانو

سره په مينه او نرمښت چلند وکړي. له ځينو خطا وو څخه يې سترګې پټې کړي او د تُندو او مرچکي کره کتنو په غشويې زړونه ور زخمي نه کړي، څو د هغو قلمونه د ادب او ليکوالۍ په هنرکي ښه غښتلي سي او د ويښتيا، پاځېدني او شجاعت اروا وده پکښې وکړي. او که داسي وسي د شعر او ادب بازار به ښه تود سي". دغه راز علامه کردي د " تاريخ القويم " په يوه بله برخه کي اديبانو او شاعرانو ته څه توصيې کړي او وايي:" علم بېله عمله او بېله عقله څرګند خسران دی او اديب بېله ادبه او شاعر بېله شعوره وبال د ځان دی. عالم ښايي په علم پسوللی وي او د جاهل کارونه و نه کړي. اديب ښايي په ادب ښايسته وي او بې ادبه نه وي. شاعر ښايي د شعور او احساس څښتن وي او د بې احساسوخلکو غوندي بې خبره نه وي. او د دوی له علم او پوهې څخه بايد خلکو ته ګټه ورسيږي". (اروا دې ښاد وي).

45ـ روغتيايي خدمتونه

پيرغلام دستګير نامي په تاريخ مکه معظمه کي چې په 1346س.کال يې ليکلی دی په مکه مکرمه کي د " خاصکيه " په نامه د يوه ستر روغتون يادونه کوي، چې لګښت يې عثماني سلطان سليمان قانوني ورکاوه. دغه راز هغه وايي چې څلور ډسپنسرۍ (واړه روغتونونه) هم هلته د ناروغانو درملنه کوي چې دوه يې د مسعٰی سره، يو په جياد محله کي، او يو بل ځای دی. چې دغه څلورم يې ښځي د عطار د يوه معمولي دکان غوندي دی. د مصر په خانقا کي هم يو روغتون وو، چې کلنی لګښت يې اووه سوه مصري پونډه کېدی. علامه کردي په تاريخ القويم کي وايي چې په مکه مکرمه کي د عثماني ترکانو او شريف حسين په وختوکي يو روغتون په اجياد کي او بل په " المدعاء " نومي ځای کي د " القبا ن " په نامه فعال وه چې په دواړوکي پنځه تنه ډاکټران د ناروغانو په درملنه او دارو درملو ورکولو بوخت وه. دغه مهال هلته يوازي يو درملتون د " حسنين " په نامه موجود وو. په دغه پيرکي يوناني طبابت ډېر دود وو، ځکه نو هلته د يوناني درملو دکانونه پرانيستي وه چې ځينو مسلمانو، هندي طبيبانو د طبيعي بوټو څخه جوړ سوي درمل پکښې پلورل. وروسته چې د مکې ودانۍ او وګړي ډېر سول سعودي حکومت ډېر ډاکټران له نورو ملکونو ور وغوښتل، ډېر روغتونونه او درملتونونه پرانيستل سول. او ډېر سعودي ډاکټران په بهرکي وروزل سول. اوس په سعودي عربستان کي، د يوې احصائيې له مخي هرو (297) تنو ته د روغتون يو کټ او (720) تنو ته يو ډاکټر رسيږي. (په افغانستان کي هرو[1730] کسانو ته د روغتون يو کټ او [585]کسانو ته يو ډاکټر رسيږي. او په پاکستان کي هرو [2064] کسانو ته د روغتون يو کټ او[4000]کسانو ته يو ډاکټر رسيږي). د سعودي د عامي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

روغتيا وزارت هركال منظم پلانونه وضع او پلي كوي څو د حاجيانو د روغتيا ساتني په هكله وړخدمتونه ترسره كړي. په 1412س. (1992ع.)كال كي حاجيا نو ته د روغتيايي خدمتونو د وړاندي كولو لپاره (22) روغتونونه د (5363) كټونو په درلودلو سره او(137) روغتيايي اساسي مركزونه په مكه مكرمه ، عرفات، منا، مزدلفه، د مدينې پرلويه لار او په مدينه كي په كار بوخت وه. د حج په مهال لس زره تنه ډاكټران، ټكنيشنان، روغتياپالان (نرسان) او په روغتيايي ارشوكي نور بوخت كسان د حاجيانو روغتيا ساتني ته ګومارل كيږي. دغه راز د تودوښي له امله د جولې وهلو حاجيانو د درملني لپاره د سعودي د عامي روغتيا وزارت په اړوندو روغتونونوكي (105) روغتيايي ډلي هم په كار بوختي دي. پر دې سر بېره د لومړنيو روغتيايي مرستو (6) مركزونه په مكه، عرفات، منا او مدينه منوره كي د جولې وهلو حاجيانو سره روغتيايي مرستي كوي، چې هر مركز (140) كټه او اووه متخصص ډاكټران او نور پرسونل لري. څوكاله د مخه د سعودي د عامي روغتيا وزارت د لندن د ټراپيكل ډيزيزكالج په مرسته د كټ غوندي يوه داسي آله جوړه كړه چې د جولې وهلي ناروغ په علاج كولوكي كارول كيږي. وروسته يې دغه آله د نوي لوړي ټكنالوژۍ سره سمه نوره هم بشپړه كړه.

پردې سر بېره د سعودي د " ملي ګارډ " او"ګ دفاع او هوايي چلند وزارت " هم د حاجيانو لپاره ثابت او ګرځنده روغتونونه لري چې ناروغان وړيا ګوري، وړيا درمل وركوي او وړيا يې عمليات كوي. او د نا وړو پېښو (ايمرجنسي) په مهال د پوځ هليكوپټرونه چې د دغسې پېښو لپاره تيار ولاړ وي، ناروغ سمدستي د جدې پوځي روغتون يا د طايف د شهزاده منصور پوځي روغتون ته رسوي .

46ـ سعودي سره مياشت

څنګه چې حاجيان او نور خلك په پخوا وختوكي د علاج او روغتون ته د رسېدلو په لار كي د زياتو ستونزو سره مخامخ كېدل، نو ځينو نېك چارو، د لومړنيو مرستو او روغتيايي خدمتونو د ملي ټولني جوړلو ته لاس واچاوه. او په 1354س. كال كي د " جمعياَ الاسعاف الخيري " (د روغتيايي مرستو خيريه ټولنه)، جوړه سوه، چې حاجيانو او نورو ته يې روغتيايي او نور خدمتونه وړاندي كول. د 1383س.كال د امامانو د مياشتي پر (16) د دې لپاره چې دغه ټولنه وكولاى سي ښه او هر اړخيز خدمتونه ترسره كړي هغې ته د "جميعاَ الهلال الاحمر" (د سري مياشتي د ټولني) نوم وركړه سو، چې په 1963ع.كال كي يې د نړۍ وال سره صليب د سازمان غړيتوب هم ترلاسه كړ. په دې ډول دې ټولني ته دولت هم ډېره پاملرنه وكړه اوپه همهغه 1383س. كال كي يې يو ميليون رياله تخصيص ورته وركړ. دغه ټولنه د رياض پر مركزي دفتر سر بېره د سعودي په سترو ښارونوكي دفترونه او د روغتيايي مرستو مركزونه لري. حاجيانو ته د خدمت په لړكي په 1412س.كال كي دغي ټولني (250) روغتيايي مركزونه درلوده چې له هغو څخه (141) يې ګرځنده وه او د (428) امبولانسونو او (15899) تنو كاركوونكو په درلودلو سره يې خدمت كاوه.

47ـ قرنطين ځايونه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

"Quarantine" "(کورنتینا یا قرنطینه یا قرنطین) هغه ټاکلې موده ده چې په هغې کې مسافر یا د وبا وهلي سیمي ناروغان یا په وبا ککړ سوي وګړي یا مالونه یا بېړۍ له نورو څخه بېل ساتل کیږي، څو ناروغي خپره نه سي. (د یوې انګرېزي ـ فارسي ډکشنرۍ په خوله دغه موده څلوېښت ورځې ده). وایي چې قرنطین له لویه سره فرانسوي لغت دی. کله چې د فنیسیا فرنګیانو ولیدل چې وباوي د ختیز او د افریقې په شمال کې د المغرب څخه اروپا ته ننوزي نو د لومړی ځل لپاره يې په1348ع. کال کي مامورين وټاکل، څو هغه بېړۍ چې له بهر څخه د دوی د هیواد پولو ته له دغه لوري رسېږي وپلټي او په دې پسې په 1403ع.کال کي

د ادریاتیك په یوه وړه ټاپوکي لومړی روغتیایي قرنطین ځای، د لازاریټ (Lazarette) په نامه پرانیستل سو چې بیا يې د مهالونو په تېرېدو پراختیا وموندله . څنګه چې مکې مکرمې ته هرکال د حج او عمرې د ادا کولو لپاره په لکونو وګړي د نړۍ له ګوټ ګوټ څخه ور درومي نو د وبا يې او نورو ساري ناروغیو د خپرېدو د مخنیوي او له دغسي ناروغیو څخه د سعودي د اوسېدونکو او حاجیانو د ژغورني لپاره دې چاري

ته هم پام واړاول سو. د ترکانو په وختوکي د قرنطین روغتیایي عملیات د اړتیا په مهال د جدې ساحل ته نژدې په دووکوچنیو ټاپوګانوکي ترسره کېدل. له دغو قرنطین ځایونو څخه تر 1911ع.کال د مخه کار اخیستل کیدی. خو وروسته د روغتیایي علومو د پرمختګ له برکته دغو ځایونو ته اړتیا نه لیدل کېدل. خوکله چې په 1947ع.کال کي په مصرکي کولرا څرګنده سوه، دغه قرنطین ځایونه بیا له مصرڅخه د راتلونکو مسافرو د تر قرنطین لاندي نیولو لپاره وکارول سول. سعودي حکومت وغوښتل چې په 1926ع.کال کي چې په پاریس کي د نړۍ د دولتونو لخوا په دې هکله کوم روغتیایي تړون لاسلیك سوی وو، د هغه ځیني مادې دې له منځه یوړل سي او ځیني دې هم تعدیل کړای سي. ځکه چې د فني شرایطو سره سمون نه خوري. له دې امله له بهرڅګخه پلاوی راغی او د جدې دغه قرنطین ځایونه يې له نژدې وکتل او نظريې ورکړچي که دغه ځایونه پراخه سي او سمون پکښې راسي د حاجیانو د راتلو په مهال د قرنطین خدمتونو ته په بشپړه توګه بسنه کوي. نو هغه وو چې سعودي حکومت د دغو قرنطین ځایونود پراختیا او بشپړتیا کارونه ترسره کړه. اما د یوه بل قرنطین ځای لخوابه چې په " کمران " ټاپوکي وو، د هغو حاجیانو بېړۍ د روغتیایي نظره پلټل کېدې، چې د جنوب له لوري به جدې ته رسېدلې. خو څنګه چې سعودي حکومت دغه کار ته د جدې په مینا نومې ځای کي خپل چارواکي وټاکل، نو په 1951ع. کي يې د کمران د ټاپو قرنطین ځای لغوکړ. د جدې د قرنطین ځای (150) ودانۍ په نژدې (229000) مربع متره مځکه کي په داسي ځای کي جوړ سوی چې د اوسېدو له سیمي څخه ډېر لیري دی. د دغه ځای ټولي ودانۍ په برېښنا رڼا سوي او اداري دفترونه، د ټیلیفون منځی (سنټرال)، د موټرانوګاراجونه، باغچه، د ترکاڼۍ کارځای (ورکشاپ)، حمامونه، د چښنګ اوبه، پخلنځي، تشنابونه او نور ټول لازم تجهیزات لري. پردې سر بېره په دغه قرنطین ځای کي د روغتیایي روزني (ټرینینګ) ښوونځی، د قرنطین ځي د اړتیاوړ یخي جوړولو فابریکه، عام روغتون، درملتون، د ډاکټرانو او نورو کورونه او داسي نور لوازمات ټول جوړ سوي دي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

48ـ د سعودي پيسې

د اسلام له پيل څخه د پيسو تاريخ:

ځيني وايي چې د رسول ﷺ په زمانه کي د فارس، روم، يمن او المغرب درهمونه او دينارونه چلېدل چې د فارس او روم پر درهمو به د هغو ځايونود پاچهانو تصويرونه وه. خو ځنگه چې په کتابونوکي د هغو د وزنونو په هکله ډول ډول خبري سوي دي، دقيق وزنونه يې نسي ويل کېداى .

اسلامي سکه (درهمونه او دينارونه) د لومړی ځل لپاره د عبدالملك بن مروان په پېړکي په 75س.کال کي ووهل (ضرب) سوه. خو جرجي زيدان د مصر په تاريخ کي وايي چې د راشده خلفاوو په وخت کي د مسو ساده سکه ضرب سوې وه او د سپينو زرو سکه د خليفه عبدالملك په وختو کي راووتل. ځيني وايي چې په اسلامي پېړکي د لومړي ځل لپاره د حضرت علي (ك) په وختو کي درهم ضرب سو، چې بيا حضرت معاويه ﷺ او حضرت عبدالله ابن الزبير ﷺ درهمونه او دينارونه را و ايستل .

په تاريخ القويم کي وايي چې په 1276س.کال کي جواد نومي يوه ايراني د سپينو زرو يوه عربي سکه چې په 40 س.کال کي په بصره کي ضرب سوې وه " دارالسعادت " ته وړې وه چې پر يوه مخ يې په کوفي ليك ليکلي وه: " الله الصمد لم يلد و لم يولد و لم يكن له كفواً احد ". او چار چاپيره يې ليکلي وه : " محمد رسول الله ارسله بالهدٰى و دين الحق ليظهره على الدين كله ولوكره المشركون ". او پر بل مخ يې ليکلي وه : " لااله الا الله وحده لا شريك له ". او پر شاو خوا يې ليکلي وه : " ضرب هٰذا الدرهم بالبصراً سناً اربعين ."

په يوه بل کتاب کي وايي چې : " حضرت عمر ﷺد اړتيا له مخي پاڼي او څرمني د نقودو په توگه استعمالولې. په هرصورت په تاريخ القويم او تاريخ الحضاراً العربياً الاسلاميه کي د راشده خلفاوو، امويانو، عباسيانو، فاطميانو، سلجوقيانو او صلاح الدين ايوبي د وختو د درهمونو او دينارونو تصويرونه خپاره سوي دي .

د حجاز د پيسو تاريخ :

په 827س.کال کي چې شريف علي بن عنان په مصرکي وو، د مصر واکمن " برسباي " هغه د مکې والي وټاکى. نو هغه وو چې شريف علي د لومړي ځل لپاره له مصر څخه مکې ته د پيسو د ضرب مطبعه راوړه. په يوه بل روايت

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي وايي چې په 1100س.کال کي د مکې شريف احمد بن غالب ته احوال ورغی چې ځيني خلك په کورونو کي دراهمونه جوړوي، نو هغه د دوی د کورونو د نړولو حکم وکړ؛ له مکې يې وايستل او د سکو جوړولو وسايل يې ځني ضبط کړه. پر مکه مکرمه باندي د عثمانيانو د واك په موده کي عثماني پيسې چلېدلې. بيا چې په 1334س.کال کي د عثمانيانو واك پر مکه پای ته ورسېدی. هلته په همدغه کال د شريف حسين سکه راووتل. بيا چې په 1343س.کال کي د ملك عبدالعزيز واك پرحجاز ټينګ سو، په همدغه کال د نيم قرش او د قرش د څلورمي برخي سکه راووتل. د نيم قرش پر يوه خوا ليکلي وه: " نصف قرش ضرب في ام القرٰی " (ام القرٰی يعني مکه مکرمه) او پر بله خوا يې ليکلي وه : " عبدالعزيز بن عبدالرحمن الفيصل سنآ 1334 " بيا په 1344س.کال کي د يوه قرش نکلي سکه را ووتل چې پر يوه مخ يې ليکلي وه: " قرش واحد 1344 ". او پر بل مخ يې ليکلي وه : " عبدالعزيز السعود ملك الحجازو سلطان نجد ". نيم قرش او د قرش څلورمه هم په دغه ډول ورسره راووتل. په 1346س. کي د سپينو زرو ريال را و وتی چې د هغه د لومړي مخ په منځ کي ليکلي وه : " عبدالعزيز بن عبدالرحمٰن السعود " او پر شا و خوايې ليکلي وه : " ملك الحجاز و نجد و ملحقاتها ". البته پردغه مخ د سعودي رسمي نښان هم ضرب سوی وو او پر بل مخ يې ليکلي وه:

"ضرب في مکآ المکرمآ سنآ 1346ګ ". او پر شاو خوايې د (1) پر عدد سربېره ليکلي وه: "ريال عربی سعودی واحد " او ښي او کيڼي خوا ته يې د خرماو ني رسم سوي وې. په 1370س.کال کي د لومړي ځل لپاره د سرو زرو جنيه (پونډ يا دينار) راووتی چې د لومړي مخ پر منځ يې د سعودي د رسمي شعار سره ليکلي وه:" عبدالعزيز بن عبدالرحمٰن السعود ". اوچارچاپيره يې ليکلي وه:" ملك المملکآ العربيآ السعوديآ ". او د بل مخ پرمنځ يې ليکلي وه:" ضرب في مکآ المکرمآ سنه 1370 ". او شاو خوا يې د (1) پر عدد سربېره ليکلي وه : "جنيآ عربی سعودی". او ښي او کيڼي خوا ته يې د خرماوني رسم سوي وې. د جنيه په هکله د ديوبند د دارالعلوم د استاد مولانا وحيد الزمان کيرانوي په" القاموس الجديد" کي ليکلي دي: "جنيآ انکليزي: د سرو زرو انګريزي ګني، اشرفي. جنيآ انکليزي، د پاڼي (کاغذي ورقي) پونډ". خو علامه طاهرکردي وايي:" د (جنيآ) کلمه عربي نه ده او معنايې ديناردی او زموږد مهال په اصطلاح د سرو زرو ياکاغذي پيسو ته جنيه وايي. د جنيه نوم د افريقا د ځنډو د يوه هيواد ګينيا د نامه څخه اخيستل سوی دی. په کال 1588 ع.کي يوه انګريزي تجارتي شرکت د دغه هيواد په محصولاتوکي د هغه دکانونو سره زرهم د انګريزانو ملك ته ولېږل. انګريز حکومت له هغو څخه سکه ضرب کړه او د ګينيا په نامه يې ونومول . بيا چې په کال 1817 ع. کي انګريزي لېره را ووتل. ګينيا ناچله سوه . د سعودي عربستان د لسو ريالو کاغذي نوټونه د لومړي ځل لپاره په کال 1372س.کي راووتل. پردې نوټ باندي د " نائب رئيس مجلس الادارآ الشيخ عبدالعزيز بن عبدالله السليمان " او" المحافظ المسترجورج بلاور" او" نائب المحافظ راسم الخالدي" لاسليکونه سته او پرنورو عربي او انګريزي ليکونوعلاوه داکرښي هم پرچاپ سوي دي: دس ريال، عشرآ ريالات، ده ريال، سقولآ ريال.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس مهال د سعودي عربستان کاغذي پيسې د 1ـ 5ـ 10 ـ 50 او100 ريالو نوټونه دي. يو ريال سل هلا يا شل قرشه کيږي او فلزي پيسې (توري) يا ما تي هم لري .

49ـ د مکې مکرمې د خلکوکالي اوچلتار

مشهور سياح ابن بطوطه په کال726 س.کي د مکې مکرمې د خلکو دکالو په هکله وايي: " د مکې خلك ډېر ښه کالي اغوندي. سپين لباس يې ډېر خوښ دى، رانجه، عطر او مسواك هم ډېر استعمالوي."

ابراهم رفعت پاشا په کال 1327 س. کي د مکې د اوسېدونکو دکالو اغوستلو دود داسي بيانوي: " د مکې خلك په کالو او خوړوکي له زياتي مبالغې کاراخلي. دکالو زرغونه، سره، گلابي او ژړ رنگونه ډېرخوښوي. په کورونوکي د ښکلا او سينگار ډېر بيي شيان ډېرساتي. ښځې چې بازارونو ته وزي نو د پنډ ټوکره داسي بوغره اغوندي چې د سترگو پر برابر دوه واړه سوري لري او د دې سره، زياتره ژړ رنگه بوټونه په پښوکوي ."

نن مهال د مکې زياتره نارينه داسي سپين اوږده کميسونه اغوندي چې تربجلکو پوري يې رسيږي گگ دغوکميسونوته توپ وايي ـ تردې کميسونو لاندي نېکرونه اغوندي اوبوټونه، هوايي يا نورچمپلونه په پښوکوي. ښځې هم اوږده کميسونه (توپ) او کوتنې اغوندي او پوړني پرسرکوي. د دوىکالي زياتره رنگه او ډېر بيي وي. او نارينه او ښځې جرابي هم په پښوکوي. بازار يا حرم ته چې ځي د پخوا په شان توري بوغرې اغوندي، چې يو ډول د نوي طرز نرى نقاب پرمخ اچوي. البته بايدياده کړو چې د مکې ښځې ډېري بازارونو ته نه وزي او د بازار سودا نارينه کوي .

څنگه چې په مکه مکرمه کي ساړه نسته د دغه ځاى د خلکو د ژمي او دوبي جامې تقريباً يو شانته وي. مکيان ډېر پاك خوره دي،کالي، بستر، لوښگي،کورونه او هرڅه ډېر پاك ساتي. پخوا به د حجاز خلکو يو بېل ډول لنگوټې تړلې چې چا به په خپله نه سواى تړلاى او بېل خلك به وه چې په ځانگړو بازارونوکي به يې دغه کارکاوه. دغه لنگوټې به شل گزه، سپين نازك ټوکر وو. بل ډول عادي دوه گزه لنگوټې وې چې هرچا به په خپله تړلې. بيا په 1350 س. کي يا يو کال ترهغه د مخه ملك عبدالعزيز بن عبدالرحمان آل سعود امر وکړچې د دولت ټول چارواکي دي يو ډول چوخه (المَشْلَح) اغوندي او پرسردي دستمال اچوي اوچلتار دي پرتړي. چې چلتار ته " عقال " وايي. له دغي نېټې څخه په ټول سعودي کي دغه لباس دود سو او د لنگوټو تړل له منځه ولاړل. لنگوټه تقريباً د ټولو اسلامي هيوادونو خلکو په تېره عالمانو او طالبانو تړل او اوس يې هم

په ډېرو ملکونوکي تړي، خو د دې ترڅنگ يې ځيني نوري خولۍ اوخولۍ يالنگوټې غوندي نورهم د عقال،کوفيه، طربوش، طاقيه، شُطفه او داسي نورو په نومونو له ډېر پخواڅخه پرسرکول او تړل او تراوسه يې لا هم په ډېرو ملکونوکي استعمالوي. اوس اوس په مکه او نور سعودي کي زيات شمېر لوستي ځوانان ـ لکه د نورو ډېرو اسلامي هيوادو غوندي ـ لڅ سرهم گرځي. خو خپل د سر وربښتان پر وخت او داسي جوړوي چې بد ونه ايسي. ښه پاك يې ساتي، د وربښتانو په ځانگړو غوړويا کريمونو يې غوړوي او ږمونځوي يې. داسي نه لکه زموږ ببرسري اوبې سواده

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږکیان چې الف په ځکرکي نه لري، نه د سر وربښتان سم اوپر وخت اصلاح کوي او نه يې غوړوي او ږمونځوي.
چې په دې ډول يې له سره څخه د وحشيانوکوډل جوړه کړې وي .

50ـ د مکې مکرمې حج ښوونکي

هغه کسان چې په مکه مکرمه کې د حاجيانو سره د حج په چارو او د حج د مناسکو په ادا کولوکې مرسته کوي " مطوفين " يې بولي او په مدينه منوره کې چې کوم کسان د حاجيانو سره مرسته کوي هغو ته " الادلاء " وايي، چې مورږ يې په عامه توګه د حج معلمان (حج ښوونکي) بولو. په ډېرو پخوا وختونوکې نه حج ښوونکي وه او نه د حج ښووني فيس. خو په کال 760س. کې چې د مصر پاچا قايتباى حج وکړ، هغه احساس کړه چې د حاجيانو د خدمت، هوسايي اولارښووني لپاره د ښو او نيك چارو وګړو ټاکلو ته د معلمينو په توګه اړتيا سته. نو هغه وو چې د دغه پاچا د دغي هيلي له مخې د مکې شريف ابونمي ځو پوهان او د تقوا خاوندان دې چاري ته وټاکل او د خداى د کور د مېلمنو خدمت ته يې وګومارل. چې داکار په راوروسته مهالونوکې عام او دود سو او پاى يې د مهالونو په تېرېدو سره دادى د يوې پېښې بڼه غوره کړې ده

د استاد احمد السباعي د ګګ" تاريخ مکه " کتاب څخه څرګنديږي چې په کال 1205س. کې د مکې امير شريف غالب (رح) او همداراز په کال 1318س.کې د مکې بل اميرشريف عون (رح) مکې ته د ورتلونکو حاجيانو د هيوادونو د معلمۍ چاري پر بېلو بېلو سيمو سره وېشلې او معلم ته يې پرحاجي باندي له دې درکه اجوره وټاکل او شريف عون به د دغو سيمو د معلمۍ حقوق پرمعلمانو پلورل، چې په دې ډول به د حاجي څخه د معلم د ټاکلو په هکله پوښتنه نه کېده اوهغه به اړوو چې د هغه معلم معلمي ومني چې د ده د هيواد د معلمۍ حقوق يې رانيولي وه. د ابراهيم رفعت پاشا د "مرآآ الحرمين " او د علامه محمد طاهر کردي د " تاريخ القويم " له مطالعې څخه ښکاري چې دغسي کړنه تر شريف عون وروسته د مکې نورو اميرانو هم کول.د 1385س.کال د لومړۍ خور پر دوولسمه د مکې مکرمې په " الندوه " جريده کې د سعودي عربستان د پاچا ملك فيصل د 1385س.کال د دريمي خور د نهمي نېټې د (12) لمبرفرمان متن، خپور سو، چې د هغه له مخې حاجي ته د معلم په ټاکلو کې مطلقه آزادي ورکړه سوې وه او پکښې څرګنده سوې وه چې له هر يوه حاجي څخه په مکه مکرمه کې د مطوف د خدماتو اجوره پنځوس رياله. په جده کې د وکيل د خدماتو اجوره اووه رياله.په مکه کې د زمزمي (د زمزم د اوبو رسوونکي) د خدماتو اجوره دري رياله او دېرش هلله. له الوتکي او اورګاډي څخه د حاجي او د هغه د سامانو د وړلو او راوړلو اجوره شپږ رياله او د الوتکي لګښت اووه رياله اوياهلله. په مدينه منوره کې د هغه حاجي د لارښووني اجوره چې زيارت کوي،لس رياله. جمله (84) رياله اخيستل کيږي. چې ښايي پرهمدې اساس به وو چې څوکلونه د مخه به له د غو معلمانو څخه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینوکسانو افغانستان ته د خپلو نومونوکارتونه او ان خپل لیکلي او چاپ کړي د حج د مناسکو کتابونه رالېږل، او حاجیانو به دلته یا په لاره کي د یو بل په مشوره خپل معلمان ټاکل. ځینو نورو ګاونډیو هیوادوته به هم خپله معلمان او یا د دوي وکیلان راتلل او د حاجیانو سره به یې د ډول ډول خدمتونو ژمني کولې، خو بیا به یې هلته نه ترسره کولې. له لویه سره معمول داسي وو چې په جده کي به یې د پاسپورټ دکتلو په مهال د معلم د نامه پوښتنه کول. نو حاجي چې به د هر معلم نوم ور ته واخیستی، هغه به یې معلم وبلل سو. بیا به معلمانو د مکې مکرمې دروازې ته نژدې د حاجیانو هرکلی کاوه، خو اوس دا دود نه دی پاته. د افغانستان د وخت د اوقافو د عالي اداري اړوند د " اوقافو " مجلې د 1356ل. کال د تلي، لړم اولندۍ د میاشتو د ګڼې په 59 مخ کي "د حاجیانو په باب دسعودي عربستان مقررات" ترسرلیك لاندي لیکل سوي دي:" په مکه معظمه کښي د معلمینو اوپه جده کښي د معلمینو د نمایندګانو او د حمالانو او دلیل یعني په مدینه منوره کښي د معلمینو د پاره (294) ریاله حق الزحمه ده ". بل ځای لیکي :" له دې امله چې د حاجیانو معلم او دلیل د سعودي عربستان د هیئت له خوا ټاکل کیږي، حاجي ته په کاردي چه د خپلي کورنۍ او عایلې شمېر چه له ده سره په دغه سفر کښي ملګري دي د حاجیانو د توزیع هیئت ته ور معرفي کړي. همدارنګه ښځي حاجیاني باید خپل محارم د توزیع هیئت ته ور وپېژني تر څو د هغو سره یوځای د یوه معلم ترلارښودني اوکنترول لاندي وي. له دې څخه څرګندیږي چې دغه مهال د سعودي هیواد لخوا د افغانستان حاجیان د معلمانو بېلو بېلو ډلو ته ور پېژندل کېدل، یعني لکه اوس غوندي د افغانستان حجاج د یوه مطوف په دفتر پوري نه وه تړلي او د معلم د ټاکلو واك هم د دوی په لاس نه وو .

اوسمهال سعودي حکومت د دې خدمت او څه نورو خدمتونو له درکه د هر حاجي څخه ډېري پیسې اخلي او زیات شمېر معلمانو ته د دولت لخوا د دې کار رسمي اجازه ورکول سوې. نرۍ یې پرڅو برخو وېشلې او هر معلم ته یې له هغو څخه د ځینو برخو د حاجیانو د خدمت چاري سپارلي دي. چې هغو بیا د دې کارو لپاره ستر ستر دفترونه پرانیستي او زیات شمېر وسایل اوکارکوونکي یې په کار اچولي دي .

زموږ ځیني خلك چې حج ته ځي داسي فکرکوي چې هلته حج ښوونکي (معلمان) موږ ته د حج د مناسکو د اداینې په هکله معلوما ت راکوي. خو نن سبا خبره داسي نه ده؛ بلکې حج ښوونکي زیاتره د خپلو وکیلانو او نوروکسانو په واسطه په مکه او مدینه کي د حاجیانو د اوسېدو د ځایونو او خیمو د ټاکلو او برابرولو، د پاسپورټ د ساتلو، له جدې څخه مکې او له مکې څخه منا، عرفات ، مزدلفې، بیا بیرته مکې او بیا مدینې منورې ته د حاجیانو د رسولو د وسایطو د برابرولو او داسي نورو په هکله خدمات ترسره کوي چې په دې چاروکي ځیني حج ښوونکي څه بې پروا یې هم کوي. لکه چې په 1421س. کال کي یې زموږ د افغانستان په حاجیانو د ذي الحجې په اوومه ورځ احرامونه وتړل او د ذی الحجې د اتمي ورځې په مخکي شپه یې منا شریفي ته ورسولو. او بیا یې له منا شریفي څخه د سهار ترلمانځه د مخه د شپې زیات شمېرحاجیان عرفات ته بوتلل. په داسي حال کي چې سنت طریقه داسي ده چې حاجي د " یوم الترویې" یعني د ذي الحجې د اتمي د سهار لمونځ په مکه شریفه کي وکړي، بیا تر لمرختلو وروسته منا شریفي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته ولاړ سي او د اتمي ورځې د ماپښين، مازديګر، ماښام او ماخستن لمونځونه او د نهمي ورځې د سهار لمونځ په منا کي وکړي. بيا ترلمرختلو وروسته، کله چې لمرد منا د ثبير پر غره وليدل سي، عرفات ته ولاړ سي.

51ـ په مکه مکرمه کې د جمعې لمونځ

د اسلام په لومړيوکي په مکه مکرمه کي د پنځو لمونځونو جماعت او د جمعې لمونځ

نه سول کېدلای. له دې امله هلته تريو ويشتوکالو پوري د جمعې لمونځ و نه سو. خو په مدينه منوره کي ډېر د مخه د جمعې د لمانځه ادا کېدل پيل سوي وه. کله چې د هجرت په اتم کال رسول ﷺ عتاب بن اسيد ؓ د مکې په امارت وټاکی چې هغه يا هبيره بن سهل يا معاذ بن جبل د لومړي ځل لپاره په مکه مکرمه کي د جمعې لمونځ په جماعت ورکړ .که څه هم د مهالونو په تېرېدو سره د مکې اوسګېدونکي زياتېدل، خو بيا هم خلك د جمعې د لمانځه د ادا کولو لپاره مسجد الحرام ته حاضرېدل. دا چاره د اتم سپوږميز کال څخه تر 1375س. کال پوري همدغسي ترسره کېدل. بيا کله چې د ښار وګړي ېبخي ډېر او ودانۍ يې تر ډېرو ليرو ځايونو پوري پراخه سوې، نو په مسجد الحرام کي د جمعې لمونځ د مکې د ليرو سيمو وګړو ته ستونزمن او ان ېبخي نا ممکن سو. د دې ترڅنګ د مکې په شاو خواکي نوي جوماتونه هم يو په بل پسي ودان سول. لکه چې تر 1375س. (1955 ع.)کال پوري په مکه کي (150) جوماتونه رامنځته سول. د دې سره سره د مسجد الحرام د پراختيا او تعمير د پلان د پلي کېدوکار هم تر لاس لاندي ونيول سو. د دې حالاتو او اړتيا وو له مخي سعودي حکومت د مکې په بېګلو بېلو جوماتونوکي د جمعې د لمانځه د ادا کولو اجازه ورکړه چې ترديې اعلان وروسته د سعودي د اوقافود اداري د څرګندونو سره سم په کال1384س. (1964 ع.) کي د مکې په (15) جوماتونوکي د جمعې لمونځ ادا کېدی.

52ـ د مکې مکرمې جوماتونه

په مکه مکرمه او د هغې په شاو خوا کي پخواني او نوي جوماتونه خورا ډېر دي چې موږ يې د څو پخوانيو جوماتونو يادونه د الف بې په ترتيب کوو :

ابراهيم جومات :

دغه جومات د ابي قبيس غره پر سر په لومړۍ هجري پيړۍ کي جوړ سوی دی. امام ازرقي (رح) دغه جومات ابراهيم القبيسي ته منسوب بللي دي،کوم چې د دغه غره پر سراوسېدي. دغه جومات چې د علامه کردي په قول يوه هندي جوړکړی دی، د تاريخ په اوږدوکي څو ځلي تجديد بنا او ترميم سوی دی .

اجابه جومات :

دغه جومات د مکې له لورې د منا په لار کي ښي اړخ ته په " ثنياَ اذا خر" نومي ځای

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي واقع دی. زموږ ستر پیغمبر ﷺ د دغه جومات پرځای لمونځ کړی دی. دغه جومات په کال 720س. کي ودان سوی او څو ځلي نړېدلی او تجدید بنا او ترمیم سوی دی .

تنعیم جومات :

د دغه جومات ښي لوري ته چې کوم غر پروت دی هغه ته " نعیم " وایي. د هغه کیڼ لوري ته چې کوم غر واقع دی، هغه ته " ناعم " وایي او د د غو غرو په منځ کي ناوې ته

"نعمان " وایي. له دې امله د دغه جومات سیمي ته " تنعیم " وایي . په کال 10 س. کي چې رسول ﷺ حج ته تشریف وړی وو، بي بي عایشه (رض) هم ورسره وه. هغې د حج مناسك ادا کړه، خو د ښځینه میاشتنۍ ناروغۍ له امله یې طواف او سعی و نه کړای سول. کله چې له ناروغۍ ووتل، رسول ﷺ د عمرې راوړلو لپاره د هغې د ورور عبدالرحمان ﷺسره تنعیم ته چې مکې مکرمې ته ترحرم د باندې تر ټولو نژدې سیمه ده ولېږل. هلته هغې د احرام نیت وکړ او عمره یې راوړل. البته د دې د غه عمره ترحج وروسته وه او له دې امله دغه جومات ته مسجد عایشه هم وایي .

ابن حیثم وایي: کله چې ما عطا بن ابي رباح، مجاهد ، عبدالله بن کثیر الداري او ډېر نور ولیدل چې د روژې د میاشتې په (27) شپه د تنعیم څخه عمره ادا کوي نو ما هم ټوله عمر خپل معمول وګرځاوه، چې هرکال په دغه شپه له تنعیم څخه عمره ادا کړم، خو چې بوډا سوم دا کار را څخه پاته سو. پردغه ځای باندې د لومړي ځل لپاره محمد بن علي شافعي جومات ودان کړ او بیا نورو ډېر ښکلي جوړکړ. بیا په کال 619س. کي ملك مسعود. په کال 1011 س. کي سلطان محمود عثماني او بیا ځینو نورو تجدید بناء کړی او ترمیم کړی او په اوس وختونو کي سعودي واکمنو ډېر ستر او ښکلی جوړکړی او د هغه په خوا کي یې د اوداسه او غسل ډېرښه ځایونه جوړ کړي دي .

د جعرانې جومات :

رسول ﷺله دغه ځایه د عمرې احرام تړلی دی. بیا د قریشو یوه سړي پردغه ځای دغه جومات جوړکړ. دغه جومات ته یې د امام ازرقی په وختوکي " مسجداقصٰی " ویل. وایي چې له جعرانې څخه درو سوو نبیانو د عمرې احرام تړلی دی. هلته یو څا دی چې رسول ﷺ په خپله د هغه په کارولوکي برخه اخیستې او بیا یې د هغه اوبه چېنلي دي او نورو ته یې هم ورکړي دي. د دغه څا اوبه ډېري رڼې او خوږې دي. دغه ځای د قریشو یوې ښځې ته منسوب دی کومه چې نوم یې رایطه وو او د کعب نومي لور او د اسد بن عبدالعزٰی مېرمن وه او لقب یې" جعرانه " وو. د جعرانې جومات په کال 1263س.کي د هند د حیدر آباد د سالارالملك مېرمني له سره ترمیم او جوړ کړی دی .

جن جومات :

دغه جومات د مکې مکرمې په پاسنۍ برخه کي حجو ن ته مخامخ په سوق المعلٰی یا غزه کي پروت دی. د امام ازرقي په وختوکي یې دغه جومات مسجد الحرس باله. او مسجد جن یې له دې امله بولي چې په دغه ځای کي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېرانان د رسول حضور ته ورغلي وه او ايمان يې پر راوړی وو. اما په بل روايت کې وايي چې رسول د دغه جومات پرځای عبدالله بن مسعود کېښېنولی وو او د هغه چار چاپېر يې کرښه راګرځولې وه څو د پېرانانو له اغېزې وژغورل سي. بيا خلکو پر دغه ځای جومات جوړکړ او په دغه نامه يې ونوماوه. دغه جومات په کال 1012س. کې د جدې والي ابراهيم بيګ له سره جوړکړ او بيا په کال 1363س.کې ترميم سوی دی. په دغه مسجد کې د قل او حي ... سوره تر اخره پوري نازله سوې ده .

د خالد بن الوليد جومات :

علامه محمد طاهر کردي وايي چې دغه جومات په هغه ځای کې جوړ سوی دی چې د مکې د فتحې په ورځ خالد بن الوليد خېل بيرغ پر درولی وو دغه جومات اوس هم د مکې څخه د تنعيم پرلار ښي اړخ ته د " حاراَ الباب " ترڅنګ ودان دی کوم چې په کال 1280س.کې حسن افندي نومي جوړکړ او بيا په دغه کال يوه هندي پراخه کړ. دغه مسجد په کال 1376س. کې د سعودي د مکې د عامه اوقافو ادارې په ډېره ښکلې بڼه جوړکړ، چې کار يې په کال 1377س.کې بشپړ سو .

خيف جومات :

دغه جومات په منا کې تر ټولو ستر او مشهور جومات دی. د دې جومات په فضايلوکې د رسول ډېري ويناوي روايت سوي دي. امام ازرقي (رح) وايي چې په دې جومات کې اويا تنو او په بل روايت پنځه اويا تنو انبياوو لمونځونه کړي دي. امام ازرقي په اخبار مکه کې او د عربي لغاتو د قاموس ليکوال په خپل کتاب " الوصل والمنٰى في بيان فضل منٰى " کې په جيد سند روايت کوي چې ابو هريره به ويل: که چيري زه په مکه کې اوسېدلای، زه به هره شنبې خيف جومات ته تلای او لمونځ به مې پکښې کولای.

په دغه جومات کې زموږ سترنبي لمونځ کړي او زموږ ځينو ديني مشرانو هم توصيه کړې چې ترڅوکېدای سي حاجيان دي په دغه جومات کې لمونځ کوي. خو افسوس چې زموږ مسلمانانو ترمنځ کرکي تردې پولي رسېدلي چې ډېرحاجيان په دغه ستر متبرك جومات کې پرلمانځه د منا د خيمو لمونځونوته ترجيح ورکوي .

دغه مسجد په کال 241 س.کې مکې ته د جعفر المتوکل على الله د لېږل سوي بنا اسحق بن سلمه لخوا له سره جوړ سوی. بيا په کال 256س. کې د المعتمد احمد بن متوکل په وختوکې ترميم سوی. په کال 559س.کې وزير محمد بن علي جواد اصفهاني. بيا د خليفه ناصرعباسي مور. بيا د يمن واکمن ملك مظفر. بيا په کال 674 س. کې د يمن بل واکمن منصور عمر بن علي، په کال720س.کې د دمشق يوه سوداګراحمد بن عمر ابن المرجاني،په کال820س.کې شيخ علي بغدادي، په کال853س.کې ملك ظاهرجقمق، په کال 874س.کې ملك اشرف قايتبای، په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال1072س.کي سلطان محمد قزلار آغا او په کال 1092س.کي د سلطان محمد خان عثماني په حکم سليمان آغا نومي ترميم کړ او اوس مهال سعودي حکومت په کال 1396س.کي په بشپړه، پراخه عصري او ښکلې توګه جوړکړېدی .

ذي طوٰی جومات :

رسول چې به کله د عمرې یا حج لپاره مکې مکرمې ته تی، نو په ذي طوٰی نومي ځانګي چې اوس " زاهر " ورته وايي تم کېدی. شپه به يې تېروله او د سهار تر لمانځه وروسته به يې مکې مکرمې ته تشريف وړی. حضرت عبدالله بن مسعود به هم دغسي کول. دغه راز رسول د مکې د نیولو لپاره هم خپل پوځونه په دغه ځای کي تم اوسره ووېشل. څه موده وروسته يوې بختوري مېرمني زبيدې بازج په دغه ځای کي جومات جوړکړ .

الرايه جومات :

د دغه جومات پرځای رسول الله د مکې د فتحي په ورځ خپله جنډه رپولې وه او د جبير بن مطعم بن عدي ځا ته نژدې يې لمونځ کړې وو، ځکه نو دغه جومات ته مسجد الرايه يعني د بيرغ؛ رڼي يا جنډې جومات وايي. دغه جومات چې عبيدالله بن عباس بن محمد بن علي بن عبدالله بن عباس جوړکړی د مکې مکرمې په پاسنۍ برخه کي له مکې څخه معلٰی ته د تلونکي ښي لاس ته د " زاوياَ الرفاعي " مخامخ د زبيدې د چينې د ولې په خوا کي په " جودريه " نومي ځای کي واقع دی. دغه مسجد په کال 640س. کي مستعصم عباسي، په کال 801 س.کي اميرقطلبك حسامي، په کال 898 س.کي ابوالعباس مشهور په ابي شامه، په کال 1000 س.کي سلطان محمد خان عثماني، ترميم کړی او بيا په کال 1361س.کي د ملك عبدالعزيز په امر له سره جوړ او پراخه سو. خو وروسته په کال 1379س.کي دغه جومات او د هغه شاو خوا کورونه د مکې د سړکانو د پراخېدو په لړکي ونړول سول او پرځای يې (250) متره ليري، نوي جومات ودان سو .

صخرات جومات :

دغه جومات د عرفات د جبل الرحمت د غره په لمن کي معروف جومات دی چې کوچنی دېووال پر راګرځېدلی دی اوسر يې لڅ دی. وايي دغه جومات د عرفات په ورځ د رسول د درېدو پرځای تر درېيمي هجري پيړۍ وروسته جوړ سوی دی. خو لکه څنګه چې د ديني عالمانو له کتابونو څخه ښرګنديږي دا نه ده جوته چې دغه ځای به واقعاً د رسول د درېدو ځای وي .

صديق جومات :

دغه جومات د مکې مکرمې په مسفله محله کي واقع دی کوم چې د ابوبکرصديق کور وو. له دغه ځايه رسول د ابوبکرصديق سره یو ځای مدينې ته هجرت کړی وو. علامه ابن جبير اندلسي په خپله سفرنامه کي د دې جومات

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هکله وايي:" د ښار په وروستيوکي د خرما، انارو او انګورو د شنو بڼونو په منځ کي دغه جومات چې پخوا د ابوبکر صديق کور وو، واقع دی. سعودي حکومت دغه جومات دوه پوړه جوړکړی، چې په لاندي پوړکي يې " فرقانيه مدرسه " او دفتر دی او په لوړ پوړ کي يې لمونځ کيږي .

صولتيه جومات :

د مکې مکرمې د حارت الباب محلې د صوليته مدرسې دغه جومات په کال 1302س. کي مشهور عالم مولانا رحمت الله هندي جوړ کړی دی.

د مزدلفې جومات :

دغه جومات په مزدلفه کي يوازنی مشهور جومات دی . دغه جومات په کال 760س.کي مشهور اميريلبغا خاصکي، په کال 842س.کي د سلطان جقمق په امر امير سودون، په کال 874 س.کي د سلطان قايتبای په امرد مکې امير شريف محمد بن برکات او په کال 1072س.کي د سلطان محمد عثماني په امرد جدې والي سليمان بيګ ترميم کړی دی. اوس مهال سعودي واکمنو په خورا ښکلې او عصري توګه جوړکړی دی .

د نَمِرې جومات :

دغه جومات ته مسجد ابراهيم ، مسجد عُرُنه او مسجد عرفات هم وايي. د رسول په وختوکي دغه ځای خالي ډاګ وو. نَمِره او عُرُنه له عرفات څخه وتلي ځايونه دي. په دغه ځای کي د جوړ سوي جومات يوه برخه له عرفات څخه ده او بله برخه يې په عرنه کي واقع ده. د دغه جومات جوړونکی نه دی معلوم، خو د تاريخونو له مطالعې څخه دونه څرګنديږي چې ښايي د عباسي دولت په لومړيو وختونو يعني د (150) س. په شاوخواکي جوړ سوی وي. وروسته دغه جومات په 559 س.کال کي جواد اصفهاني، په 843س.کال کي د سلطان جقمق په امر امير سودون، په 847س.کال کي سلطان قايتبای، په 1074س.کي د سلطان محمد عثماني لخوا، د جدې والي سليمان بيګ ترميم کړ. اوس مهال سعودي واکمنو هغه په خورا شانداره او عصري توګه ډېرستر او پراخه جوړکړی دی .

53ـ د مکې مکرمې زيارتونه (مولد ا لنبي او جنت ا لمعلیٰ)

په مکه مکرمه کي ځيني داسي سپېڅلي او متبرك ځايونه وه چې زموږ د اسلافو يادګار او اسلامي لرغوني آثار بلل کېدل او زيارت يې مستحب او اجر او ثواب يې درلود. خو دغه ځايونه تقريباً ټوله د حرم او مکې د ښار د وروستيو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پراخولو او نوي جوړولو له امله له منځه تللي دي. یوازي د رسول ﷺ د زېږېدو ځای او معلیٰ هدیره پاته دي. چې موږ یې په لاندي ډول یادونه کوو :

﷽

مولد النبي) د رسول ﷺ د زېږېدو ځای: (

د صفا او مروه تر منځ د مسعیٰ ختیز لوري ته د حرم د باندي د میدان په سرکي یوه ودانۍ ده، چې همدغه د رسول ﷺ د زېږېدو ځای دی. د رسول ﷺ نیکه عبدالمطلب کله چې په سترګو ړوند سو په خپل ژوند کي خپل حق خپلو اولادونو ته ووېشی چې دغه مولد النبي د رسول ﷺ پلار عبدالله ته ورسېدی. بیـا رسول ﷺ ته په میراث پاته سو. امام ازرقي (رح) وایي :

"کله چې رسول ﷺ مدینې منورې ته هجرت وکړ دغه ځای د رسول ﷺ د اکا زوی عقیل بن ابي طالب ونیو ". خو ابن اثیر اونور وایي چې هغه یې عقیل ته بخښلی وو. په هر صورت د مکې د فتحې په مهال رسول ﷺ هغه له عقیل څخه وا نه خیستی او وروسته عقیل هغه د مشهور ظالم امیرحجاج پر وررور محمد بن یوسف ثقفي وپلوری او هغه په خپل کورګډکړ.کله چې په کال 171س.کي د هارون الرشید مورخیزران حج ته ولاړه، دغه کور یې رانیوی او جومات یې ځني جوړ کړ. خو د مهالونو په تېرېدو سره دغه جومات بیرته په کور واوښت، چې په بېلو بېلو مهالونوکي واکمنو تعمیر او ترمیم کړ .

بیا عثماني واکمنو دیني مدرسه ځني جوړه کړه. په کال 1343س.کي دغه ځای ونړېدی. بیا په کال 1370س. کي د مکې مکرمې یوه پخواني ښاروال شیخ عباس بن یوسف القطان په خپل ځاني لګښت د هغه د جوړولوکار پیل کړ، خو دوې میاشتي وروسته وفات سو. بیا د هغه زوی دغه کار بشپړکړ. اروانباد عباس قطان وصیت کړي وو چې په دغه ځای کي دي یو سترکتابتون پرانیستل سي چې د دغه وصیت سره سم په دغه ځانګي د " المکتباَ المکاَ المکرماَ " په نامه سترکتابتون پرانیستل سوی وو. خو لکه چې قاري شریف احمد وایي په کال 1415س.کي پردغه ودانۍ باندي د کتابتون لوحه یا کومه بله داسي نخښه نه لیدل کېدل. ما هم په کال 1421س.کي پر دغه ودانۍ دکتابتون کومه لوحه و نه لیدل. د ودانۍ ورونه تړلي وه او څوك نه پوهـېدی چې دننه یې څه دي .

جنت المعلی (د مکې مکرمې تاریخي هدیره) :

معلیٰ، معلاآ یا معلا هدیره (حظیره)، په مکه کي یو مشهور او تاریخي متبرك ځای دی چې په هغې کي حضرت بي بي خدیجاَ الکبريؓ ، د رسول ﷺ د زامنو قاسم او طیب، د رسول ﷺ د نیکه عبدالمطلب، د اکا ابوطالب او زښتو زیاتو صحابه کرامو، تابعینو، د خدای د ولیانو او دیني عالمانو زیارتونه دي. خو د هیچا زیارت په هغې کي په ټاکلې توګه نه دی معلوم. لکه چې وایي چې یوه صالح سړي د بي بي خدیجې قبر په خوب کي لیدلی چې د فضیل بن عیاض د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

قبر ترخنګ واقع دی. چې بیا یې د دغه خوب پربنسټ پردغه قبرګمبته جوړه کړه . لکه چې د اسلام د تاریخ له ځینو کتابونو څخه څرګندیږي په دغه هدیره کي پرډېرو قبرونو ډېري ښکلي ګومبتي جوړي سوي وې. په تېره د بي بي خدیجې قبر په ډېرو ښکلو " ډېرو جوړ " شمیس " ډېرو جوړ سوی وو. پردغه قبر په کال 940س.کي یوه سړي چې امیر سید محمد بن سلیمان چرکسي نومېدی ګمبته جوړه کړه او په ډېر ښه ډول یې تزئین کړه چې بیا یې د غولي او روضې کار هم بشپړ سو. خو په کال 1289 س.کي د دغي هدیرې ټولي ګومبتي د سعودي واکمنو لخوا ونړول سوې. دغه هدیره د مسلمانانو په هدیروکي د مدینې منورې ترجنت البقیع وروسته افضله هدیره ده چې په فضیلت کي یې ډېر احادیث وارد سوي دي. او د دغي هدیرې زیارت مستحب دی. د دغي هدیرې سیمي ته (غزآ) وایي او هغې ته نژدې بازار ته سوق المعلیٰ وایي. د جن جومات هم ډېر ورته نژدې دی. په دې وروستیوکي په مکه مکرمه کي د نوو نقشو د پلي کېدو له امله د دې هدیرې په منځ کي سړك تېر سوی چې له دې امله هغه پر دوو برخو وېشل سوې ده. اوس د دغي هدیرې په یوه برخه کي د مړو ښخول منع سوي دي خو په بله برخه کي یې د مکې د خلکو او عامو حاجیانوکوم چې هلته وفا ت کیږي د ښخولو ممانعت نسته.

54ـ په مکه مکرمه کي کاروانسرایونه

او رباط افغاني

کاروانسرای او مسافرخانې ته په عربي رباط وایي. په مکه مکرمه کي په تېرو مهالونو کي یوشمېرواکمنو اوشتمنو چې ځیني همتناکي ښځې هم پکښېکي دي په مکه مکرمه کي، زیات شمېرکاروانسرایونه جوړکړي او د مسافرو حاجیانو، بې وزلو اود علم د طالبانود هوسا او آرام اوسېدو لپاره یې وقف کړي وه. په دغو کاروانسرایونو کي به خلك ببله دې چې څه خواړه ورکړه سي اوسېدل، چې ځیني به د نارینه وو د اوسېدو لپاره وه او ځیني به د ښځولپاره. دغه ټول رباطونه ترهمدې نژدې وختونو پوري په مکه کي موجود وه، خوکله چې په کال 1375س.کي سعودي حکومت د مسجد الحرام او د مکې د ښار د و دانیو او واټونو په پراخولو او په نوې بڼه سمولو لاس پوري کړ دغو رباطونو زیات شمېر یې ونړول اوله منځه یې یو وړل. له ښه مرغه د افغانستان هغه کاروانسرای چې لومړی په رباط سلیماني نومول سوی وو او وروسته په رباط افغاني او رباط احمدشاهي مشهور سوی دی تردغو نقشولاندې نه دی راغلی او روغ رمټ پرخپل ځای پاته دی. د دغه کاروانسرای د سوابقو په هکله ستر مؤرخ عزیزالدین وکیلي په خپل تاریخ " احمدشاه وارث و مجدد امپراتوري افغانستان " لومړي ټوك کي لیکي: " اعلیحضرت احمدشاه دردران د1133ل.کال په پسرلي کي چې د 1167س.کال د دریمي خور، خدای تعالی او برات د میاشتو او د 1754ع.کال د اپریل، می او جون د میاشتو سره سمون خوري، وپتېیل چې د حجاز (اوسني عربستان) په سپېڅلې مځکه کي افغاني حاجي خانه ودانه کړي او د هغې د بنسټ ایښوولو امر یې صادرکړ. چې د جوړولو کارېې د 1135ل.کال د لېندۍ (قوس) د میاشتي (د 1170س.)کال په لومړۍ خور پای ته ورسېد. څنګه چې افغانان سلیمان غره ته (1)، کوم چې شاوخوا یې د افغانستان لرغونی منځۍ باله سي، په نسبت ورکولو سره سلیماني بلل سوي دي او عرب، افغانان په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه نامه ډېرښه پېژنينو اعليحضرت احمد شاه بابا(رح) ددغه ځای نوم [رباط سليماني] کښېښود. اعليحضرت احمد شاه بابا چې دغه مهال په لاهورکي په سوبو بوخت وو، په دې اړه يوفرمان وليکی او مهرېې کی اوحاجي محراب خان نورزي ته چې د احمدشاه بابا لخوا په [ديندارخان] مخاطب وو او حاجي عبدالکريم خان بارکزي ته يې کوم چې د دغه رباط د جوړولو چاري هم ورسپارل سوي وې، حکم وکړ چې د دغه رباط د تاريخ لوحه پر ډېره وليکي اود هغه د دروازې له پاسه يې ولګوي". د دغه ډېرليك (کتيبې) متن، چې عزيزالدين وکيلي په نوموړي کتاب اوفاضل استاد اکاډميسين پوهاند عبدالشکور " رشاد " د احمدشاهي شاهنامې پرهغي شرحي باندي چې تراوسه لا چاپ سوې نه ده، د کندهار د طلوع افغان جريدې د 1311ل.کال د چنګاښ د مياشتي د لومړۍ نېټې له ګڼې څخه را اخستی دی په دې ډول دی :

ګشاده باد به دولت اين درګاه بحـق اشـهـد ان لا الـه الا الله حسب الامر مقدس امر و مقرر شدکه برسنګ سر درکاروانسراکه در کعبه معظمه زاد ها الله شرفاً و تعظګيماً ساخته مې شود بنويسد که چون جماعهْ سليماني که عبارت از جماعــهْ (1) د سليمان د غره لړۍ له څو لويو او کوچنيو غرونو څخه جوړه سوې ده. دا غر د پېګواړ د غاښي په جنوب کي له سپين غر څخه بېل سوی،لومړی جنوب او بيا جنوب لوېديز ته غځېږي. دا غرټول شپږسوه کيلو متره اوږد دی او پر دوو برخو وېشل کيږي : ختيز سليمان راغ او لوېديز سليمان راغ. د سليمان د غره ختيزه برخه چې د ختيز سليمان راغ په نامه يادېږي، له افغانستان څخه ذ باندي پرته ده او د وزيرستان سيمه يې جوړه کړې ده.لوېديزه برخه يې له پکتيا او پکتيکا څخه تر بلوچستان پوري پرته ده. د دې غره لوړه څوکه د سليمان د تخت په نامه (3383)متره جګه ده. د سليمان پر غره باندي اورښت زيات کيږي اوځيني برخي يې په ځنګلونو پوښلي دي. (دنړۍ هينداره: آسيا،لومړی ټوك) د پښتنو په لرغونو اوسېد نځايونو کي يوه ډېره مشهوره او تاريخي سيمه د سليمان د غرونو لمني دي.د دې غرونو لمني د شپږو سوو کيلو مترو په شاو خواکي اوږدوالی لري اوپښتانه له ډېري لرغوني زمانې تراوسه په کافي تعداد د دغو غرونو په لمنو کي استوګنه لري. د غه د سليمان غرونه په ځينو کتابونو او تاريخي آثارو کي (دکسي غره) په نامه هم راغلي دي او د جنوبي پښتونخوا،بلوچستان،ډېرو (ډېره جاتو) او د کندهار د شاوخوا خلك اوس هم د سليمان غرونه دکسي د غره په نامه يادوي. (د پښتو ادبياتو تاريخ) افغاني باشد در مکه معظمه زاد ها الله شرفاً و تعظيماً محل سکونت را نداشتند و بخصوص چګونګي آن بعرض اقدس رسيد، بنابر دعای خيرجهاً ذات بابرکات شاهنشاه دردران خلد الله ملکه وسلطانه دربلدهْ مقدسهْ معلٰی فرمودندکه خود جماعهْ سليماني چه دراني وغيردراني هرافغانيکه درين جا وارد ګردد درکاروانسراء که ساخته مې شود فرود آيد و بحسب قسمت الیٰ هروقتيکه درحجره های کاروانسرای مذکور ساکن باشد احدی به ايشان رجوعی نداشته بعلت وجه کرايه مزاحمت نرساند. بنابرآن عاليجاه حاجی الحرمين الشريفين حاجی محراب ديندارخان دراني نورزايي و حاجی الحرمين الشريفين حاجي عبدالکريم خان دراني بارکزايي را مامور ساختن کاروانسرای در آن بلده مقرر و مامور فرموديم و به اهتمام ايشان به اتمام رسيده است. و هرکس ازجماعهْ سليمانی چه دراني و غير دراني که افغان بوده باشد وارد اينجا ګرديده درحجره های کاروانسرای مذبور ساکن شود تا ماداميکه درينجا باشد هيچکس

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بعلت کرایه ازو چیزی نگیرد تاکه این دولت خدا داد روزافزون به ثواب همایون ما ازجناب اقدس الٰهی پایدار باشد. کرایهٔ حجره های کاروانسرای مذکور بجماعهٔ سلیماني بخشیده ایم و من بعد الیٰ یوم رستخیز نیزکرایهٔ آن بجماعهٔ سلیماني چه درانی و غیر درانی هرافغاني که بوده باشد در کاروانسرای مذکور سکونت نماید وقف باشد. وهرگاه حجره های کاروانسرای مذبور اضافه از جماعهٔ مذبور باشد به اشد رضا به دیگر مردم بکرایه داده بعداً کرایهٔ آنرا اولاً به تعمیر آن صرف کند و اضافهٔ آن هرچه باشد آنرا نیز بجماعهٔ سلیماني صرف ما یحتاج نماید و سوای این جماعهٔ سلیماني چه دراني و غیر دراني و هر افغاني بوده باشد دیگری در آن طمع و توقع نکنند و در وجه جماعهٔ مذکور الیٰ یوم رستخیز وقف دانند و هرگاه احدی درین جا طمع و توقع نماید نزد خدا ورسول مواخذه و مخاطب بازخواست خواهد گردید. في غرهْ شهر ربیع الاول روز پنجشنبه 1170هـ وکیلي زیاتوي :" د دغه ډېر لیك لیکنه په کال 1311ل.کي لیدل سوې ده او د هغې د موندلو څرنګوالی په دې ډول دی: اعلیحضرت محمد نادرشاه د دغه کاروان سرای د بیا ودانولو لپاره خپل د دربار وزیر او د اکازوی احمد شاه خان، د مولوي سیف الرحمان خان، آخوندزاده عبدالقیوم خان او مولوي سید مبشرخان طرازي چې په ابونصرملقب وو، په ملګرتیا د هیات په توګه د 1310ل.کال دکب په میاشت کي له کابل څخه د جلال آباد او هند له لاري عربستان ته ولېږل، چې د 1311ل.کال د وري پر اوومه د یکشنبې په ورځ مکې مکرمې ته ورسېدل او د سعودي عربستان د پاچا ملك عبدالعزیز لخوا یې هرکلی وسو. د اړوندو چارواکو سره د خبرو اترو په پایله کي څرګنده سوه چې د دغه کاروانسرای د دېوالونو د نړېدو له امله دغه ډېرلیك بل خوندي ځای ته وړل سوی دی. هغه وو چې افغاني هیات پورتنی متن له دغه ډېرلیك څخه نقل کړ. استاد رشاد وایي چې د دربار وزیرد اعلیحضرت محمد نادرشاه لخوا دمبشرطرازي او مولانا سیف الرحمان خان الکوزي په ملګرتیا حج ته ولاړ، هلته یې دغه کاروانسرای ترمیم کړاو د پښتنو د ټاټوبي ځای یې وګرځاوه. (مولوي سید مبشرطرازي اصلاً د تراز وو چې په کال1307ل.کي د اعلیحضرت امان الله شاه غازي په بلنه اندخوی ته راغی، د سقاو د اغتشاش په مهال بیرته خپل وطن ته ولاړ، په کال 1309ل.کي بیا کابل ته راغی او په ارګ کي د عربي او ترکي ژبو د ژباړن په توګه ومنل سو؛ عربي ژبه یې د یوه مصري عالم غوندي زده وه؛ دري، ترکي او روسي ژبي یې هم زده وې؛ پای د ظاهرشاهي پېر په منځنیو وختونو کي له افغانستان څخه وایستل سو. او مولوي سیف الرحمان د افغانستان د جمعیت العلما غړی وو). خلیل الله خلیلي چې په 1345 ل.کال په سعودي کي د افغانستان سفیر وو،ستر مؤرخ وکیلي ته یولیك استولی چې هغه په نوموړي تاریخ کي راوړی دی. له دغه لیك څخه څرګندېږي چې دغه کاروانسرای تر دوو سووکالو پوري نه وو ترمیم سوی او له شپېتو کالو څخه د سعودي دولت هغه تر خپل تصرف لاندي راوستی وو. بیا د انیس ورځپاڼي د1348ل.کال د مرغومي د شپږمي نېټې له ګڼې څخه ښکاري چې د افغانستان لخوا یو هیات په مکه مکرمه کي د دغه رباط د بیا جوړولو په هکله د سعودي چارواکوسره خبري اتري کړي وې. چې بیا د معلوماتو له مخي دغه کاروانسرای ترهمدې نژدې وختونو پوري فعال وو او افغاني حاجیان به پکښې اوسېدل، خو په دې وروستیوکلونوکي په داسي حال کي چې ډېر خراب سوی دی، بیرته ترړل سی دی. د ارشاد، حج او اوقافو د وزارت د ځینو چارواکو له خولې افغانستان په مکه مکرمه کي ځیني نور ملکیتونه هم

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري، خو متاسفانه چې له هيڅ يوه څخه هم د افغاني حاجيانو په خدمت کي هيڅ کار نه دی اخيستل سوی. په داسي حال کي چې زياتره اسلامي هيوادونه د خپلو حاجيانو د خدمت او هوسايني لپاره ستري ستري ودانۍ په واك کي لري. په هغو کي زموږ ګاونډی هيواد پاکستان په مکه مکرمه کي د " پاکستان هاوس " په نامه يوه ستره اووه پوړيزه ودانۍ لري چې روغتون، دحج دفتر او نور پکښي ځای پرځای سوي دي. هيله ده زموږ اړوند چارواکي پرخوځښت راسي او دغه ځايونه د خپلو حاجيانو خدمت ته چمتو کړي. سردار شاولي خان فوفلزي چې د احمدشاه بابا د ديوان اعلی کشکچي باشي وو، په خپله " تاريخيه رساله " کي د رباط سليماني په هکله داسي منظوم عبارت ليکلی دی: زهجرت هزار و صدوشصت وهفت پيش محاسب چوازسال رفت اراده بفرمود مالك رقاب زمين ازشريف معلی جنا ب

بخواهد دراطراف بطحاديار مکانی بسازد شه کامګار

که افغان و غيره سکونت دران نمايند در آن مقدس آستان

بآن قصد مکتوب پيش شريف که بودست مسعود نام آن منيف

فرستاد پس شاه محراب خان که آن کرده بودست حج پيش ازان

چو ازحکم سلطان عالی مکان بشد جانب کعبه محراب خان

پاته دي نه وي چې په پورته نظم کي ويل سوي دي چې احمدشاه بابا مکتوب د مکې شريف مسعود ته واستاوه،خو دغه مسعود بن سعيد په 1165س.کال کي مړسوی دی اوترهغه وروسته مساعد بن سعيد تر1171س.کال پوري د مکې والي وو.

55ـ د مکې مکرمې ښاروالي

پخوا د حجاز په ښارونوکي ښاروالۍ نه وې. کله چې ترکان له حجازه ووتل او د مکې شريف حسين په کال 1334س. کي د حجاز خپلواك واکمن سو، نو د خپل هيواد ودانۍ او د خلکو د ژوند ښه کولو ته يې پام واړاوه. څنګه چې مکه مکرمه د حجاز يو ستر متبرك ښار او له پخوا څخه د حجاز مرکز وو، نو هغه يې د هيواد پلازمېنه هم وټاکل. شريف حسين هغه مهال چې د ترکانو لخوا د حجاز د والي په توګه وټاکل سو، په کال 1332س.کي د " اماناً العاصماً " په نامه د مکې د ښاروالۍ د تشکيلېدو امر وکړ. د مکې د هغه مهال ښاروالۍ يو رئيس او شپږ تنه غړي درلوده، چې په هغو کي يو تن يې انجنيروو. هغه يو ځل د مکې ښار يان او نور راغونډ کړه او ورته ويې ويل: هرچيري چې مو واورېدل چې د ودانيو خاوندان د مځکي يا ودانۍ پرسرجنجال سره لري، موږ په خبرکړئ څو موږ هغوی سره جوړکړو او يو پر بل تېری ونه کړای سي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه راز يې هغو ته څرګنده کړه چې که له تاسو څخه کوم يوه ځان ته کور جوړاوه، نو د هغه نورکسبکار ملګري دي درې ورځې وړيا کار ورسره وکړي. پردې سربېره د دغه مهال ښاروالۍ د خلکو سره دکور جوړولو په چاروکي هم مرستي کولې. بيا کله چې ملك عبدالعزيز آل سعود پر حجاز واکمن سو د مکې مکرمې په هره برخه کي ستر پر مختګونه او بدلونونه راغلل، چې د دې بدلونونو سره د مکې د ښاروالۍ کار او پرسونل هم پراختيا وموندل .

56ـ د مکې مکرمې غرونه

د مکې مکرمې په غرونوکي ځيني تاريخي او مذهبي ارزښت لري. ځکه نو موږ له دغو غرونو څخه ځيني په لنډه توګه درپېژنو:

حرا غر:

دغه غر د مکې مکرمې څخه منا ته د تلونکي کيڼ لاس ته پروت دي. دغه غره ته نور غر

(جبل نور) هم وايي. په دغه غره کي د حرا سمڅه ده چې رسول به ترنبوت د مخه عبادت پکښې کاوه. پر رسول لومړی وحي په دغه غره کي نازلي سوي دي. دغه غر له حرم څخه دوه ميله ليري دی .

ابي قبيس غر :

دغه غرچې (420) متره جګ دی د مسجد الحرام په ختيز لوري کي پروت دی اود مسجد الحرام له دننه او د باندي څخه معلومېږي. د ځينو روايتونو له مخي خدای تعالی دغه غر تر نورو ټولو غرونو د مخه پيدا کړی دی. د ايادو د قبيلې يوه سړي ابو قبيس نومي تر ټولو د مخه پردغه غره کور جوړکړی وو، چې له دې امله هغه " جبل ابو قبيس " بولي. د جاهليت په وختوکي يې دغه غر " امين " هم باله ځکه چې حجر الاسود د نوح د طوفان له مهاله د ابراهيم تر وختو په دغه غره کي خوندي وه. چې بيا د حضرت ابراهيم په لاس د کعبې په کنج کي ځای پرځای سوه .

ثور غر :

دغه غر (759) متره جګ او له مسجد الحرام څخه تقريباً څلورکيلو متره ليري دی. دغه غره ته نژدې ثور بن عبدمناف اوسېدی، ځکه نو "جبل ثور " ورته وايي. د دغه غره په سرکي د ثور په نامه سمګڅه (غار) دی کوم چې نبي د ابوبکر صديق په ملګرتيا په هغه کي د مکې څخه د هجرت په مهال درې شپې پټ وو. دغه سمګګڅه څه د پاسه څلور متره اوږده ده او دوې خولې لري چې يوه يې کوچنۍ او بله يې څه غټه ده.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په 1299س. کال کي د مکې امير شريف عون د هغه يوه خوله نژدې يو متر پراخه کړه. په کال1318س. کي دغه غره ته پرختلې لار د خلکو د هوسايی لپاره څلور ځايه دکانچې جوړي سوي وې. چې بيا د مهالونو په تېرېدو سره هغه د ډېرو په کوچنيوکوچګني کوټو بدلي سوې .

په کال 1299 س. کي د حجاز والي عثمان پاشا نوري او په کال 1307س. کي د حجاز بل والي سيد اسماعيل حقي پاشا دغه لار پراخه کړه . دغه غار ته پرختلو باندي نژدې دوه ساعته تېرېږي، ضعيفه او ناروغ وګړي دي دې غار ته نه خيژي. ځکه ډېرخلك هلته لاندي رالوېدلي او مړه سوي دي.

57ـ د مکې مکرمې فضايل

د مکې مکرمې د سرتوب او فضيلت لپاره دا کافي ده چې په خپله لوی څښتن په قرآن کريم کي د هغې ستاينه کړې اوکعبه غوندي متبرکه خونه يې په دې مبارکه بقعه کي ودانه کړې ده. مکې ته په همدغه سترکتاب کي " ام القرٰی " (د وطنو مور) ويل سوي. اوپه دې پاکه ارشوکي حضرت محمد غوندي سترپيغمبر او د نړۍ ژغورونکی، زېږېدلی دی. په دې ځای کي پرهغه باندي د خدای لخوا وحي راغلي او له دې ځخه د خدای

د توحيد په لوري بلنه پيل سوې، او د اسلام رڼا خپره سوې ده .

د مکې د فضايلو په باب په قرآن کريم کي ډېر آيتونه راغلي او د احاديثو په کتابو کي ډېر احاديث روايت سوي دي، چې موږ دلته ځيني د نمونې په توګه ذکر کوو :

ان اول بيت وضع للناس للذي ببکاّ مبرٰکاًو هدی للعٰلمين فيه اٰيٰت م بينٰت مقام ابراهيم و من دخله کان اٰمنا]
آل عمران : 96[

ژباړه: بېشکه لومړۍ کوټه چې تر ټولو د مخه د خلکو د عبادت لپاره جوړه سوې ده، هغه کوټه ده چې په مکه کي ده.کومه چې برکتناکه او خلکو ته لارښوونکې ده په دې کي ځرګندي نخښي سته، له هغو څخه د ابراهيم مقام دی او هرڅوك چې په دې (د حرم په حدودګگو) ننوځي نو امن يې په برخه سي. مولانا ذکريا (رح) وايي: دغه ځای په دوو وجهو د امن مقام دی: يو د آخرت په اعتبار چې په هغې کي د لمانځه، حج او نورو په کولو سره د دوږخ له اوره په امن کيږي او دوهم چې څوك د هغې د باندي څوك و وژني او دې ته ننوځي، نو د هغه په بدل کي هلته نه قصاصيږي. البته پر هغه به خوراك او نور بند وي. څو راوتلو ته اړ سي او چې د باندي

را ووتی بيا به قصاصيږي. بل د مکې شريفي د ډېري سپېڅلتيا له امله دی چې خدای پاك په هغې په قرآن کريم کي په دې الفاظو قسم کړی دی :

و التين و الزيتون و طور سينين و هذا البلد الامين] التين : 1 _ 3[

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: قسم دی په انځر او زيتون او په طور سينا غره او قسم دی د مکې په دې امان ورکوونکي ښار. دغه راز څښتن تعالی فرمايي ﷻ :لآ اقسم بهذا البد ﷺ [البلد: 1] (قسم خورم د مکې په دې ښار) .

د تاريخ المکآ المکرمه مصنف ليکي چې:" په قرآن کريم کې د مکې مکرمې ذکر تقريباً پنځوس ځايه سوی، چې دا ټوله په خپله د هغې پر فضيلت باندې ستر دليل دی". عن ابن عباس‌ﷺ قال: قال رسول الله ﷺ لمکآ : " ما اطيبك من بلد و احبك الی، و لولا ان قومي اخرجوني منك، ما سکنت غيرك " . مشکوٰآ . ژباړه : له حضرت ابن عباس ﷺڅخه روايت دی چې حضرت رسول الله ﷺ مکې ته په خطاب کې وويل:" ته څه عجبه ښکلی ښار يې او ما ته څه عجبه ګران سوی يې.که زما قوم زه له تا څخه نه وای ايستلی، زه به بېله تا بل ځای نه وای اوسېدلی". عن عبدالله بن عدی قال: رايت رسول الله ﷺ واقفا علي الحزورآ، فقال: "و الله انك لخير ارض الله الی الله و احب ارض الله الی الله ولولا اني اخرجت منك ما خرجت ". مشکوٰآ. ژباړه : عبدالله بن عدیﷺ وايي چې ما رسول الله ﷺ وليدی چې په حزوره نومي ځای کې ولاړ وو او مکې ته يې په خطاب کې وويل :" په رشتيا چې ته د خدای ﷻ ډېره غوره مځکه يې، او د خدای ډېره خوښه مځکه يې، او که زه له تا څخه په وتلو نه وای اړ سوی، زه له تا څخه نه وتلم ."

قال النبي " : ﷺ صلاآ في مسجدی هذا افضل من الف صلاآ فيما سواه، الا المسجد الحرام. و صلاآ في المسجد الحرام افضل من صلاآ في مسجدی هـذا بمائآ صلاآ ". رواه احمد و ابن حبان باسناد صحيح .

ژباړه : رسول ﷺ وايي چې زما په دغه مسجد (مسجد نبوي) کې يو لمونځ د بل مسجد تر زرو لمونځو افضل دی، ماسيوا د مسجد الحرام څخه چې هلته يو لمونځ زما د مسجد په پرتله په سل ګونه افضل دی، يعني په مسجد الحرام کې يو لمونځ د بل مسجد تر يو لکو لمونځو افضل دی". په دې هکله يو شمېر احاديث په بېلو بېلو الفاظو روايت سوي چې ټول صحح بلل سوي او مضمون يې دا دی چې د مکې مکرمې، په مسجد کې لمونځ د يو لکو لمونځو ثواب لري. حسن بصري (رح) فرمايي:" په مکه کې يوه ورځ روژه د بل ځای د روژې په پرتله د يو لکو روژو ثواب لري. هلته د يوه درم خيرات په بل ځای کې د يو لکو درمو د خيرات ثواب لري. دغسي هلته هره ښېګڼه د بل ځای د يو لکو ښېګنو ثواب لري ."

د پام وړ يادونه :

مولانا محمد ذکريا (رح) وايي :" ښه دا ده چې حاجي مسجد الحرام ته داخل سي د اعتکاف نيت وکړي". هسي خو د هر جومات دا حکم دی، هر مسجد ته چې سړی د لمانځه لپاره ننوځي، د اعتکاف نيت بايد وکړي، څو په مسجد کې د اوسېدو په مهال د اعتکاف ثواب وګټي. او په مسجد الحرام او مسجد نبوي کې بايد په ځانګړې توګه دا خبره په پام کې ونيول سي. امام نووي (رح) ليکي:" دا ډېره مهمه خبره ده او بايد ډېر پام ورته وسي ."

د دغو ذکر سوو احاديثو په استناد، امام اعظم او د هغه اصحاب او امام احمد بن حنبل (رح) وايي چې مکه مکرمه د ټولي نړۍ ترښارونو؛ بلکې تر مدينې منورې هم افضله ده، خو لکه چې ملا علي قاري (رح) په مرقات کې وايي :"

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مدينې منورې هغه برخه چې د رسول ﷺ مبارك اعضاء پكښې ښخ سوي دي تر مكې او كعبې او عرش هم افضله ده ."

د مكې فضايل بېخي ډېر دي خو موږ په دغونه ويلو بسنه كوو.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېیمه برخه: د کعبې شریفي په هکله معلومات

58ـ کعبه شریفه

قال الله تعالیٰ﴿ ان اول بیت وضع للناس للذي ببکآ مبارکا و هدی للعٰلمین﴾

]آل عمران : 96 [

ژباړه : بېشکه تر ټولو لومړی عبادتځی چې د انسانانو د عبادت لپاره ودان سوی دی، هماغه دی چې په مکه کي دی. هغه ته خیر او برکت ورکړه سوی، او د ټولو نړۍ والو لپاره

د لارښووني منځی (مرکز) ګرځول سوی دی. د کعبې د پیدا کېدو د څرنګوالي په هکله په کتابونوکي څو قوله را غلي دي: یو دا چې کعبه لومړۍ کوټه ده چې خدای تعالي د آسمانونو او مځکي تر پیدا کېدو دوه زره کاله پخوا پیدا کړې؛ د اوبو پر مخ یې را څرګنده کړې او بیا یې مځکه ترهغې لاندې غوړولې ده. بل دا چې کعبه لومړۍ کوټه ده چې د ملایکو لخوا د خدای په امر د آدم تر پیدا کېدو دوه زره کاله د مخه پر مځکه ودانه سوې ده چې ملایکو طواف پرکاوه. بل دا چې کعبه لومړۍ کوټه ده چې آدم ؑ پر مځکه ودانه کړې ده چې په هغې کي یې لمونځ کاوه او طواف یې پرکاوه . د دغو درو سرو قولونو د هر یوه د ثبوت لپاره په کتابونوکي ډول ډول آثار او روایتونه راغلي چې ډېر یې ځینو صحابه وو او تابعینو ته او لږ یې حضرت نبي کریم ﷺ ته منسوب دي. او د زیاترو مأخذ د امام ازرقي (رح) تاریخ مکه یا اخبار مکه دی .

اخبار مکه ډېر ستر اوګټورکتاب دی او امام ابوالولید ازرقي ډېرلوی عالم او مؤرخ او د امام بخاري (رح) هم عصره وو. په اخبار مکه کي هغه زیاتره روایتونه له خپل نیکه احمد بن محمد الازرقي څخه کړي دي کوم چې د امام بخاري استاد وو او امام بخاري په خپل کتاب " صحیح البخاري " کي ډېر روایتونه له هغه څخه اخیستي دي. خو لکه چې ښکاري په اخبار مکه کي د کعبې د پیدا کېدو اړوند روایتونه زیاتره ضعیف دي. لکه چې د دغه کتاب په (41) مخ کي د (آسمانو او مځکي تر پیدا کېدو د مخه کعبه پر اوبو ولاړه وه) تر سر لیك لاندي څلور روایتونه راغلي چې په هغوکي یو روایت کعب الاحبار ته منسوب دی. کعب الاحبار ثقه تابعي او لوی عالم دی،خو ده ته زیاتره هغه خبري منسوبېږي چې له پخوانیو اسرائیلي کتابونو څخه را اخیستل سوي،کومي چې کېدای سي له لویه سره تحریف سوي اونا سمي وي. وایي چې کعب الاحبار به حضرت عمر ؓته د اهل کتابو خبري اورولې،هغه به د ده پر خبرو اخلاقاً غوږ نیوی، خو بېله څو خبرو چې د شرعي سره سمي وې نوري یې مسلمانانو ته نه بیانولې. دغه راز حضرت معاویه ؓ د کعب الاحبار په هکله ویلي دي چې هغه په هغو وګړو کي چې له اهل کتابو څخه خبري کوي، ډېر رشتینی دی، خو بیا هم څنګه چې د هغه خبري د اهل کتابو پخوانۍ خبري وې موږ به ازمایلې چې نه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې درواغ نه وي. دغه راز عبدالله بن مسعود اوحذيفه رضي الله عنهما په ځينو مواردو کي د کعب خبري درواغ بللي دي. خوځيني وايي چې د معاويه او ابن مسعود اوحذيفه مراد دانه وو چې پرکعب د درواغو تور ولګوي، بلکي مطلب يې داوو چې هغه د اهل کتابو د خبرو په نقل کي کله کله تېروتی. وګورئ صحيح البخاري کتاب الاعتصام بالکتاب والسنآ، باب قول النبي " ﷺ لاتسألوا اهل الكتاب عن شيءٍ " (1298) مخ، فتح الباري (409/13) مخ، د ابن کثيرد تاريخ اردو ژباړه (61/1) مخ او الرد القويم (223/1) مخ. د غه راز ځينو وروستنيو اسلامي عالمانو؛ لکه د تفسير المنار مؤ لف محمد رشيد رضا اود فجر الاسلام، ضحی الاسلام او نوروکتابونو مؤ لف استاد احمد امين او د الاسرائيليات و الموضوعات في کتب التفسير ليکوال دکتور محمد بن محمد ابو شهبآ اونورو هم د هغه ناسمو اسرائيلي روايتونو ته په خپلو کتابونو کي ګوته نيولې ده. د دوهم او څلورم روايت چې مجاهد ته منسوب دی، په راويانوکي يو هشام بن سعد دی. د هغه په هکله د اخبار مکه د پاى څوړ (حاشيې) ليکونکی د المعارف په حواله ليکي: " کان شيعيا لآل ابي طالب ". چې البته دابه د روايت په هکله دونه اغېزه نه لري. د درېيم روايت چې حضرت ابن عباس ته منسوب دی، په راويانو کي يو سعيد بن سلام القداح دی. د هغه په هکله د دغه کتاب د حاشيې ليکونکی د تقريب التهذيب په حواله ليکي: " صدوق يهم رمی بالارجاء، من کبار التاسعآ ". او دوهم طلحه بن عمرو دی. د هغه په هکله د دغه کتاب د حاشيې ليکونکی د تقريب التهذيب په حواله ليکلي: " متروك من الطبقآ السابعآ ". او علامه الباني په سلسلآ الاحاديث الضعيفه کي ليکي: " طلحآ بن عمرو، قال النسايي: متروك الحديث و قد انکر عليه عبدالرحمٰن بن مهدي ". دغه راز د دغه کتاب په (44) مخ کي (د آدم تر پيدا کېدو د مخه د ملايکو لخواد کعبې د ودانولو د بيان) ترسرليك لاندي حضرت علي بن الحسين (امام زين العابدين) ته منسوب يو روايت راغلی چې د هغه په راويانوکي يو القاسم بن عبدالرحمان انصاري دی. د هغه په باب د دغه کتاب د حاشيې ليکونکی او علامه الباني ليکي :" ضعيف الحديث مضطر به، منکر الحديث، ليس بشئ."

دغسې د دغه کتاب په (49) مخ کي د) مځکي ته د آدم د راکوزېدو، د هغه لخوا د کعبې د جوړېدو او پرهغې باندي د هغه د حج او طواف بيان (ترسرليك لاندي (13) روايته راغلي چې حضرت ابن عباس، وهب بن منبه، محمد بن اسحاق، عمرفاروق ابان، عطاء بن ابی رباح، قتاده او عبدالله بن ابي زياد ته منسوب دي. چې د لومړي روايت په راويانوکي دوه تنه هماغه سعيد بن سالم او طلحه بن عمرو دي .

د دوهم روايت په راويانوکي کومه خبره نسته خوکوم روايت چې وهب بن منبه ته منسوب دی يو بې اندازې اوږد دی. بل د عقل او مشاهدې خلاف خبري پکښي سته او الفاظ يې هم د هغه پر ناسم والي دلالت کوي .

بل د هغه په وروستۍ برخه کي پخپله وهب وايي : (د لومړنيوکتابونو په يوه کتاب کي مې لوستي دي)، چې له دې څخه په څرګنده جوتيږي چې دا يو اسرائيلي روايت دکوم چې کېدای سي له لويه سره جعلي وي. وهب بن منبه ثقه تابعي دی، د صنعاء قاضي وواو د اهل کتابو له علم او پخوانيوکتابونو څخه په پوهه کي يې نوم درلود. اوڅنګه چې يې اسرائيلي روايتونه ډېر روايت کړي دي، ځينو متاخرينو ده ته منسوبو ناسمو اسرائيلي روايتونو ته د انتقاد

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګوته نیولې ده. دریم، شپږم او نهم روایت په راویانوکي یو ابراهیم بن محمد بن ابي یحیٰی دی. د هغه په هکله علامه الباني وايي:" وهو ضعیف جداً، و قد کذبه مالك و غیره وضعفه الجمهور". او د اخبار مکه حاشیه لیکونکی وایي: " قالوا: قدری، معتزلی، جهمی ". د څلورم روایت د راوي او د پنځم روایت د ویونکي عثمان بن ساج په هکله دغه حاشیه لیکونکی وایي: (فیه ضعف، وهو من الطبقآ التاسعآ) د اووم روایت د ویونکي ابان په هکله دغه حاشیه لیکونکي وایي:" احد الضعفاء، قیل: متروك الحدیث و قیل: کان نسیاً للحدیث ". د اتم، لسم او یوولسم روایت په راویانوکي هم هماغه سعید بن سالم او عثمان بن ساج دی. د دوولسم روایت ویونکی قتاده دی. په دې روایت کي وایي چې:" آدم ؏ له جنته د هند پر مځکه را کښته سو، چې سر یې په آسمان کي وو او پښې یې په مځکه کي وې " (؟) چې دا په خپله د منلو وړخبره نه ده) .درسول ؏ په صحیح حدیث چې په صحیح بخاري اوصحیح مسلم اود امام احمد په مسند کي له ابو هریره ؏ څخه روایت سوی دی، قطعي ثابته ده چې د آدم ؏ قد زموږ په متعارف ګزه [ذراع] شپېته ګزه وو .(په دیارلسم روایت کي یو راوي عبدالعزیز بن ابي عمران دی چې متروك او د شپږمې طبقې څخه بلل سوی دی. او بل راوي یې عمر بن ابي معروف دی چې " منکر الحدیث " بلل سوی دی. او د روایت ویونکی هم عبدالله بن ابي زیاد دی چې ربښتیني او له لسمې طبقې بلل سوی دی. دغه راز د دغه کتاب په (58) مخ کي)د آدم ؏ د حج او خپل ځوځات ته د هغه د دعا په هکله (ترسر لیك لاندي اووه روایته راغلي دي چې عثمان بن ساج، ابو هریرآ، عبدالله بن ابي سلیمان، محمد بن المنکدر، ابن لبید المدني، سعید بن المسیب او ابن عباس ته منسوب دي چې د لومړي روایت په راویانوکي هماغه سعید بن سالم او عثمان بن ساج دي. د دوهم روایت په راویانوکي هماغه ابراهیم بن محمد دی. د دریم روایت په راویانوکي یو عبدالله بن ابي سلیمان دی چې د کتاب حاشیه لیکونکی د هغه په هکله وایي:" د ده په هکله کوم معلومات لاس ته نه دي راغلي ". د څلورم، شپږم او اووم روایت په راویانوکي هم هماغه سعید بن سالم ، عثمان بن ساج او طلحه بن عمرو دي. الحاج عباس کراره (رح) په تاریخ الحرمین کي وایي :" دا چې د کعبې په هکله ویل سوي چې د مځکي تر پیدا کېدودوه زره کاله د مخه پیدا سوې ده. په دې هکله اخبار او روایات ټوله د ځینو اصحابو او تابعینو؏ ویناوي دي او د رسول ؏هیڅ قول په دې هکله نسته. خو یو صحح حدیث په دې هکله په بخاري او مسلم کي په دې ډول سته: عن عبدالله بن عباس ؏ قال: قال رسول الله ؏ یوم فتح مکآ : " ان هذا البلد حرمه الله یوم خلق السمٰوٰت و الارض، فهو حرام حرمآ الله الي یوم القیامآ ". ژباړه : حضرت عبدالله بن عباس؏ وایي: رسول ؏د مکې د فتحې په ورځ وویل: " خدای تعالي په هغه ورځ چې آسمانونه او مځکي پیدا کول دغه مکه حرامه ګرځولې ده. نو له دې امله دا د خدای؏ په حرمت د قیامت تر ورځې حرامه ده ". خو دا حدیث د کعبې د حرمت پر لرغونتوب دلالت کوي نه پر دې چې کعبه د آسمانونو او مځکي تر پیدا کېدو د مخه پیدا سوې ده. خو د دې سره سره عباس کراره په پخپل کتاب کي د امام ازرقي له اخبار مکه څخه همدغه روایتونه نقل کړي دي. دغسي نورو مؤرخینو هم دغه روایتونه په خپلوکتابونوکي له اخبار مکه څخه را اخیستي دي. د دغو روایتونو په مقابله کي چې څوك د صحیح بخاري، د " کتاب بدء الخلق " (ْ د مخلوقاتو د پیدا کېدو بیان) وګوري نو ور ته جوته به سي چې د حضرت محمد ؏ د صحیح حدیث له مخي یو خدای

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وو، بل هيڅ نه وه. د خدای عرش پر اوبو ولاړ وو؛ يعني اوبه يې پخوا پيدا کړي وې، او بيا يې عرش پر اوبو پيدا کړ، او د هرشي په هکله يې په لوح محفوظ کي وليکل او آسمانونه او مځکه يې پيدا کړه. د قرآن کريم آيتونه هم دغسې وايي او اسلامي مورخين، لکه ابن کثير، ابن خلدون او نور هم دغسي وايي . د دغو مطالبو د ليکولو په مهال د " اسرائيليات و الموضوعات في کتب التفسير " په نامه يو کتاب په کوټه کي په لاس راغی چې نوی پاکستان ته راوړه سوی وو. دغه کتاب د مصر د ازهراو د مکې مکرمې د ام القرٰی د پوهنتونونو د قرآن او حديث د علومو استاد دکتور شيخ محمد بن محمد ابو شهباً ليکلی او د " مکتباً السناً، دار ثقافياً للنشر و التوزيع و البحث العلمي " لخوا نوی چاپ سوی دی، خو د چاپ ځای او نيټه يې نه ده پر ليکل سوې. په دغه کتاب کي د کعبې د جوړولو په هکله د اسرائيلي رواياتو په هکله يو فصل ځانګړی سوی چې لنډيز يې دا دی : " سيوطي (رح) په خپل تفسير الدر المنشور کي د قرآن کريم د و اذ يرفع ابراهيم القواعد من البيت د تفسير په ترڅ کي د ازرقي او د هغه غوندي نورو مورخينو او مفسرينو څخه کوم چې هرڅه وايي او د سمو او نا سمو توپير نه کوي، د کعبې د ودانۍ او تر ابراهيم د مخه د هغې د ودانوونکو په هکله ډيرڅه نقل کړي، چې زياتره يې اسرائيليات دي کوم چې له اهل کتابو څخه اخيستل سوي دي. خو که هغه (سيوطي) پرهغه روايت باندي چې بخاري په خپل صحيح کي روايت کړي اختصار او بسنه کړې وای، موږ او ځان دواړه به يې هوسا کړي وای. او په دې اسرائيلياتو به يې د خلکو د ماغونه نه خرابولای کوم چې د قرآن کريم آيتونه او د رسول صحيح احاديث موږ هغو ته نه احتياجوي. په دې هکله ابن جرير طبري هم په خپل تفسير کي له اسرائيلياتو څخه ډېر څه ليکلي دي". دلته د اسرائيلياتوکتاب د ساري په توګه دوه روايته راوړي کوم چې يو يې هماغه دی چې وايي:" کله چې آدم له جنته را کښته سو پښې يې په مځکه اوسر يې په آسمان کي وو (!)". چې دې روايت ته هغه هم د شك او تعجب په سترګه کتلي او دا ټول يې اسرائيلي خرافات بللي او وايي چې په دې باره کي له رسول څخه څه نه دي ثابت سوي. دغه راز دغه کتاب له ابن کثير (رح) څخه خوښي څرګنده کړې چې د بيهقي د دلايل النبوت هغه روايت يې کوم چې د عبد الله بن عمرو بن العاص له لاري رسول ته منسوب سوی دی، ناسم بللی او ويلي يې دي چې دا د ابن لهيعه، له مفرداتو څخه دی، او هغه ضعيف دی. اوکېدای سي چې دا پرعبد الله بن عمرو بن العاص موقوف وي او د اهل کتابوله هغوکتابونو څخه رانقل سوی وي چې، هغه ته د يرموك په غزا کي په لاس ورغلي وه. اسرائيليات کتاب وړاندي ليکي :" ابن کثير په البداياً و النهاياً کي ويلي چې: له رسول څخه په صحيح خبر کي دا نه دي راغلي چې تر ابراهيم دمخه ګواکي کعبه ودانه وه". داوې د اسرائيليات د کتاب څرګندوني. بايد زياته کړو چې د شفاء الغرام ليکوال هم د ملايکو او آدم لخوا د کعبې جوړول درست او ثابت نه بولي. خو لکه چې د امام فخر الدين رازي (رح) په تفسيرکبيرکي د آل عمران د سورې د (96 او 97) آيتونو د تفسير په ترڅ کي د هغه رايه ګورو هغه هم په دلايلو وايي چې کعبه د آدم په زمانه کي موجوده وه. او د نورو ډېرو اسلامي عالمانو له تاليفونو څخه هم دغه خبره په ګوته کيږي. بل کله چې د قرآن کريم دې آيت ته چې وايي :ربنا انی اسکنت من ذريتی بواد غير ذی زرع عند بيتك المحرم] ابراهيم: 37]، دقيق سو ځني څرګنديږي، چې کله حضرت ابراهيم خپله مېرمن بي بي هاجره او خپل زوی اسماعيل عليهما السلام

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکې ته بوتله اوهلته يې خوشي کړه خداى ته يې عرض کړه چې پروردګاره ! ما په يوه بې اوبو او بې وښو ناوه کې د خپل اولاد يوه برخه ستا د [محترم کور تر څنګ مېشته کړېده] يعني د عند بيتك المحرم له جملې څخه څرګنديږي چې کعبه د ابراهيم د مخه د بيت حرام په توګه مشهوره وه او ځاى يې مشخص او ټاکلى وو، که څه هم د زمانې د حوادثو له امله ورانه سوې وه .

له دې امله موږ په دې هکله اړيو چې و منو چې د ابراهيم تر ودانۍ د مخه کعبه په همهغه بڼه وه اوځاى يې معلوم او مشهور وو، خو دا نه ده معلومه چې هغه تر ابراهيم د مخه د چالخوا اوکله جوړه سوې وه. ځکه چې په دې هکله کوم صريح آيت او د رسول کوم صحيح حديث په نظر نه دى راغلى او هرڅه چې په دې باب ويل سوي د اصحاب کرامو، تابعينو او موْرخينو څرګندوني دي. چې ښايي تر اسلام د مخه، د قديموکتابونو او روايتونو په حواله وي، او ښايي له هغو څخه ځيني څرګندوني د روايتونو د تعدد او قدامت او د ځينو راويانو د ضعف له مخي د واقعيتونو سره هم سمي نه وي. خو څنګه چې په مطلقه توګه د کعبې موجوديت د حضرت ابراهيم د مخه د پورتني آيت او د مشهورو اقوالو له مخي جوت او ثابت امرباله سي، نو موږ به کوښښ وکړو چې په دې هکله د دغو رواياتو له منځ څخه هغه چې د حقيقت سره سم بريښي را نقل کړو .

59ـ د کعبې لومړنی پيدايښت

د تفاسيرو او نورو تاريخي کتابونو له مخي، دکعبې شريفي مځکه هغه سپېڅلې ټوټه ده چې د ټولي مځکي د پيدا کېدو بنسټ باله سي. د عبد الله بن عمر ، مجاهد، قتاده او سدي په قول کوم چې ډېر مشهور دى،کعبه ترمځکي دوه زره کاله د مخه پيدا سوې ده. اوکله چې مځکه او آسمانونه پيداکېدل،کعبه د اوبو له مخي څخه ترټولو لومړى څرګنده سوه. په پيل کي کعبه سپين ځګ وو چې وروسته وچ او سره ونښتې او بيا مځکه تر هغې لاندي داسي وغوړېدل لکه د اوړو د زوالې څخه چې سرى ډوډۍ پخه کړي. ځکه نو مکه " ام القرٰى" يعني د ښارونو مور وبلل سوه.

60 ـ د ملائکو لخوا د کعبې ودانول

 خو ځيني بيا وايي چې کعبه لومړنۍ خونه ده چې پر مځکه ودانه سوې ده. د علي بن الحسين) امام زين العابدين (څخه پرکعبه باندي د طواف د پيل او څرنګوالي په هکله چا پوښتنه وکړه، هغه جواب ورکړ: " کله چې خداى ملائکو ته وويل چې : زه په مځکه کي ځانته يو خليفه دروم . نو هغو ورته وويل چې:" ته په مځکه کي هغه څوك خليفه کوې چې په هغې کي به وراني او فساد کوي او په ناحقه به ويني تويوي ؟ حال دا چې موږ ستا په تسبيح، حمد او تقدس بوختي يو". لوى څښتن ورته وفرمايل :په هغو چې زه پوهيږم تاسي نه پوهيږئ . نو ملائکو داسي وګڼل چې د دوى په دې خبره خداى پردوى په غضب سوى دى. نو يې عرش ته پناه ورووړه او د هغه ګرد چاپېر يې اووه واره طواف وکړ، څو چې خداى ځني راضي سو، او دوى ته يې د طواف لپاره بيت المعمور وټاکى. بيا يې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملائکوته وفرمایل چې ما ته په مځکه کي د بیت المعمور غوندي یوه خونه جوړه کړئ او د مځکي خلکو ته یې وفرمایل چې پر هغې باندي داسي طواف وکړئ لکه د آسمانو خلك چې یې پر بیت المعمورکوي .

61ـ د آدم او شیث علیهما السلام لخوا د کعبې بیا جوړول

څنګه چې خدای تعالی قادر مطلق دی،کولای یې سوای چې کعبه شریفه، چې د ده پاك ذات ته منسوبه ده د قیامت تر ورځې پوري د هماغسي لومړنۍ ودانۍ په شکل باقي وساتي. اوکه یې دا اراده وای چې څوك دي د هغې د ترمیم کار و نه کړي، نو د جواهرو داسي یوه ټوټه به یې ګرځولې وای چې باد او باران او نورو حوادثو هیڅ اغېزه نه پرکولای او ترڅو دا مځکه، دا آسمان وای هغه به پر یوه حال ودانه وای. خو څنګه چې دا نړۍ، حادثه (نوپیدا) او طبیعتاً د هغې د ټولو اجزاوو سره د بدلون او تغیر په حال کي ده؛ لکه چې حادث خدای تعالی د خپل حکمت بالغه په مقتضا متغیرخلق کړی او له یوه حالته بل حالت ته متحول دی. نو له دې امله د خدای تعالی په حکم د تاریخ په اوږدوکي کله نا کله کعبې بیا رغوني ته اړتیا پیدا کړې. چې خدای خپلو ځینو غورو بنده ګانو، او د مځکي ځینو نورو اوسېدونکو ته د هغې په جوړولو او بیا رغولوکي په برخه ورکولو سره، ځانګړې نېکمرغي ور په برخه کړې ده. په دې ډول د مځکي د سر په وګړوکي لومړی د دې سپېڅلي خوني د جوړېدو نېکمرغي د ابو البشر آدم ؑ په برخه سوې ده. ابن عباس ؓ وایي: لومړی سړی چې د لومړي ځل لپاره یې پر مځکه کعبه ودانه کړې او لمونځ یې پکښې وکړ، او طواف یې پر وکړ، او د حج مناسك یې تر سره کړه، آدم ؑ وو. اوکله چې ملائکي ورسره مخامخ سوې، ورته ویې ویل چې ستا حج مبرور دی ځکه موږ تر تا دوه زره کاله د مخه د دغې خوني حج کړی دی. بیا چې تر آدم ؑ وروسته د کعبې شریفي ودانۍ بیا جوړوني ته اړتیا پیدا کړه، نو حضرت شیث ؑ ته د هغې د تجدید بنا نېکمرغي ور په برخه سوه .

د یادولو وړ خبره :

علامه ابن حجر عسقلاني په فتح الباري کي وایي:" کله چې آدم ؑ دکعبې د ودانولو څخه وزګار سو، نو د خدای په حکم بیت المقدس ته په سیاحت ولاړ او کله چې هلته ورسېدی د کعبې شریفي ترجوړولو څلوېښت کاله وروسته یې هلته د بیت المقدس مسجد ودان کړ، چې بیا دغه مسجد سلیمان ؑ ودان کړ ."

62ـ د نوح ؑ طوفان

په ځینو روایتونوکي راغلي دي چې د نوح ؑ د طوفان په پېښه کي؛کوم چې کیسه یې په قرآن کریم کي ذکر سوې ده، سره د دې چې د طوفان اوبو د مځکي ټوله کره پر سر واخیسته او د ډېرو لوړو غرونو ترڅوکو څلوېښت ګزه لوړي سوې، اما پرکعبه شریفه یې د پورته کېدو قدرت نه درلود، بلکي اوبه لکه لوی لوی غرونه د هغې شاوخوا ولاړې وې. په دې حالت کي د نوح ؑ بېړۍ د مکې مکرمې لوري ته مخه کړه او څلوېښت ورځې یې پرکعبه طواف کاوه. بیا "جودي" نومي غره ته چې په " موصل" کي واقع دی ورسېده .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ځينو نورو روايتونوكي بيا وايي چې د نوح طوفان كعبه له بېخه وايسته او د خداى په امر آسمان ته پورته او هلته ودانه سوه. ترطوفان وروسته د كعبې ځاى د سرې غونډۍ غوندي ښكارېدى چې سيلونه نه سواى پر پورته كېدلاى. هلته د نړۍ له گوټ گوټ څخه وگړي د زيارت لپاره ورتلل، انبياوو به يې حج كاوه او مظلومانو او بې وزلانو به په دې سپېڅلي مكان كي خداى ته دعا وي كولې. نو داسي وگړي به ډېر لږ وه چې خداى به يې دعا نه قبلول.

63ـ د نوح ترطوفان وروسته د مكې او كعبې حالت

لكه چې تاريخ ارض القرآن د ابن قتيبه او يعقوبي د تاريخونو په حواله ليكي د نوح زوى سام د حرم په شاوخوا مځكوكي استوگن سو. او نوري تاريخي څېړني هم جوتوي چې د سامي قومونو مسكن كوم چې عرب هم له هغو څخه دي، همدغه د عربو ملك دى چې د زماني په تېرېدو سره يو شمېر يې د بېلا بېلو موخو او لا ملونو له مخي له دغه ځا يه نورو ملكو ته خپاره سوي دي.

دغه راز تاريخي شواهد ښيي چې د نوح ترطوفان وروسته د ابراهيم تر وختو پوري د مكې معظمې په شاوخوا سيموكي عرب قبايل اوسېدل. لكه چې په تاريخ طبري او تاريخ ابن خلدون كي راوړي: " كله چې پر عاديانو د دوى د هلاك د پيلامې په توگه كاختي (قحطي) راغله، نو يې څو تنه د باران د اورېدو د دعا لپاره مكې ته واستول او هغو لومړى د مكې او حرم د باندي د بكر بن معاويه په كوركي واړول او بيا د باران اورېدو لپاره مكې ته ولاړل". دغه راز مكه مكرمه د عيسیٰ تر زېږېدو (2500) كاله د مخه د هغه كاروان تم ځاى وو، چې له يمن څخه تر شامه (سوريې) يې تگ راتگ كاوه. له دې او نورو دغسي رواياتو څخه معلومېږي چې تر ابراهيم د مخه هلته د مكې په شاو خوا كي وگړي اوسېدل. خو په خپله د كعبې پرشاوخوا او په مكه معظمه كي څوك نه اوسېدل. او لكه چې مخكي هم وويل سوه د نوح د وختو څخه د ابراهيم تر وختو پوري دكعبې ځاى د سرې غونډۍ غوندي ښكارېدى، چې ترنوح وروسته هود او صالح عليهما السلام د كعبې د دغه مقدس ځاى حج كړى، او نور وگړي هم هلته د حج او زيارت لپاره تلل. خو په دې موده كي كعبه چا له سره نه ده ودانه كړې.

64ـ د كعبې معنا او د هغې نور نومونه

څنگه چې كعبه، دغه د خداى كور همدغه ستر ذات ته منسوبه ده د هغې د سترتوب، شرف او عزت له امله په كعبه نومول سوې ده. ځكه عرب چې كوم شي ته د سترتوب او شرافت په سترگه گوري، نو د كعب كلمه ورته كاروي. البته كعبې ته له دې امله هم كعبه وايي چې مكعب او مربع ده يعني څلوركنجه كوټه ده او هره ودانۍ چې لوړه او څلوركنجه وي، هغې ته كعبه ويل كيږي. دغه راز وايي چې له دې امله يې كعبه بولي چې د مځكي په منځ كي واقع ده. اوځيني وايي له دې امله يې كعبه بولي چې له نورو ودانيو څخه بېله پرته ده. د خداى دغه كور په قرآن كريم كي دوه ځلي د كعبې په نامه ياد سوى دى. دكعبې نور نومونه " بكه "، " بيت الحرام "، " بيت العتيق

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

"، " قادس"،" نادر "، " القرياَ القديمه "، " البنياَ "، " الدوار" او " المسجد الحرام " او نوردي، چې هر نوم ځان ته علت او فلسفه لري چې په اسلامي رواياتو کي نغوتي (اشارې) ورته سوي دي .

داچي ولي کعبه څلور کنجه جوړه سوې ده او څلور رکنه لري، وايي چې کعبه د بيت المعمور پر برابر او بيت المعمور د عرش پر برابر واقع دی او عرش څلور ضلعي اورکنه لري، ځکه نو کعبه هم مربع جوړه سوې ده. د يوه بل روايت له مخي ښنگه چې هغه کلمې چې د اسلام بنسټ پر ايښوول سوی دی، څلور دي، يعني څلور تسبيح (سبحان الله و الحمد لله ولا اله الا الله و الله اکبر) دي، ځکه نوکعبه هم څلور کنجه جوړه سوې ده. نو کوم حاجي او عمره کوونکی چې د ژور ليد ښښتن وي هغه په دې اند وي چې پرکعبه، بيت المعمور او عرش الله طواف کوي او د څلورو تسبيحاتو پر بنسټونو گرځي راگرځي، چې د دغسي حاجي او عمره کوونکي زړه د خدای عرش گرځي. د کعبې د کنجونو د نومونو د وجهي په هکله د دې کتاب (311) مخ وگورئ .

65ـ ابراهيم

ښنگه چې د همدغي اوسنۍ کعبې ودانۍ له لويه سره هماغه ده، چې ابراهيم يې بنسټ ايښی دی (که څه هم لږ و ډېر بدلون پکښې راغلی دی) او ښنگه چې ابراهيم

د حضرت محمد سرنيکه؛ بلکي جد الانبياء دی، او زموږ سپېڅلی دين، اسلام د هماغه ابراهيمي دين پر بنسټونو ولاړ دی. او د مکې اوکعبې تاريخ له همدغه ستراو سپېڅلي شخصيت څخه را پيليږي، نو لازمه ده چې د کتاب په دې برخه کي د خدای د همدغه ستر نبي او د هغه د سپېڅلي ژوندانه او د هغه د زمانې د حاکمو شرايطو په باب څه معلومات وړاندي کړو: حضرت ابراهيم د " ابراهام "، " براهم "، " براهيم " ، " ابرام " او " براهماَ " په نومونو هم ياد سوی، د پلار نوم يې " تارخ " وو،کوم چې د خپل قوم مشر او لارښود وو، او موږ ته د" آذر" په نامه راپيژندل سوی او د مور نوم يې " نونا " وو. د نوو څېړنو سره سم په کال 260 يا 189 قبل الميلاد کي د " بابل " د هيواد د " اور " په ښارکي زېږېدلی. (دغه ځای ته چې د هماغه مهال ډېر سترصنعتي او تجارتي ښار وو، اوس عراق وايي). په دې وروستيوکي د لرغون پېژندونکو د کيندنو له امله د غه ښار څرگند سوی کوم چې د فارس د خليج په خوله کي او د عراق پلازميني بغداد ته نژدې پروت دی. د ده (ابراهيم) نيکه گان عرب نه وه؛ بلکي په عبراني ژبه يې خبري کولې. ابراهيم هم عبراني نوم دی، چې معنا يې ده " د سترتوب را منځته کوونکی ."

66ـ د بابل واکمني او ابراهيم

د عيسی تر زېږېدو تقريباَ دوه زره کاله د مخه د بابل سلطنت ډير په غوره کي وو. مالي او اقتصادي حالت يې ډېر پياوړی وو، ستر پوځي ځواک يې درلود. هره خوا يې امنيت وو، او ښې او ښادۍ پکښې پرېمانه وې. له دې امله د دغه ځای د دغه مهال واکمن دونه مغروره سوی وو، چې د ټولواکمنۍ په لويه بت خانه کي يې د خپل ځان زرينه مجسمه ايښې وه او رعيتو ته يې حکم کړی وو، چې د هغه عبادت وکړي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوی څښتن د دغه لار ورکي قوم سمي لارې ته د بېرته را اړوني او لارښووني لپاره حضرت ابراهیم د پیغمبر په توګه وګوماری. هغه په خپل سم او سالم فکردا جوته کړه چې خدای یو او پر ټوله دنیا او مافیها واکمن دی. کوم بتان چې خلك جوړوي او عبادت يې کوي د خدای په وړاندې هیڅ هم نه دي. نو يې وپتېيل چې خلك د خدای وحدانیت ته را وبولي، خو دوخت د پاچا غوړونه ؛ لکه زموږ د زمانې د ډېرو واکمنانو غوندې د حق له اورېدو څخه پردې وه، ځکه نو د توحید غږ بد پر ولګېدی. دا له دې امله چې که يې د ابراهیم بلنه منلې وای د خدايۍ له رتبې څخه د بنده ګۍ مرتبې ته راټیټېدی، چې دا دغسي وګړو ته ناشونې خبره ده .

پای د حضرت خلیل الله ستر دښمن سو، او د هغه د زورولو او له مينځه وړلو په لټه کي سو. چې د ابراهیم او د دغه ظالم واکمن کیسه ډېره مشهوره ده او په ډېرو کتابونو په تېره د تفسیر په کتابونو کي په تفصیل سره راوړه سوې ده. د حضرت ابراهیم کورنۍ واکمن ته ډېره نژدې وه او له دې امله هغو هم د ابراهیم سره واخیسته .

67ـ د حضرت ابراهیم هجرت

حضرت ابراهیم چې د کورنۍ، قوم او د وخت د واکمنو مخالفت ولید، نو يې خدای په حکم د وطن پرېښوولو او هجرت لار ونیول. هغه د خپلي مېرمني بي بي ساره، خپل وراره لوط او هغو لږو وګړو سره چې پر ده يې ایمان راوړی وو، په داسي حال کي چې څه مالونه او څاروي هم ورسره وه " حران " نومي ځای ته ولاړ او ترڅه مهاله پکښې و اوسېدی. بیا مصرته ولاړ، هلته له پخوانیو فرعونانو څخه یو ظالم فرعون واکمن وو. وایي چې بي بي ساره ډېره ښایسته وه، نو يو چا فرعون ته د هغې د ښکلا او جمال صفت وکړ. هغه سړي ور واستول او پوښتنه يې ځني وکړه چې دغه ښځه دي څه ده ؟ ابراهیم وبېرېدی چې که ورته ووایم چې مېرمن مې ده مړ به مې کړي. نو يې ورته وویل چې دا مې خور ده. فرعون ورته وویل چې دا به جوړه کړې او ماته به يې راولېږې. نو هغه وو چې ابراهیم بي بي ساره ته ورغي او ورته ویې ویل چې : ته د ایمان له مخي زما خور بلل کېږې او ما دغه ظالم پاچا ته هم وویل چې دا زما خور ده، نو هوښ کوه چې ما ورته درواغجن نه کړې. هغه وو چې سارا يې فرعون ته ولېږل.کله چې ورغله او ورته کښېنستل، فرعون لاس ور واچاوه، خو لاس يې د خدای په امر وچ سو. فرعون ورته وویل چې خدای ته دعا وکړه چې زما لاس بېرته روغ کړي. زه وعده درسره کوم چې تاوان به نه در رسوم؛ بلکې احسان به درسره وکړم. نو هغه وو، چې د سارا د دعا له امله يې لاس جوړ سو. دغه ظالم بیا لاس ور واچاوه، چې بیا يې لاس ترد مخه لا ډېر وچ او په درد سو. بیا يې عذر ورته وکړچي بیا يې د سارا د دعا له امله لاس جوړ سو. نو هغه وو چې فرعون بخښنه ځني وغوښته او بي بي هاجره يې د هغې د دلاسايی لپاره ور وبخښل. (زیاتره ویل کیږي او مشهوره ده چې بي بي هاجره مينځه وه. خو ډېرو محققینوجوته کړې ده چې دا آزاده او د فرعون لور وه) .

کله چې بي بي سارا، ابراهیم ته ورغله هغه پوښتنه ځني وکړه چې څه وسوه ؟ دې ورته وویل: لوی څښتن د کافر، فاجر مکرونه په نطفه کي ورخنثٰکړه او هاجره بي بي يې د خدمت لپاره راکړه .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تردي وروسته ابراهيم فلسطين ته ولاړ او هلته يې استوګنه غوره کړه، او په زړوالي يې د خدای څخه د نېك اولاد غوښتنه وکړه. بي بي سارا ورته وويل: ماته خو خدای اولاد نه راکوي او مشوره يې ورکړه چې دغه بي بي هاجره چې ښکلې، سپېڅلې او فرمان وړنکې ښځه ده، په نکاح کړه، ښايي له دې څخه خدای اولاد درکړي .

68ـ ابراهيم، هاجره، اسماعيل او مکه

څو موده وروسته پر هاجرې او اسماعيل د بي بي سارا نيت بد سو او کست يې په وسو، نو يې بالاخره له حضرت ابراهيم څخه وغوښته چې هاجره او زوی يې يوه ليري ځای ته بوزي. په دې وخت کي ابراهيم ته د خدای لخوا امر وسو چې د سارا خبره ومنه. نو يې هاجره او اسماعيل له ښاره را وايستل او مزل پر مزل يې مکې شريفي ته ورسول. هلته يې د " ابو قبيس " د غره په لمن کي د خدای بيتې ته نژدې کومه چې ورانه وه پرېښوول. حضرت اسماعيل دغه مهال تی رودی. ابراهيم په يوه خورجين کي څه خرما او په يوه مشك کي څه اوبه ور پرېښوولې او خپله ځني رهي سو. بي بي هاجره په پسې سوه او پسي ناري يې کړه: ما او زما دغه پرتي ماشوم په دې بتهې بيابان کي چاته پرېږدې؟ حضرت ابراهيم ورته وويل: ماته خدای امرکړی دی، چې دلته مو پرېږدم. بي بي هاجرې وويل نو چې داسي ده هيڅ پروا نه کوي موږ هغه خدای ساتي.

په دې ډول حضرت ابراهيم له دوی څخه بېل سو او بيرته فلسطين ته ولاړ. کله چې له دوی څخه ليري سو د کعبې په لوري يې مخ کړ؛ لاسونه يې پورته کړه او دا دعا يې وکړه : ربنا انی اسکنت من ذريتی بوادٍ غير ذي زرع عند بيتك المحرم ربنا ليقيموا الصلاةَ فاجعل افئداً من الناس تهویّ اليهم و ارزقهم من الثمرات لعلهم يشکرون [ابراهيم : 37] ژباړه : ای ربه ! ما زما له اولادې څخه (چې اسماعيل او اولاد يې دی) ستا د درنې او ستري کوټې سره په يوه بې کښته ناوه کي استوګن کړه، څو ستا عبادت د هغه د ټولو حقوقو سره سم تر سره کړي. نو ای ربه ! د ځينو خلکو زړونه د دوی په مينه متمايل کړه او له هر ډول ميوو څخه روزي ورکړه، څو شکر وباسي. کله چې د بي بي هاجرې او اسماعيل هغه څه خواړه او اوبه خلاصي سوې او دواړه تږي سول، نو بي بي هاجره د اوبو په لټون اووه ځلي له " صفا " تر " مروه " ولاړه، راغله، خو نه يې اوبه وموندلې او نه داسي يو څوك چې اوبه ورکړي. او تنده يې نوره هم زياته سوه. عن ابن عباس قال: قال النبي " : فلذالك سعٰی الناس بينهما ". يعني حضرت ابن عباس وايي چې رسول وويل:" له دې امله حاجيان د صفا او مروه تر منځ سعی کوي". کله چې بي بي هاجره د وروستي ځل لپاره مروه ته پورته سوه يو آواز يې واورېد، چپ سوه، چې غوږ يې ونيوی بيا يې آواز واورېد. نو ويې ويل : غږ خو مې واورېد، ښايي څوك وي چې مرستي ته مې را و دانګي ؟ هغه وو چې نا ببره د زمزم د څا پرځای يوه ملائکه) حضرت جبرائيل (څرګند سو او د پښې پونده يا وزرپې د اسماعيل ترقدم لاندي په مځکه ووهل او اوبه راووتلې .

بي بي هاجرې له دې بيري چې وچي نه سي اوبه ډم کړې، خپل مشك يې ځني ډك کړ او ويل يې: " زمزم " " ای اجتمع " يعني ډم سئ او ودرېږئ ، خو اوبه همدغسي پرخوټېدو او ډېرېدو وې. لنډه دا چې بي بي هاجرې اوبه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وچښلې او خپل کوچني ته يې هم ورکړې. په دې وخت کې ملائکې هاجرې ته وويل: ببربره مه ! دلته دغه ورانه بيته دغه هلك او د هغه پلار جوړوي او خدای تعالی خپل دوستان نه هلاکوي.

رسول ﷺ وايي: " خدای تعالی دې د اسماعيل پرمور ورحميږي که يې تلوار نه وای کړی يا يې د زمزم اوبه همدغسې پرې ايښې وای، خامخا به بهېدلې او رواني سوې وای. لکه چې مخکې مو وويل دغه مهال د کعبې ځای د سرې غونډۍ غوندې ښکارېدی چې سيلونه به يې له ښي او کيڼې خوا تېرېدل او هاجرې هلته شپې او ورځې تېرولې چې آخر د جرهم په نامه د يوه قوم د کوچيانو يوه ډله يا يوه کورنۍ هلته ورغله او د کعبې شريفې نژدې شا و خوا ته د هاجرې په اجازه ميشته سول. په دې ترڅ کې حضرت ابراهيم ﷺ هغه خوب ولېد کوم چې د اسماعيل د قربانی مشهوره کيسه اوسته ازموينه ځنې رامنځ ته سوه. وروسته اسماعيل په دغه قوم کې و روزل سو، عربي ژبه يې ځنې زده کړه او کله چې ځوان سو له هغو څخه يې يوه ښځه هم په نکاح کړه. په دې ډول هلته کلی ودان سو، چې بيا ورو ورو د مکې لوی ښار ځنې جوړ سو .

وروسته د اسماعيل ﷺ مور وفات سوه او يو وخت ابراهيم ﷺ د هغو د پوښتنې لپاره ورغی. اسماعيل يې ونه موند او د هغه مېرمن يې پيدا کړه او د اسماعيل پوښتنه يې ځنې وکړه. هغې ورته وويل: وتلی دی چې کور ته څه راوړي. بيا يې د هغو د ژوند حال ځنې وپوښتی. هغې ورته وويل چې ژوند مو ښه نه دی، په خواري او اريانې اخته يو. مطلب ناشکري يې ځرګنده کړه اوښه وضع يې ورسره و نه کړه. نو ابراهيم ﷺ ورته وويل کله چې دې خاوند راغی زما سلام ورته ووايه. او ورته ووايه چې د کور د دروازې چارچوب دې بدل کړه .

کله چې اسماعيل ﷺ کورته راغی مېرمنې يې ورته وويل چې يو سپين ږيری راغلی وو، ستا پوښتنه يې را څخه وکړه او بيا يې زموږ د ژوند احوال وپوښتی، ما ورته وويل چې ژوند مو سم نه دی. هغه را ته وويل چې زما سلام اسماعيل ته ووايه او دا هم ورته ووايه چې د دروازې چارچوب دې بدل کړه. هغه ورته وويل چې دا زما پلار وو او په دې خبره يې ماته امر کړی دی چې تا طلاقه کړم، نو ته دې د خپلوانو کره ولاړه سه .

بيا اسماعيل د جرهم له قوم څخه بله ښځه وغوښتل. ابراهيم ﷺ بيا يو وخت راغی، بيا يې اسماعيل ونه موند او د هغه مېرمن يې وموندل او د هغه معلومات يې ځنې وغوښت، هغې ورته وويل: تللی دی چې څه راوړي. ابراهيم ورته وويل چې ژوند مو څنګه دی ؟ هغې د خدای ﷻشکر ووايه او ورته ويې ويل چې ډېر ښه ژوند مو دی. ابراهيم ﷺ ورته وويل چې څه شي خورئ او چښئ ؟ هغې ورته وويل: د ښکار غوښې خورو او د زمزم اوبه چښو. ابراهيم ﷺ ورته وويل چې نور څه خواړه او ډوډۍ نه لرئ ؟ هغې ورته وويل چې نه. ابراهيم ﷺ وويل چې : ای باري خدايه ! د دوی په غوښو او اوبو کې برکت واچوه. حضرت ابراهيم ﷺ وصيت ورته وکړچې اسماعيل ﷺ ته ووايه چې د کور د دروازې چارچوب دې پرځای پرېږده. کله چې ابراهيم ﷺ ولاړی، اسماعيل ﷺ کورته راغی. ښځې يې ورته وويل چې داسې يو سپين ږيری سړی راغلی وو. هغه ورته وويل چې دا زما پلار وو او ما ته يې ستا په هکله د ښو او احسان امرکړی دی. په دې ډول

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسماعیل په مکه کې اوسگېدی، او ابراهیم په شام کې د خپلې مېرمنې بې بې سارا سره ژوند کاوه. او کله کله چې به یې فرصت پیدا کړ، د اسماعیل پوښتنې ته به ورتلی .

69ـ د کعبې د جوړولو امر

کله چې د لوی څښتن لخوا حضرت ابراهیم ته امر وسو چې کعبه شریفه ودانه کړي، له شام څخه د اسماعیل کره راغی او هغه یې په داسې حال کې وموند چې

د زمزم د اوبو د څا پر غاړه تر یوې ونې لاندې د غشې په توږلو بوخت وو. اسماعیل چې خپل پلار ولید مخې ته ورغی، روغبړ یې ورسره وکړ، یو د بل غاړې ته یې لاسونه سره واچول او بیا ترهغه ونه لاندې کښېنستل، حال احوال یې سره وپوښتی او بالاخره حضرت ابراهیم وویل چې : زویه ! خدای جل شانه ما ته امرکړی دی چې دلته د خدای خونه جوړه کړم. (دکعبې پرځای سرې غونډۍ ته یې اشاره وکړه). اسماعیل د دې کار لپاره په ډېره مینه خپل تیاری وښود. نوهغه وو چې پلار او زوی د خدای د لارښوونې سره سم یوم اوکلنگ را واخیستل، په کار یې پیل وکړ. هغه غونډۍ یې وکیندل، څو چې د کعبې شریفې همهغه د آدم د ودانۍ لومړنې تهدابونه ښکاره سول، او بیا یې د کعبې شریفې د دېوالونو په پورته کولو پیل وکړ. ابراهیم یې بنایې کول او اسماعیل ډبرې ورته راوړلې،څو چې دېوالونه دونه لوړ سول، چې د ابراهیم مبا رك لاسونه نه ور رسېدل. نو هغه وو چې ابراهیم پر داسې یوه معجزه لرونکې ډبره پورته سو چې هرڅونه به دېوال لوړېدی، دغه ډبره به هم په هماغه کچه لوړېدل) .دغه ډبره مقام ابراهم دی کوم چې د ابراهیم د پلو نخښې باندې سته او اوس هم د یوې څرگندې معجزې په توگه،کعبې شریفې ته نژدې ځای پرځای سوې ده. په دې هکله نور تفصیل په [320] مخ او د هغه په وروسته مخونو کې وگورئ).

کله چې د دې ودانۍ کار پای ته ورسېد ابراهیم ، اسماعیل ته وویل چې داسې یوه ډېره راوړه چې د دې متبرکې بیتې په دېوال کې ځای پرځای سي، څو د خلکو د طواف د پیل او پای لپاره نخښه وي. کله چې اسماعیل په ډبره پسې ولاړی، جبرائیل حجر اسود ورته راوړه او ابراهیم د کعبې په دېوال کې نصب کړه. اسماعیل چې ډبره راوړه ویې لیدل چې ابراهیم ډبره اېښې وه. نو یې ورته وویل چې دا چیرې وه او چا درته راوړه ؟ هغه ورته وویل چې دا هغه چا راته راوړه چې نه مې تا او نه مې ستا ډبرې ته اړباسې. (په دې هکله بشپړ تفصیل په [304] مخ کې وگورئ) .

70ـ د ابراهیمې کعبې د ودانۍ ځانگېړنې

محمد عبد المعبود د تاریخ القویم او تاریخ مکه په حواله لیکې :

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

_1حضرت ابراهیم ؑ کعبه د حضرت آدم ؑ د کعبې پر بنسټونو ودانه کړه.

_2هغه یوه ډبره پر بله و اوډلې او دېوالونه یې پورته کړه. ختې، اهاك یا کوم

بل شی یې نه دی پکښې کارولی .

_3حضرت ابراهیم ؑ کعبه مستطیل شکله (اوږده) جوړه کړه .

_4د هغه د کعبې ودانۍ څلورکنجه درلوده. (د حجراسود کنج [رکن] ، عراقي، شامي او یماني کنجونه چې د څلورو واړو استلام به کېدی) .

_5په لمرختیز دېواله کې یوه دروازه وه چې چارچوب یې نه درلود او دروازه نه وه پکښې ایښوول سوې، (دکعبې شریفي دروازه لومړی تبع پاچا چې اسعد الحمیري نومېدی پکښې ایښې او قلف هم، هغه د لومړي ځل لپاره ور اچولدی).

_6دروازه یې د مځکي سره برابره وه، لوړه نه وه .

_7حطیم (حجر اسماعیل) په کعبه کې شامل وو .

_8کعبې چت نه درلود .

_9کعبې شریفي غلاف نه درلود (غلاف هم تر ټولو لومړی تبع ورکړ).

_10د دېوالو لوړوالی نه ګزه (13ـ پټه، 6ـ انچه یا 4ـ متره 10 سانتی وو) .

_11د دروازې یعني دلمرختیزلوري دېوال 23 ګزه (48ـ پټه، 6 ـ انچه یا 14 ـ متره

33ـ سانتی وو .)

_12د حطیم د لوري یعني د عراقي رکن څخه تر شامي رکن پوري دېوال 22 ګزه

33)ـ پټه یا تقریباً لس متره وو .)

_13د رکن شامي څخه تر رکن یماني پوري 31 ګزه (46ـ نیم پټه یا 13ـ متره

58ـ سانتی وو .)

_14د رکن یماني څخه تر حجر اسود پوري 25 ګزه (30 ـ پټه یا 9 ـ متره

15ـ سانتي وو .)

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بیت الله شر یفي د ابراهیمي ودانۍ شکل په لاندي ډول وو:

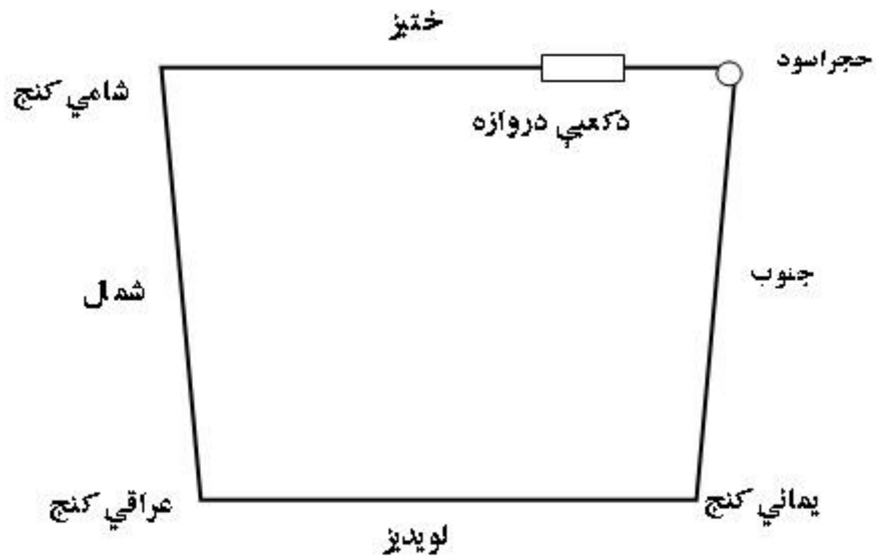

71ـ د ابراهیم لخوا خلکو ته د حج لپاره بلنه

کله چې ابراهیم د کعبې له ودانولو وزګار سو. نو خدای وحي ورته راولېږلې چې :و اذن فی الناس بالحج [الحج: 27] یعني خلکو ته د حج لپاره عمومي بلنه ورکړه. حضرت ابراهیم عرض وکړ چې ای پروردګاره ! دلته خو تر ډېرو لیرو سیمو پوري څه ودانۍ نسته او چیري چې ودانۍ سته هلته خو زما غږ نه رسیږي ؟ خدای تعالی ورته وویل: ته اعلان وکړه، رسول یې پر ما دي. نو ابراهیم پرمقام ابراهیم یعني پرهغه مشهوره ډېره باندي کومه چې اوس هم په حرم شریف کي پرته ده، وختی او د دې مقام په واسطه لوړ پورته سو څو د ابي قبیس غره ترڅوکو لوړ سو او ناري یې کړه : ای خلکو ! خدای تعالی خپل کور جوړکړی او د هغه حج یې پر تاسي فرض کړی دی، نو د خپل خدای بلنه و منئ او حج ته راسئ ! خدای دغه بلنه په هرځائکي هر روح ته ورسول. نو د هرچا چې حج په نصیب وو د هغه روح دغي بلني ته جواب ورکړ چې: (لبیك، اللهم لبیك، لبیك، لا شریك لك، لبیك ، ا ن الحمد و النعماَ لك و الملك ،لا شریك لك). یعني زه ستا د فرمان پلي کولو او ستا چوپړ ته حاضر او تیار ولاړیم. لویه څښتنه ! ستا د فرمان د پلي کولو اوستا چوپړ ته حاضر او تیار ولاړ یم. ستا د فرمان د پلي کولو او ستا چوپړ ته حاضراو تیار ولاړ یم. تا لره هیڅ شریك نسته، زه ستا د فرمان د پلي کولو او ستا چوپړ ته حاضر او تیار ولاړ یم. په رښتیا سره ټوله ثنا، صفت او نعمتونه تا لره دي، او ټولواکي تا لره ده، تا لره شریك نسته. په دې ډول حضرت ابراهیم د حضرت اسماعیل او د جرهم د قوم د مسلمانانو سره یو ځای د حج مناسك ادا کړل او دحج د مناسکوڅخه ترفراغت وروسته خپل وطن شام ته ولاړ او هلته وفات سو) .د سمط النجوم العوالی د دربیم ټوك په (503) مخ کي وایي چې ": د المسترشد بالله عباسي خلیفه په زمانه کي په کال 514 س. کي د حضرت ابراهیم، او حضرت اسحاق او حضرت یعقوب قبرونه کشف سول او د دوی اجسام مبارك داسي پکښي ولیدل سول لکه هماغه ګړی چي پکښي ښخ سوي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي او د دوي د اجسامو سره د سرو او سپينو زرو قنديلونه او څه نورشيان هم ومونديل سول. خو په دغه کتاب کي دا نه دي ويل سوي چې دغه قبرونه چيري ومونديل سول .(نو څوك چې حج کوي دغه ناره يې اورېدلې وي، چا چې يو ځل جواب ورکړی وي، يو ځل حج کوي. چې د وه واره يې جواب ورکړی وي دوه پلا حج کوي، او چې ډېرځله يې جوابونه ورکړي وي ډېرحجونه کوي. خو چا چې د حضرت ابراهيم ﷺ دغه دعوت ته لبيك نه وي ويلی، هغه د خپل بد بخت له امله د حج له دې نعمت څخه بې برخې پاته وي .

72ـ هاجره او اسماعيل

په لرغونوکتابونوکي بي بي هاجرې ته د (هاجر) لفظ استعمال سوی دی چې اصل يې عبراني لفظ " هاغار" دی. د هاغار معنا ده : پردۍ او اجنبي. هاجره د مصرد فرعون يا د مصر د يوه قبطي پاچا لور وه . دغه بي بي چې کله مړه سوه په حطيم کې د کعبې شريفي د رحمت تر ناوې لاندې خاورو ته وسپارل سوه. اسماعيل په اصل کې " شماع ايل " دی چې دا هم عبراني لفګګظ دی او معنا يې ده " خدای اورېدل ". څنګه چې حضرت ابراهيم ﷺ او بي بي هاجرې له خدايه اولاد غوښتی وو او خدای يې دغه دعا واورېدل، ځکه يې نو د هغه نوم " شماع ايل " کښېښووی، چې عربي او پښتو تلفظ يې اسماعيل دی او په عربي د (اسمٰعيل) په بڼه ليکل کيږي. حضرت اسماعيل ﷺ په 2074 قبل الميلاد کې په فلسطين کې زيږېدلی دی .

73ـ د حضرت اسماعيل د قربانۍ لنډه کيسه

په قرآن مجيدکي ويل سوي دي چې خدای تعالی حضرت ابراهيم ته په خوب کي وښوول چې هغه خپل زوی حضرت اسماعيل ﷺ حلالوي. دا خوب يو ډول الهي حکم وو او پلار او زوی دواړه د دې حکم د تر سره کولو لپاره تيار سول او چې دواړو دا حکم ومانه او پلار، زوی د حلالولو لپاره پر مخې پرې ايستی، نو خدای تعالی ورته ور غږ کړه ﷺ :ای ابراهيمه ! تا خوب رښتيا کړ. موږ نيکي کوونکو ته دغسې غوره مکافات ورکوو .

په رښتيا چې دا يوه څرګنده ازموينه وه او خدای ﷻ يوه لويه حلاله (لوی او چاغ پسه) په فديه کي ورکړ او اسماعيل ﷺله حلالې وژغورل سو [.ﷺسورهْ صٰفٰت : 103 _ 107 آيتونه[

74ـ د ذی الحجې د اتمې، نهمې او لسمې په هکله

وايي چې حضرت ابراهيم ﷺ دغه خوب درې شپې پر له پسې وليد. لومړی يې د لوی اختر د مياشتې (ذي الحجې) د اتم په شپه خوب وليدی، سهار چې را پورته سو تر ماښامه يې په دې هکله چورت او فکر واهه چې آيا دا خوب به د خدای ﷻ له لوري وي که د شيطان له لوري. ځکه نو دغه ورځ " يوم الترويه" وبلل سوه، يعني د غورکولو او چورت وهلو ورځ. دوهمه شپه يې بيا هماغه خوب وليد، نو وپوهېدی چې دا خوب د خدای ﷻله

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوري دی. له دې امله دغه ورځ د (عرفې) په ورځ ونومول سوه. بیا یې درېیمه شپه هم دغسي خوب ولیدی. نو یې د خپل زوی د حلالولو تکل وکړ. له دې امله دغي ورځي ته " یوم النحر " یعني د حلالي ورځ وویل سوه .

75ـ د جمراتو د ویشتلو په هکله

وایي کله چې حضرت ابراهیم ؑ ته د هغه د زوی د حلالولو حکم وسو، نو شیطان د انسان په بڼه حضرت ابراهیم ته ورغی، څو هغه وغولوی اوله دې کاره یې راوګرځوي. خو ابراهیم ؑ د هغه خبره و نه منل. بیا کله چې هغه عقبې جمرې ته ورسېدی، شیطان مخي ته ورغې او د هغه د غولولوکوښښ یې وکړ. خو حضرت ابراهیم ؑ وپوهېدی چې دا شیطان دی. نو یې خدای ته دعا وکړه او د خدای د حکم سره سم یې اووه شګي واخیستې او شیطان یې په وویشتی او هغه وتښتېدی. بیا چې ابراهیم ؑ منځنۍ جمرې ته ورسېدی هلته یې شیطان مخي ته ورغی، خو هغه بیا په اوو شګو وویشتی او شیطان وتښتیدی. بیا چې ابراهیم ؑ جمراً الاولی (لومړنۍ جمرې) ته ورسېدی بیا شیطان مخي ته ور ولوېدی او حضرت ابراهیم ؑ بیا په اوو شګو وویشتی او شیطان ځني وتښتېدی. چې د دې واقعې په یاد حاجیان په منا کي دغه درې ځایونه کوم چې ځانګړي ځلي پرجوړ سوي دي په شګو ولي .

76ـ د حلال سوي پسه د ښکرونو په هکله

په معتبرو روایتونو سره ثابته سوې ده چې د حضرت اسمیعل ؑ په فدیه کي چې کوم مړ حلال سوی وو، د هغه ښکرونه د کعبې په خونه کي د حضرت عبد الله بن الزبیر ؓ تر زمانې پوري ساتل سوي وه. وروسته بیا کله چې حجاج بن یوسف په حرم کي ابن الزبیر محاصره کړ او کعبه یې ورانه کړه، نو هغه ښکرونه هم ضایع سول. ابن عباس ؓاو عامر دواړه د دې شاهدي وایي چې هغو په خپله د کعبې په خونه کي دغه ښکرونه لیدلي دي .

77ـ د قربانۍ د ځای په هکله

دا خبره له پېړیو پېړیو راهیسي د عربو په روایتونوکي محفوظه وه، چې د قربانۍ دغه پېښه په منا کي سوې وه او دا یوازي روایتونه نه وه، بلکي له هغه وخت څخه د پیغمبر تر زمانې پوري دا کارهم د حج په مناسکوکي شامل وو او پر له پسې کېدی. د منا هغه ځای ته به خلك ورتلل،چیري چې حضرت ابراهیمؑ قرباني کړې وه او هلته به یې څاروي قرباني کول. بیاکله چې حضرت محمد ﷺ مبعوث سو نو هغه هم دغه کړنلار جاري وساتل، ان چې ترنن ورځي پوري د حج په ورځو کي د لوی اختر د میاشتي په لسمه ورځ په منا کي قرباني کیږي.

78ـ د مکې د ښار ودانول او د هغې تاریخي لرغونتیا

تقریباً څلور زره کاله د مخه د مکې مځکه ژرګو او نورو اغزنو ونو نیولې وه. هلته نه اوبه وې، نه شین ګیا او نه څاروي او نه انسانان، هرلور جګ جګ غرونه ولاړ وه او مځکه یې هم ډېره لوړه وه. د اورښت اوبو به د غرونو خاوري، رېګ، جغل او ډبري لاندي راوړلې او پرله پسې د مځکي په لاندنیو برخوکي یو ځای کېدلې. پردې سر بېره کله چې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هلته د ښا ر ودانول پيل سول او ورو ورو د عربو قبايل له نورو ځايونو څخه راغلل، نو خلکو هم داکارکاوه. هغو به هم د غرو څخه ډبري او نور راکښته کول اود مځکي پرمخ به يې اوډل، چې په دې توګه ورو ورو د غرونو جګوالی کم سو. لکه چې لومړکعبه شريفه پريوه غونډۍ باندي ودانه سوې وه، خو اوس دغه غونډۍ ګردسره نه معلوميږي اوکوم ځايونه چې کښته وه، هغه اوس دونه لوړ سوي چې له هغو څخه " شاميه محله " ترکعبې شريفي تر سل متره زياته لوړه سوې ده .

هغه مهال ټولي لاري له کرکنډو، ډبرو، ريګو او اغزنو بوټو څخه ډکي وې. هلته د لومړي ځل لپاره د ودانۍ او رفاهي ترقۍ د بنسټ ډبره حضرت اسماعيل ؑ او د هغه مور بي بي هاجرې کښېښوول. بيا جرهميانو په دې کار کي برخه واخيسته او په دې ترڅ کي حضرت ابراهيم ؑ اوحضرت اسماعيل ؑ کعبه هم هلته ودانه کړه. چې له دې سره د انسانانو شمېر هم هلته زيات سو او له دې امله په ودانيو، استوګن ځايونو او خيموکي هم زياتوب راغی، او د دې ترڅنګ د يمن او شام د تجارتي قافلو تګ را تګ هم پيل سو. په دې توګه دعربو ټولو قبايلو مکې ته د زړه له کومي احترام او درناوی کاوه او تراسلام وروسته هم د نړۍ د مسلمانانو قبله او تر ټولو ډېرسپېڅلي ځای وګرځېد او زيات شهرت او د رنښت يې وموند. دغه رازد عربو او نورو ګاونډيو سوداګرو لپاره يو عمومي او بين المللي با زار وو چې خپل تجارتي مالونه به يې هلته وړل اوخرڅول. لکه چې د يمن، غسانيه، د فارس د خليج د سواحلو، عمان، سره سمندرګي شام او نورو ځايونو د سوداګرو د قافلو ستركاروانونه به د تجارت لپاره ورته راتلل او د مکې قريش به هم هرکال په ژمي يمن او په دوبي شام او نورو ځايونو ته تلل، چې بالاخره دې مقدس ښار پړاو په پړاو دا دی دونه پرمختګ وکړچي نن د نړۍ په ښکلو او متمدنو ښارونوکي شمېرل کيږي او د دين او مذهبي تقدس سره سره، ستر تجارتي مرکزهم دی .

79ـ مکه اوکعبه په يوناني او مسيحي تاريخونوکي د زبور د څرګندونو سره سم حضرت داود ؑ د عيسي ؑ تر زېږېدو يوولس سوه کاله د مخه د بيت الله شريفي د زيارت لپاره خپله ليوالتيا داسي څرګندوله :

"ای د لښکروخدايه. ستا کورڅونه زړه راکښونکی دی. زما اروا هغو درباررونو ته ليواله ده؛ بلکې پسې نوليږي. زما زړه او زما ژوندی پړی د خدای لپاره له خوښی څخه ټوپونه وهي. سپېڅلي دي هغه چې ستا په کورکي اوسيږي. دوی تل ستا ستاينه کوي. د چا چې په زړه کي د " صيون " لويي لاري دي هغه د " بکا " له ناوې تېرېږي او د هغه ځای په چينو کي ځان ته ځای جوړوي". [زبور: 84 باب: 6 شمېره]

مسيحي تاريخ ليکونکی جرجي زيدان په عرب قبل الاسلام کي ليکي : " د يونان په لرغونوکتابونوکي د مکې اوکعبې نوم نه ترسترګوکيږي، خو " ديودورس الصقلي (Deodars) sickles) "په 100 کال قبل الميلاد کي د نبطي قوم د پېښو د بيانولو په ترڅ کي ليکي: " په حجازکي يو معبد دی چې ټول عرب يې تعظيم او درناوي کوی ". " للاب لوبس شيخو يسوعي" هم د نړۍ د مشهورو معبد ونو د يادولو په ترڅ کي ليکي :

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

"د نړۍ په ټولو معبد ونوکي ترټولو زيات مشهور د حجازکعبه ده. دکومي ذکر چې په تاريخ کي تر ټولو دمخه "د يود ورس الصقلي" په کال 100 قبل الميلاد کي کړی دی ". (النصرانيآ و آدابها). دغه رازجرجي زيدان ليکي:" څيړونکو په دې کي چې مکه د کومي ژبي لفظ دی اختلاف کړی دی. خو زموږ په اند سم قول دا دی چې دا د کلداني يا بابلي ژبي لفظ دی. ځکه چې په بابلي ژبه کي د مکې معنا کور دی، کوم چې همدغه کور ته عرب کعبه وايي. په کال 1800 قبل الميلاد کي چې عمالقه هلته ورغلل، نو دوی پردغه ځای دغه نوم کښېښود. دلته ترټولو د مخه د عمالقه وو ځای پرځاکېدل ترلمرڅرګند دي. وروسته دغه ځای د ځينو جابرو واکمنو د واك د هوس نخښه سو. ترعمالقه وو وروسته د قحطانيانو يوه تپۍ " جرهميان " له يمن څخه کډه سول او دلته ورغلل، د عمالقه وو سره يې جګړه وکړه او دغه ځای يې ځني لاندي کړ. بيا ډېره موده وروسته بني اسمعيل (د اسماعيل اولاده) پرهغو برلاسي سول ". د " انسايکلو پيډيا اف برټانيکا " د 1970 ع.کال په چاپ کي د مکې د لفظ د تشريح په ترڅ کي ليکي:" په عربستان کي دکعبې په نامه يو عبادت ځای وو، چې د لرغونو روايا توسره سم حضرت ابراهيم ⁂ ودان کړی وو. کعبه د ټولو عربو په سترګوکي متبرکه وه او له ډېري مودې يې د هغې حج کاوه ". دغه راز جرجي زيدان ليکي : " د حجاز په ښارونوکي مکې ځکه زيات شهرت درلود

چې هلته د حج مناسك ترسره کېدل. او تر پر له پسې څو سووکالو وروسته هغه يو تجارتي مرکز جوړ سو. د حج په مهال د حاجيانو د ورتګ او د پلورني او پېرودني د ډېرښت له امله دغه ځای د لويو لويو قبايلو او سردارانو د پاملرني او سرابښې منځۍ جوړ سوی دی". امريکايي پادري ايس. ام. زوسمير ليکي:" په دې کي شك نسته چې حجراسود د مکې تر ټولو لرغونې زېرمه ده ". پطرس بستاني په خپل دايرآ المعارف کي ليکي: " حج په بېلو بېلو ولسونوکي له ډېري پخوا زمانې څخه دود دی. که څه هم په يقين سره نه سي ويل کېدای چې تر ټولو لومړی په کوم ولس کي حج کول پيل سول، خو د عربو د جاهليت په زمانه کي له ډېرو ليري ليري ځايونوڅخه ډلي ډلي وګړي د بيت الله د حج لپاره راتلل. له دې څخه څرګندېږي چې دا تر ټولو لومړی قوم دی چې د حج کول پکښي دود سوی دی. عرب وايي چې آدم ⁂ له آسمان څه تر راکوزېدو وروسته کعبه جوړه کړې وه او بيا د نوح ⁂ تر طوفان وروسته ابراهيم او اسماعيل بېرته ودانه کړه."

80ـ دکعبې توليت، دمکې امارت او اسماعيل

کله چې حضرت ابراهيم ⁂ بي بي هاجره او اسماعيل په مکه کي دکعبې تر څنګ پرېښوول، نو يې دعاوکړه چې: " پروردګاره ! ما په يوه بې اوبو او بې ونښو ناوه کي د خپل اولاد يوه برخه (اسماعيل او بي بي هاجره) ستا دمحترم کورترڅنګ مېشته کړه. پروردګاره ! داکار ماد دې لپاره کړی دی چې دوی دلته ستا طاعت وکړي. نو ته دا ملك (مکه) د امن ټاټوبی وګرځوه او د هغه له اوسېدونکو څخه چې څوك تا او آخرت

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مني، هغو ته هر ډول مېوې روزي کړه. او د خلکو زړونه د هغو په تلوسه کړه." او بيا چې يې کعبه جوړول نو يې دعا وکړه:" پروردګاره ! زموږ څخه دا خدمت ومنه. ته د هرڅه اورېدونکی او په ټولو شيانو پوهېدونکی يې. ای ربه موږ دواړه تاته غاړه ايښوونکي وګرځوه او زموږ له اولادې څخه يو داسي قوم رامنځتهکړه چې تاته غاړه ايښوونکي وي. موږ ته د خپل عبادت لاري اوليکي رازده کړه او زموږ لنډپاری وبخښه. ای ربه ! په دې خلکوکي ددوی له قومه څخه يو داسي پيغمبررا وپاځوه چې دوی ته ستا آيتونه واوروي؛ هغوته کتاب اوحکمت ورزده کړي او پاك او ستره ژوند ور په برخه کړي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورمه برخه: مکه او کعبه د حضرت محمد په وختونو کي

97ـ د حضرت محمد rنسب، ولادت او بعثت

نسـب:

حضرت محمد rد عبد الله زوي د عبد المطلب (شيبه) لمسی او د هاشم (عَمٌرو (کړوسی دی ، چې د نسب لړۍ يې حضرت ابراهيم ته رسيږي. د حضرت محمد r

د انا نوم فاطمه وو، چې د عمرلور او د عا ئذ لمسۍ وه. د حضرت محمد rنيکه، د عبد الله واده د بي بي آمنې سره وکړ. عبد الله د عبد المطلب لخوا مدينې ته د خرما راوړولو لپاره وليږل سو، خو هلته مړسو. ځيني اهل سير وايي چې هغه د تجارت لپاره شام ته تللی وو، د قريشو د يوې قافلې سره مکې ته د بيرته راتګ په لاره کي د ناروغه کېدو له امله په مدينه کي پاته سو او هلته مړسو او د نابغه جعدی په کورکي يې د تدفين چا ري تر سره سوې. دغه مهال د هغه عمر (25) کاله وو. د ډېرو تاريخ ليکونکو په قول د عبد الله ترمړيني پوري حضرت محمد rنه وو پيدا سوی. خو ځيني بيا وايي هغه د عبد الله تر وفات دوې ميا شتي

د مخه زېږېدلی وو.

ولاد ت:

حضرت محمد مصطفٰی r د مکې په شعب بنی هاشم کي د 571 ع. کال د لومړۍ خور پر (12) چې د اپريل د (20) سره سمون خوري د دوشنبې د ورځې په سهار وزېږېدي.

البته دا د پخوانيو سيرت ليکونکو او تاريخ پوهاو نو خبره ده. خو د اوس مهال د محققو تاريخ ليکونکو؛ لکه علامه قاضي محمد سلميان منصور پوری (رح) او د مصرنامتو هيئت پوه علامه محمود پاشا فلکي (رح) په ډېر زيار او څېړنه او په رياضي دلايلو ثابته کړې چې حضرت محمد r د 571ع. کال د لومړۍ خورپه نهمه چې د اپريل د شلمي سره سمون خوري د دوشنبې په ورځ زېږېدلی دی. او دا څېړنه ډېرو درسته بللې او منلې ده.

د ابن سعد روايت دی چې د رسول rمور وفرمايل:" کله چې آنحضرت پيدا سو، نو له ماڅخه يو نور پورته سو، چې ټول شام يې رڼا کړ". امام احمد د حضرت عرباض بن ساريه څخه هم تقريباً دغسي يوه خبره روايت کړې ده. په ځينو روايتونوکي ويل سوي دي چې د حضرت محمد rد زېږېدو په مهال د کسرا د ماڼۍ کنګرې ونړېدلې، د مجوسو اورتون سوړ سو، د ساوه په نامه سمندرګی وچ سو او د هغه ځای کليساوی وراني سوې .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو دا خبري امام محمد غزالي (رح) درستي نه دي بللي. کله چې عبد المطلب ته د خپل لمسي د زېږېدو احوال ورسېد ، ورغی هغه يې را واخيستی کعبې شريفي ته يې يووړ او د محمد نوم يې پرکښېښود .

د حضرت محمد rدايي ته سپارل:

څو ورځي وروسته يې محمد د عربو د هغه مهال د دود سره سم د هوازن د سيمي د حارث نومي مېرمني بي بي حليمي ته وسپارى، هغې تر دوو کالو شيدو ورکولو وروسته د هغه مور بي بي آمنې ته راوړ. خو څنګه چې هغې له يوې خوا په حضرت محمد r کي خير او برکت ليدلي وو او له بله پلوه په مکه کي وبا خپره سوې وه، نو بي بي حليمې بېر ته واخيستي.

د ټېرڅيرلو پېښه :

کله چې د حضرت محمد rعمرڅلور يا پنځه کلنۍ ته ورسېد، يوه ورځ يې دکوچنيانو سره لوبي کولې چې حضرت جبرائيل ورغی، د هغه مبارك ټټر يې څيري کړ، زړه يې څني وکيښ او له هغه څخه يې دويني يوه ټوټه را و ايستل او ويې ويل:" دا په تا کي د شيطان برخه وه ". بيايې د هغه زړه په يوه "طشت " کي د زمزم په اوبو پرېولی. کوچنيان د هغه دايي ته په ځغاسته ورغلل او خبرېې ورکړ چې محمد يې وواژه. کله چې هغه ور ورسېده، نو هغه روغ رمټ وو، خو بڼه يې الوتې وه.

حضرت محمد r د مور په غېږ کي:

تردې پېښې وروسته حليمې خطره احساس کړه او هغه يې خپلي مور ته وسپارى. محمد rد شپږو کالو وو چې موريې د هغه د پلار د قبر د زيارت لپاره مدينې ته ولاړه او حضرت محمد r يې هم ورسره بوتی. هلته يې يوه مياشت تېره کړه، د بېر ته راتلو په مهال په لار کي ناروغه سوه او د مدينې او مکې په منځ کي په " ابوا " نومي ځای کي مړه سوه اوهلته يې د يوه کوچني غره پرسرخاورو ته وسپارل. عبد المطلب خپل لمسی مکې ته راوست او په ډېر محبت او ناز يې ساتی. د حضرت محمد عمرلا د اتوکالو، دوو مياشتو، لسو ورځو وو، چې عبد المطلب مړسو او محمد د هغه د شفقت له سيوری بې برخي سو، او بيا د هغه پالنه د هغه اکا ابو طالب پر غاړه واخيسته .

کار او واده:

د ځوانۍ په لومړيوکي رسول الله r کوم ټاکلی کار نه درلود. البته دا خبره جوته ده چې هغه د مکې دخلکو وزې د څوقيراطو په بدل کي پوولې. کله چې د (20) کالو سو د حضرت بي بي خديجې رضی الله عنها مال يې د تجارت لپاره شام ته يووړ. بي بي خديجه د خويلد لور يوه بډايه او دعزت خاونده سوداګره مېرمن وه چې خلکو ته به يې خپل مال د تجارت لپاره ورکاوه. کله چې هغه بېرته مکې ته راغی او بي بي خديجې ته د رسول r رشتينولي امانت

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ښه اخلاق څرګند سول، د هغه سره يې واده وکړ. دغه مهال لکه چې مخکي مو وويل د رسول r عمر د (20) کالو وو او بي بي خديجه د دوو مړونو ښځه (40) کلنه کونډه وه .

په حرا سمڅه کي عبادت او وحي: پر رسول لومړی ترشپږو مياشتو وحي د داسي ښو خوبونو په ليدلو راتلې چې هغه به د سپين سهار غوندي رشتيا کېدل. او هرڅونه چې د حضرت محمد r د نبوت زمانه رانژدې کېدل هغونه، هغه په ذهني او فکري لحاظ د خپل قوم څخه ګوښه کېدی او يوازي توب يې خوښېدی. تردې چې څه ځوری او د خوراك، څښاك لوښي يې واخيستل او له مکې څخه دوه يا درې ميله ليري حرا سمڅې (غارحرا) ته ولاړ او هلته په مياشتو مياشتو و اوسېدی او د خدای په عبادت لګيا سو. کله چې به يې ځوری خلاص سو بيا به بي بي خديجې ته راتی او هغې به د څو زياتو ورځو لپاره نور ځوری ورکاوه. څو چې جبرائيل امين د ده د مبارك عمر په څلوېښتم کال ورته ورغی او د خدای تعالی له لوري يې وحي ورته راوړې؛ ورته ويې ويل: ولوله ! محمد r ورته وويل: زه خولوستونکي نه يم. جبرائيل هغه دونه په غېږ کي ټينګ ونيو چې هغه بېخي بې حوصلې سو . بيا يې خوشي کړ او ورته ويې ويل: ولوله ! هغه بيا ورته وويل: زه خولوستونکي نه يم. ملايکي بيا هغه په غېږ کي ټينګ ونيو ترڅو په هغه کي زغم پاته نه سو، بيايې پرېښود او ورته ويې ويل: ولوله ! هغه بيا ورته وويل: زه خولوستونکي نه يم . ملايکی بيا هغه د درېيم ځل لپاره په غېږ کي ټينګ ونيو، ترڅو په هغه کي نور زغم او حوصله پاته نه سوه. بيا يې هغه پرېښود او ورته ويې ويل:] اقراء با سم ربك الذی خلق تر ما لم يعلم[پوري. يعني ولوله د خپل رب په نامه چې هغه پيدا کړ، دکلکي سويويني له يوې ټوټې څخه يې انسان پيدا کړ. ولوله ! او ستا رب ډېر مهربان دی، چې هغه د قلم په مرسته علم وښووی، انسان ته يې هغه علم او پوهه ورکړه چې نه پر پوهېدی. وروسته رسول په رېږ د سو،کور ته ولاړی او دا حال يې بي بي خديجې ته وواېه او ورته ويې وېل چې پر ما يوشی واچوئ، پر ما يو شی واچوئ. بيا يې ورته وويل چې دا په ما څه سوي دي، او زه پرخپل ځان بېرېږم. هغې ورته وويل: ته هيڅکله مه بېرېږه، بلکي خوښ اوسه. په څښتن لوړم چې هغه به هيڅ وخت تابې پردې نه کړي. ځکه ته له خپلوانو سره ښه چلند کوې، رشتيا وايې اما نتونه اداکوې، د بې اسرې خلکو د اوږو پېټی سپکوې، بي وزلوکسانو ته د ورکړي لپاره زيار باسې، مېلمه پالنه کوې او په ښو چاروکي مرسته کوې. بيا هغې دی خپل د اکا زوي ورقه بن نوفل ته وروستی کوم چې د تورات او انجيل عالم وو او ډېر بوډا او په سترګو ړوند سوی وو . کله چې هغه دا سرګذشت واورېدي ويې فرمايل: دا هغه ناموس (جبرائيل (دی چې لوی څښتن موسٰی ته لېږلی وو. کاشکي زه ځوان وای او ترهغه مهاله چې قريشو ته له مکې ايستلای، ژوندی وای . مابه ستا سره بشپړه مرسته کړې وای. په دې خبره رسول r حيران پاته سو چې زه خو له خپله قومه سره په رشتيا او صداقت روان يم. او قوم هم زه په امين اوصديق پيژندلی يم، نو دوی ولې ماله مکې باسي ؟ ورقه ورته وويل: دا ځکه چې هر چاچي ستا غوندي خبري قوم ته راوړي، هغو ارو مرو د ښمني ورسره اخيستې ده. ورقه څو موده وروسته ومړ او وحي هم تر درو کالو بندي سوې. مولانا صفي الرحمان مبارك پوري په الرحيق المختوم کي وايې چې زموږ د څېړني سره سم پرحضرت محمد r باندي د لومړی ځل لپاره د وحي د نازلېدو دغه پېښه د روژې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میاشتي پر (21) نېټه د دوشنبې په شپه وسوه. چې ور پسې ورځ یې د 610 ع. کال د اګست لسمه وه. د سپوږمیزکال په حساب حضرت محمد r د څلوېښتوکالو شپږو میاشتو دوولسو ورځو وو. او د لمریزکال په حساب د (39) کالو دوو میاشتو دوه ویشتو ورځو وو .

د تبلیغ لومړي وختونه :

کله چې رسول r د خدای د استازیتوب د ستري دندي د ترسره کېدو په تکل کي سو دکلونوکلونو لپاره د ډېرو سختو ستونزو سره مخامخ سو. که سړی په دقیقه توګه هغو ستونزو ته چې هغه پر ځان منلي وې ځیرسي او فکر ورته وکړي وبه مني چې په رشتیا داسي ستونزي بېله ده غونډي اولوالعزمو پیغمبرانو او د خدای Yلخوا مامور سوو کسانو پرته، نور ساده وکړي پرسر نه اخلي. او که د چا د پیغمبرۍ دعوه په درواغو وې، حتماً وایې چې دا په دونه تکلیفونو نه ارزي او ارو مرو تر تېرېږي او د پیغمبرۍ دعوه پرېږدي . حضرت محمد r د دې ستري او سپېڅلي فریضې د ښه ترسره کېدو لپاره له ډېرو هوښیارانه تدبیرونو څخه کار واخیست، او په ورو ورو یې هغه رسالت وړاندي بوت. هغه لومړی یوازي هغه کسان په ایمان مشرف کړل چې دی یې ښه پېژندی او د ده اخلاق، عادات اوحرکات او سکنات ښه ورته معلوم وه. په دې ډول پرهغه تر ټولو لومړی بي بي خدیجآ الکبري، حضرت ابوبکر صدیق، حضرت علي مرتضی او حضرت زید بن حارثه ـ دحضرت محمد لخوا آزاد سوي مریي ـ ایمان راوړ. بیا د نبوت پر پنځم کال کله چې د ایمان راوړونکوکړۍ پراخه سوه، نو حضرت نبی د ارقم بن ابي الارقم مخزومی کور چې د صفا غره کېنې لور ته د (35) یا (40) مترو په واټن پروت وو او د اسلام د دښمنانو له سترګو لیري واقع وو د خپل رسالت د تبلیغ لپاره مرکز وټاکی. همدلته به حضرت محمد لومړنیو ایمان راوړونکو ته په جماعت لمونځ هم ورکاوه او دلته حضرت عمر هم مسلمان سو. بیا کعبه شریفه د اسلام د تبلیغ منځی جوړه سوه.

بخولي او ویرونه:

د حضرت محمد د سرښندونکو اصحابو د شمېر په زیاتېدو سره، هغو نه د هغه او د هغه د اصحابوکرامو بخولي او ناورینونه هم زیاتېدل، او ورسره ورسره د قریشو د عناد اورلا زیات تازه کېدی. ځکه نو مسلمانا ن اړسول چې حبشې او بیا مدینې ته هجرت وکړي. د نبوت په لسم کال رسول او اصحابوکرامو ته د ډېر ستر ویر او غم پېښې یو په بل پسې دا وې چې لومړی ابوطالب او دوې میاشتي یا درې ورځې وروسته بي بي خدیجه وفات سول چې د دوی دواړو وفات رسول او مسلمانان نور هم په ویر اخته کړه. ځکه چې د ابوطالب تر وفات وروسته د مسلمانانو په زورولوکي د قریشو جسارت نور هم زیات سو. له دې امله رسول د دغه کال نوم " عام الحزن " (د غم کال) کښېښوی، او دا کال په تاریخ کي په دغه نامه مشهورسو. د رسول د زیات کوښښ سره سره د هغه اکا د ایمان له نعمته بې برخي پاته سو خو د خدیجې بي بي په هکله به یې ویل:"په ټوله نړۍکي څلور ښځي غوره او ممتازي دي: بي بي مریمه ، بي بي خدیجه، د فرعون مېرمن بي بي آسیه او بي بي فاطمه."

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

98ـ د سپوږمۍ دوې ټوټې کېدل

قال الله تعالی ﷻ : اقتربت الساعآ و انشق القمر و ان یروا آیآ یعرضوا و یقولوا سحر مستمر] ﷻالقمر : 1_2 [

ژباړه: د قیامت ګړی را نژدې سو او سپوږمۍ و چاودل. خو د دغو خلکو حال دادی چې که هره نښانه وویني مخ اړوي او وایي دا خو داسي کوډې دي چې تر آسمانه رسیږي. په صحیح بخاري، مسلم او نوروکي د انس بن مالك، عبد الله بن مسعود او نورو له روایتونو څخه او د فتح الباري او نورو کتابونو څخه جوتیږي چې مدینې منورې ته د رسول ﷺ ترهجرت نژدې پنځه کاله د مخه د قمري میاشتي څوارلسمه شپه وه، سپوږمۍ تازه راختلې وه، رسول ﷺ په مناکي وو، چې د مکې مشرکانو ورته وویل چې موږ ته یوه معجزه راوښیه، څو موږ ایمان در باندي راوړو. نو خدای تعالی د خپل استازي د رشتینولی د جوتولو لپاره سپوږمۍ دوې ټوټې کړه. یوه ټوټه یې د مخامخ حرا غره یوې خواته او بله یې بلي خواته ولېدل سوه . دغه کیفیت یوازي یوه شپه دوام وکړ او بیا بیرته دواړي ټوټې سره یوځای سوې . حضرت محمد ﷺ خلکوته وویل :" وګورئ او شاهدان اوسئ ". خوکفار د دې معجزې په لیدلو سره هم اسلام ته راوانه وښتل او ویې ویل چې د محمد ﷺ سحر پرآسمانو هم اغېزه کوي. ځینو وویل چې که داکوډې وي نو هغه خو د ټولي نړۍ پرخلکو اغېز نه کوي، باید انتظار و باسو، او له نورو مسافرو څخه په دې هکله معلومات وکړو . نوکله چې له لیرو لیرو سیمو څخه مسافر راغلل له هغو څخه یې په دې هکله پوښتنه وکړه هغوهم وویل چې په دغه شپه مو سپوږمۍ ولیدل چې دوې ټوټې سول. خو بیایې هم اسلام ته غاړه کښې نه ښوول او ویې ویل چې د محمد ﷺ سحر ډېر قوي دی . په بخاري شریف کي د منا خبره نسته او یوازي وایي چې د مکې خلکو له حضرت محمد ﷺ څخه دا غوښتنه وکړه. خو په مسلم او نوروکي راوړي چې عبد الله بن مسعود ﷺ ویلي چې موږ د رسولﷺ سره په منا کي وو،چې دا پېښه وسوه. ځکه نو علامه محمدطاهرکردي په سختی سره داخبره ردوي چې د سپوږمۍ د دوه ټوټې کېدو پېښه د مکې د ابي قبیس پرغره سوې ده. او وایي چې دغه روایت چې په خلکوکي عام او مشهور سوی دی درواغ دی اوکوم اصل نه لري. دغه راز هغه وایي : کوم کیسه کوونکي چې وایي چې سپوږمۍ د رسول ﷺ په ګرېوان ننوتل اوله لستوڼـي یې راووتل داهم کوم اصل نه لري. دغه خبري مولانا ابو الاعلیٰ مودودي هم ردوي. او دا چې رسول ﷺپه ګوته د سپوږمۍ خواته اشاره وکړه دا هم بېخي بې اساسه بولي .

99ـ د حضرت محمد ﷺ معراج

قال الله تعالی ﷻ :سبحٰن الذیّ اسرٰی بعبده لیلاً من المسجد الحرام الی المسجد الا قصا الذی بٰرکنا حوله لنریه من آیٰتنا انه هو السمیع البصیر ﷻ[بنی اسرائیل: 1] ژباړه: پاك دی هغه ذات چې یوه شپه یې خپل بنده له مسجد حرام څخه تر هغه لیري جومات (مسجد الا قصٰی) پورې بوتی، چې د هغه چا پېریال یې برکتي کړی دی، څو هلته په هغه خپلي ځیني نښانې وګورو. بېشکه چې هغه د هرڅه اورېدونکی او لیدونکی دی. لکه چې پوهیږو دغې پېښې ته " اسراء " او " معراج " وایي. د " اسراء " معنا د شپې بېول دي. دغه حیرانوونکی سفر له مسجد حرام (مکې مکرمې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

) څخه مسجد الاقصیٰ (بیت المقدس) او بیا له هغه ځایه تر ملاء اعلیٰ پورې د رسول ﷺ په جسد د شپې سوی دی. ځکه نو قرآن کریم دغه سفر " اسراء " وباله. " معراج " لوړ ختلو ته وایې. څنکه چې حضرت محمد ﷺ په دغه شپه د ملاءاعلیٰ د لوړ تللو مزل وهلی، او اوو اسمانو، سدرآ المنتهٰی او تر هغه هم اوچت سوی او د لوی څښتن قدرت یې لیدلی، ځکه نو دغه سفر معراج بلل سوىدی. مدینې منورې ته د رسول ﷺتر هجرت څه موده مخکې یوه شپه هغه مبارك په یوه روایت د کعبې شریفې ترڅنګ په حطیم کې، او په بل روایت د حضرت علی کرم الله وجهه دخور ام هانئ بي بي په کورکې کوم چې مسجد الحرام ته نژدې د صفا او مروه په منځ کې واقع وو. په بل روایت د مسجد حرام. او په بل روایت د ده په کورکې د خوب او ویښتیا تر منځ وو چې ویې لیدل چې حضرت جبرائیل ﷺ د څو ملایکو سره تشریف راوړ، او هغه مبارك یې د زمزم څا ته بوتی هلته یې سینه مبارکه ورڅیرې کړه، زړه یې ځنې وکیښ او د زمزم په اوبو یې پرېوی. بیا یې د ایمان او حکمت څخه د سرو زرو یوډك تش راوی او د هغه مبارك په سینه کې یې خالي کړ او بیا یې سینه ور وګنډل. بیا یې ترخره لوی او تر غاترې کوچنی سپین براق راوستی او رسول ﷺیې پر سپورکړ دغه مهال هغه شوخې وکړه. جبرائیل ﷺ ورته وویل شوخې مه کوه، ترننه پورې پرتا باندې تر محمد ﷺزیات غوره وګړی نه دی سپور سوی. براق چې دا واورېده خوله خوله سو . پردغه براق رسول ﷺ بیت المقدس ته ورسېدی، هلته یې په اقصیٰ جومات کې دوه رکعته لمونځ وکړ. کله چې له جوماته بهر راووتی جبرائیل ﷺ د شرابو او شیدو دوې پیالې ورته ونیولې. هغه مبارك د شیدو پیاله ځنې واخیسته. جبرائیل ﷺ ورته وویل چې تا فطرت غوره کړ ، که دې د شرابو پیاله اخیستې وای امت به دې بې لارې سوی وای. بیایې د جبرائیل ﷺ سره یو ځای آسمانو ته تشریف یووړ، په لومړی آسما ن کې یې حضرت آدم ﷺ، په دوهم کې یې حضرت یحیٰی او حضرت عیسیٰ ﷺ ، په درېیم کې یې حضرت سوسف ﷺ ، په څلورم کې یې حضرت ادریس ﷺ ، په پنځم کې یې حضرت هارونﷺ ، په شپږم کې یې حضرت موسیٰ ﷺ ، په اووم کې یې حضرت ابراهیم ﷺ ولیدل .

حضرت ابراهیم ﷺ د بیت المعمور په خواکې ناست وو،کوم چې هره ورځ او یا زره ملا یکې ور ننوزي او بیا نه ځنې راوزي. بیا سدرآ المنتهٰی ته ورسېدی. بیا بیت المعمور ور وښوول سو. بیا د شرابو، شیدو او عسلو پیالې ورته راوړه سوې، چې له هغو څخه یې بیا د شیدو پیاله واخیسته او ویې خوړلې. بیا جبرائیل ورته وویل چې تا فطرت غوره کړ، له دې امله به ته او ستا امت پرفطرت ولاړ وې . بیا د خدای له لوري هغه ته ورته وحي سول چې بېله خدای او رسوله هیڅوك نه دي په خبر. خو لکه چې خپله حضرت رسولﷺ وایي دغه مهال پرده او د ده پرامت باندې پنځوس لمونځونه فرض سول. چې بیایې د موسیٰ ﷺ په مشوره څوځلې د خدای له حضوره په هغه کې لږوالی وغوښتی چې پای د ورځې پنځه لمونځونه فرض سول .

100ـ د مشرکینو لخوا د معراج نه منل

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت ابن عباس وايي كله چې حضرت رسول ﷺ په هماغه شپه له معراجه بيرته راستون سو، سهار په حجر اسماعيل كې گوښه او غمگين كښېنستى، ځكه پوهېدى چې قوم يې دا خبره نه ورسره مني. دغه مهال نا ببره ابوجهل راغى د هغه مبارك څنگ ته كښېنستى او په مسخره او استهزاگۓ يې ورته وويل: بيا خودي كوم نوى شى نه دى موندلى ؟ هغه ورته وويل: تېره شپه زه بيت المقدس ته او له هغه ځايه آسمانو ته بوتلى سوم. ابوجهل ورته وويل: د شپې دي بيت المقدس ته سفركړى او په سهار يې زموږ سره په مكه كې اوسې ؟ هغه ورته وويل: هو. نو ابوجهل ورته وويل: دغه خبره دي قوم ته هم كوې ؟ هغه مبارك ورته وويل: هو. نو ابوجهل ناري كړه چې اى د بنى كعب بن لوئي اولادي راسئ ! كله چې خلك را غونډ سول، نو ابوجهل رسولﷺ ته وويل: اوس هغه خبري چې ماته دي وكړې دوى ته وكړه. رسول ﷺ وويل: هو ! زه د شپې بوتلى سوم. هغو ورته وويل چيري ؟ ده ورته وويل بيت المقدس ته. هغو ورته وويل: او په سهار يې بيا زموږ سره اوسې ! ده ورته وفرمايل: هو. نو دوى په حيرت او تعجب كې ولوېدل او ويې ويل چې: دا ډېره عجبه خبره ده. ځينو له ډېره انكاره لاسونه مروړل، ځينو پرخندل، ځينو له حيرته لاسونه پرسرو ونيول، او ځينو چې پرده ايمان راوړى وو له دې امله بيرته له دينه واوښتل. وايي څنگه چې د قريشو زياتره وكړى د شام سوداگروه او بيت المقدس يې په پلاو پلاو ليدلى وو، نو هغو رسول ﷺ ته وويل چې كه ته رشتيا وايې نو موږ ته و وايه چې بيت المقدس څنگه ځاى دى ؟ رسول ﷺد دې خبري په اورېدو ډېرخفه سو. ځكه هغه خو د بيت المقدس د ليدلو لپاره نه وو تللي، بلكي هغه هلته دشپې رسېدلي وو او له هغه ځايه په هما غه شپه معراج ته تللى وو. خو لوى څښتن سمدستي د هغه له مخي مادي پېښولونه پورته كړه، چې په دې ډول يې دكفارو سوالونو ته دقيق جوابونه وويل. بي بي عايشه (رض) وايې بيا ابو جهل او څونور كسان حضرت ابو بكر ته ورغلل او ورته ويې ويل ايا ته دا منې چې ستا ملگرى د شپې بيت المقدس او بيا آسمانو ته تللى وي ؟ هغه وويل، محمد ﷺ دغسي وايي؟ هغه ورته وويل: هو. ابو بكروويل: كه هغه رشتيا دغسي ويلي وي نو رشتيا وايې. هغه ورته وويل ته دا منې چې هغه دي د شپې شام ته تللي وي او بيرته دي په دغه شپه د سهار د مخي راسي ؟ هغه ورته وويل: هو. نو له دغي ورځي حضرت ابو بكر په صديق ونومول سو.

101ـ له مكې څخه مدينې ته د حضرت

محمد ﷺ هجرت.

لومړنى پيلا مې:

د يثرب (مدينې منورې) خلكو د هغه ځاى له يهودو څخه اورېدلي وه چې يو نبي د خداى له لوري را لېږونكى دى چې هغه به د مكې خلك له هغه ځايه وباسي، يثرب ته به راسي، موږ به يې پيروي وكړو او د هغه په ملگرتيا به تاسي د " عاد اِرَم " غوندي ووژنو. نو هغه وو چې د نبوت په يوولسم كال د حج په مهال چې د 620ع. كال د جولاى سره سمون خوري، رسول ﷺ په منا كې د شپې لخوا د يثرب د خزرج د قبيلي د شپږو تنو ځوانانو سره مخامخ سو. د خبرو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اترو په ترڅ کي يې هغو ته د اسلام حقيقت څرګند کړ، قرآن يې ورته تلاوت کړ او د خدای لوري ته يې را وبلل. هغو يو له بله سره وويل چې دا خو ښخي هما غه نبي معلوميږي چې يهودو يې موږ ته د راتلو په هکله ويلي وه. نو د دې لپاره چې يهود تر موږ وړاندي نه سي بايد د هغه خبري ومنو. نو هغه وو چې ښېږ سره مسلمانان سول او ژمنه يې وکړه چې موږ به اسلام په يثرب کي نورو ته هم وړاندي کړو. کله چې دوی مدينې ته ورسېدل، نو يې هلته د اسلام پيغام خلکو ته واوراوه او له دې سره هلته کور په کور د رسول الله په هکله آوازه خپره سوه. د دې پايله دا سوه چې په راتلونکي کال کي چې د حج موسم را ورسېدی، نو د هغه ځای دوولس تنه مخور د رسول الله خدمت ته حاضر سول چې پنځه يې له هماغو وکړو څخه وه چې تېرکال يې د رسول سره ليدلي وه او اووه نور وه. دوی د منا په عقبه نومي ځای کي د رسول سره وليدل او پرڅو خبرو يې بيعت ورسره وکړ. (دغه بيعت ته د عقبې لومړی بيعت وايي) .

مدينې ته د سفير لېږل:

د حج د مناسکو په پای ته په رسېدو سره، رسول د دغو خلکو سره خپل سفير حضرت مصعب بن عمير مدينې ته ولېږی، څو د هغه ځای خلکو ته د اسلام د دين احکام ور زده کړي او هلته اسلام خپورکړي. دغه سفير هلته د نورو مسلمانانو په مرسته د اسلام په خپرولوکي غټ برياليتوب ترلاسه کړ. چې په پايله کي يې د نبوت په ديارلسم کال د حج په موسم کي د مدينې څخه تر اويا ډېرمسلمانان چې دوې تنې ښځې هم پکښېکي وې د حج د فريضې د ادا کولو لپاره مکې ته ورغلل. دوی په مدينه کي يا د مکې په لاره کي يوله بله سره وويل چې موږ بايد رسول مدينې ته را وبولو. نو هغه وو چې د ذي الحجې په (12) د شپې په تياره کي يې د رسول سره د عقبې دوهم تاريخي او نامتو بيعت وکړ، او د رسول په تجويز يې د خپلو قومونو دوولس تنه نقيبان هم وټاکل .

د اسلام نوی ټاټوبی:

د دې بيعت په ترسره کېدوسره اسلام د کفر او جهالت په ناولي چاپېر يال کي ځان ته د يوه نوي، سپېڅلي وطن بنسټ کښېښود، او رسول مسلمانانوته اجازه ورکړه چې خپل دغه نوي ټاټوبي، مدينې منورې ته هجرت وکړي. چې تردې بيعت دوې مياشتي اوڅو ورځې وروسته په مکه کي ښېله هغو مسلمانانو چې مشرکينو په زور راګرځولي وه، نور ټول د رسول ، ابو بکر او علي په شمول له مکې څخه ووتل.

د مشرکينو غونډه او د محمد د وژلو پرېکړه :

بالاخره د مکې مشرکينو د نبوت د (14)کال د صفري په (26) نېټه چې د 622ع. کال د سپټمبرله (12) سره سمون خوري د پنجشنبې ورځ ترغرمې د مخه د مکې په پارلمان " دار الندوه " کي د تاريخ تر ټولو خطرناکه غونډه جوړه کړه چې په هغې کي د قريشو ټولو استازو ګډون وکړ. په غونډه کي د حضرت محمد دله منځه وړلولپاره ډول ډول تجويزونه وړاندي سول او مسترد سول، خو د ابوجهل دا تجويزد رايوپهاتفاق ومنل سو چې د هري قبيلې څخه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي يو يو تن په يوه پلا پرمحمد ﷺپه تورو واري وکړي او ودې وژني. په دې ډول به د هغهوژنه پرټولو قبايلو و وېشل سي او " آل هاشم " به يوازي د ټولو قبايلوسره مقابله ونه کړاسي.

د هجرت اجازه : د دې سره سم حضرت جبرائيل سمدستي د خدای تعالی وحي رسول ﷺ ته راوړې او د قريشو له دغه جوړجاړي څخه د خبرولو په ترڅ کي يې ورته وويل چې خدای تعالی دا نن شپه تاته له دې ځايه د تللو اجازه درکړې ده. تردې اطلاع وروسته هغه غرمه د ابو بکرکورته ورغی، ورته ويې ويل چې ماته د هجرت اجازه سوې ده. حضرت صديق ورته وويل: ماته به هم ستاسې د ملګرتيا شرف را په برخه سوی وي ؟ هغه ورته وفرمايل: هو. په دې ډول د سفرلپاره تياری ونيول سو او رسول ﷺ بيرته خپل کور ته ولاړ. هغه حضرت علي ﷺ را وغوښتٌ او ورته ويې ويل چې ما ته د هجرت حکم سوی دی او نن شپه مدينې طيبې ته ځم. ته به زما پرکټ بيده سې او زما دغه حضرمي (په حضرموت ياجنوبي يمن کي جوړ سوی) پټو به درباندي واچوې . تاته د دوی له لاسه څه تاوان نه رسيږي، سهار د هغو کفارو امانتونه چې ماته يې ايښي وه ورکړه او بيا مدينې ته راپسي راسه .

د رسول ﷺ د کور کلابندي :

دکفارو د پلان سره سم د حضرت رسول الله ﷺ کور د يوولسو وسله والوکسانو لخوا محاصره سو، څو هرکله هغه راووزي بريد پروسي او له منځه يووړل سي. العياذبالله. کله چې د شپې ډېره برخه تېره سوه، رسول الله حضرت علي پرخپل ځای پرېښووی اوله کوره راووتی. د خدای په قدرت له دغو وسله والوکسانو څخه هيچا ونه ليدی. د حضرت ابو بکرکورته ولاړی اوله هغه ځايه دواړه د جبل ثور پر لوري رهي سول او هلته د ثور په نامه په يوه سمڅه (غار)کي پټ سول.

د ثور په خمڅه کي:

د صديق اکبر ﷺيو ځوان زوی عبد الله به چې ډېر هوښيار وو، شپه په دغه سمڅه کي تېرول او سهار وختي به ښارته تی، د قريشو سره به يوځای سو، څه مشوره چې به هغو کوله د هغې په هکله به يې د شپې رسول ﷺ ته اطلاع را وړله. دغه راز د حضرت صديق يوه آزاد سوي مريي عامر بن فهيره به د ورځي وزې پولې او ماښام به سمڅي ته ورغی، رسول ﷺ او حضرت صديق ته به يې شيدې ورکولې. په دې ډول درې ورځي تيرې سوې.

د قريشو لخوا د رسول ﷺ لټون :

کله چې قريش پوه سول چې رسول ﷺ يې له لاسه وتلی دی سخت په غوسه سول او هرلوري ته يې په رسول ﷺ پسي سړي ولېږل، چې له هغو څخه يوه ډله د ثور د سمڅي تر خولې ورسېدل. څنګه چې ابو بکرد هغو د قدمونوکښېهار واورېدی و يې ويل: ای د خدای رسوله که له دغو څخه يو سړی محض کښته وګوري، نو سمدستي به مو ووينې.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه ورته وویل ای ابو بکره ! پټه خوله سه ! زموږ دوو، دریم خدای ﷻ دی. د دې معجزې له مخې تلاښ کونکو دوی ونه موندل او بېرته ولاړل.

د مدینې په لار کې :

رسول ﷺ له مکې څخه تر رخصتېدو د مخه لا یو اعتمادي کافر عبد الله بن اریقط لیثي په اجوره د لارې د ښوولو لپاره ټاکلي وو. د پروګرام سره سم په څلورمه ورځ هغه د حضرت صدیق دوې اوښې جبل ثور ته ور وستې. او رسول ﷺ ، ابو بکر ؓ او عامر بن فهیره د مدینې په لوري رهي سول. تر یوې ورځې او شپې پرله پسې سفر وروسته بله ورځ غرمه چې تودوښه ډېره زیاته سوه، نو حضرت ابو بکر ؓد یوه سیوري په لټه کې سو، څو حضرت محمد ﷺ استراحت ورته وکړي. رسول ﷺ استراحت وکړ، او بیایې یوڅه شیدې ورته پیداکړې او هغه وڅښلې او بیا رهي سول .

د قریشو یو بل چل :

قریشو ـ چې په خپلو ناپاکو مقاصدوکې پاته راغلي وه ـ یو بل چل په لاره واچاوه، ویې ویل: هرچا چې محمد یا ابو بکر ونیول او رایې وستل سل اوښان انعام ورکول کیږي. کله چې سُراقه بن مالك دا خبره واورېدل، د هغه مبارك په لټه کې سو. اتفاقاً یې هغه و موند، خو د خدای په قدرت د هغه آس نوك وخوړ او غوځار سو. دغه مهال سراقه د غشي په ویشتلو فال واچاوه چې حمله وکړم که نه ؟ که څه هم جواب نه وو، خو د سلو اوښانو ستر انعام هم څه داسې شی نه وو، چې د یوه غشي په فال یې پرېږدې. بیا پرآس سپور سو او په ډېره بېړه وړاندې وخوځېد، تردې چې رسول ﷺ ته بېخې ډېر ور نژدې سو. خو بیا یې آس نوك وخوړ او غوځارسو. بیا یې فال واچاوه او وپوهېدی چې معامله څه بل ډول ده. بالاخره یې امان وغوښت چې ومنل سو، او هغه د قریشو د انعام په هکله دوی ته معلومات ورکړل او بېرته د مکې په لوري رهي سو .

په دې ډول د هجرت دا قافله مزل په مزل په امن او امان مدینې منوری ته ورسېدل .

102ـ د مکې سره د حضرت محمد ﷺمینه

د حضرت محمد ﷺچې د مکې مکرمې سره څونه مینه او الفت وو، د هغې اندازه د هغو الفاظو څخه لګېدای سي چې هغه کله مکه، مدینې ته د هجرت په منظور پرېښوول، هغې ته په خطاب کې یې وفرمایل:" ما اطیبك من بلد و احبك الی و لولا ان قومی اخرجو نی ما سکنت غیرك ". [مشکوٰآ عن ابن عباس].

ژباړه: ته څه عجیبه ښکلی ښار یې او ماته څه عجیبه ګران سوی یې. که زما قوم زه له تا څخه نه وای ایستلی زه به بېله تابل ځای نه وای اوسېدلی. یعني زه مکه نه پرېږدم، او زړه مې نه غواړي چې ځنې ووزم، خو زما د قوم د نادودو له امله د خدای امرد‌غسي سوی دی. د مکې سره د آنحضرت د مینې او محبت ژورتیا له دې حدیث څخه نوره هم ښه څرګندیږي:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

عن عبد الله بن عدی قال: رایت رسول الله واقفاً علی الحزوراَ،فقال: " و الله انكِ

لخير ارض الله الى الله، واحب ارض الله الى الله ولولا اني اخرجت منكِ ماخرجت ". مشكوٰاَ.

ژباړه: عبد الله بن عدي وايي : ما رسول وليدی چې په حزوره نومي ځای کي ولاړ وو او مکې ته يې په خطاب کي ويل: " په رشتياچي ته د خدای ډېره غوره مځکه يې، او د خدای ډېره خوښه مځکه يې. اوکه زه له تا څخه په وتلو نه وای اړسوی ، زه به لتا څخه نه وای وتلی ."

103ـ د بيت الله شريفي قبله کېدل

قال الله تعالی وتبارك :قد نرٰی تقلب وجهك في السماء فلنولينك قبلاَ ترضٰها فول وجهك شطرالمسجد الحرام وحيث ماکنتم فولوا وجوهكم شطره] البقره: 144[

ژباړه: د آسمان لوري ته ستا بيا بيا مخ اړول موږ وينو. دادی موږ به ارو مرو تا هغي قبلې ته وګرځوو چې ته يې خوښوې. نو د مسجد الحرام (کعبې) لوري ته په لمانځه کي خپل مخ وګرځوه. اوس چې تاسي هرچيري اوسئ، نو هغه لوري ته په لمانځه کي مخونه واړوئ. په دې کي اختلاف دی چې ترهجرت د مخه قبله بيت الله وه، که بيت المقدس ؟ ځيني وايي چې په مکه کي رسول پرلمانځه بيت المقدس ته داسي درېدی، چې کعبه به يې هم په مخ کي وه. خو ځينو بيا ويلي دي چې يوازي يې بيت المقدس ته لمونځ کاوه. او امام بغوي (رح) ويلي دي چې رسول او مسلمانانو ترهجرت د مخه دکعبې شريفي پرلوري لمونځ کاوه. خوکله چې مدينې منورې ته مهاجرسول ترشپاړسو يا اوولسو مياشتو يې د بيت المقدس پرلوري لمونځ وکړ. او دغه قول صحيح بلل سوی دی. څنګه چې کعبه تر ټولو قبلو ستره او غوره ده. او رسول يې په سپېڅلتوب ښه پوهېدی او د هغې د سپېڅلتيا په هکله د عربو احساسات هم ښه ور معلوم وه. او سربېره پردې د هغه د اولني پلار ابراهيم قبله وه او رسول د هغې ترڅنګ وروکی لوی سوی او د وړوکتوب په وختوكي د خپل نيکه عبد المطلب سره د هغې په دروازه کي ډېرکښېنستلی او اوسېدلی وو. او له بله طرفه يې د يهودو د قبلې پرلوري لمونځ زړه نه غوښتی، نو يې د دې سره مينه وه چې که د الله له لوري حکم راکړه سي چې بيا دکعبې په لوري لمونځ وکړم.

او په دې شوق کي به يې کله کله د آسمان په لوري مخ اړاوه، چې ښايي پرهغي ملا يکي يې سترګي ولګيږي چې داسي زېری ورکوي . البته دا خبره يې په زړه کي راګرځېدل، اما په خوله يې له ادبه نه ويل. نو بالاخره

د قبلې د ګرځېدو حکم په پورته ډول نازل سو. رسول د هجرت په دوهم کال د خد ای تعالیٰ يا برات په مياشت کي د ام بشر بن براء بن معرور مېلمه وو. کله چې د ماپښين وخت راغی او خلك يې د بني سلمه په جومات کي چې د مدينې له ښارڅخه د شمال لوېديز په لوري د درو ميلو په واټن پروت دی، لمانځه ته پاڅول، دوه رکعته لمونځ سوی وو، چې په درېيم رکعت کي ناڅاپه د دې آيت وحي راغلې او سمدستي رسول او په هغه پسي اقتدا کوونکي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

جماعت ټولو د بیت المقدس له لوري دکعبې لوري ته مخونه واړول. ښايي امام د مقتديانو شاته سوی وي او مقتديانو به یوازي مخ گرځول نه، بلکي په څه ډېر خوځېدو به يې خپل صفونه د امام ترشابرابرکړي وي. تردغي ورځي وروسته له دې امله دغه جومات ته " مسجدالقبلتين " وايي، يعني د دوو قبلو جومات. او تردغي ورځي وروسته کعبه شريفه په ټوله نړۍ کي د ټولو مسلمانانو قبله وگرځېده.

104ـ د حديبيې سوله

څنگه چي د حديبيې سوله د مکې شريفي د فتحي او د اسلام د نورو زياتو بريالیتوبونو بنسټ او پيلامه وه، نو ښايي چې لومړی د حديبيې د سولي په هکله معلومات وړاندي کړو او د دغو معلوماتو په رڼاکي د مکې د فتحي په هکله رڼا واچوو: حديبيه د جدې پرلارد مکې مکرمې څخه تقريباً (15) کيلو متره ليري يوه ناوه ده چي پخوا هلته د حديبيې په نامه يوه څاته منسو به وه او اوس يې " شميسي" بولي. رسول ﷺ

د هجرت په شپږم کال خوب وليد چي مکې ته په امن و امان ننوزي او عمره ادا کړي. د دې خوب په اورېدو سره اصحابو ﷺد رسول ﷺ څخه د عمرې په سفر د تللو غوښتنه وکړه. نو هغه وو چي رسول ﷺ د ذوالقعدې (مياني) په مياشت کي د (1400يا1500) تنو په ملگرتيا د عمرې په نيت د مکې په لور وخوځېد. هغو په " ذو الحليفه " کي د عمرې په نيت احرامونه وتړل او د هديي (قرباني) اوښان يې هم ورسره رهي کړل .

کله چي قريشو ته د حضرت محمد ﷺ د دې سفر په هکله معلومات ورسېدل په ډېر زور او زوږ سره يې د مقابلې لپاره تياری پيل کړې، او د خپلو متحدو قبايلو ستري ډلي يې را وغوښتلې چي په دې ډول د مشرکينو پوځونه د مکې د باندي په " بلدح " نومي ځای کي سره راغونډ سول. په همدې ډول کله چي محمدي قافله مکې ته نژدې (حديبيې) ته ورسېده نو د دوی ﷺ اوښه هلته چو سوه او سره له ډېرو وهلو اوکشولو هيڅ له خپله ځايه ونه خوځېده ، ځکه نو هلته تم سول. له مسور بن مخرمه څخه روايت دی: کله چې رسول ﷺ په دغه ځای کي واړول ، هلته يوڅا وو چي ډېري لږي اوبه يې درلودې. کله چي دا اوبه خلاصي سوې اصحاب ﷺ له تندې څخه بېتابه سول. نو له دې پېښې څخه حضرت رسالت پناهﷺ ته په خبرورکولو سره ، د نبوي معجزې له مخې اوبه دونه ډېري سوې چې ټول لښکر په اوبه سو. د خُزاعه د قبيلې وگړي تردې دمه لا په اسلام نه وه مشرف سوي. خو د مسلمانانو ملگري او د هغو په راز شريك وه. د هغو مشر بُديل بن ورقاء حضرت محمدﷺ ته ورغی او ورته ويې ويل چې د قريشو د پوځونو سېلاب را روان سوی، په بلدح نومي ځای کي يې پر اوبو قبضه کړې، پرتاسو د بريد لپاره تياري کوي او تاسي ته دکعبې شريفي د زيارت کولو اجازه نه درکوي. رسولﷺ وفرمايل: هغو ته ووايه چې موږ د عمرې لپاره راغلي يو او جنگ نه کوو. ښه داده چي قريش تر يوې ټاکلي مودې پوري زموږ سره د سولي تړون لاسليك کړي. بُديل محمدي پيغام قريشوته واوراوه خو ناعاقبت انديش، جگړه مار، نوي ځوانان د دې پيغام اورېدوته تيار نه سول. البته زاړه، تجربه کاروگړي د خبرو لپاره تيار سول. نو هغه وو چې بديل د سولي ټول شرايط واورول، يوه د پاخه عمر تجربه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاره سړي عروه بن مسعود ثقفي وويل: محمد ډېر معقول شرطونه وړاندي کړي دي. که ماته اجازه وي، نو زه د هغه سره دا معامله یوې خواته کوم. نو څنګه چې قریشو پرهغه بشپړ باور او اعتماد درلود هغه یې خپل استازی وټاکی او د خبرو لپاره یې حضرت محمد ﷺ ته ور واستاوه. عروه د حضرت محمدﷺ سره ضروري خبري ترسره کړې او بیرته ستون سو. هغه قریشوته وویل: زه ګوګو ځلي د حبشې د پاچا نجاشي، د قسطنطنیې د پاچا قیصر او د ایران د پاچا کسرا دربارونو ته ورغلی یم مګر ما داسي پاچا نه دی لیدلی، چې د هغه عظمت او سترتوب دي د حضرت محمد ﷺ غوندي وي اود هغه درباریان او رعیت دي د هغه داسي درناوی وکړي، لکه د حضرت محمد اصحاب چې د هغه درناوی کوي. نو زما تاسي ته دا نصیحت او رایه ده چې د هغه سره سوله وکړئ.

له دې پلوه حضرت محمد ﷺ د سولې د خبرو لپاره خراش بن امیه ته خپله ځانګړې اوښه ورکړه او قریشو ته یې ولېږی، خو قریشو اوښه ووژل او نژدې وو چې خراش هم ووژني. خو هغه یې ونه وژلای سو. هغه دا ټوله ماجرا د رسول ﷺ په حضورکي وړاندي کړه. په دې منځ کي قریشو پرمسلمانانو باندي د برید لپاره یوه ډله ولېږل، چې د مسلمانانو لخوا ونیول سول. خو حضرت رسالت پناهﷺ د خپلو لوړو اخلاقي صفاتو په مقتضا هغه ټوله وبخښل. نبي الرحماَ ﷺ د قرشو د دې مخالفانه او معاندانه رویې سره سره یوځل بیا د سولې کوښښ وکړ او خپل زوم حضرت عثمان ﷺ یې هغو ته د خپل سفیر په توګه ور ولېږی. د هغه ترلېږلو وروسته اصحابو وویل: عثمان ځونه بختور سړی دی،هغه به د بیت الله په زیارت او طواف مشرف سي او موږ دلته بې برخي ناست یو. خوکله چې دا خبره حضرت محمد ﷺ واورېدل، نو ویې ویل:" زما د عثمان پر وفاداری باندي بشپړ باوردی چې هغه بېله موږ د کعبې شریفي طواف نه کوي ". همدغسي کله چې حضرت عثمان د حضرت محمد ﷺ پیغام قریشو ته ورساوه. هغو جواب ورکړچې تاته د طواف کولو اجازه ده. خو محمد ﷺ ته موږ هیڅکله اجازه نه ورکوو. مګر حضرت عثمان ورته وویل: زه هم د حضرت محمد ﷺ پرته طواف ته اړتیا نه لرم. هغه وو چې قریشو هغه بندي کړ او آوازه یې واچول چې قریشو هغه وواژه.کله چې دا خبر نبي کریمﷺ ته ورسېد، نو سخت ناکراره سو. بیا هغه مبارك ﷺ تریوې وني لاندي کښېنستی او ویې فرمایل چې د عثمان د ویني بدله اخیستل فرض باله سي. نو څوك چې غواړي په دې چاره کي شریك سي زما پرلاس دي بیعت راسره وکړي. چې ټولو اصحابو په خورا ډېر جوش او خروښ د ځانو د قرباني کولو بیعت ورسره وکړ. رسول ﷺ خپل کیڼ لاس د حضرت عثمانﷺ لاس وباله او پرخپل بل لاس یې کښېښود، د عثمان له لوري یې هم بیعت وکړ، څو هغه له دې ثوابه څخه بې برخي پاته نه سي . که څه هم وروسته څرګنده سوه چې دا خبر غلط دی، سره د دې هم دغو سرښندونکو اصحابو د خپل شمېرد لږوالي او ظاهري اسبابو د نشتوالي سره سره د رسول ﷺ پرلاس د سرښندنې او فدا کاری بیعت وکړ. نو خدای ﷻ د دوی د دې غوره عمل اجر عظیم دا ورکړ چې په قرآن عظیم کي یې په ډېر صراحت سره د خپلي خوښي سند دوی ته ورکړ او د دې مبارك سند له مخي دغه بیعت د " بیعت رضوان " په نامه ونومول سو. حضرت مسور بن مخرمه څرګند وي چې په دې ترڅ کي قریشو هم خپله غلطي احساس کړه او سولې ته چمتو سول، هغو خپل یو د اعتماد وړ، ژب غړاندی ویندوی سهیل بن عمرو مسلمانانو ته د سفیر په توګه ولېږی. تر ډېرو خبرو اترو وروسته، په څو شرایطو باندي جوړه وسوه. د سولې د تړون لیکل د حضرت علي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کرم الله وجهه پر غاړه وه. رسول حضرت علي ته وفرمايل چې د تړون ليك په سركي بسم الله ا لرحمن ا لرحيم وليكي. څنګه چې عربو د ليكونو په پيل كي د " باسمك اللهم " الفاظ ليكل او د " بسم الله " شريفي سره نا بلده وه، ځكه نو سهيل بن عمرو وويل چې د بسم الله پرځاى دي همهغه پخواني الفاظ وليكل سي، او رسول هم ومنل. بيا رسول حضرت على ته د دي جملې د ليكلو په هكله فرمايل: هذا ماقا ضىٰ عليه محمد رسول الله. يعني: دا تړون محمد د خداى رسول ومانه. پدې باندي د سهيل تندي ګونجي وكړې او ويې ويل كه موږ تا د خداى د رسول په توګه وپېژنو، بيا خو جګړه پاى ته ورسېده. نو ته د دي پرځاي خپل اود خپل پلار نوم وليكه. رسول ورته وويل: كه څه هم تاسي زما رسالت درواغ بولى، خوزه په خداى لوړم چې زه د خداى استازى يم. په هرحال رسول ليكونكي ته وفرمايل چې يوازي زما نوم وليكئ خوحضرت علي د ډېري ميني او عقيد تمندى له امله د هغه مبارك پرنامه د خط كشولو څخه ډډه وكړه. چې بيا خپله رسول پر " رسول الله " باندي كرښه راوكښه او پدې توګه د تړون د شرايطو د ليكلوكار پېل سو. تړون پرلاندي شرايطو لاسليك سو :

_1سږكال دي مسلمانان بېله عمرې ادا كولو بيرته ولاړ سي.

_2په راتلونكي كال كي دي عمرې ته راسي، او تردرو ورځو تېرولو وروسته دي بيرته ولاړسي .

_3د وسلوسره دي نه راځي، هر يو صرف يوه توره دځان سره راوړلاى سي. چې هغه به هم په تېكي كي وي او تېكى به هم په كڅوڼه كي وي.

_4په مكه كي چې كوم مسلمانان له پخوا څخه اوسېږي هغه له مكې څخه نه سي تللاى. اوكه له مسلمانانو څخه څوك په مكه كي اوسېدل غواړي، نو هغه به نه منع كيږي.

_5د مكې له قريشو، يا مسلمانانو څخه كه څوك مدينې ته ولاړسي، هغه به بيرته موږ ته سپارئ. خوكه كوم مسلمان مكې ته راسي هغه به بيرته مدينې ته نه لېږل كيږي.

_6د قريشو او مسلمانانو ترمنځ به ترلسوكالو جنګ نه كيږي.

_7د عربو قبايل به اختيار ولري چې د فريقينو څخه د هر لوري سره چې وغواړي په تړون كي شريكېدلاى سي .

)د دي تړون له مخي بني خُزاعه وو د نبي ملګرتيا غوره كړه او بني بكرد قريشو ملګري سول.(

تراوسه لا پرتړون لاسليكونه نه وه سوي چې ابوجندل نومى د سهل زوى،كوم چې اسلام يې منلى وو او په مكه كي دكفارو په بند كي وو او په پښوكي يې بېړى لاوي چې په يو ډول تښتېدلى او هلته ورسېد. د هغه پر بدن باندي د ظلم او تشدد او د كفارو د بربريت نخښي له ورايه ښكارېدې. خو حضرت محمد د تړون د موادو د مراعتولو له امله هغه بيرته قريشوته وسپارى او هغه ته يې داسي تسلا وركول چې:" ابو جندله د صبراو زغم څخه كار واخله، خداى به تاته ارو مروكومه لار پرانيزي. څنګه چې دغه روغه په ښكاره د ذلت او مغلو بيت روغه وه، نو حضرت

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمر او نور اصحاب سخت په خپه سول. دوی ویل چې د مسلمانانو د دې یو نیم زرسرښندونکو په مخکې قریش څه اهمیت نه لري. خو د رسول سترګي هغو احوالو او نتیجوته وې چې د نورو له سترګو څخه پټې وې. هغه په بې مثاله استغنا ، توکل او تحمل دغه سوله ومنل او خپلو اصحابو ته یې په دې لنډو الفاظوچې " الله و رسوله اعلم " ډاډ اوتسلی ورکوله. یعني الله او رسول په داسې خبرو باندې ډېر ښه پوهیږي . تردې وروسته پیغمبر اصحابو ته وفرمایل چې : اوس دلته اوښان حلال کړئ، سرونه وخریاست، یا یې وربېښتان لنډ کړئ او احرامونه خلاص کړئ. خو په دې خبره هیڅوك له خپله ځایه ونه ښورېدل. پیغمبر درې ځله امر وکړ، خو پرصحابه وو باندې په هغه وخت کې د غم او خفګان او زړه ماتوالي داسې سخته غلبه وه چې له خپله ځایه یې هیڅ حرکت ونه کړ. د پیغمبر د رسالت په ټول دورکې تردغه یوه پلا پرته نور داسې ونه سوه. په دې باندې پیغمبر سخت خفه سو. خپلې خېمې ته ولاړ او د ام المؤ منین حضرت ام سلمه (رض) سره یې د زړه خواله وکړه. هغې ورته وویل چې ته په پټه خوله تشریف یوسه اوخپل اوښ ذبح کړه او سرخریونکی پیداکړه خپل سر وخریه. تر هغه وروسته به خلك خپل په خپله ستا پیروي وکړي. همداسې وسول. د پیغمبر د دې کار په لیدو سره خلکو هم قرباني وکړې، سرونه یې وخریل، یا یې وربېښتان لنډکړل او له احرامه را ووتل. او په داسې حال کې چې زړونه یې له غمه ډك وه مدینې ته رهي سول. په لاره کې د " الفتح " سوره نازله سوه او الله د دغې روغې نوم " فتح مبین " کښېښود. 105ـ د حدیبیې د سولې سیاسي ګټې که د وجدان آزادي وي او تعصب نه وي، نو اسلام داسې یو دین دی چې خپل په خپله انساني کائنات ځانته را جذبوي. لکه څنګه چې د " حدیبیې سولې" ته له دې امله د " فتح مبین" اعزاز ور په برخه سو چې څنګه د مسلمانانو اوکفارو ترمنځ د یوه تړون په ذریعه سوله منځ ته راغله اوجنګ وځنډېدل سو، نو مشرکینو ته د امن او سکون په فضاء کې د مسلمانانو سره د راشې د رشې موقع په لاس ورغله ؛ یو له بله په خبرو اترو او پوښتنو ګروېږنو سره مشغول سول اود اسلام مقناطیسي کشش اود مسلمانانو سولې خوښوني،کریمانه اخلاقو، ښو او غورو اعمالو، صداقت، عدالت، حق خوښوني او حق پوهني او داسې ډېرو نورو ښو صفاتوکفار د هغو ګرویده کړه. چې په نتیجه کې دا سوله د مسلمانانو لپاره د لوی خیر، رسمیت پېژندلو او سترو بریو لامل سوه. لکه چې تردې سولې وروسته خیبرفتح سو، مسلمانانو ته ډېرې ولجې په لاس ورغلې، خالد بن ولید او عمرو بن العاص، دوه نامتو شخصیتونه مسلمانان سول، اسلام زیات خپور سو، او په دوه کاله کې د مسلمانانو لښکر له یونیم زر تنو څخه لسوزرو تنو ته ورسېد، او په دې ډول د مکې شریفې د فتح کېدو شرایط راغونډ سول . هلته ابوجندل د مکې په بندیخانه کې د اسلام د حق دین تبلیغ پیل کړ چې د دغه تبلیغ په نتیجه کې په یوه کال کې درو سوو تنو اسلام راوړ. په دې ترڅ کې عتبه بن أسید کوم چې لقب یې " ابو بصیر" وو د مکې دکفارو له ظلمونو په عذاب سو او مدینې منورې ته وتښتېدی. قریشو په هغه پسې د رسول خدمت ته دوه تنه ولېږل، او غوښتنه یې ځنې وکړه چې د تړون سره سم زمونږ سړی بیرته را وسپاره. رسول عتبه ته وفرمایل چې بیرته ولاړ سه. هغه عرض کړه ته مابیرته دکفارو منګلو ته سپارې؟ څو مابیرته کفرته مجبوره کړې ؟ هغه ورته وفرمایل :" خدای تعالی به ستا د ژغورنې کوم تدبیر وکړي". ابو بصیر مجبوره سو د دوو تنو په محافظت بیرته د مکې په لور رهي سو. خوکله چې ذو الحلیفې ته ورسېدی، یو کافر

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې وواژه اوبل وبېرېدی، بېرته رسول ﷺ ته ورغی او شکايت يې وکړ. په دې وخت کې ابو بصيرهم بېرته مدينې ته ورسېدی او رسولﷺ ته يې وويل چې : تاخو زه د تړون سره سم بېرته ور ولېږلم. اوس نو پرتاسوکومه ذمه واري نسته او وروسته بيا له مدينې څخه " عيص " نومي ځای ته، چې د سمندر پرغاړه " ذو مروې" ته نژدې وو، ولاړ او هلته يې استوګنه غوره کړه. وروسته د مکې مظلوم مسلمانان په پټه تښتېدل او د ابو بصير سره به هلته يوځای کېدل. چې په دې ډول د ابو بصيرسره د اويا تنو مسلمانانو يوه غښتلې ډله را غونډه سوه . تردې وروسته به چې د قريشو د سوداګرۍ قافله له دې لاري شام ته تله، نو هغو به د قافلې سرې وژل او مال به يې ځني لوټاوه. چې په دې ډول دغه د غنيمت مال د هغو د خرڅ، خوراك ذريعه وګرځېدل. بالاخره قريش دغو حالاتو په تنګ کړه او د رسول ﷺ په حضور کې يې عرض وکړ چې موږ د تړون ترهغه شرط تېر يو چې که مسلمانان له مکې څخه مدينې ته تښتي موږ ته يې بېرته په لاس راکړئ. نوکه مسلمانان و غواړي چې مدينې ته ولاړسي هلته اوسېدلای سي. او موږ يې بېرته نه غواړو. تردې وروسته ابو بصير او د هغه ملګري مدينې ته ورغلل او هلته و اوسېدل او د قريشو دكاروان لار پرانيستل سوه .

106ـ عمرآ القضاء

قال الله تعالیٰ﴿ : لقد صدق الله ورسوله الروْيا بالحق لتدخلن المسجد الحرام ان شاءالله آمنين محلقين روْسکم ومقصرين لاتخافون فعلم مالم تعلموافجعل من دون ذٰلك فتحاً قريباً] ﴿الفتح:27 [

ژباړه: په واقع کي خدای ﷻ خپل پيغمبر ته رشتيني خوب ښوولي وو، چې هو به هو له حق سره سم وو. ان شاء الله تاسي به ارو مرو مسجد حرام ته د پوره امنيت سره ننوځئ، خپل سرونه به وخريئ او ورېښتان به لنډ کړئ او پر تاسي به هيڅ بيره نه وي. هغه په هغه خبري باندي پوهېدی چې تاسي نه پوهېدلاست. له دې امله هغه د خوب د پوره کېدو د مخه تاسي ته د هغه نژدې فتح درپه برخه کړه.

حضرت رسول او درو زرو اصحابو د هجرت د اووم کال د ذي القعدې په مياشت کي د حديبيې د تړون سره سم د هغي تاريخي عمرې لپاره کومه چې په عمرآ القضاء مشهوره سوه، مکې شريفي ته تشريف يووړ. دغه سفرته په اسلامي تاريخ کي په ډېر درناوي کتل کيږي . قريشو په مسلمانانو هيڅ کار ونه درلود، مسلمانانو په درو ورځوکي د عمرې د ادا کولو مناسك تر سره کړل، پدې وخت کي قريشو د مکې ښار پرې اېښي وو، او له نژدې غونډيو څخه يې د مسلمانانو د مناسکو د ادا کولو نندارہ کول. د مکې د خلکو دا خيال وو چې مسلمانان د مدينې شريفي تودې آب و هوا ضعيفه کړي دي، له دې امله رسول ﷺ وفرمايل چې د طواف په لومړيو درو شوطونو (ګردشونو) کي د اوږو په ښورولو سره د اتلانو غوندي حرکات تر سره کړي (دې حرکاتو ته په عربي کي رمل وايې) چې دا سنت تر اوسه پوري هم هماغسي جاري دی. د مسلمانانو دې رشتينو ديني ولولو او د عبادت دې ساده طريقې او ستر ديانت او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

امانت پر کفارو یوه عجیبه ستره اغیزه وکړه. ښار له خلکو تش وو،خو هیڅا ته یو وړوکی تاوان هم ونه رسېدی. چې د مسلمانانو دې ښه کردار په سلګونو کفار د اسلام لوري ته مایل کړه .

107 ـ د مکې فتح

د حدیبیې په معاهده کې چې د فریقینو ترمنځ وسوه، یو شرط دا وو چې ترلسوکالو به د دوی ترمنځ جګړه نه کیږي. همدغسې د عربو قبایل اختیار لري چې د کوم فریق سره وغواړي، د هغو سره ملګري او یوځای سي، او له دواړو جانبو څخه یو، داحق او اجازه نه لري چې د بل جانب پرحلیف او اتحادي باندي لاس پورته کړي. د تړون د دغي مادې له مخي د بني خزاعه قبیله د مسلمانانو ملګرې وه. او د هغو حریفه قبیله بني بکرد قریشو سره یوځای سوې وه. د تړون د دغي تصریح سره سره قریشو د حرم دننه د بني بکرو په ملاتړ پربني خزاعه وو برید وکړ، ځیني وګړي یې په بې رحمی سره ور ووژل او ځیني نور یې آخوا دې خوا تیت او پرك کړه. تردې پېښې وروسته د بني خزاعه وو ځیني خلك مدینې منورې ته ورغلل او حضرت محمد ﷺ ته یې شکایت وکړ. رسول ﷺ قریشو ته قاصد ولېږی، چې یا د مقتولینو خون بها (دیت) ادا کړئ، یا د بني بکرو ملاتړ پرېږدئ. اوکه داسې نه کوئ، نو بیا اعلان وکړئ چې د حدیبیې تړون مات او له منځه تللی دی. قریشو چې دا شرایط واورېدل، د هغو په نماینده ګي قرظه بن عمر وویل: موږته دربیم شرط د منلو وړدی. بیا قریش پښېمانه سول او ابو سفیان یې د تړون د بیانوي کولو لپاره مدینې ته ولېږی او د رسول ﷺ حضورته حاضر سو. خو د رسول ﷺ د صبر پیمانه ډکه سوې وه او د بتانو له ناولتیا څخه یې د کعبې شریفي د پاکولو پرېکړه کړې وه. ځکه یې نو د تړون د بیانوي کولو څخه ډډه وکړه. او د کعبې د تطهیر لپاره یې تیاری پیل کړې. لنډه داچې د هجرت په اتم کال د روژې مبا رکي پر لسمه نېټه د اسلام لس زره کسیز پوځ په خورا ډېرحشمت، عظمت او دبدبه د مکې په لور وخوځېد. محمدي لښکرو مکې مکرمې ته د یوه مزل یا تقریباً لسوکېلو مترو په وا ټن په " مر الظهران " نومي ځای (وادي فاطمه)کې واړول، او د رسول ﷺ د امرسره سم ټول پوځ بېل بېل ځایونه اورونه بل کړل. چې په دې ډول ټوله بېدیا د امن ارشو وګرځېده. سره د دې چې د راز د خورا پټ سا تلو له امله قریشوته د دې لښکرو د خوځښت په باب څه پته نه وه. خو دوی د خزاعه وو سره د خیانت له کبله په ډارکي وه، چې رسول ﷺ به له دې امله ارو مرو د غوږ تاو راکوي. نو ځکه یې مشوره سره وکړه او پرېکړه یې وکړه چې که د حضرت محمد ﷺ لښکر د جګړې لپاره راځي، نو د هغه په وړاندې به مزاحمت او مقابله نه کوي . او پردې سربېره به ابو سفیان بن حرب د دوی لخوا د رسول ﷺ څخه ټولو مکه والوته د امان ترلاسه کولو لپاره، استازی وي. او هغه ته به خبر ورکوي چې موږ مکه په دې شرط درسپارو، چې هغه د یوه آزاد ښار په توګه و پېژندل سي. او د اوسېدونکو د ځان او مال خوندي ساتل یې تضمین سي. خو هغو ابو سفیان ته دا دنده هم ورکړه چې که وپوهېدی چې د محمد لښکري لږ دي او قریش یې مقابله کولای سي، نو هغه ته به د جنګ اعلان ورکوي. البته قریشو د دې چارو لپاره حکیم بن حزام هم د هغه سره ملګری کړ. دغه مهال د حضرت محمد ﷺ اکا عباس بن عبد المطلب هم اسلام منلی وو، د مکې څخه یې د خپلي کورنۍ سره هجرت کړی وو اوپه لاره کي د هغه سره یوځای سو او بیرته

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکې ته رهي سو. کله چې اسلامي پوځ " مرالظهران " ته ورسېد او حضرت عباس ﷺ د هغه ډېرښت او پیاوړتیا ولیدل، نو هغه ته د خپل قوم د خوارۍ ببره پیداسوه، ځکه یې نو وپتېيل چې هرڅه ژر مکې ته ځان ورسوي او قريش د جګړې له نا خوالو وژغوري. هغه د شپې د مکې" اراك " نومي ځای ته ورسېد او په همد غه شپه یې وغوښتل چې هلته يو څوك پيدا کړي چې په دې باب سمدستي مشوره ورکړي. له ښه مرغه ابو سفيان، حکيم بن حزام او بُديل بن ورقاء په همدغه شپه د مسلمانانو د لښکروپه هکله د معلوما تو تر لاسه کولو لپاره را وتلي وه. دوی نه وه خبر چې محمدي لښکري مکې ته د څلورو ميلوپه واټن نژدې رسېدلي دي. کله چې هغو له اراك څخه د " مرالظهران " په لار کې خېمې، پوځ او زښت زيات اورونه وليدل سخت وارخطا سول، چې پای د حضرت محمد د لښکرو څارندويانو ونيول او بنديان يې کړه. دغه مهال حضرت عباس او دوی سره پېښ سول. حضرت عباس مشوره ورکړه چې اسلامي لښکروته بېله جګړې تسليم سي او امان وغواړي. ابو سفيان دغه مشوره بيله کوم تردده ومنل. نو هغه وو چې څارندويانو دوبېرته خوشي کړه، ابو سفيان د رسولﷺ پرسپينه غا تره باندي چې حضرت عباس راوستلې وه، د هغه ترشا سپورسو او د رسول ﷺ د قرارګاه پرلور يې رهي کړ. په لاره کي حضرت عمر ﷺچې دغه شپه د لښکرګاه د سا تني کار ور سپارل سوی وو پر پېښ سو او چې وپوهېدی چې ابو سفيان د حضرت عباس ترشا سپور دی ورغږ يې کړه: ای د خدای دښمنه ! د خدای شکردی چې بېله کومي ژمني او معاهدې يې ما ته د شپې په لاس راکړې) .د ابو سفيان تېري ټولي نا کردې ټولو ته معلومي وې. چې له هغو څخه هره يوه د هغه د وژني وړ وه؛ د اسلام سره د هغه عداوت او دښمني؛ پر مدينه منوره باندي په پلاوو پلاوو بريدونه؛ د عربوقبايلو را پاڅول او د رسول ﷺ د وژلو پټه توطئه،دا ټولي خبري د هغه د مرګ سبب کېدای سوې .(حضرت عمرته د ابو سفيان وژل ډېرآسانه کار وو، خو هغه چې وليدل چې د رسول الله د اکا ترشا د هغه پرغا تره سپور دی، په بېړه د رسول الله د اوسېدو د ځای په لوري وخوځېد، څوله هغه څخه د هغه د وژلو امرترلاسه کړي. حضرت عباس د دې خبري په پوهېدوسره، د دې لپاره چې ترحضرت عمرد مخه د پيغمبرد اوسېدو ځای ته ورسيږي، غاتره چټکه کړه او ترحضرت عمرد مخه ورورسېد. خو حضرت عمر هم سمدستي پسي ور ورسېد او د رسول الله ﷺ په مخکي يې د ده پرسر د حضرت عمرسره شخړه سوه. چې پای رسول ﷺ امان ور ته ورکړ او عباس ته يې وفرمايل چې ته يې نن شپه ستا په کورکي وساته، سبا سهار يې ماته راوله. وايې چې بُديل بن ورقاء کوم چې د خزاعه وو سردار او د مسلمانانو حليف (ملګري) وو او حکيم بن حزام چې د بي بي خديجې د اکا زوي وو، هم د شپې د عباس ﷺ په کورکي وه. خو ځيني بيا وايي چې کله حضرت عباس، ابو سفيان پرغاتره سپورکړ، دوي بيرته پرشا وګرځېدل. د ابو سفيان پرخېمه يې سختي پيرې ولګولې او کله چې سهار سو، هغه يې د رسول ﷺ حضور ته وروستی او ترڅه زړه نا زړه توب وروسته يې د حضرت عباس ﷺپه مشوره ايمان راوړ ،او بيايې بېله مقاومته د مکې د سپارلو تړون ورسره لاسليك کړ. البته د رسول ﷺ لخوا هم تضمين او ډاډ ورکړه سو چې دوي به د مکې د خلکو د مالونو او ځانونو ساتنه کوي. حضرت عباس ﷺحضرت محمد ﷺته عرض وکړ چې ابو سفيان عزت خوښوونکی سړی دی، نو ده ته څه عزت او وياړ هم ور په برخه کړه. هغه وفرمايل:" ښه دی، څوك چې د ابو سفيان په کور کي يا په مسجد الحرام کي پناه واخلي. يا دخپلو کورونو دروازې په ځانو پسي وتړي يا وسله پر مځکه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښېږدي، هغه ته دي امان ورکول کيږي". وايي چې دغه مهال حکيم بن حزام هم مسلمان سو او ده او ابو سفيان دواړو رسول ﷺ ته سلاورکړه چې تر مکې د مخه هوازن ته د جګړې لپاره ولاړسي خو رسول ﷺ ونه منل. بيا رسول ﷺ وفرمايل دوي د غرونو په يوه لوړه او تنګه ناوه کي ودروئ، څو د خدای ﷻد پوځونو د سترتوب ننداره وکړي او د هغو غښتلتيا، ښه نظم، ښې وسلې او د شمېر ډېرښت په درسته توګه ووينی. تردې وروسته ابو سفيان مکې ته ولاړ او خپل قوم قريشو ته يې وويل: د محمدي پوځونو په وړاندي وسلې پر مځکه کښېږدئ او جګړه مه ورسره کوئ او هغوي يې د اسلام منلو ته هم وبلل. خو په دې وخت کي ځيني احساسا تي وکړي د قريشو د لښکرو د راغونډولو او د نبوي پوځ په وړاندي د ټينګار په تکل کي سول او ځينو د ابو سفيان له خبرو څخه سروغړاوه. ان چې د هغه مېرمني " هند " قريش د هغه وژلوته وهڅول. خو د دوی دې هڅو څه ځای ونه نيو او خلك تردې خبرو اورېدلو وروسته سره تيت سول. چې په پايله کي د ټولو زړه ته تېره سوه چې د اسلام د پوځ سره مقابله بې ځايه کاردی. نو يې د ابو سفيان خبري ومنلې او د اسلام د پوځ په وړاندي يې د نه مقاومت پرېکړه وکړه. کوڅې يې خالي کړې ؛ وسلې يې وغورځولې او په خپلوکورونو، مسجد الحرام او د ابو سفيان په کورکي کښېنستل. رسول ﷺ د مکې په لار کي په " قديد " نومي ځای کي خپل پوځونه پر قبايلي بنسټ سمبال کړه او له هغه ځايه يې د مکې په لوري په بشپړه تياري وخوځول. خوکله چې " ذي طوٰی " نومي ځای ته چې اوس" زاهر " ورته وايې ورسېدل، نو دغه لس زريز پوځ يې پر پنځو غونډونو ووېشی. پخپله حضرت محمد ﷺ د لومړي غونډ مشر وو په کوم کي چې د مهاجرو او انصارو لويان او د عربو قبا يلو مشران او سرداران شامل وه. او د نورو څلورو غونډونو مشري يې خالد بن وليد ؓ ، زبير بن عوام، ابو عبيده او سعد بن عباد ته وسپارل. خالد بن وليد ته يې حکم ورکړچي ستا لښکردي مکې ته د هغې د لاندنۍ برخي (ميمنې) څخه ننوزي. زبير بن عوام ته يې حکم ورکړچي د مکې له پاسنۍ برخي (ميسرې) څخه هغې ته ننوزئ او په " حجون " کي بيرغ جګ کړئ. پخپله هم له دغي لاري ور وخوځېد. د حضرت ابو عبيده پلي پوځ ته يې حکم ورکړچي تاسي د مکې د ناوې منځ واخلئ او هغې ته ننوزئ. او سعد ته يې حکم ورکړچي ستا پوځ دي مکې ته د هغې د جنوب لوېديزي لاري ننوزي. دغه راز رسول ﷺ د خپل پوځ قوماندانانو ته په مکه کي د وسلې نه کارولو او د پېښکي (احتمالي) جګړه کوونکو پرته د نورو وګړو نه وژلو په هکله ډېر سخت احکام صادرکړه. بالاخره د هجرت په اتم کال د روژې پرشلمه (د ورځو په نېټوکي اختلاف دی او ښې دقيقي نه دي) نبوي پوځ بېله کوم مقاومته مکې ته ننووت. خو يوازي د خالد بن وليد لښکر د يوڅه سپك او بابېز مقاومت سره مخامخ سو. موْرخين په دې هکله وايي چې په لار کي د خالد بن وليد ؓ له ملګرو څخه کُرز بن جابر فهري او حُبَيشُ يا خُنَيس بن الاشعر له دې امله چې د لښکرو څخه بېل سوي وه، او پربله لار روان وه، په شهادت ورسېدل. او په " خندمه " نومي ځای کي د خالد لښکر د قريشو د پای لوچانو د مقاومت سره مخامخ سو، چې په يوه سپك بريد کي دوولس يا اته ويشت، او په بل روايت اويا تنه مشرکان ووژل سول او نور وتښتېدل.

108 ـ حضرت محمدﷺ ، مکه اوکعبه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه چې د مخه مو وويل،کله چې نبوي لښکري مکې ته ننوتلې، هلته بيله د خالد بن وليد له سپکي نښتي نوري څه پېښې ونه سوې. د دې پوځ يوه سالار حضرت زبير بن عوام ته دنده ورکړه سوې وه چې د خپلو ځواکونو سره يو ځای د مکې په " حجون " نومي ځای کي واړوي . هغه په حجون کي د رسول بيرغ پورته کړاو د هغه د اوسېدو لپاره يې قبه (د څرمني خېمه) ودروله او بيا رسول ورغی او په خېمه کي واوسېدی. چې د هغه سره حضرت ام سلمه (رض) او حضرت ميمونه (رض) هم وې. حجون د " معلاۤ " مقبرې ته نژ دې سيمه ده چې ورختل ستو نزمن وه، خو بيا معاويه، بيا عبد الملك، بيا مهدي او بيا په 811 س. کال کي او بيا د 820 س. کال په شا و خوا کي د مصر پاچا هغه اواره کړه او ختل يې ورته آسانه کړل. حجون اوس هم په مکه کي پا ته او پېژندوی نوم دی. خو د مکې د ښارد نوي پراختيا په پايله کي نوي ودانۍ پر راغلي دي. په فتح مکه کتاب کي وايي چې: " دغه ځای د حضرت محمد پوځي قرارګاه وه چې هغه د مکې د اوسېدو په مهال همدلته اوسېدی ". هغه په داسي حال کي چې د الفتح سوره ويل، بېله احرامه مکې ته ننووت او اصحابو يې هم احرامونه نه وه تړلي. خوکله چې حضرت محمد مکې ته د ننوتلو اراده وکړه، غسل يې وکړ اوله دغه ځايه يې چې شاوخوا او وروسته او وړاندي يې موجود انصار او مهاجراو پوځي قوماندانان روان وه، د مسجد الحرام په لوري مارش وکړ. او په ډېر هيبت او شان و شوکت د تکبيرونو په ويلو سره، مسجد الحرام ته ننوتل. هغه د زيا تي ګڼي ګوڼي (ازدحام) له امله د حجر اسود استلام د لکړي په وسيله وکړ او بياېې د خپلي اوښي په سپرلۍ د خدای د کور طواف وکړ. بيا يې دوه رکعته لمونځ وکړ. بيا د زمزم څا ته ورغي، د زمزم اوبه يې وڅښلې او اودس يې په تازه کړ. بيا يې د مقام ابراهم په نامه ډبره چې په بيت الله شريفه پوري نښتې پرته وه، پرهمدغه اوسني ځای کښېښوول. خود واقدي په وينا کله چې رسول د طواف څخه وزګار سو، نو له خپلي اوښي کوز سو او معمر بن عبد الله بن نضله د هغه اوښه د مسجد د باندي و ايستل او بيا يې زغره واغوستل او خول يې پر سرکړ، چې توره لنګوټه يې ترهغه خول لاندي تړلې وه، مقام ابراهيم ته ورغی. هلته يې دوه رکعته لمونځ وکړ. بيا د زمزم څاته ولاړ. رسول د طواف په دوران کي په يوه لينديۍ پرکعبه او د هغې پرشاوخوا درې سوه شپېته ځای پرځای سوي بتان مات کړه، چې د هغو د ماتولو په مهال يې ويل :جاء الحق وزحق الباطل ان الباطل کان زهوقا [الاسراء :81] يعني: حق راغي او باطل له منځه ولاړ بېشکه چې باطل له منځه تلونکي دی. دغه رازيې و ويل :جاء الحق وما يبدئ الباطل وما يعيد [سباء : 49] يعني: حق راغلی دی او اوس د باطل لپاره هيڅ نه سي کېدای. دغه رنګه يې حضرت عمرته وفرمايل چې: پرکعبه باندي ټول تصويرونه ايسته کړي. البته حضرت رسول له دې امله چې د احرام په حالت کي نه وو يوازي په طواف کولو بسنه وکړه.

109 ـ په طواف کي پر پېغمبر باندي د يوه سړي بريد

يوه سړي چې نوم يې " فضاله " بن عُمير ملوح ليثي وو، د مکې د فتحي د تاريخي ورځې د طواف په دوران کي وغوښتل چې رسول ووژني. مګرخدای تعالی هغه له دې ناوړه قصده خبرکړ چې دا کوښښ ناکامه سو او وروسته دغه سړي اسلام راوړ. کله چې دغه سړی رسول ته نژدې سو، نو رسول هغه ته مخ ور واړاوه او ځني وېې پوښتل:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته فضاله يې ؟ هغه ورته وويل هو ! ای د خدای رسوله زه فضاله يم. هغه ورته وويل : په زړه کي دي څه خبري کولې. هغه ورته وويل: هيڅ خبري مې نه کولې، د خدای ﷻ ذکر مې کاوه. رسول الله ومسل او ورته ويې فرمايل: له خدايه بخښنه وغواړه. بيا هغه خپل مبارك لاس د فضاله پر ټټرکښېښود، چې په دې ډول د هغه زړه ارام سو. فضاله وايي: په خدای لوړم چې لا رسول الله ﷺ زما له ټټره لاس نه وو ايسته کړی، چې ماته د خدای په خلکو کي تر ټولو ډېرګران او راتېرسو. او په دې ډول هغه اسلام راوړ. فضاله وايي چې زه خپل کور ته بيرته راتلم چې په لار کي هغه ښځه په مخه راغله چې ما به پخوا وراني خبري ورسره کولې. هغې راته وويل: راسه خبري سره وکړو. ما ورته وويل: نور زه ستا سره خبري نه کوم. بيا يې څو اشعار وويل چې دغه يې ژباړه ده : دې و و يل را سه خبـــري وکـــړو مـا ورتــه و ويــل چـي نـه يې کوم زه نور الله او ا سلام منع کــړمــه تــا محمد او د خدای پــوځ ونـه ليد؟ چې دکعبې بتان يې ټوله مات کړه نـوزه هـــم ستا د مخ بت نه لمانځم نور.

110 ـ رسول ﷺ ته دکعبې د کلي د ورکولو څخه ډډه کول

رسول ﷺ ترطواف او دکعبې د باندي بتانو ترما تولو وروسته حضرت بلال ﷺدکعبې شريفي په خادم اوکلي ساتونکي عثمان بن طلحه پسي واستاوه، څو دکعبې د دروازې کلي څني راوړي. دکعبې حجابت (خدمت او کلي ساتل) به تل د بني عبد الدار سره وو. کله چې عثمان بن طلحه مسلمان سو او مدينې ته يې هجرت وکړ، نو د کعبې کلي د هغه مور ته ورسپده کومه چې د مکې د فتحي تر ورځې پوري لا پرشرك ولاړه وه. نو حضرت عثمان خپلي مورته ورغی او ورته ويې ويل چې د کعبې کلي حضرت پيغمبر ﷺ غوښتي ده، راېې کړه چې وريې ورم. خو هغې د کلې د ورکولو څخه ډډه وکړه. عثمان ورته وويل: په څښتن لوړم چې ته به داکلي حضرت محمد ﷺ ته ارو مرو ورکړې،که يې ماته رانه کړې، بل يو رالېږي او دا کلي درڅخه اخلي. دوی دغه خبري کولې چې ناڅاپه يې د ابو بکر ﷺاو عمرﷺ غږ واورېدی. د عثمان مور وبېرېدل او سمدستي يې کلي خپل زوی ته ورکړه. حضرت عثمان د رسول ﷺ په حکم دکعبې دروازه پرانيستل، د هغې دننه يې د تصويرونو د ايسته کولو امر ورکړ او هغه د لرګي څخه د کوتري جوړسوی بت يې پخپله مات کړ.

111 ـ د کعبې دننه د رسول ﷺ لمونځ

تردې وروسته رسول ﷺپه داسي حال کي چې اسامه او بلال هم ورسره وه، دکعبې دروازه وتړل. بيا له دروازې څخه مخامخ دېوال ته دکابو درو ګزو (138 سانتي مترو) په واټن په کعبه شريفه کي شمالي لوري ته چې دوه ستونونه يې ښي لوري، يوستون يې کيڼ لوري، او درې ستونونه يې وروسته وه (هغه مهال په کعبه کي شپږ ستونونه وه، اوس درې دي)، پر لمانځه و درېد اودوه رکعته لمونځ يې وکړ. حضرت اسامه ﷺ او حضرت بلال ﷺ هم دوه رکعته لمونځ وکړ.

112 ـ د رسول ﷺ تاريخي خطبه (وينا)

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته رسول ﷺ دروازه پرانیستل، د دروازې په دواړو بازوګانو پوري یې لاسونه ونیول او په داسي حال کي چې لاندي یې قریش او نور ټول انتظار وه و یې فرمایل:" له خدایه پرته بل د پالني وړ (معبود) نسته، هغه یودی، شریك نه لري. هغه خپله ژمنه رشتیاکړه او د خپل بنده) رسول (ﷺسره یې مرسته وکړه او یوازي یې ټولو باطلو ډلګیو ته ماته ورکړه. واورئ ! د بیت الله د خدمت کولو او د حاجیانو د اوبو ورکولو (حجابت اوسقایت) پرته نور ټول عزت، وینه اوشته زما تردغو دوو قدمونو لاندي دي. یعني د جاهلیت ټول رسوم او دودونه باطل دي. په یاد ولرئ ! په خطا قتل یا شبه عمد قتل کي چې په شلاخه یالکړه وي، مغلظ دیت دی. یعني سل اوښان به ورکوئ چې له هغو څخه به څلوېښت بلاربي اوښي وي. ای قریشو ! خدای ستاسي د جاهلیت غرور او په پلار، نیکه ویاړ له منځه یووړ. ټول خلك له آدم ﷺ څخه پیدا سوي، او آدم له خاورو پیدا سوی دی. بیا یې دا آیت تلاوت کړ ﷺ :یايها الناس انا خلقنكم من ذكر و انثٰی و جعلنٰكم شعوباً و قبائل لتعارفوا ان اكر مكم عند الله اتقٰكم ان الله علیم خبیر ." ﷺ [الحجرات:13] ژباړه: ای خلکو ! موږ تاسي له یوه نارینه او یوې ښځي څخه پیدا کړي یاست، او بیا مو تاسي قومونه او قبیلې وګرځولاست، څو تاسي یو له بله سره وپېژنئ. په حقیقت کي د الله ﷺ په نزد له تاسي څخه تر ټولو زیات عزتمن هغه څوك دی چې په تا سي کي تر ټولو زیات پرهیزګار وي. بیشکه الله ﷺ پرهرڅه پوهېدونکی او باخبره دی. بیا یې وویل:" ای قریشو ! تاسي څه ګومان کوئ چې زه له تاسي سره څه کړنه کوم ؟ " هغو ورته وویل: موږګومان کوو چې ته زموږ سره د ښو؛ ښه ورور او ښه وراره په توګه کړنه کوې. هغه ﷺ ورته وویل:" نو زه تاسي ته هغه خبره کوم چې حضرت یوسف ﷺ خپلو وروڼوته کړې وه: [لا تثریب علیكم الیوم اذهبوا فانتم الطلقاء]". یعني: پر تاسي باندي کومه مواخذه او سرزنش نسته، ځئ تاسي ټول عفو او آزاد یاست.

113 ـ دکعبې کلي بېرته عثمان ته ورکول.

کله چې ترخطبې ویلو وروسته رسول ﷺ په مسجد الحرام کي کښېنستي، حضرت علي ﷺ چې دکعبې کلي یې په لاس کي وه حاضر سو او ورته ویې ویل: ای د خدای استازې موږ ته د حاجیانو د اوبولو (سقایت) پردنده سربېره دکعبې دکلیـ د سا تلو (حجابت) عزت هم را په برخه کړه) د خدای ﷺرحمت دي وي پرتا باندي .(د یوه بل روایت له مخي دغه غوښتنه حضرت عباس ﷺ وکړه. نو رسول ﷺ وفرمایل:" عثمان بن طلحه چیري دی ؟ ".کله چې یې هغه ورته راوست، ورته ویې فرمایل:" عثمانه ! واخله دغه ده کلي دي. نن د نېکی او وفاداری ورځ ده ". کتابونه وایې:کله چې هغه مبارك کلي ورکول ورته ویې ویل:" دا دتل لپاره واخله. ستاسي څخه به دغه کلي هغه څوك اخلي چې ظالم وي. اې عثمانه ! خدای ﷺ تاسي د خپل کور امین کړي یاست، نو چې د دې بیت الله شریفي په سبب څه تاسي ته په لاس درځی په معروفه ؛ ښه پېژندل سوې (حلاله) توګه یې خورئ. او دا آیت یې تلاوت کړ ﷺ :ان الله یاء مركم ان تؤدوا الامٰنٰت الٰی اهلها ﷺ [النساء : 58] یعني: لوی څښتن پرتاسي مؤمنانو امر کوي چې امانتونه د هغو اهل او څښتنانو ته وسپارئ (دا آیت په ځانګړې توګه د عثمان بن طلحه په هکله نازل سوی دی). عثمان بن طلحه وایې چې موږ د جاهلیت په زمانه کي دکعبې دروازه هره دوشنبې او پنجشنبې خلاصول. یوه ورځ حضرت محمد ﷺ راغی،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځو د نورو خلکو سره کعبې ته ننوزي. ما څه ترخوله تېره خبره ورته وکړه، خو هغه له سړې سينې (حلمه) کار واخيست، او ويې ويل: " ای عثمانه دا ځای يې نخښه چې يوه ورځ به دغه کلي زما څخه وي ". ما ورته وويل: هغه مهال به نو قريش خوار سوي وي. ده وفرمايل:" نه، بلکي د عزت څښتنان به وي ". بيا هغه کعبې ته ور ننووت. د رسول ﷺ دې خبري زما زړه ته دا را تېره کړه چې په رشتيا به داسي وسي. ځکه نو ما و پتېيل چې اسلام راوړم. خو قوم مې له دې امله ډېر و زورولم. کله چې رسول الله ﷺد عمرآ القضاء لپاره مکې ته راغی، خدای تعالی مې په زړه کي اسلام را واچاوه. خو ما ونه سوای کولای چې له نژدې ورسره وګورم، څو هغه بېرته مدينې ته ولاړ. بيا ما وکولای سوای چې مدينې شريفي ته ولاړ سم. په مدينه کي مې د رسول ﷺ سره بيعت وکړ او هلته ورسره پا ته سوم، څو چې د مکې د فتحې د غزا لپاره ور سره رهي سوم، کله چې رسول ﷺ مکه فتح کړه زما څخه يې د کعبې کلي واخيستل او بيا يې بيرته ماته وسپارل، زه ځني رهي سوم. خو هغه راپسي را غږ کړه او زه بيرته ور وګرځېدلم. رسول ﷺ راته وويل: په ياد دي دي چې ما د مخه يو مهال در ته ويلي وه چې دا کلي به يوه ورځ زما سره وي ؟ ما ورته وويل: بلي ! زه شاهدي وايم چې بېشکه ته د خدای ﷺ استازی يې. وايې چې عثمان د رسول ﷺ ملازمت غوره کړ او دکعبې کلي يې خپل د اکا زوي " شيبه " ته ورکړه.

114 ـ د کعبې شريفي خزانه

کله چې ابراهيم ﷺ کعبه ودانه کړه د هغې دننه يې د ورننوتونکي ښي اړخ ته د څا غوندي د دروګزو په ژوروالي يو غارګړی وکيندی، او هغه شيان به يې ور اچول کوم چې خلکو به په سوغات کي ورته ډالۍ کول. لکه پسول، سره او سپين زر، خوشبويي او داسي نور. چې له دې امله دغه څاډوله ځای دکعبې په خزانه ونومول سو. دغه رازد ځينو لاملونو له امله دغه ځای ته " جُب " ، " غبغب " او " اخسف " هم ويل سوي دي. کله چې قريشو کعبه د رسول ﷺ تر بعثت پنځه کاله د مخه بيا ودانه کړه، دکعبې دغه غارګړی يې هماغسي پرخپل پخواني حال پرېښود، او پرهغه باندې يې هماغه د " هبل " په نامه يو ستر بت کښېښود،کوم چې د بني خُزاعه وو د قبيلې مشر او د مکې پخواني واکمن عمرو بن لحی له مآرب يا الجزيري څخه ورته راوړی وو. امام ازرقي (رح) په اخبارمکه کي وايي چې رسول ﷺ د مکې د فتحې په مهال د مکې په دغه خزانه کي اويازره اوقيه سره زر و موندل. او علامه ابن خلدون په خپله مقدمه کي وايي چې په دغه خزانه کي لس لکه ديناره هم وه کوم چې وزن يې دوه سوه قنطاره وو. د هغو په هکله حضرت علي کرم الله وجهه، رسول ﷺ ته وويل کشکي دغه شته په جګړه کي ولګوې، خو هغه ﷺ لاس هم ورنه وړ. بيا ابو بکر هم د خپل خلافت په مهال څه غرض په ونه کړ. حضرت ابن وايل وايي: دکعبې د خادم شيبه نومي سره په کعبه کي پرچوکۍ کښېنستلم. هغه راته وويل: يو وخت پردغه چوکۍ حضرت عمر ﷺ کښېنستی او ويې ويل:" پتېيلي مې ده چې په دې کعبه کي چې څه سره او سپين زر دي، پري نه ږدم او ټول پرمسلمانانو ووېشم . شيبه وايي: ما ورته وويل چې ستا دوو ملګرو حضرت محمد ﷺ او ابو بکر صديق ﷺ خو داسي نه دي کړي. نو حضرت عمر وويل هغه خو ستر سړي دي. که هغو داسي نه وي کړي نو زه هم د هغو پيروي کوم او دا کار نه کوم. (بخاري او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابو داود). د ابن الزبير او حجاج لخوا دکعبې د بيا جوړوني په هکله چې تاريخ ليکونکو څه څرګندوني کړي دي په هغو کي د دغه ځا په هکله څه نه په سترګوکيږي، چې آيا هغو دغه ځا پرخپل حال پرې ايښې، که يې ډك کړی دی. خو الحاج عباس کراره ليکي : داسي ښکاري چې ابن الزبير ؓ دغه ځا له ډبرو ډك کړی وي. او حجاج هم بيرته د پخواپه شان نه وي جوړکړی. چې البته ترنن ورځي پوري به دغسي پاته وي. نوکله چې يې دغه ځا له منځه يووړ دکعبې خزانه يې د شيبه په کور کي خوندي کړه، او په وروسته کي به هم چې کوم شيان کعبې ته هديه کېدل، د شيبه حجبي په کورکي به ساتل کېدل. علامه ابن خلدون (رح) وايي چې دغه خزانه د افطس ترفتنې پوري چې په کال 199 س. کي پېښه سوه، خوندي وه. کله چې حسن افطس پر مکه واکمن سو، نويې له کعبې څخه دغه خزانه را وکښل او ويې ويل: دا خزانه چې په کعبه کي پرته وي په څه درد خوري، دغسي خو دا بې ګټې پرته ده،کعبه داخه کوي ؟! زه د دې مستحق يم، دا بايد پرجهاد ولګوم. چې بالاخره يې هغه واخيستل او خرڅه يې کړه. له هغې ورځي څخه دکعبې خزانه له منځه ولاړه

115 ـ د مکې له شتمنو پور

رسول ﷺد يوه فاتح په توګه کولای سوای چې د مکې خزانه ياد مکې له مغلوبو شتمنو څخه هرڅه واخلي. خو هغه نه دکعبې له خزانې څخه څه واخيستل او نه يې د مکې له شتمنو څخه يو درهم په زور واخيست. سره د دې چې د ده پوځيانو د غربت او نشتمنۍ له کبله شتوته ډېره اړتيا هم درلوده. نبي ﷺ د مکې له شتمنو څخه د هغو په خوښه، يونيم لك درهمه په پور واخيستل او هغه يې د پوځ پر اړو وګړو ووېشل. بياکله چې هغه ته لوی څښتن د " حنين " په غزاکي پرهوازنو باندي برې ور په برخه کړ او له مشرکينو څخه يې ډېرشته د ولجې په توګه په لاس راوړل نويې د مکې د شتمنو قرض د منني په ويلو سره بيرته ورکړ.

116 ـ دکعبې پربام باندي د بلال ؓ اذان

کله چې د مکې د فتحي په ورځ د ماپښين د لمانځه وخت را و رسېدی، حضرت بلال د حضرت پېغمبرﷺ په امر دکعبې بام ته وختی او اذان يې وکړ. دغه مهال ابو سفيان، عتاب يا د هغه ورورخالد بن اسيد، حارث بن هشام او ځيني نور دکعبې په شاوخواکښکوم ځای ناست وه. عتاب وويل: خدای پراسيد مهرباني وکړه چې د مکې ترفتحي يوه ورځ د مخه مړسو او دغه اذان يې وانه ورېد. حارث وويل: واورئ ! والله ! که ماته معلومه سي چې هغه پر حقه دی، زه به يې دستي پيروي وکړم. ابو سفيان وويل: ګورئ ! والله ! زه څه نه سم ويلای. ځکه زه چې هرڅه وايم، نو دغه شګې هم زما په هکله خبر ورکوي. تردې وروسته نبي ﷺ دوی ته ورغی او ورته ويې فرمايل:" تاسي چې اوس کومي خبري کولې هغه ماته ټولي معلومي سوې. تا ای فلانيه ! داسي وويل. تا ای فلانيه ! داسي وويل. او تا ای فلانيه ! داسي وويل". د دې سره سم حارث او عتاب وويل: موږ شاهدي وايو چې ته د الله رسول يې. په خدای ﷺ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

قسم چې زموږ سره څوك نه وو ناست، چې زموږ له دغو خبرو څخه خبر سي او موږ ووايو چې هغه به تاته ويلي وي. او ابو سفيان وويل: ما خو ای د خدای رسوله څه نه دي ويلي. رسول ﷺ وخندل.

117 ـ د فتحې په دوهمه ورځ د رسول ﷺ خطبه

د مکې د سوبې (فتحې) په دوهمه ورځ تر ماپښين وروسته بيا رسولﷺ د خلکو په منځ کي ودرېدی، د خدای حمد او ثنا يې ووېل، ويې فرمايل: " ای وګړو ! خدای ﷻپر مکه باندي اصحاب فيل مسلط نه کړل، خو د هغه رسول او مؤمنان يې پر واکمن کړل. او خدای ﷻ چې کومه ورځ اسمانونه او ځمکي وموندلې، په هغه ورځ يې مکه حرامه (د درناوي وړ) وګرځول. نو د الله ﷻ د حرمت (درناوي) په سبب تر لويې ورځې (قيامته) د مکې ښار د درناوي څښتن دی. څوك چې پر څښتن او وروستۍ ورځ باور لري، هغه ته روانه ده چې په هغې کي وينې وبهوي او يا د دې ځای کومه ونه ماته کړي. که څوك ووايې چې محمد ﷺ دلته جګړه کړې، نو زه هم داکارکولای سم. هغه ته وواياست، چې محمد ﷺ ته خو خدای ﷻ اجازه ورکړې وه او تاته يې اجازه نه وه درکړې. اوماته هم داښار د يوه لږ مهال؛ د ورځې د ځانښت د يوه ساعت لپاره حلال ګرځول سوی وو. او اوس يې حرمت بيرته د پخوا په شان د قيامت تر ورځې پرځای سوی دی. اوس ښايي چې دغه خبري حاضران هغو ته چې نه دي حاضر هم ورسوي ". په بل روايت کي دا هم زياته سوې ده چې:" د دغه ځای ځوزان دي نه شکوي. ښکار دي نه شړي (د حرم د مرغانو ښکاردي نه کوي)، او پرمځکه لوېدلی شی دي نه پورته کوي، مګرهغه څوك دې پورته کوي چې د هغه د پېژندلو او اعلانولو نيت لري. او واښه دې نه شکوي". دغه مهال حضرت عباس ﷺ ورته ودرېدی او ورته ويې ويل: ای د خدای رسوله اِذخر دي شکوي. ځکه چې دا زموږ په قبرونو اوکورونوکي په کاريږي. بيا هغه وويل:" اِذخر دي شکوي ". اِذخرچې په دري " کاه مکي " او په انګرېزي (Lemon Grass) ورته وايي، په عربوکي يو ډول مشهور واښه دي چې د هغه پاڼي او بېخ يو ډول ځانګړی ښه بوی ورکوي، اوګل اوبېخ يې د درملو په توګه هم استعماليږي. د هند، پاکستان او چين په ځينو سيموکي هم پيدا کيږي. (خواص الادويه). وايي چې بنو خزاعه وو په دغه ورځ د هزيل د قوم يو سړی وژلی وو. رسول ﷺ چې له دې امله زيات خفه او په غوسه سوی وو، په دې هکله وويل:" ای د خزاعه د قبيلې خلکو ! خپل لاسونه له وژنو څخه لنډ کړئ. که وژل ګټور کار وای، نو ډېر ووژل سول. تاسي چې کوم سړی وژلی دی زه به د هغه ديت ورکوم. که بيا کوم چا څوك وواژه نو دوژل سوي سړي ترشا پاته کسان د دوو خبرو اختيار لري، يابه د وژونکيويني بهوي يا به يې ديت اخلي. په يوه روايت کي دي چې تردې خبرو وروسته د يمن يوه سړي چې نوم يې ابوشاه وو، ولاړسو او ويې ويل: ای د خدای رسوله دغه خبره ماته وليکه. هغه ﷺ وفرمايل: " دا ابو شاه ته وليکئ."

118 ـ د انصارو انديښنې

ښنګه چې مکه مکرمه د حضرت پيغمبر ﷺوطن او د زېږېدو ځای وو، نو د مکې د سوبې په دوهمه ورځ،کله چې د هغې د فتحې چاري بشپړې سوې، د رسول الله ترتاريخي خطبې وروسته انصارو يوله بله سره وويل: اوس چې خدای

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول وطن او ښار ورفتح کړ نو ښايي هغه دلته پاته سي. دغه مهال هغه د صفا پرغره ولاړ وو، لاسونه يې پورته کړي وه، دعايې کول. تردعا وروسته هغه پوښتنه څني وکړه چې تاسي څه سره ويل. هغو وويل: موږڅه نه ويل. خو د هغه د ټينګار له امله يې هغه ته دغه خبره وکړه. رسول الله مبارك ډاډ ورکړ او ورته ويې فرمايل:" زما ژوند او مړينه به له انصارو سره وي. او هيڅکله به له دوی څخه بېل نه سم."

119 ـ بيعت

کله چې خدای تعالی رسول اومسلمانانو ته د مکې سوبه روزي کړه. نو د هغه ځای خلکوته حق څرګند سو او پوه سول چې بېله اسلامه د برياليتوب بله لار نسته. ځکه نو دوی د اسلام اېل سول او پردې چاره د بيعت لپاره راغونډ سول او رسول د صفا پر غره له هغو څخه بيعت واخيست. چې په دې ډول له څو تنو پرته د مکې ټول اوسېدونکي په اسلام مشرف سول او پاته کسان بيا وروسته مسلمانان سول.

120 ـ د ښځو بيعت

د نارينه وو تربيعت وروسته د ښځو ډلي اسلام ومانه او د رسول سره يې بيعت وکړ. د دغي ډلي نوموتي ښځې د ابوجهل د زوی عکرمه مېرمن ام حکيم، د ابو سفيان مېرمن هند، د صفوان بن اميه مېرمن بغوم بنت المندل، د وليد بن مغيره لور فاطمه، د عمرو بن العاص مور هند بنت منبه وې. د دې بيعت په مراسموکي بي بي فاطمآ الزهرا، د رسول مېرمني او د عبد المطلب دکورنۍ ښځې هم حاضري وې. وايي چې د ابو سفيان مېرمني هند له دې امله چې د حضرت حمزه بن عبد المطلب د شهادت توطئه يې جوړه کړې وه او يوحبشی مريی " وحشي " نومی يې د هغه وژلوته هڅولی وو، او د هغه د مړي بې حرمتي يې کړې وه، او له دې کبله يې خپله بڼه بدله کړې وه، څو رسول د مناسب وخت د مخه هغه ونه پېژني. کله چې رسول بيعت اخيستل پيل کړل ويې ويل: موږ له تاسي څخه پردې خبره بيعت اخلو چې د خدای سره به شريك نه نيسئ. او غلابه نه کوئ. دغه مهال هند وويل: ابو سفيان بخيل سړی دی، زه د هغه له شتو څخه لږ څه د هغه په پټه اخلم، دغه ما ته څنګه دي ؟ ابو سفيان هم هلته ناست وو. هغه ورته وويل: څه چې ته اخلې تاته حلال دي. رسول دغه مهال هند وپېژندل، ويې مسل او ورته ويې ويل: ښه دا ته هند يې ؟ هغې وويل: هو، ای د خدای رسوله !څه چې تېر سوي دي هغه وبخښه، خدای دي تا وبخښي. بيا هغه وفرمايل: او زنابه نه کوئ. هند وويل: آيا يوه پتمنه ښځه زنا کوي؟ بياهغه وفرمايل: او خپل اولادونه به نه وژنئ. هند وويل: ما له کوچني والي هغه روزلی وو، خو چې لوی سو تاسي وواژه. نو تاسي او هغه ښه سره پوهېږئ. (د هند زوی حنظله بن ابو سفيان د بدر په غزاکي ووژل سو). پردې خبره حضرت عمر ډېر وخندل، او حضرت رسول هم موسکی سو. بيا رسول وفرمايل : او پرچا تورمه لګوئ. او په ښو خبروکي د رسول نافرماني مه کوئ . د ښځو بيعت د نارينه وو غوندي نه وو. رسول له نارينه وو څخه د لاسو په روغبړ بيعت اخيست، خو ښځو ته هغه لاس نه ورکاوه.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

121 ـ روژه او لمونځ

د مکې د فتحې په سفر کې رسول ﷺ او اصحابو روژه نیولې وه. خوکله چې د " عُسفان " او " قُدَید " په منځ کې " کد ید " نومې چینې ته؛ کومه چې له مکې څخه (24) میله لیرې ده، ورسېدل، روژه یې ماته کړه. (صحیح البخاري). رسول ﷺ هغه چا ته چې بیا یې هم روژه نیول نا فرمانه وویل. جابر بن عبد الله ﷺ وایي: کله چې موږ د ماپښین او مازدیګر په منځ کې کدید ته ورسېدلو، نو رسول ﷺ د اوبو لوښی په داسي حال کې چې په ټولو یې ولید پر سر پورته کړ او روژه یې ماته کړه. دغه راز د مکې ترفتحې وروسته چې رسول ﷺهرڅو ورځې په مکه کې اوسېدلی دی ، لمونځ یې سفریانه کړی دی او روژه یې نه ده نیولې. د بخاري د) کتاب المغازي، باب مقام النبي ﷺ بمکاَ زمن الفتح (له احادیثو څخه جوتیږي چې رسول ﷺ نولس ورځې په مکه کې و اوسېدی. او ده او نورو اصحابو لمونځ سفریانه کاوه. خو لکه چې ابن کثیر په البدایاَ والنهایاَ کې د ابو داود او ترمذي په حواله لیکي : " رسول ﷺهغو وګړو ته چې په مکه کې تر فتحې د مخه اوسېدل او هلته دغه وخت مسلمان سوي وه، وفرمایل چې تاسي بشپړ لمونځ وکړئ.

122 ـ د مکې د خلکو سره ښه رویه

البته مخکې مو وویل چې رسول ﷺ د مکې د فتحې په مناسبت په خپله تاریخي خطبه کې قریشو ته وویل چې :" لا تثریب علیکم الیوم اذهبوا فانتم الطلقاء ". (پرتاسي باندې کومه مواخذه او سرزنش نسته ځئ تاسي ټول عفو او آزاد یاست. دغه راز د ثقه راویانو بیان دی چې د مکې د فتحې په مهال رسول ﷺ د هغو مشرکینو سره چې کوم مخالفت به یې نه کاوه په ډېره نرمي کړنه کول. که به کوم مجاهد دکوم مشرك په هکله ورته وویل چې ده د مخه پرتا باندې ځونه ظلمونه کړي دي او ځونه تکلیفونه او مصایب یې درته متوجه کړي. نو هغه به په کلکه منع کاوه او ورته ویل به یې چې زه هم د دغې مکې له یوې ښځې څخه زېږېدلی یم.

123 ـ د ښځو سره زیاته نرمه رویه

مشهوره ده چې د مکې د فتحې په ورځ آنحضرت د هغه ځای د نارینه مشرکانو په پرتله د ښځوسره زیاته ښه وضع کول. تردې چې حسان بن ثابت د هغه دغه ښه او نرمه رویه په خپلو اشعاروکي وستایل. څنګه چې به د مکې ښځې ډلې ډلې د رسول ﷺخدمت ته حاضرېدلې، نو هغه به په موسکا حضرت ابو بکر ﷺ ته وویل :" دوی ماته په هغه ډول عزت او درناوي را پرېږده چې حسان یې په خپلو اشعاروکي یادونه کړې ده."

124 ـ د سپین ږیرو سره ښه وضعه

کله چې حضرت محمد ﷺ د مکې حرم ته تشریف یووړ، نو ابو بکر ﷺخپل پلار " ابو قحافه " د هغه حضور ته وروست. نو هغه وفرمایل :" دا لویان به دې په خپل کور کې پرې ایښي وای، څو موږ پخپله ورغلي وای ". بیا یې هغه په ډېردرنښت خپل څنګ ته کښېناوه اود هغه د سرپر سپینو ورېګښتانو یې د شفقت لاس تېرکړ، ویې ویل:" دا سپین

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورېښتان د ده ځانګړې نخښه ده". بيا يې هغه ته وفرمايل چې: مسلمان سه. هغه هم سمدستي كلمه وويل، مسلمان سو.

125 ـ د لوټې او وژني سره نه پخلا توب

ابن اسحاق وايي:" كله چې سعد بن عباده مكې ته ننووت او اسلامي بيرغ يې په لاس كي وو، ويل يې: [نن د وژلو او لوټېلو ورځ. نن دكفارو د عزت او حرمت د له منځه وړلو ورځ ده]) .ځيني راويان دغه خبري په حضرت عمر ﷺ پوري تړي .(په هر حال دغه خبري يو چا رسول ﷺ ته ورسولې. نو هغه حضرت علي ﷺ ته وويل :" له سعده څخه بيرغ واخله او ته خپله مكې ته ننوزه ". ځيني وايي چې رسول ﷺ حكم وكړ چې له سعده څخه بيرغ واخلئ د هغه زوي ته يې وركړئ. او بيا يې وفرمايل: " نن دكعبآ الله د عزت او درناوي ورځ ده."

126 ـ په مكه كي د رسول ﷺوسېدل اوكار

په مكه كي رسول ﷺ نولس ورځې و اوسېدى. په دې ترځ كي هغه د اسلام د شعايرو تجديد كاوه او خلكو ته به يې د سمي لاري د اخيستلو او تقوا تلقين كاوه. په دغو ورځوكي د رسول ﷺ په حكم حضرت ابو اسيد خُزاعي د حرم د پولو (حدودو) نخښې له سره نوي ودرولې. دغه راز رسول ﷺ اسلام ته د بللو او د بتانو د ماتولو لپاره د مكې شاوخوا ته ببلى ببلى ډلي هم واستولې. چې په دې ډول يې ټول بتان مات كړه او د هغه جارچې په مكه كي اعلان وكړ، چې څوك چې پرخداى او وروستۍ ورځ باور لري، هغه دي په خپل كوركي بت نه پرېږدي او مات دې كړي.

127ـ د مكې د فتحې د پوځ شمېره

ابن اسحاق د مكې د فتحې په كاركي د ګډون كوونكي پوځ او په دغه ورځ د مسلمانو سوو وګړو شمېره په لاندي ډول ښوولې ده: له بني سليمو څخه زرتنه. له بني غفارو څخه څلور سوه تنه. هغه وكړي چې د فتحې په ورځ مسلمانان سوي څلور سوه تنه. له مزينه وو څخه يو زر و درې سوه تنه. له قريشو (مهاجرو)، انصارو، تميم، قيس او اسد د قبيلو او د دوى ملګرو قبيلو څخه شپږ زره نه سوه تنه. چې ټول لس زره تنه وه او له هغو څخه دوه زره اتيا تنه سپاره او نور پلي وه. البته له مديني منوري څخه چې كوم پوځ د مكې په لوري خوځېدلى وو، هغه لومړى اوه زره څلور سوه تنه وو، او بيا په لاركي نور هم ورسره يو ځاى سول. كه څه هم د دغه پوځ وسله ډېره وه، خو موْرخينو د هغې شمېره نه ده ښوولې.

128 ـ له مكې څخه د رسول ﷺتلل

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې حضرت محمد ﷺ د مکې د فتحې د چارو تر سمبالولو؛ هلته تر سم سمکي را منځته کولو او د مکې شا وخوا سیمو ته د بتانو د ماتولو او د اسلام د تبلیغولو او خپرولو لپاره د ځینو اصحابو تر لېږلو وروسته، په دې خبره باندې و پوهېدی چې هوازن، ثقیف او ځیني نور قبایل د مالك بن عوف نصري په قوماندانۍ، د هغه سره د جګړې په نیت " اوطاس" نومي ځای ته رارسېدلي دي، نوبې عتاب بن اسید بن ابي العیض د مکې د والي په توګه وټاکی او د شنبې په ورځ دکوچني اختر د میاشتي پر (6) په مکه کي د هغه د اوسېدلو پر (19) ورځ د "حنین " پر لوري وخوځېدی. دکوچني اختر پرلسمه ورځ هلته ورسېدی او تر ستري سوبې او ډېرو ولجو په لاس راوړلو او په جعرانه کي د هغو ترځای پرځای کولو وروسته په همدغه میاشت کي طایف ته ولاړ اوهغه یې کلابند کړ. د طایف ترڅه باندې شلو ورځوکلابندی وروسته، د بني ثقیفو یعني د هغوکسانو چې د طایف په کلا کي کلا بند وه، استازو د رسول ﷺ څخه د امان غوښتنه وکړه. هغه دغه غوښتنه د هغولخوا د اسلام د منلو په شرط ومنل او ویې بخښل، بیا بیرته جعرانې ته ولاړی، د ولجو مالونه، اوښان او پسونه یې وویشل، بیا یې له جعرانې څخه د عمرې احرام وتړی، عمره یې وکړه او مدینې منورې ته ستون سو. چې د میانې پر (24) نېټه هلته ورسېد.

129 ـ د مکې د فتحې پایلې

له مخکنیو څرګندونو څخه جوته سوه چې د رسول ﷺ لخوا پر مکه باندې د یوه لوی برید د تیاری په پایله کي هغه ښپله کوم د یادوني وړ مقاومت څخه فتح سوه. رسول ﷺ تردې پرېکړوني فتحې وروسته د مکې د خلکو سره ښه او کریما نه وضع وکړه، هغو ته یې عمومي عفو اعلان کړه، د هغو له زړونو څخه یې ناډاډمنتوب او اندېښنې لیري کړې او ژر او په خوښې سره یې اسلام منلوته رامات کړه. چې له هغو څخه یې ځیني وکړې په بېلو بېلو دندوکي استخدام هم کړه. په دې ډول د مکې خلکو ته څرګنده سوه چې د اسلام په نسبت د دوی پخوا نیو شکونو کوم بنسټ نه درلود. د مکې ترفتحې وروسته هلته د اسلام حاکمیت د دوی د فکر او نظر افق پراخه کړ، د دوی د جاهلي ټولنې عیبونه او مفاسد یې له منځه یووړه او د مکې دیني مرکزیت او صلاحیت یې نه دا چې یوازې ښه وساتی، بلکي تر پخوایې لاډېر پراخه کړ. په مکه کي د اسلامي دولت ټینګښت او پر مختګ او د امن او سلامتیا خپرېدو دوی ته د دولت په اداره کي د برخې اخیستلو او د دوی د اقتصادي چارو د ودې او پراختیالپاره ښه فرصتونه په لاس ورکوه. دوی د دولت په اداره کي پربرخې اخیستلو سربېره د جهاد په لویو جګړوکي هم شامل سول. چې په ډېرو بریالیو معرکوکي د اسلامي پوځونو ستر سالاران جوړ سول او ډېر یې د اسلامي دولت سترچارواکي سول. او ځیني یې داسې عالمان جوت سول چې د اسلام د فکري خوزښت په پرمختیا او د اسلامي علومو په غوړېدو او پراختیاکي یې ستره برخه واخیسته. له بله پلوه د دغې بریالۍ سوبې له امله په عمومي توګه په ټوله جزیرآ العرب کي د بت پالنې ځواك په داسې بشپړه توګه مات سو چې بیا یې هلته د نور دوام او پاته کېدو څه ګنجایش او د جواز وجه پاته نه سوه. دا ځکه چې عام قبایل ټول دې ته منتظر وه چې د مسلمانانو او بت پالانو ترمنځ د دې جګړې انجام څه کیږي ؟ دوی ته څرګنده وه چې پرحرم باندې هغه څوك مسلط کېدای سي چې پرحقه وي. او دا عقیده په دوی کي نیمه پېړۍ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مخه د اصحاب فیلو پېښي را منځته کړي وه. نوچي د دې پرېکړوني غزا په پایله کي مسلمانان پرمکه واکمن سول، ټول د اسلام پرحقانیت قانع او ډاډمن سول. او په دې ډول د ټولي عربي ټاپووزمي پرسیاسي اودیني افقو د اسلام لمر وځلېد. او له دې مهاله د دغي سیمي د دیني لارښووني اود نیوي قیادت واګي د مسلمانانو په لاس ورغلې.

130ـ د مکې لومړنی والي او نور

لکه چې مخکي مو وویل د مکې ترفتحي وروسته په اسلامي دوره کي د لومړي ځل لپاره د مکې معظمې د امارت عزت د عُتاب بن اَسید بن ابي العیض بن امیه په برخه سو. د هجرت په اتم کال د کوچني اختر د میاشتي پر (6) نېټه کله چې رسول د مکې د فتحي له چارو وزګارسو او د حُنین غزا ته تی، نو دی یې د مکې امیر (والي) وټاکی. چې دغه مهال هغه د (21) کالو وو. نبي r هغه ته وویل :" عُتابه ته پوهېږې چې ته ما پر اهل الله (د خدای پر دوستانو) باندي امیر ټاکلی یې، نوته د دوی سره ښه کوه. د امام فاکهي (رح) په وینا : ده ته یې دکاله څلوېښت اوقیه سره زر معاش ورکاوه. عتاب بن اسید د مړیني ترګړیه پردغه دنده باندي پاته سو. د حضرت صدیق t د خلافت په مهال هم هغه د مکې والی وو. او عجیبه پېښه لا دا ده چې دوی دواړه په یوه ورځ وفات سول. دغه راز د ابن عقبه t څخه روایت دی چې کله رسول rد حُنَین غزاته تی، نو معاذ بن جبل t یې په مکه کي خپل نایب وټاکی او حکم یې ورته وکړ چې د هغه ځای خلکو ته قرآن مجید او د اسلام د دین احکام ور زده کړي. امام ابن عبد البر (رح) د طبري (رح) څخه روایت کوي: کله چې رسول r طایف

ته تی نویې هبیره بن سهل الثقفي t په مکه کي د خپل نایب په توګه پرېښو وی. دی لومړی صحابي دی چې د مکې ترفتحي وروسته یې په حرم شریف کي لمونځ په امامت ورکړی دی . په ظاهره دغه درې روایته یو د بل مخالف ښکاري، خو علامه فاسي (رح) دغه درې روایتونه داسي تطبیق کړي دي : رسول r عتاب والي وټاکی، معاذ بن جبل یې د امامت او تدریس چاروته وګوماری او هبیره یې د معاذ مرستیال مقررکړ، څو د هغه په نسته والي کي د امامت چار ي پرغاړه واخلي .

131ـ د فتحي دکال حج

لکه څنګه چې مود مخه وویل د فتحي په کال چې د هجرت اتم کال کیږي رسول له جعرانې څخه د عمرې لپاره احرام وتاړه او د عمرې تر ادا کولو وروسته د میانۍ (ذي القعدې) په میاشت کي مدینې ته ستون سو. په دغه کال د محب طبري په وینا حضرت رسول اکرم r عتاب ته امر وکړ چې د امیرالحاج په توګه په خلکو د حج مناسك ترسره کړي. خو د ازرقي (رح) د وینا له مخي رسول r کوم څوك د امیر الحاج په توګه نه دی ټاکلی؛ بلکي دغه کال مسلمانانو او مشرکانو په ګډه حج وکړ. اوله دې امله چې عتاب د مکې والي وو مسلمانان دحج په مناسکوکي دهغه سره وه. (فتح الباري). البته ځرګنده ده چې دغه کال رسول r حج ونه کړ .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

132ـ د ابو بکر په امارت د هجرت

د نهم کال حج د هجرت په نهم کال د میانۍ یا لوی اختر په میاشت کې رسول r حضرت ابو بکر امیر الحج وټاکی او مکې ته یې واستاوه. علامه ابن حجر (رح) د واقدي (رح) له قوله وایي: په دې حج کې د ابو بکر t سره درې سوه تنه صحابه وه او رسول r شل اوښان هم ورسره لېږلي وه. وروسته د قرآن کریم د براءت د سورې لومړۍ برخه ترڅلوېښتم آیته نازله سوه چې په هغې کې د مشرکینو سره د سوو میعادي اوغیر میعادي تړونونو د برابری پربنسټ د هغو د پای ته رسولوحکم ورکړه سوی وو. (دغه حکم د دې لپاره ورکړه سوی وو چې د ځینو مشرکینو له لوري به تړونونه ماتېدل، او د ځینو لخوا د تړونونو سره سره، د اسلام پر خلاف د سیسې جوړېدې، لکه څنګه چې به یې لاس برېدی تړون به یې تر پښو لاندي کاوه او د دښمنۍ په مورچل کې به درېدل. دغه راز دغه حکم د مکې د سوبې په شرایطوکي له ټولي عربي ټاپووزمې څخه په تمامه معنا د اسلامي هیواد جوړولو لپاره. او له عربو څخه د شرکي او زاړه جاهلي نظام د بېخي محو کولو لپاره. او دکوم خطر په مهال دکورنۍ فتنې د مخنیوي لپاره، ورکړه سوی وو. په دې هکله د زیاتو معلوماتو لپاره د قرآن کریم د تفسیرونو د التوبه یا براءت د سورې لومړۍ برخي وګورئ). د دې حکم تر رسېدلو وروسته رسول r حضرت علي کرم الله وجهه مکې ته ولېږی، څو د هغه لخوا دغه حکم اعلان کړي. د وینو او شتو په هکله د عربو دا دود وو، چې تړون کوونکو به پخپله یا د خپلي کورنۍ د یوه غړي پرلاس د تړون په باب اعلان کاوه او د بل چا پرلاس اعلان نه منل کېدی. ځکه نو رسول حضرت علي چې د ده د اکازوی وو، د دې کار لپاره وګوماری .

حضرت ابو بکر t او حضرت علي t په " عرج " یا " عجنان " ناوه کي سره یوځای سول. ابو بکر ور څخه وپوښتل چې د امیر په توګه راغلی یې، که د مامور په توګه ؟ علي t ورته وویل: د مامور په توګه راغلی یم. هغه وو چې ابو بکر په خلکو د حج مراسم ترسره کړه اوکله چې د لوی اختر د میاشتي لسمه سوه، د قربانۍ په ورځ حضرت علي د جمرې سره ودرېدی او خلکوته یې هغه اعلان واوراوه چې رسول r یې حکم ورته کړی وو. دلته باید څرګنده کړوچي په دې توګه یې د مشرکینو سره ټول تړونونه ختم اعلان کړه او هغوته یې څلور میاشتي مهلت ورکړچي که یې په دغه موده کي اسلام راوړ ښه که نه له جزیرآ العرب څخه به وزي. اوکه له دې دواړو څخه یو هم ونه کړي، نوبه حربي کافر شمېرل کیږي او مسلمانان به ورسره جنګیږي، څو د عربو جزیره دکفر او شرك له ناولتیا بېخي اود تل لپاره سپېڅلې سي. دغه راز یې هغوکسانو ته هم دغسي څلورمیاشتي وخت ورکړ چې کوم تړون نه وو ورسره سوی. البته کومو مشرکینو چې د مسلمانانو سره د تړون په عملي کولوکي څه ګرمه نه وه کړې او نه یې د مسلمانانو خلاف د چا مرسته کړې وه له هغوسره تړونونه یې تر ټاکلو مودو پوري پرخپل ځای پرېښوول. په دې ترځ کي حضرت ابو بکر t د اصحابو یوې ډلې ته دنده ورکړه چې اعلان کړي چې څوك په لڅو (بربنډ) دکعبې طواف نه سي کولای، بلکي په راتلونکي کال کي مشرکین حج هم نه سي کولای. چې دې اعلان په ټوله عربي ټاپووزمه کې بت پالني ته د پای ټکی کښېښود .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

133ـ د رسول r حجونه او عمرې

په هداياآ السالك کي له ابن اسحاق څخه روايت دی چې خدای تعالی تر ابراهيم u وروسته داسي نبي نه دی مبعوث کړی چې دکعبې شريفي حج دې نه وي کړی. علامه ابن حجر(رح) ويلي دي چې حاکم په صحيح سند وايي چې رسول r ترهجرت د مخه څو حجونه کړی دی. خو ابن جوزي وايي چې د دغو حجونو شمېره نه ده معلومه. او ابن ا ثير وايي چې ترهجرت د مخه يې هرکال حج کاوه. اما لکه چې د صحيح مسلم او نوروکتابونو څخه څرګنديږي رسول rترهجرت وروسته يو حج کړی چې هماغه حجاّ الوداع (د خدای په امانی) حج دی. دغه راز رسول r څلور عمرې کړي دي چې درې يې په ميانی کي کړي دي او يوه يې د حجاّ الوداع سره د لوی اختر په مياشت کي کړې ده. يوه عمره يې هغه وه چې د حديبيې د سولي په پايله کي يې عملاً ترسره نه کړه او په حديبيه کي يې " هديې " ذبح کړې، احرامونه يې خلاص کړه او بيرته مدينې ته وګرځېدل. بله يې د هجرت په اووم کال د حديبيې د سولي سره سمه ترسره کړې چې د تېرکال د عمرې قضاوه. (له دې امله دغي عمرې ته عمراّ القضاء وايي). بله يې د مکې ترفتحي وروسته له جعرانې څخه وه. اوبله يې د هجرت په لسم کال د حجاّ الوداع سره وه .

134ـ د حج فرضيت

د حج د فرضيت په هکله کتابونه وايي : په اسلام کي حج د هجرت په شپږم کال فرض سو. ځيني وايي : په اتم کال فرض سو. خوسمه داده چې حج د هجرت د نهم کال په وروستيو کي فرض سو او د فرضيت آيت يې دادی :]و لله على الناس حج البيت [ ] آل عمران : 97 [يعني : پرخلکو د الله دا حق دی چې که څوك د هغه کورته د رسېدو وس لري د هغه حج وکړي. او دا آيت د زياترو عالمانو په قول په عام الوفود (د هجرت دنهم کال په وروستيوکي) نازل سو. او رسول rد حج ترفرضيت وروسته يو بشپړکال حج نه دی ځنډولی او دا چې لسم کال ته يې وځنډاوه د دې عذرله امله وو، چې د آيت نزول د حج د وخت تر تېرېدو وروسته وو. (الفقه الاسلامي و ادلته.(

135ـ حجاّ الوداع يا د خدای

په امانی حج کله چې د حضرت محمد r د دعوت او تبليغ ستره دنده سرته ورسېده او د خدای تعالی " د الوهيت د اثبات " او له هغه يوه خدايه پرته د نورو د الوهيت د نفي او د محمد رسول الله r د رسالت پربنسټ د يوې نوي، سپېڅلي ټولني جوړښت را منځته سو، نو داسي ښکاري لکه چې غيبي ها تف د حضرت خاتم الانبياء r په زړه او شعورکي دا احساس پيداکړی وي چې نور په دې نابوده دنيا ګې کي ستا د اوسېدلو شېې ورځي پای ته نژدې سوي دي. ځکه نو هغه مبارك د هجرت په لسم کال،کله چې يې معاذ بن جبل t د يمن والي وټاکی، هغه ته د هغه د تللو په مهال د خبرو په ترځ کي وويل:" ښايي ته زما سره تردې کال وروسته ونه وينې. او ښايي بيا زما دې جومات او زما قبرته راسې". نو د دې خبرو په اورېدوسره حضرت معاذ بن جبل ډېر ډېر وژړل. رشتيا خو داده چې په دې توګه لوی څښتن غوښتي وه چې په خپل استای د دغه د عوت ثمرې و ويني، کوم چې د هغه په لار کي يې ترشلوکالو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

زياته موده ډول ډول ستونزي او مشقتونه وګالل. د دغه ستر او پرتمين حج بشپړه کيسه صحيح مسلم، ابو داود، نسايي، دارمي، ابن ماجه ، ابن ابي شيبه، بزار، او عبد بن حميد د امام جعفرصادق t له خولې، د هغه د پلار امام محمد باقر ؒڅخه، او هغه له حضرت جابر بن عبد الله t څخه د يوه ستر،جامع او اوږده حديث په ترڅ کي روايت کړي ده، چې موږ يې ژباړه دلته راوړو. البته د دغه حديث په ځينو برخوکي مو څه داړتيا وړ څرګندوني هم د ځينو کتابونو په تېره د الرحيق المختوم څخه راوړي دي چې هغه مو د دې لپاره چې د حضرت جابر د اصلي حديث څخه بيلي وښوول سي په لېنديو (قوسينو) کي ليکلي دي : حضرت امام جعفر د خپل پلار له خولې وايي : موږ جابر بن عبد الله ته ورغلو، هغه زموږ څخه پوښتني وکړې، څو چې زما وار راورسېدی. ماورته وويل: زه محمد د علي زوی د حسين لمسی يم. نوېې لاس زما سرته را وغځاوه او د ميني او شفقت له مخي يې زما دکميس (قميص) لوړې اوکښته تڼۍ خلاصي کړې، بيا يې لاس زما پرسينه کښېښود. په داسي حال کي چې زه دغه مهال ځوان هلك وم. بيايې راته وويل چې ښه راغلې ای زما وراره، څه چې دي زړه غواړي پوښتنه يې وکړه. نو ما پوښتنه ځني وکړه. البته دی په سترګو ړوند وو. کله چې د لمانځه وخت را ورسېد، نو دی په يوه جامه کي چې پرځان يې را پېچلې وه لمانځه ته ولاړ سو. دا جامه دونه کوچنۍ وه چې کله به يې اوږوته کش کړه د لاندي خوا به ورپورته سوه او پټو يې څنګ ته پر يوه دَربلۍ (سه پايه) غوندي شي ابښی وو. نو يې موږ ته لمونځ راکړ. بيا ما ورته وويل چې د رسول الله د حج په هکله موږ ته خبرراکړه. هغه د لاس او نو ګوتو په شمېره او اشاره وويل: رسول الله r په مدينه منوره کي نه کاله و اوسېدی او حج يې ونه کړ. بيا يې د هجرت په لسم کال خلکو ته اعلان وکړ چې رسول الله r د حج کولو اراده کړې ده. نو ډېر وګړي مدينې منورې ته راغلل. ټولو غوښتل چې په رسول rپسي اقتدا وکړي. او څنګه چې هغه r کوي هغسي وکړي. هغه ووچي (د شنبې په ورځ چې د ميانۍ څلور يا پنځه ورځي پاته وې، د سفر لپاره يې تياري ونيول. ورېښتان يې ږمونځ او غوړکړه د هديي ځارويو ته يې د هديي د نخښي ځانګړي پټۍ ور په غاړه کړې، د ماپښين لمونځ يې په مدينه کي څلور رکعته وکړ)، بيا موږ د هغه سره له مدينې څخه را ووتلو، څوچي (ترمازديګرد مخه)ګ ذوالحليفې ته ورسېدو) .هلته رسول r واړول او د مازديګر لمونځ يې څلور رکعته سفريانه وکړ، اوشپه يې هلته په ذوالحليفه کي تېره کړه .(هلته د عميس لور اسماء، محمد بن ابو بکر الصديق وزېږاوه. نو اسماء رسول r ته سړی ور واستاوه، چې څنګه وکړم ؟ رسول r ورته وويل :" غسل وکړه او د ويني ځای په يوه ټوکره بند کړه او احرام وتړه ". (بيا يې سهار صحابه ووته وويل: د شپې زما د څښتن له لوري يو څوك راغی او ماته يې وويل: په دې مبارکه ناوه کي لمونځ وکړه او ووايه چې عمره هم د حج په وخت کي ترسره کيږي)، (بخاري او الرحيق المختوم). بيا يې په جومات کي لمونځ وکړ)دغه لمونځ يې چې د ذوالحليفې په جومات کي وو، د احرام دوه رکعته سنت لمونځ وو. مرقات. خو په کيف حج النبي نومي کتاب کي وايي: د رسول r دغه لمونځ پردې دلا لت نه کوي چې محرم دي دوه رکعته د احرام سنت وکړي . لکه چې ډېر وګړي دغه کارکوي. دا لمونځ رسول rد مخه تردې چې احرام وتړي کړېدي. او لکه چې امام نووي (رح) د مسلم په شرح کي ذکر کړي دي حسن بصري (رح) ويلي دي چې دغه دوه رکعته د سهار لمونځ وو .(بيا آنحضرت د ماپښين ترلمانځه د مخه د احرام لپاره غسل وکړ. وروسته بي بي عايشې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول r پربدن او سر په خپل لاس زريره (هغه خوشبويي چې په پرېو للو له منځه ځي) اوپه مشكو ګډه خوشبويي، ووهل، چې د دغي خوشبويي ځلا د هغه د سر او ږيري پر وربښتانو ښكارېده . خو هغه دغه خوشبويي پرې نه وله، بلكي پرې اېښې يې وه . بيا يې لنګ اوڅادر واغوستل (احرام يې وتاړه) د ماپښين لمونځ يې سفر يانه وكړ، بيايې پر مصلی باندې د حج او عمرې لپاره يو ځاى د احرام نيت وكړ او د " لبيك " آواز يې پورته كړ). بيا (بهرراووت) پرخپله اوښه " قصواء " سپورسو ځو چې يې بيداء ته ورساوه (بيداء هغي دښتي يا بيديا ته وايي چې څه نه وي پكښې اودغه بيداء د ذوالحليفې سره د يو ځاى نوم دى) حضرت جابر وايي : ماچي وكتل چې ستركومي ليدل د رسول r په مخكي پلي او سپاره روان وه . ښي لوري ته هم دغسي اوكيڼ لوري ته يې هم دغسي او شاته يې هم دغسي پلي اوسپاره روان وه. او رسول rزموږ په منځ كي روان وو. په داسي حال كي چې پر رسول r قرآن نازلېدى اوهغه يې په تاويل پوهېدى. نوڅه چې به رسول r كول، موږ به هم هغه كول. هغه په توحيد ويلو، (لبيك ويلو) آواز پورته كړ :" لبيك اللهم لبيك . لبيك لا شريك لك لبيك، ان الحمد و النعمآ لك و الملك لا شريك لك ". (يعني : زه ستا د فرمان پلي كولو او ستا چوپړ ته حاضر او تيار ولاړ يم. لويه څښتنه ! ستا د فرمان پلي كولو او ستا چو پړ ته حاضر او تيار ولاړيم. ستا د فرمان پلي كولو او ستا چوپړ ته حاضر او تيار ولاړ يم، تا لره هيڅ شريك نسته، زه ستا د فرمان پلي كولو او ستا چو پړته حاضر او تيار ولاړ يم، په رشتيا سره ټوله ثنا، صفت او نعمتونه تالره دي، او ټولواكي تالره ده، تالره شريك نسته). خلكو هم په دغه لبيك ويلو سره آوازونه پورته كړه. خو رسول r په دې هكله څه ترديد ښكاره نه كړ. او رسول rهمدغسي دغه تلبيه ويل. جابروايي : موږ بېله حجه د بل شي نيت نه ووكړى اود حج په مياشتوكي مو عمره نه پېژندل. څوچي د رسول r سره (پوره يوه اوونۍ وروسته سر ماښام مكې ته ورسېدلو.

رسول r په ذي طوى كي تم سو، هلته يې شپه وكړه، د سهارترلمانځه وروسته يې غسل وكړ، بيا سهار مكې ته ننووت. دا ديكشنبې ورځ د ذي الحجې څلورمه وه، پرلاري اته ورځي تيري سوې) بيا بيت الله شريفي ته را ورسېدو، رسول rد حجراسود استلام وكړ. بيا يې په طواف كي درې واره په درو شوطوكي رمل وكړ. (يعني د طواف په لومړيو درو ګردشونوكي يې د جګړې د اتلانو غوندې د بدن او اوږو په خوځولوسره ځانګړې حركت ترسره كړ) او په نورو څلورو شوطونو كي يې عادي تګ وكړ، بيا مقام ابراهيم ته ورغی اودا آيت يې ولوست :] واتخذوامن مقام ابراهيم مصلٰى [[البقره: 125] (عبادت ته د ابراهيم د درېدوځاى په

ځانګړې توګه د لمانځه ځاى جوړكړئ). بيا يې دوه ركعته لمونځ وكړ او مقام ابراهيم يې د خپل ځان اوكعبې ترمنځ راووست. (يعني د مقام ابراهيم ترشايې دغه دوه ركعته لمونځ وكړ)، چې په دغو دوو ركعتونو كي يې] قل هوالله احد [او] قل ياايهاالكافرون [وويل. (يعني په لومړي ركعت كي يې ترالحمد لله وروسته قل يا ايها الكافرون او په دوهم ركعت كي يې ترالحمد لله وروسته قل هو الله وويل. نووي د مسلم شرح). بيا بيرته حجراسود ته وروګرځېد او مچ يې كړه. بيا د صفا او مروه د دروازې له لاري صفاته ووت. كله چې صفا ته نژدې سو دا آيت يې ولوست :]ان الصفا و المروآ من شعائرالله [[البقره:158] (صفا او مروه د الله له نښانو څخه دي) او ويل يې : په هغه څه پيل

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم چې خدای تعالی پیل په کړی دی. نو په صفا یې پیل وکړ او ور وخوت، څوچې بیته شریفه یې ولیدل، قبلې ته مخامخ ودرېدی او خدای تعالی یې په یووالي او لويي یاد کړ، ویې ویل: بېله رشتیاني معبوده بل د عبادت وړ نسته او دغه معبود یودی او شریك نه لري. ده ته واکمني ده او ده ته حمد و ثناده او هغه پرهرشي قادر دی. او بېله رشتیاني معبوده بل معبود نسته او دغه معبود یو دی کوم چې خپله وعده یې پرځای کړه، هغه وعده چې د مکې د فتحي او نورو سترو فتوحاتو په هکله یې کړې وه، او بری یې ورکړخپل بنده (حضرت محمد) ته. او یوازي یې دکافرانو او د ښمنانو ډلوته ماته ورکړه. بیا یې د دغو اذکارو په منځ کي دعا وکړه او دغه ذکر او دعایې درې ځلي تکرار کړه. بیا له صفا راکوز سو اود مروه پرلور روان سو، څو چې د دې ناوې په نس او ژوره برخه کي یې چابك ګامونه واخیستل. بیاکله چې مخ پرلوړه روان سو، عادي ګامونه یې اخیستل، څو چې مروه ته ورسېد. او بیا هماغسې د مروه غرګي ته وخوت څو چې بیته شریفه یې ولیدل، قبلې ته مخامخ ودرېدی او هماغه توحید و تکبیر او دعا او سعي او د دغې ناوې د نس چابك تګ یې تکرارکړ. بیا یې وفرمایل : " که زه په دې خبره چې اوس په وپوهېدم، د مخه پوهېدلی وای " هدی " مې [هغه قرباني چې په حرم کي یې حلالوي] د خپل ځان سره نه راوستل اوحج مې په عمره بدلاوه او له احرامه را وتلم. نوکه په تاسي کي داسي څوك وي چې هدی نه وي ورسره، نودي د عمرې د اعمالو ترسرته رسولو وروسته ځان حلال کړي، له احرامه دي را ووزي او حج دي عمره وګرځوي ". نو سراقه د مالك زوی ودرېدی او ویې ویل: ای د خدای استازې ! آیا دغه عمره د حج په شپوکي یاد حج سره په همدغه زموږ په کال ده، که به تل ترتله وي ؟ نو رسول rد تمثیل په توګه خپلې ګوتي یو په بله سره کښې ایستې اودوه واره یې وویل:" عمره په حج کي داخله ده او تل ترتله به داسي وي ". له بلې خوا حضرت علي کرم الله وجهه له یمن څخه د رسول r اوښان راوستل او بي بي فاطمه یې د هغو خلکو په ډله کي وموندل چې له احرامه راوتلي وه ؛ رنګ کړي کالي یې اغوستي وه او سترګي یې توري کړي وې. نو علي د دې دغه کار بد ومانه. دې ورته وویل چې : د دې کار امر مې پلار راکړی دی. حضرت جابر وایي چې حضرت علي په عراق کي وویل چې : زه په داسي حال کي چې فاطمې ته د دې کار له امله په غوسه وم، رسول rته ورغلم څو د هغې د دغې خبرې په هکله پوښتنه ځني وکړم. نو مې رسول r خبرکړ چې ما د دې دغه کار ښه نه دی بللی . رسول rراته وویل: "هو. دا رشتیا وایي. دا رشتیا وایې. تاکله چې حج پرځان فرض کړڅه دي وویل؟ ". حضرت علي ورته وویل : ما وویل او داسي نیت مې وکړ چې: ای باري خدایه ما احرام وتاړه په هغو سره چې ستا رسول احرام تړلی دی. رسول وویل : " چې زما سره خو هديي دي ته هم احرام مه باسه ". حضرت جابر وایي : نو هغه اوښان چې حضرت علي له یمن څخه راوستلي وه، اوهغه اوښان چې رسول r د ځان سره راوستلي وه، ټول سل اوښه وه. حضرت جابروایي : ټول خلك له احرامه را ووتل او د سر وربېښتان یې لنډ کړه. مګرحضرت نبي r اوهغه چې هديي ورسره وې په احرام کي پاته سول. کله چې د ترويې ورځ (د لوی اختر د میاشتي اتمه) سوه ټولو منا ته مخه کړه او د حج احرامونه یې وتړل. رسول r پرخپله اوښه منا ته ولاړ اوهلته یې د ماپښین، مازدیګر، ماښام، ماخستن او سهار لمونځونه وکړل. بیا یولږڅه ټال سو، څو لمر راوخوت (یعني د سهار لخوا لمر پرجبل ثبیر باندي څرګند سو) او امر یې وکړ چې د " نَمِرې " په ناوه کي دې ده ته خېمه ووهل سي. بیا رسول

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عرفات په لوري وخوځېد. قريشو داسي نه ګڼل چي دی r دي د مشعر الحرام سره ونه دريږي. لكه چي قريشو د جاهليت په زمانه كي داسي كول. نو رسول ترمزدلفې ور تېر سو، څو عرفات ته ورسېدی، هغه خېمه يې وموندل چې ده ته په " نَمِرَةٌ " كي درول سوې وه او هلته تم سو، څو چي لمر وګرځېد او د زوال وخت سو. بيا يې امر وكړ چې د ده اوښه " قصوا " تياره كړي، هغه يې د ده سپرلۍ ته آماده كړه. نو دی د عرنې د ناوې نس (منځ) ته، كومه چې له عرفات څخه نه ده ولاړی. (دغه مهال د ده پر شا و خوا يولك څلورويشت زره، يا يو لك څلور څلوېښت زره انسانان را غونډ سوي وه). ده دې خلكوته خپله خطبه واورول، ويې ويل:" ای وكړو ! زما خبري واورئ، ځكه زه نه پوهيږم، ښايې زه تردې كال وروسته دلته ستاسي سره هيڅ ونه ليدلای سم). بېشكه چې ستاسي ويني او ستاسي مالونه پرتاسي باندي داسي حرام دي، لكه دغه ستاسي ننني د عرفې ورځ چي ستاسي په دغه د لوي اختر په مياشت كي ستاسي په ښار مكه كي حرامه ده. پوه سئ چي د جاهليت د چارو هرشي زما تر پښو لاندي دی (يعني باطل دی) او د جاهليت د وختو د وينوكساتونه اخيستل هم له منځه تللي او باطل سوي دي. زه د لومړي ځل لپاره د خپلي قبيلې د وينو څخه د ربيعه بن الحارث د زوی ويني باطلوم كوم چي د بني سعد په قبيله كي په رضاعت شيدې وركړه سوي وې او هزيلو وواژه. او د جاهليت د زمانې سود باطل دی. او لومړی سود چي زه يې باطلوم زموږ د قبيلې له سوده څخه د عباس بن عبد المطلب سود دی چي ټوله باطل دی. (دغه راز) د ښځو په هكله پرهېز وكړئ او له خدايه Y وبېرېږئ، ځكه چي دوي تاسي د خدای Y په عهد او امان په نكاح كړي. او د دوی شرم ځايونه مو د خدای په خبره او امر ځانوته حلال كړي دي. او ستاسي له حقوقو څخه پردوی باندي دا دي چي دوی ستاسي فرشونو ته داسي څوك رانه ولي چي ستاسي خوښ نه وي. (مراد يې دا دی چي دوي دي ستاسي دكور دننه د تللو او هلته دكېنېنستلو اجازه هغه چاته نه وركوي چي تاسي يې نه خوښوئ، خپل وي كه پردی). اوكه دوی داكار وكړي داسي يې ووهئ چي ډېري خوږ نه سي. او دوی پرتاسي دا حق لري چي دوی ته پرمشروع طريقه خواړه او لباس وركړئ. ما په تاسي كي هغه شی پرې ايښی چي كه په هغه منګولي كلكي كړئ هيڅكله به بې لاري نه سئ، چي هغه د خدای Y كتاب (قرآن) دی. په ياد ولرئ ترما وروسته بل نبي نسته او ترتاسي وروسته بل امت نسته. ځكه نو د خپل خدای r عبادت كوئ، پنځه وخته لمونځ كوئ، د رمضان د مياشتي روژه نيسئ ، په خوښي سره له خپلو شتو څخه زكات وركوئ، د خدای د كور حج كوئ او د خپلو واكمنو اطاعت كوئ. اوكه داسي وكړئ، نو جنت له به داخل سئ. او تاسي به د قيامت په ورځ زما په هكله وپوښتل سۍ چي ما ستاسي سره د خدای د احكامو په باره كي څه كړي دي. نو تاسي به څه وواياست ؟ ". اصحابو وويل: موږ شاهدي وركوو چي تا خپل رسالت موږ ته رسولی او خپل امانت دي ادا كړی او امت ته دي نصيحت كړی دی. نو رسول r د شهادت په ګوته په اشارې سره چي آسمان ته يې پورته كړه او خلكو ته يې ونيول، درې واره وويل:" ای باري خدايه شاهد اوسه ." !

)كله چي رسول r له خطبې څخه فارغ سو د خدای جلت عظمته له لوري دغه آيت نازل سو:] اليوم اكملت لكم دينكم واتممت عليكم نعمتی ورضيت لكم الاسلام ديناً [(المائده: 3] ژباړه: نن ماستاسي لپاره ستاسي دين بشپړكړ اوخپل نعمت مې پر تاسي پوره كړ او اسلام مې ستاسي لپاره د دين په توګه غوره كړ. څنګه چي حضرت عمر دا

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیت واورېدی نو یې وژړل. چا پوښتنه ځني وکړه چې ولي ژاړي ؟ ويې فرمايل: ځکه ژاړم چې تربشپړ تيا وروسته زوال دی. بخاري له ابن عمر څخه). بيا (بلال) اذان وکړ، بيا (يې) اقامت وکړ، بيا رسول r د ماپښين لمونځ په جماعت وکړ. بيا (بلال) اقامت وکړ او رسول r د مازديگر لمونځ په جماعت وکړ او د دې دواړو لمونځو نو په منځ کي يې بل هيڅ لمونځ ونه کړ. بيا رسول r پرقصوا سپور سو څو چې په عرفات کي د درېدو ځای ته ورغی، د خپلي اوښي قصوا نس يې د جبل رحمت د لويو ډبرو خواته وگرځاوه چې جبل المشاةآ نومی ځای يې په مخ کي راغی، قبلې ته مخامخ ودرېدی او ترهغو هلته ولاړ وو، څو چې لمرلوېدی او ژړزگي يې لږڅه له منځه ولاړه او د لمرټيکۍ ډوبه سوه، اسامه بن زيد يې ترشا سپورکړ او له عرفات څخه د مزدلفې په لور رهي سو. د قصوا اوښي واگي يې تردې اندازې ځانته راکش کړي او ټينگي نيولي وې چې د قصوا سرد هغې د زين له هغه ځايه څخه نښتی کوم چې سپرلۍ پرهغه باندي د سترِيا په مهال، پښې ايږدي او د ښي لاس په اشاره يې وويل: ای وگړو په ډاډ او وقار د رومۍ او ورو ورو ځئ. اوکله چې به د رېگوکومي غونډۍ ته ورسېد، د اوښي واگي به يې لږ څه خوشي کړې، څو اوښه چټکه پر وخيژي، څو چې مزدلفې ته ورسېد. هلته يې د ماښام او ماخستن لمونځ، ماخستن په يوه اذان او دوو اقامتو په جمع وکړ. او د دې دواړو لمونځونو په منځ کي يې کوم نفل يا سنت لمونځ ونه کړ. بيا رسول r اړخ وواهه، څو چې سپېدې وچاودې اوکله چې د سهار وخت ورته څرگند سو په يوه اذان او يوه اقامت يې د سهار لمونځ ادا کړ. بيا پر قصوا سپور سو څو مشعر الحرام (قِزح غره) ته ولاړی، قبلې ته مخامخ ودرېدی او خدای ته يې دعا وکړه او په تکبير، تهليل او توحيد يې ياد کړ، ترهغو هلته ودرېدی څوچي ښه رڼا سوه، بيا ترلمر راختو د مخه له مزدلفې څخه رارهي سو او د عباس زوی فضل يې ترشا سپورکړ. فضل ښکلي ورېښتان درلوده، سپين او پی مخی وو. نوکله چې رسول له مزدلفې رهي سو، له داسي ښځو سره تېر سو چې پرهودج (د اوښ پرکجاوه) سپرې تېرېدلې. فضل هغوته کتل پيل کړه. رسول د فضل پرمخ لاس کښېښود ، فضل خپل مخ بل لوري ته واړاوه، نو رسول له بلي خوا لاس ورواړاوه او د فضل پرمخ يې نيوی چې له هغې خوايې هم واړوی، (په نورو صحيحو روايتونو کي وايي چې فضل يوې خثعمۍ ښځي ته چې د رسول څخه يې پوښتنه کول،کتل اوهغې ده ته کتل. دغي ښځي د رسول څخه پوښتنه وکړه چې زما پر پلار حج فرض سوی دی، خو هغه ډېر سپين ږيری دی او پرسپرلۍ ځان نه سي تکيه کولای، نو آيا زه د هغه لپاره حج وکړم ؟ رسول ورته وويل:" هو ". متفق عليه له مشکوٰآ او مرقاآ څخه). څو چې رسول د مُحَسرد ناوې نس ته ورسېدی او اوښه يې لږڅه چټکه کړه. بيا يې هغه منځنۍ لار واخيسته،کومه چې جمراَ الکبرى ته ور وزي. او دغي جمرې ته کومه چې د وني سره پرته ده ورغی (هغه مهال هلته يوه ونه ولاړه وه. جمرهْ کبری ته جمرهْ عقبه هم وايي) او په اوو شگو يې وويشته. په داسي حال کي چې د هري شگي ويشتلو سره به يې الله اکبر وايه. اودغه شگي دغونه وې لکه د باغليو دانې. رسول دغه شگي دغي جمرې ته د هغي ناوې له منځه وروويشتې کومه چې دغه جمره پکښي واقع ده. بيا د حلالېدو ځای ته وروگرځېد او دري شپېته اوښان يې پخپل لاس حلال کړل. بيا يې حضرت علي ته د حلالولو دنده وسپارل او هغه پا ته اوښان حلال کړل او رسول حضرت علی په خپله دې قرباني کي شريك کړ. بيا يې امر وکړ چې د هر اوښ څخه يوه يوه ټوټه غوښه پرې کړي، چې په دېگ کي واچول سوې او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخې سوې. او له دغوغوښو څخه حضرت محمد او حضرت علی وخوړې او ښور وا یې وچښل. بیا رسول سپور سو او په بېړه کعبې شریفې ته ولاړ او د اِفاضې طواف یې وکړ اوپه مکه شریفه کې یې د ماپښین لمونځ ادا کړ. بیا د عبد المطلب اولادې ته (چې عباس او د هغه زامن وه او عبد المطلب یې نیکه کیږي)،کوم چې خلکو ته یې د زمزم اوبه ورکولې، ورغی او ویې ویل: ای د عبد المطلب اولادې ! ما ته د زمزم اوبه راوکاږئ. که خلکو زما د عمل په پیروي ازدحام نه کولای ما به ستاسې سره دغه اوبه راکښلي وای. نو هغو یوه سلواغه اوبه ورته راوکښلې او آنحضرت وچښلې. (تردې ځایه د جابرحدیث وو). دغه ورځ یوم النحر وه، یعنی د ذي الحجې لسمه د لوی اختر لومړۍ ورځ وه. په دغه ورځ هم ځاښت مهال رسول یوه خطبه واورول. بیا د ذي الحجې پر 11_ 12_13 ورځو، یعني په ایام تشریق کې رسول په منا کې واوسېدی چې په دې ورځوکې یې د حج پر مناسکو او د خدای پر ذکر سر بېره، خلکو ته د شریعت احکام هم ور زده کول. بیا په یوم النفر (دوتلو یا تللو) په ورځ چې د ذي الحجې (13) کیږي، له منا څخه ولاړ او په ابطح ناوه کې یې د بني کنانه وو په خیف کې واړول. (ابطح، محصب او خیف بني کنانه درې سره د یوه ځای نومونه دي. اوس پردغه ځای د مکې د ښار نوي ودانۍ جوړې سوي دي).

د ماپښین، مازدیگر، ماښام او ماخستن لمونځونه یې هلته وکړه، د ماخستن ترلمانځه وروسته لږڅه بیده سو، بیا راپاڅېد، سپور سو او بیت الله شریفي ته ولاړ، طواف وداع (د خدای په امانۍ طواف) یې وکړ او بیا د حج د مناسکو څخه په وزګارېدو سره مدینې شریفې ته ستون سو.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځمه برخه: مکه او کعبه او تر حضرت محمد وروسته اسلامي پير

136 ـ حضرت عمر ر ض مکه اوکعبه

لکه څنګه چې پوهیږو په اسلام کي د راشده خلفا وو سپېڅلی دور له حضرت ابو بکر صدیق څخه راپیلیږي. خو څنګه چې له یوې خوا د اسلام د دغه ستر لومړنی خلیفه د حکومت زمانه ډېره لنډه وه او له بلي خوا هغه په قبايلي سیموکي د امنیت په ټینګولو او نورو ډېرو اړتیا وړ ربړو په اوارولو بوخت وو. او د هغه په وختوکي مکې اوکعبې ته دنه اړتیا له امله څه کار نه دی سوی. څکه نو موږ دلته د مکې او کعبې په اړه د حضرت عمر دکار او خدمت په هکله معلومات وړاندي کوو. له صحیحو احادثو څخه ثا بتیږي چې رسول د جزیراَ العرب څخه د ټولو مشرکینو، یهودو اونصارا وو د وتلو حکم ورکړی وو. چې دا حکم د هغه د وروستي وصیت سره سم د لومړي ځل لپاره حضرت عمر فاروق د خپل خلافت په دوره کي په عملي توګه پلی او تطبیق کړ.هغه د عربو ټول ملك د مشرکینو او نورو ټولو غیراسلامي عناصرو څخه پاك کړ او حرمینو شریفینو ته یې د هغو ننوتل د تل لپاره قانوناً منع کړه چې د هغې له مخي د جدې، ینبع اوصنعا تر بندرونو پوري نامسلمانه وګړي راتلای سوای، خو مکې مکرمې ته نه سوای ننوتلای. دغه قانون ترحضرت عمر وروسته هم د اسلام نورو ټولو خلفا وو او واکمنانو په ټینګه عملي کړ. چې تر همدې اوسه په سعودي کي عملي کیږي. د مکې مکرمې څخه تقریباً (23) کیلو متره وړاندي، د پولیسو یوه ځانګه ځای پرځای سوې او هلته پرسړك باندي پر یوه غټه لوحه د ځانګړو نخښو په واسطه د مسلمانانو او غیر مسلمانانو، سره بېلي سوي لاري ښوول سوي اوپه نخښه سوي دي. پردغه لوحه باندي ښي خواته په عربي لیکل سوي: (غیرالمسلمین) او تر هغه لاندي په انګریزي لیکل سوي ((.Non Moslemsوریسې لیکل سوي : (مکاَ المکرماَ للمسلمین فقط). اوترهغه لاندي په انګرېزي لیکل سوي (Makkah Moslems Only) :له دې امله دی چې ترنن ورځې د خدای په فضل او مرحمت دغه مقدسه ارشود غلیمانو له ناپاکو لاس وهنو څخه خوندي پاته ده، او مسلمانان هم د دغسي لاس وهنو په وړاندي ډېرحساس او جدي دي. بل له ډېرو پخوا مهالونو څخه په مکه مکرمه کي ډېر ورانوونکي سېلابونه راتلل، چې له هغو څخه به نه یوازي ځاني اومالي تاوانونه رسېدل، بلکي بیت الله شریفي ته به یې هم ډېر سترتاوان اړاوه. نوحضرت عمر د دغو سېلابونو د مخنیوي لپاره " مروه " ته نژدې په " المدعٰی " نومي ځای کي یو ډېر پیاوړی بند ودان کړ، چې د هغه په جوړلو سره ترکابو (185) کالو حرم شریف اود مکې اوسېدونکي د سېلابونو له آفته خوندي وه. خو په کال 202 س. کي دغه بند د زمانې په تېرېدو سره د کمزورۍ له امله بیرته یوه سېل یوور، چې دغه سیل ته " سیل ابن حنظله " وایي. دغه راز په کال 17 س. کي چې حضرت عمر د حج د فریضې د اداګ کولو لپاره مکې ته تشریف یوور، د مکې او مدینې په لارکي یې پرهر مزل د حاجیانو او نورو مسافرو د هوسایی لپاره تمځایونه، سرایونه، چینې، سیوري لرونکي ځایونه او د مسافرو مېلمستونونه جوړکړل . ډېر نوي ځاګان یې وکیندل او د پخوانیو ځاګانو د پاکولو حکم یې هم ورکړ. همدغه سترصحابي او د اسلام خلیفه د لومړي ځل لپاره د حرم

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریف د پراختیا په منظور د هغه شاوخوا ډېرکورونه رانیول اوهغه یې پراخه کړ. ده د یوه داسي سترکار بنسټ کښېښود چې لړۍ یې ترهمدې اوسني مهاله روانه ده. اوهیله ده بیاهم د اړتیاپه مهال روانه اوسي. کله چې امیرالمؤمنین حضرت عمرفاروق د اسلام د خلافت د چارو واګې په لاس کي واخیستې، نو د اسلام د فتوحاتو د ډېرښت له امله دکعبې د زیارت کوونکو شمېره دونه زیاته سوه چې په مسجد الحرام کي نه ځایېدل. نو هغه په کال 17 س. (638 ع.) کي د لومړي ځل لپاره د حرم د پراختیا یوه هراړخیزه پروژه جوړه کړه، کعبې ته نژدې کورونه یې په ډېرو پیسو رانیول او د هغو په نړولو او له منځه وړلو سره یې د حرم غولی پراخه کړ. بیایې چارچاپېره دېوال پرراوګرځاوه، د شپې به یې پردغه دېوال ډیوه هم ایښوول، چې حرم به په رڼاکېدی.

137 ـ یوه ډېره لنډه کیسه

 وایي چې حضرت عمر پرکعبه شریفه باندي د ښځو سره یوځای د نارینه ووطواف منع کړی وو، نوکله چې یوه ورځ مسجد الحرام ته ننوتی ویې لیدل چې یو سړی د ښځو سره یوځای طواف کوي. نو هغه یې یوه دره وواهه، او ورته ویې ویل : ته نه یې خبر چې ما دا کار منع کړی دی ؟ هغه ورته وویل : نه، زه نه یم خبر. حضرت عمر ورته وویل: په دې هکله دي زما له حکمه څه نه دي اورېدلي ؟ هغه ورته وویل: نه. بیا حضرت عمر ورته وویل : نو ونیسه زما څخه د دغي یوې درې قصاص واخله. هغه ورته وویل چې نه یې اخلم. عمر ورته وویل چې : بیا نو ما وبخښه. خو هغه ورته وویل چې نه دې بخښم. نو وایي چې حضرت عمرخواشینی ځني رهي سو. بله ورځ د حضرت عمر په څېره کي د دې خواشینۍ نخښه له ورایه ښکارېده . نو یو چا دغه سړي ته وویل چې : د ښادۍ سې ورسه د امیرالمؤمنین مخ ته وګوره چې څونه خوابدی دی. نو هغه وو چې سړی ورغی او ورته ویې ویل چې ما بخښلی یې.

138 ـ یوه بله لنډه کیسه

 په سپرټ اف اسلام کي وایي چې د حضرت عمر د خلافت په پېر کي یوه داسي پېښه وسوه چې هم د عبرت وړده او هم له هغې څخه په ډاګه جوتیږي چې په اسلام کي پاچا او بې وزلی څه توپیرنه لري. او په هغه کي مساوات تر ټولو لوړ او سترځای لري. وایې چې " جبله " نومي د غسانیانو پاچا اسلام راوړ، اود حضرت عمر په مخکي د اطاعت د څرګندولو لپاره مدینې ته ورغی. حضرت عمر د هغه په ډېر درنښت هرکلی وکړ. کوم وخت چې هغه مکې ته ولاړی او دکعبې مبارکي طواف یې کاوه، یو بې وزلی سړی هم دغه مهال په طواف بوخت وو،چې نابېره د دغه حاجي دکالو یو پېڅکی د پاچا پر اوږو ولوېدی. هغه په قهرسو او دغه بې وزلي ته یې یوه داسي چپلاخه ورکړه چې غاښونه یې ور وایستل. د دې کیسې پاته برخه د حضرت عمر له هغې لیکني څخه لولو، چې ابو عبیده ته یې،کوم چې په شام کي د اسلامي پوځونو سرلښکر وو، لیږلې وه: دغه بې وزلی سړی ماته راغی اود غور غوښتنه یې وکړه. ما جبله را وغوښت او پوښتنه مې ځني وکړه چې: ولي دي د یوه مسلمان ورور سره داسي بد سلوك کړی دی ؟ هغه راته وویل چې زما بې عزتي یې کړې وه اوکه د دغه پاك ځای لحاظ نه وای، نو ما به هلته وژلی وای. ما ورته وویل چې په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې خبرو دې خپل جرم نور هم دروند کړ. او ترڅو چې له دغه سرې څخه بخښنه ونه غواړې، نو قانوني سزاته به غاړه ږدې. جبله راته وويل : زه يو پاچا يم او هغه يو عادي سړی دی. ما ورته وويل چې دلته د پاچا او نه پاچا خبره نه راپورته کيږي. تاسي دواړه مسلمانان ياست او دواړه د قانون په وړاندې يو برابر ياست. هغه راته وويل: دغه سزا يوې بلې ورځې ته ټال کړئ. ماهم د مظلوم په اجازه سزا وځنډول. خو جبله د شپې وتښتېدی او اوس د " عيسوي سپو " سره ملګری دی. (لومړنيو مسلمانانو به بازنطيني پاچهان په دغه لقب يادول. خو افسوس چې اوس عيسوي سپي ځينو خلکو د خپلو بادارانو په صفت منلي دي). ابن خلدون په خپل تاريخ کي ليکي : دغه مرتد پاچا د مړيني ترمهاله هلته په قسطنطنيه کي واوسېدی او په 20 س.کال ومړ. د ثقاتو په روايت جبله بيا پرخپل دې بد عمل پښېمانه سو او تل به يې د مرګ ترساعته پرخپلو د غوکړو ژړل.

139 ـ حضرت عثمان، مکه اوکعبه

دکعبې شريفي د حرم د پراختيا په هکله د حضرت عمر کار، د اسلام دريېم خليفه حضرت عثمان ته دلاري ډيوه سوه. کله چې د اسلام خلافت هغه ته ورسېد، نو د مسلمانانو شمېرنور هم زيات سو او له دې امله د حرم پراختيا ته يو ځل بيا اړتيا وليدل سوه. په کال 26س. (647ع.) کي چې حضرت عثمان مکې مکرمې ته د عمرې ادا کولولپاره ولاړ، هلته يې په دې هکله د صحابهٔ کرامو سره سلا مشوره وکړه او د هغې سره سم يې په دغه کال حرم ته نژدې دېرکورونه رانيول او د هغو په له منځه وړلوسره يې حرم شريف نورهم ښه پراخه کړ. او د هغه ځلورو لوروته يې برنډې هم جوړې کړې. چې په دې ډول لومړنی سړی چې د حرم چاپېره يې برنډې وداني کړي دي، حضرت عثمان دی. دغه مهال هغه د مکې د خلکو په غوښتنه د " شعيبيې" پرځای د " جدې " د بېړيو تمځای (بندر) هم جوړکړ، چې مونږ يې په دې کتاب کي يادونه په څه تفصيل سره د " جدې " ترسرليك لاندي کړې ده.

140 ـ يوه تاريخي يادونه

لکه چې د امام ازرقي د تاريخ مکه او تاريخ المکاَ المکرمه له څرګندونو څخه ښکاري حرم ته د نژدې کورونو څښتنان پرحضرت عمر او بيا پرحضرت عثمان باندي د خپلو کورونو په پلورلو او د هغو په له منځه وړلو نه وه خوښ. امام ازرقي وايي: ځينوکسانو د خپلوکورنو د پلورلو او د هغو د بيو د اخيستلو څخه ډډه وکړه. نو عمر هغو ته وويل: تا سو دکعبې په غولي کي کورونه جوړکړي دي. په داسي حال کي چې دکعبې غولی د چا ملکيت نه کېدای نه سي. خو زه د دې سره سره تاسوته د دغو کورونو بيه درکوم. خو چې هغو ونه منل، حضرت عمر د دغو کورونو بيې دکعبې په خزانه کي کښېښوولې او دکورونو د نړولو کار يې پيل کړ. هغو بيا وروسته دغه پيسې په خوښې سره واخيستلې. دغه راز د حضرت عثمان په وختو کي هم ځينوکسا نو د خپلو کورنو د خرڅولو څخه ډډه وکړه. کله چې حضرت عثمان هغه نړول، نو هغو شورماشور جوړکړ. حضرت عثمان را وغوښتل او ورته ويې ويل: ستاسي سره حضرت عمر هم دغسي وکړه، خو پر هغه مو چيغي ونه وهلې او زما سره تاسي زما حلم دې کار ته هڅولي ياست.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو يې د هغو د بندي کولو امر وکړ. خو د يوه صحابي چې عبد الله بن خالد بن اسيد نومېدی، په منځګړيتوب يې بيرته پريښوول.

141 ـ شخړې، ډلي ټپلي او پرې او جنبې

ګرانو لوستونکو ته به دغه سرليك څه حيرانوونکی او عجبه غونډي ښکاره سي، چې د مکې اوکعبې په تا ر يخ کې د دې خبرو په باب ځرګندونو ته څه حاجت دي ؟ عرض دادی چې د حضرت عثمان ترشهادت را وروسته په مسلمانانو کې شخړې، پرې جنبې، جګړې، ډلي او مخالفتونه را وټوکېدل. چې دې چارو د اسلام پر ټولو شوْونو، په هغو کې د مکې او مدينې پراواضاعو او د مقدسو حرمينو پرحال تاثير اچولی دی. او دغه تاثير ډېري تاريخي پېښې زېږولي دي. چې موږ په راتلونکو پاڼوکې اړکيږو د هغو په هکله يادوني وکړو. نو ځکه لازمه ده چې دلته لومړی د دغو پرو جنبو په هکله څه رڼا واچوو. څو په راتلونکې کې د دغو اغېزو له امله د ځينو پېښوله بنسټيزو عواملو څخه په خبر تيا کې تاريخي مسائل وڅېړو. د سپرټ اف اسلام ليکوال اميرعلي وايې :" هر مسلمان چې د اسلام د ستر پېغمبر حضرت محمد مصطفی سره مينه لري په دې خبرو به افسوس وکړي او وبه شرميږي. هغه وايې افسوس خو پردې دی چې د انساني توکم مذهب او نړۍ والي وروولۍ په خپلوکې د جګړو اوکرکو له ناخوالو څخه ځان خلاص نه کړای سو. او هغه مذهب چې مقصد يې مايوسي، او سره پاشلي نړۍ ته د هوسايۍ او نېکمرغۍ رسول وو، په خپله د غضبناکو جذباتو او واك د تر لاسه کولو د شوق له امله ټوټه ټوټه سو. په اسلام کې چې کومي ورانۍ رامنځته سوي، هغه د دنيوي حرص او د اشخاصو او طبقو د واك تر لاسه کولو دکوښښونو له امله وې. که نه د اسلام حقانيت په ډاګه کړه چې د عربو د تربګنيو اوکورنيو او قبيلوي ډېرو پخوانيو منازعو او جنګ جګړو سره سره مسلمانان د مځکي له يوه ګوټ څخه تربله ګوټه د طوفان په شان ورسېدل او د نړۍ فاتحان سول. هغه عرب چې تل به په جګړو او اختلافاتو اخته وه او د شپنو او نيمه کډوال ژوند يې وو، د اسلام په برکت د صحراوو له غارونو را ووتل اوپه دېرشوکالوکي يې له هندوکش څخه نيولې د اقيانوس د بحيرې ترغاړو د هر اولس دروازه ور وټکول. د اسلام پيغام يې هغو ته ورساوه او پای يې په ډېره لږ موده کې داسي يو سلطنت جوړکړچي په پراختيا کې ترهغه حکومت ډېر زيات وو، چې روميانو په پرله پسې پراختيا سره په ديارلسو سووکالو کې جوړکړی وو. خوله بده مرغه بالاخره هغه فرقوي پرې او جنبې او قبيلوي رقابتونه کومو چې عرب يې د رسول تر بعثته پوري يوکېدوته نه پرېښوول، نه يوازي د اسلامي ستري واکمنۍ د له منځه تللو لاملونه سول؛ بلکې د مسلمانانو د واکمنۍ د زوال او د هغو د خوارۍ او بدمرغۍ اسباب هم جوړسول. او څنګه چې د دغو قبيلوي او فرقوي تربګنيو نښانې تراوسه پوري په اسلامي نړۍ کې موجودي دي، دغسي د هغو د اغېزو له امله په اسلامي نړۍ کې خوارۍ او بې وزلۍ هم ورسره موجودي دي. ډې اوهسن (D Ohsson) وايې:" که چيري د حضرت محمد منونکي د خپل لارښود پرپله سم تللي وای او د لومړنيو خلفا وو تګ لاره يې غوره کړې وای، نو د دوی واکمني به د روميانو ترواکمنۍ لاهم ډېره پراخه وای. خو له ده مرغه چې د عربو حرص او سرکښۍ او د ځاني واکمنۍ ميني هغه کلکه، ټينګه او ستره ودانۍ ورانه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړه کومه چې لومړنیو مسلمانانو په ډېره مېړانه او مینه جوړه کړې وه ". په هرصورت د اسلام مقدس دین د عیسوي دیانت غوندي د دننیو اختلافاتو او جګړو له امله سره ووېشل سو. او تاریخ پوهان د دې تفرقو ذمه وارېه پیل کي سیاسي اوکورني اسباب او مسایل او هغه قبیلوي زړې جګړې او د حسد مضبوط احساس بولي کوم چې قریش یې د بني هاشمو په خلاف راپاڅولي وه. البته په دې هکله خبري ډېري دي، خو موږ به له خپلې موضوع څخه نور لیري نه ځو، دغه پورتنۍ لنډې ځرګندوني کفا یت کوي چې که په راتلونکو پاڼو کي د مکې اوکعبې د تاریخ په ځینو پړاوونوکي د دغسي مواردو سره مخامخ کېږو موږ به یې په اصلي عواملو پوهېږو او راته جوته به وي چې عیب په مسلماني کي نه؛ بلکي په مسلمان کي دی. یا : جنگ هفتاد ودو ملت همه را عذر بنه چـون ندیدندحـقیـقـت ره فسانه زدند

142 ـ د حضرت علي او معاویه شخړې او مکه اوکعبه

د حضرت علي کرم الله وجهه او حضرت معاویه ؓ د شخړو له امله په 39 س. کي د حج په موسم کي په مکه معظمه کي سخت تشویش رامنځته سو. که څه هم د دوی او نورو یوله بله مخالفتونه او جنګ جګړې د دې کتاب مورد بحث خبري نه دي، خو موږ د دې لپاره چې زموږ پر مورد بحث موضوع څه رڼا اچول سوې وي، اړیو د هغې سوابق ولټوو،کوم چې تفصیل یې په لاندي ډول دی: کله چې حضرت علي ؓ له مدینې څخه کوفې ته د بي بي عایشې سره د جګړې په نیت وتی، نو یې د 36 س. کال د لومړۍ خور په وروستیوکي قثم بن عباس د مکې د والي په توګه وټاکی. بیا د حضرت علي او معاویه ترمنځ د صفین تر مشهوري جګړې وروسته، د هغو او د هغو د پوځونو اوپلویانو پردې سلاسوه چې حضرت ابو موسیٰ اشعري او حضرت عمرو بن العاص به د دوی ترمنځ حکمیت کوي. نو هغه وو چې دوی تریوه کال خبرو اترو وروسته پرېکړه وکړه چې حضرت علي او معاویه دواړه دي له امارته معزول سي. او د امارت کار دي د خلکو مشورې ته پرېږدي. نو دوی د خلکو په وړاندي ودرېدل. لومړی ابو موسی اشعري وویل چې : موږ دواړو حکمانو په اتفاق علي او معاویه د امارت له کاره ګوښه کړل. بیا عمرو پاڅېدی او ویې ویل: دغه سړي چې څه خبري وکړې تاسي واورېدې. هغه خپل مشر معزول کړی دی او زه هم هغه د ده غوندي د امارت له کاره ګوښه کوم او خپل مشرحضرت معاویه د امیر په توګه ټاکم. وایي چې حضرت ابو موسیٰ اشعري پردې خبرو عمرو ته بدرد وویل او هغه یې هم جواب ورکړ. دغسي وایي چې د حضرت علي د پوځ مشر پرعمرو برید وکړ او په دره یې وواهه خو د عمرو زوی بیا راپاڅېد، هغه یې په دګره وواهه او د دې سره خلك ولاړ سول اوهر یو پرخپله تړه ولاړی. د دغي پرېکړي په تمسك حضرت معاویه خپل ځان خلیفه اعلان کړ. او یزید بن شجراَ الرهاوي یې د درو زرو جګړنو سره د حج په مهال مکې ته د حج د امیر په توګه ولېږی. څو هم په خلکو حج وکړي، هم له خلکو څخه د هغه لپاره بیعت واخلي، اوهم د علي والي له هغه ځایه وشړي. نوکله چې یزید مکې ته ورسېدی، د هغه او قثم ترمنځ شخړه رامنځته سوه او دواړو یو د بل امارت نه مانه. چې نژدې وو خبره جګړې او ژوبلي وژني ته ورسیږي. خو پای حاجیانو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

له پوهي کار واخيست، د کعبې شريفي خادم شيبه بن عثمان بن طلحه يې د حج د امير په توګه غوره کړ او په دې توګه د جګړې مخه ونيول سوه.

143 ـ اموي پېر، مکه اوکعبه

اسلامي دولت له 37 س. کال څخه د فتنو او سره وېشني سره مخامخ سو. په دې چېمسلمانانو د علي کرم الله وجهه سره د شرعي خليفه په توګه بيعت وکړ، خو د شام خلکو بيعت ورسره ونه کړ. او د حضرت معاويه ملا يې وتړل، کوم چې د حضرت علي له اطاعته ووتی او د هغه پرضد را پاڅېدی. چې له دې امله اختلافونه اوجګړې رامنځته سوې. په 41س. کال کي د حضرت معاويه په خليفه کېدو سره د اموي خلافت پېر پيل سو، چې د معاويه په ګډون څوارلس تنه خلفا يونوي کاله پراسلام واکمن وه. په دې پېر کي له يوه پلوه ډېر کلك مخالفتونه او ډېري ستري او ناوړي پېښې رامنځته سوې، چې ډېره بده او زړه دردوونکې يې د حضرت حسين ؓ د شهادت پېښه ده، چې په تاريخونوکي پردې او نورو پېښو په مفصله توګه خبري سوي دي. بل د دې پېر د يوه واکمن عبد الملك بن مروان په زمانه کي د تاريخ ډېر ستر او نامتو ظالم اميرحجاج بن يوسف ثقفي رامنځته سوی، چې د ظلمونو په کيسو يې تاريخونه ډك دي، اوتر اوسه يې هرڅوك په دې صفت پېژني او کرکه ځني کوي. زيات شمېر تاريخونه د دې دورې پر زياتو واکمنانو نيوکي کوي، په مذهبي بې لاريو (انحرافاتو) يې تورنوي او غندي يې. خو د دې په عکس ټول تا ريخونه او اسلامي ليکوال او عالمان د دې پېر يو خليفه حضرت عمر بن عبد العزيز(رح) ستايي، ان چې هغه په خلفای راشدينوکي شمېري. دغه راز تاريخونه وايي چې امويانو اسلامي خلافت کوم چې انتخابي وو، ميراثي کړ او د اسلام واك په يوه اموي کورنۍ او بيا هم په عباسي کورنۍ کي وساتل سو. دغه راز اسلامي نظام هم ورو ورو دپرديو په پېښو او تقليد د بيزنطيني او ساماني ټولواکمنيو بڼه غوره کړه او ځيني تاريخونه لاوړاندي ځي او ليکي چې په دې دوره کي اسلامي نظام بېخي له دين څخه د سياست لوري ته واوښت. دغسي شرايط طبعاً پر مسلمانانو او اسلامي امورو ډېره بده اغېزه کوي. له دې امله او د حضرت علي او حضرت معاويه د شخړو په سبب نژدې وو چې په کال39 س. کي په حرم شريف کي مرګ ژوبله پېښه سي. (د دې پېښي په هکله د دې کتاب په [195] مخ کي خبري سوي دي). د اموي واکمنۍ په وړاندي د حضرت ابن الزبير د مقاومت له امله کعبې شريفي يوځل اور واخيست او درونه تاوان ور ورسېد. چې بياله سره ابن الزبير جوړه کړه. خو حجاج بيرته ونړول او پرخپله سليقه (د جاهليت د زمانې سره سمه) يې ودانه کړه. (په دې هکله هم د دې کتاب په [206] مخ کي په تفصيل سره خبري سوي دي). دغه شان لکه چې څه وروسته به وويل سي عبد الملك بن مروان پرمکه باندي د ابن الزبير د واکمنۍ له امله خلك له حج څخه منع کړه. خوچي هغو جنجال کاوه ګردسره يې حج له مکې څخه بيت المقدس ته ولېږداوه. اوکله چې عباسيانو له بني اميه وو څخه واك ترلاسه کړ نو ځيني امويان د عبد الرحمان اموي په مشری اندلس ته ولاړه او هلته يې بېل واك ټينګ کړ. وايي چې د اندلس د بني اميه واکمنو خپلو دولتي کارکوونکوته حج ته د تللو اجازه نه ورکول چې نه چې هلته د عباسيانو تراغېزي لاندي رانه سي. نوڅوك چې د هغه مهال دغسي شرايطوته

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وګوري باید ووایي چې په دغسي اوضاع او احوالوکي باید اسلام هیڅ پرمختګ نه وای کړی. خو برعکس د اموي واکمنۍ پېر د اسلام د سترو بریو، د جهاد د حیرانوونکي پرمختګ او خپرېدو عصر وو. په دغه دوره کي د اسلام واکمني له ختیزه ترلوېدیزه، له اباسینه تر اتلس سمندر پوري وغځېده. چې داپه هغه پېرکي د مځکي پرمخ یو ډېر ارت او پراخ دولت بلل کېدی. پر دي سربېره په دې دوره کي په مذهبي، ادبي، علمي، عمراني او نورو ټولنیزو چاروکي هم د یادوني وړ پرمختګونه وسول. خو دکعبې د خدمت په هکله د دغي دورې د واکمنوکارونه دونه ډېرنه دي. البته څه کارونه چې په دې دوره کي دکومواکمنو لخوا سوي دي پرهغو د دې کتاب په بېلوبېلو برخوکي خبري سوي دي.

144 ـ په مکه مکرمه کي د حضرت معاویه ځیني کارونه

حضرت معاویه د خپل خلافت په پېر کي د مسجدالرام د رڼاکولو لپاره د مسلمانانو د بیت المال څخه یو مقدار شته د قندیلونو او تیلو او د هغو د نورو ضروریاتو د رانیولو لپاره بېل کړه. دغه راز هغه له شام څخه یوکوچنی منبر هم حرم ته وروړ او هلته یې د حج په مهال خطبه پر وویل. په دې توګه هغه لومړی خطیب بلل سوی دی چې د مکې په حرم کي یې پر منبرخطبه ویلې ده. هغه د دارالندوه مانۍ هم ترمیم او له سره ودانه کړه، څو که کله هغه حج کوي، هلته پکښې واوسي، همداشان هغه په مکه کي خپل والي ته امروکړ چې د حرم انصاب (د مکې د حرم ارشو د نخښو ځلي) د هغو په هکله د یوه پوه صحابي، محرز بن علقمه په مرسته، په دقت سره له سره نوي ودان کړي، چې هغه داکار وکړ. امیر معاویه دکعبې د خدمت لپاره یو شمېر مریان له شام څخه ورولېږل، چې بیا دا کار ترده وروسته نورو هم کاوه. دغه راز هغه د حج په مهال او دخدای تعالی په میاشت (رجب) کي دکعبې د خوشبویه کولو لپاره ډول ډول عطرونه له شام څخه ورلېږل او د هر لمانځه په مهال دکعبې د خوشبویه کولولپاره یې نفر ورته وټاکل. د دغه خلیفه په پېرکي د هغه په امرکعبې ته په کال کي دوه ځلي، دعاشورې په ورځ د دیباج د ټوکره (دیباج د دیبا معرب دی. دیباج نقشي مزیني ښایستې ورېښمیني جامې ته وایي،کومه چې موږ ورته اتلس وایو). او د روژې په میاشت کي د قباطي د ټوکره غلاف (پوښ) ورکول کېدی. (قباطي یو ډول کتان وو چې د مصر د یوه کلي قبطیانو به جوړاوه). هغه په مکه مکرمه او د هغې په شاوخواکي د اوبو برابرولو کارته توجه وکړه، لس چینې یې د مکې په پاسنۍ سیمه کي له حرا نومي سیمي څخه تر اوسنۍ جعفریې پوري، وایستلې. یوه بله چینه یې په کښته مکه کي وکیندل، چې د هري چینې سره یې د مکې د اوسېدونکو او حاجیانو لپاره د اوبو څښلو ځایونه ودان کړه او هم یې دکرني یوه کرونده او د خرماووبڼ جوړکړه. هغه په مکه مکرمه کي ودانیزو چاروته هم پاملرنه وکړه او د مروه،قراره او سویقه په لوړو سیمو کي یې لس مانۍ جوړي کړې. چې د حضرت معاویه د دې فعالیتونو په پایله کي د مکې د لوړي برخي په هره خواکي مانۍ او ودانۍ، بڼونه، د اوبو چیښلو سیستمونه، د ډول ډول توکو د خرڅولو بازارونه او دکانونه رامنځته سول.

145 ـ حضرت ابن الزبیر، مکه اوکعبه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت عبدالله د زبیر زوی یو ډېر متقي، مهربانه او زړه ور شخصیت وو. د هغه پلار زبیر بن عوام بن خویلد درسول ﷺ د نیکه عبدالمطلب د لور بي بي صفیې زوی دی چې د رسول ﷺعمه کېدل. زبیرد پنځلس کلنۍ په شا وخواکي اسلام راوړی. حبشې او مدینې ته یې هجرت کړی، د اسلام په ټولو جګړوکي یې برخه اخستې، د مکې د فتحې له پنځو قوماندانانوڅخه وو، چې په " حجون " کي یې د رسول ﷺ لپاره خېمه ووهل او د اسلام بیرغ یې هلته د لومړي ځل لپاره اوچت کړ. دی له عشره مبشره وو څخه دی او رسول ﷺ دده په هکله ویلي دي : هر نبي لره حواري وي (وفادار او غوره مرستندوی) او زما حواري زبیردی. . دی د حضرت عثمان له مدافعینوڅخه وو، خوکله چې د " جمل" د جګړي په ورځ حضرت علي ﷺ د رسول ﷺ یو حدیث وروپه یاد کړ، نو هغه له جګړي راوګرځېد او مدینې ته ولاړ هلته د عمرو بن جرموز په نامه یوه سړي وواژه ، د هغه سر یې حضرت علي ته یووړ او د هغه سره یې د لیدنې اجازه وغوښتل. حضرت علي وویل: هغه ته اجازه مه ورکوئ؛ بلکي د دوږخ زیرۍ ورته ورکړئ. زبیر، حضرت اسماء د ابو بکر صدیق لور غوښتي وه او عبدالله له هغې څخه پیداسو. مدینې ته تر هجرت وروسته په مسلمانانوکي لومړي زوکړی همدغه عبدالله دی، چې د هجرت په لسمه میاشت وزېږېدی. پلار یې رسول ﷺ ته ورووړی، چې هغه مبارك ﷺ خرما وژوول او په خوله کي یې ورکړه او د عبدالله نوم یې پرکښېښود. کله چې حضرت معاویه ﷺ د 60 س. کال د خدای تعالی (رجب) په میاشت کي مړسو، د هغه زوی یزید د خلافت پرګدۍ کښېناست. هغه د مدینې منورې والي ولید بن عتبه ته ولیکل چې له حضرت حسین، حضرت عبدالله بن عمر او حضرت عبد الله بن زبیر څخه هرڅه ژر په زور بیعت واخله. خو حضرت حسین او ابن الزبیر د یزید له بیعت څخه سر وغړاوه او مکې مکرمې ته ولاړل. او حضرت ابن عمر ﷺ څو ورځې وروسته ولید ته ورغی او د ابن عباس ﷺ سره یو ځاي یې د یزید سره بیعت وکړ. خو له دې امله چې ولید له حسین او ابن الزبیر څخه بیعت وانه خیستلای سوای، پر هغه په قهر سو او د مکې والي عمرو بن سعید یې د هغه پرځاي مدینې ته وټاکی. هغه په همدغه کال عمرو بن الزبیر د عبد الله ورور چې د هغه سره یې دښمني درلوده د مدینې د پولیسو افسر وټاکی. هغه د عبد الله پلویان، دوستان او زامن او ان وروڼه او وریرونه ښه ووهل. بیا عمرو بن سعید هغه د عبد الله بن الزبیر سره جنګ ته وګوماری. هغه وویل: زه تیار یم چې د هغه سره وجنګېږم او دکعبې په زړه کي پر هغه برید وکړم. هغه ووچې د انیس بن عمرو اسلمي په ملګرتیا د دوو زرو پوځیانو سره مکې ته وخوځېد. هلته یې مکې ته نژدې په " ذي طوٰی " نومي ځای کي د مکې د اطرافو له خلکو څخه ماته وخوړه، څو پوځیان یې ووژل سول او نور یې تیت او پرك سول او پخپله عمرو بن الزبیرد عبد الله بن الزبیر لخوا په " عارم " نومي محبس کي بندي سو. او په یوه روایت تر وهلو لاندي مړ سو. حضرت حسین ﷺ د عراقیانو د بلنې له امله هغه ځای ته د تللو په تکل کي سو. وایي چې حضرت ابن الزبیر په مکه مکرمه کي سهار او ماښام حضرت حسین ته ورتی او عراق ته د تللو مشوره به یې ورکول. خو حضرت ابن عباس ﷺ او نورو به بیا هغه له تللو راګرځاوه او په ډېر ټینګار سره به یې ورته ویل چې هلته مه ځه. خو هغه د هیچا دا ونه منل او د عراقیانو د پرله پسې غوښتنو او بلنو له امله د 60 س. کال د لوی اختر د میاشتي پرلسمه له مکې څخه کوفې ته وخوځېد، چې پای دکربلا په خونړۍ، دردونکې او تاریخي پېښه کي په شهادت ورسېد. په 63 س. کال کي د مدینې خلکو د امام

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حسين د وژلو له امله د يزيد بن معاويه د خلافت د نه منلو اعلان وکړ او له مدينې څخه د هغه د والي او د يزيد د قوم بني اميه وو د شړلو پرېکړه يې وکړه. يزيد د يوه سپين ږيري او ضعيفه سړي مسلم بن عقبه په قوماندانۍ د لسو، پنځلسو زرو کسانو په شاوخواکې پوځ ور ولېږی او امر يې ورته ورکړ، چې د مدينې ترلوټولو وروسته مکې ته د حضرت ابن الزبير د راپرزولو لپاره ولاړسه. هغه وو چې مسلم درې ورځې په مدينه کې عام قتل، لوټ او د خلکو هرڅه حلال وګرځول، چې په دې ترڅ کې د قرآن کريم ډېر قاريان او نور لويان شهيدان سول، ډېر شته لوټ سول، ښار وران سو او ستر

شر او فساد رامنځته سو. وايې چې په دې جريان کې د زرو په شا وخوا کې بې مړو ښځې بې پته او حاملې سوې. (په تاريخ مفصل اسلام کې وايې چې پرشپاړسوزرو پېغلو نجونو باند تېرى وسو. چې ښايي مبالغه وي). په هر ډول په دې ستر ناورين کې د رسول ﷺ ډېر سترستر اصحاب د لسو زرو تنو عامو مسلمانانو په شمول و وژل سول او ډېر په سمڅو (غارونو) او نورو ځايونو کې پټ سول. دا پېښه چې په تاريخ کې د مدينې د " حره " د جګړې په نامه يادېږي د چار شنبې په ورځ د 63س. کال د لوی اختر د مياشتې پر 27 يا 28 نېټه وسوه. په دغه کال حضګرت ابن الزبير په خلکو حج وکړ او د امارت په هکله يې د شورا رايه منله. کله چې د دې پېښې خبر ور ورسېد ډېر ويرجن سو او د شاميانو سره د جګړې لپاره د تياري په لټه کې سو. چې ډېر خلك يې دې جنګ ته وهڅول او هغو هم بيعت ورسره وکړ. د64 س. کال د محرم الحرام په پيل کې مسلم بن عقبه د ابن زبير او د هغه د ملګرو سره د جنګ لپاره مکې ته وخوځېد. خو هغه په لار کې مړ سو او پرځای يې د يزيد د مخکنۍ لارښووني سره سم حصين بن نمير السکوني ته د جګړې قومانداني وسپارل سوه. دغه مهال خدای تعالی يزيد هم د مځکې له سره واخيست او د دغه کال په لومړۍ خورکې ومړ. حصين بن نمير مکې ته ولاړ او د دواړو خواوو ترمنځ سخت جنګ ونښتی چې پای د مکې خلك تيت او پرك سول او ډېر يې ووژل سول. کله چې ابن الزبير او د هغه ملګرو ځانونه په محاصره کې وليدل، نو يې د کعبې شا وخوا خېمې ودرولې، څو د حرم شريف د درنښت له امله د شامي پوځونو له بريدونو خوندي پاته سي. خو د دې په خلاف شاميانو " ابي قبيس " او " قعيقعان " غرونو ته څرمه پر" سره غره " پنځه منجنيقه ودرول او د هغو په واسطه يې پردوی اوکعبه شريفه شپه او ورځ ډبري اورولې. چې بالاخره دکعبې شريفي پوښ (غلاف) اور واخيست او د کعبې ودانۍ ته درونډ تاوان واوښت.ازرقي (رح) ليکي چې دغه پېښه د شنبې په ورځ د لومړۍ خور په دربيمه وسوه. خوځيني وايي چې ځينو وګړو شا وخوا اوربل کړی وو، له هغه څخه دکعبې پردې اور واخيست او دا پېښه رامنځته سوه. او ځيني نور بيا وايي چې ابن الزبير د شپې په تياره کې د مکې پريوه غره باندي د تکبير آواز واورېد، هغه د معلوماتو لپاره د نېزې په څوکه اور پورته کړچې د هغه يو بڅرکۍ دکعبې د رکن يماني او حجراسود ترمنځ پر پرده ولوېد او اورېې واخيست، او حجراسود له دې امله توره سوه؛ وچاودله اودرې ټوټې سوه. دا محاصره د دوهمې خور تر وروستيو روانه وه، چې د يزيد د مړيني خبر ور ورسېد.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه د 64 س. کال د لومړۍ خور پر (14) د (45) کالو په عمر مړ سوی وو، چې درې نیم کاله یا درې کاله اته میاشتې یې حکومت وکړ. ابن الزبیر د مکې له خلکو څخه څو تنه حصین ته ولیږل. هغو د خبرو په ترڅ کې دکعبې شریفې د دې سوځنې پړه پرحصین واچول او د هغې د سوځلو او ورانولو د ډېرې سترې ګناه په هکله یې څرګندونې وکړې. هغو حصین ته وویل چې اوس خو یزید مړسوی دی نو تاسې د څه لپاره جګړې او وژنو ته ملاتړلې ده ؟ ښه داده چې شام ته وګرځئ او وګورئ چې د یزید زوی دوهم معاویه څه وایې ؟ او آیا خلک پر هغه راټولیږي که نه ؟ نو هغه وو چې حصین او ملګروېې د ابن الزبیرپه اجازه دکعبې طواف وکړ او وروسته د دوهمې خور پرپنځمه بېرته شام ته وګرځېدل او په دې ډول حضرت ابن الزبیر ترنوکالو پورې پرواک پاته سو او په دې وخت کې پرحجاز، یمن، عراق، مصر، خراسان او ان د شام پر ځینو برخو حاکم سو.

د 64 س. کال د لومړۍ خور پر(14) د یزید زوی چې معاویه نومېدی خلیفه سو. وایې چې دی ډېر ښه سړی وو. په یوه روایت یې شل ورځې او په بل روایت یې څلور میاشتې حکومت وکړ. د حکومت په مهال ناروغه وو، او د خلکوپه وړاندې هیڅ څرګند نه سو او د (21) کالو په عمر وفات سو. دغه مهال په شام کې مروان بن الحکم د خپلې واکمنۍ بنسټ کښېښود او په دمشق او د هغه په شا وخوا کې یې واک په لاس راوړ او د اموي ډلې په ملګرتیا یې د ابن الزبیر سره د مخالفت او جنګ جګړې لار خپله کړه چې د دې سره جوخت د خراسان خلکو د سلم بن زیاد سره بیعت وکړ، ان چې د خپل خلیفه په توګه یې خوښ کړ. د اسلامي واکمنۍ په ځینو نورو سیموکې ځینې نور پاڅونونه،حرکتونه او جنګ جګړې هم را منځته سوې چې په حقیقت کې د اسلامي خلافت ادارې د ملوك الطوایفی بڼه غوره کړه. خو د ابن الزبیر امارت په مکه کې ټینګ سو. هغه خپل ورور عبیدالله په مدینه کې خپل نایب وټاکی او عبید الله بني امیه له مدینې څخه وایستل. خو وروسته د مروان خبره هم دې ته ورسیده چې مصر یې ونیو او مدینه او عراق ته یې لښکرې ولېږلې. بیا د همدغه 65 س. کال د روژې په میاشت کې د مروان د مړینې خبر خپور سو. د هغه د مړینی کیسه داسې وه چې ډېرو خلکو داسې ګڼل چې د معاویه بن یزید ترمړینې وروسته باید د هغه ورور خالد بن یزید خلیفه سي. نو مروان د دې لپاره چې خالد د خلکو په سترګو کې خوار و ایسوي او خلك بیعت ورسره ونه کړي د هغه مور یې چې د یزید کونډه وه وکړه. خو څنګه چې خالد او مور یې په دې خبره وپوهېدل، نو یوه شپه چې مروان بیده وو، د خالد مور د هغه پرخوله بالښت ورکښېښود او ویې واژه. دا پېښه د 65س. کال د روژې پر دریمه وسوه. چې په دې ډول د مروان د امارت دوره څه د پاسه نه میاشتې وه. وایي چې د مروان پلار " الحکم " د رسول له ډېرو سترو دښمنانو څخه وو. هغه د مکې د فتحې په ورځ اسلام ومانه او بیا مدینې ته ولاړ. خو حضرت پیغمبر هغه طایف ته جلا وطنه کړ او هلته مړسو. دا هم وایي چې مروان د حضرت عثمان د محاصرې د ناوړې پېښې ستر لامل وو. ځکه چې هغه د حضرت عثمان له خولې یو جعلې لیك د استازیو د یوې ډلې د وژلو لپاره مصر ته لېږلی وو. د ده په هکله په ځینو کتابونو کې نورې ډېرې ناوړې خبرې هم لیکل سوی دي. کله چې مروان مړ سو د 65 س. کال د روژې پر دریمه د دمشق او مصر او د هغو د شا وخوا سیمو خلکو د عبد الملك بن مروان سره بیعت وکړ. هغه د مروان لومړنی زوی وو چې په 23 یا 26 س. کې زېږېدلی او په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

86 س. کي مړ سوی دی. څه د پاسه (21) کاله يې حکومت وکړ چې لومړي اووه کاله يې عبد الله بن الزبير د هغه په وړاندې مزاحمت وکړ او (14) کاله يوازې په شام کي واکمن وو.

146ـ د عبد الملك لخوا له مکې څخه د حج انتقال

څنګه چې ابن الزبير پر مکه واکمن وو او د حج په موسم کي به يې حاجيانو ته خطبې او ويناوي اورولې او د عبد الملك بد به يې ويل، نو د شام ډېرخلك د هغه لوري ته ورمات سول. له دې امله عبد الملك خلك له حج کولو څخه منع کړه. خو څنګه چې خلکو جنجال کاوه هغه د حج د لېږدولو لپاره د مسجدالا قصٰی پر هغه ډبره چې رسول ﷺ د معراج په شپه پښه پر ايښې وه يوه ستره ودانۍ جوړه کړه، د بيت المقدس پرجومات يې د کعبې غوندي پردې وځړولې، خادمان يې ورته وګومارل او خلك يې د هغه طواف ته مجبوره کړه. هغو به تر طواف وروسته د لوی اختر په ورځ قربانۍ کولې او سرونه به يې خريل. وايي چې پردغه ودانۍ يې دونه شته ولګول او داسي ښايسته او خوشبو يه يې کړه چې هغه مهال په ټوله نړۍ کي تر هغې ښکلې مانۍ نه وه. (د ابن کثير تاريخ البداياً والنهاياً اردو ژباړه 1247/8 او تاريخ مفصل اسلام 1/ 282). توبه العياذ بالله د سياست له ازمېښته څخه. رشتيا رشتيا چې سياست ډېره بده بوختيا ده. په دې لوبه بوخت وګړي هرڅه چې يې په ګټه وي مخ نه څني اړ وي او د خپلو ځانو او ګټو د ساتلو لپاره له هيڅ بد عمله ډډه نه کوي. دين، فضيلت، وجدان او پت د سياست په وړاندي هيڅ ارزښت نه لري. لکه چې ډېر ليدل سوي دي چې په دې کارکي زوی پرپلار رحم نه دی کړی، پلار د زوی سترګګي ور ايستلي او د بيګناه اوبې وزلو خلکو وژل، او د خدای په مځکه کي وراني او فساد خو په سياست کي يو عادي کارګرځېدلی دی. دا دی نن دغسي کارونه هغه کسان چې د بشر د حقوقو او دموکراسۍ غرغړې به يې وهلې د خپلو دموکراتو ګوډاګيانو سره يوځای په دې يوويشتمه پېړۍ کي (؟) په افغانستان، عراق او نورو اسلامي ملکونوکي په خورا سپين سترګۍ او رسوايی سره ترسره کوي، چې ان د دوی د جنايت کارانه بمباريو له امله په لسګونو ماشومان هم د مندو او پلرونو سره يو ځای شهيدان کيږي. او دا چاري اوس يو عادي کارګرځېدلی دی. خو مسلمانان د مرګ په خوب بيده دي او د پردو غليمانو ګوډاګيان د پردو په زور او چلول پر واکمن دي. عبد الملك په دې تدبير هم ونه کړای سوای ابن الزبير له منځه يوسي. نو يې د هغه سره په جګړه لاس پوري کړ. لومړی يې په 71 س. کال کي عراق ته لښکري واستولې او د ابن الزبير ورور مصعب يې وواژه او د هغه سر يې عبد الملك ته په دار الاماره کي وړاندي کړ. يوه عيسوي چې دا جريان وليد، ويې خندل. عبد الملك له هغه څخه د خندا علت وپوښتی. هغه وويل: ما په دې ودانۍ کي پر همدغه تخت وليدل چې د حسين ؓسر يې ابن زياد ته راوړ. د ابن زياد سر يې مختار ته راوړ. د مختار سر يې مصعب ته راوړ. او اوس دادي د مصعب سر يې تاته راوړ. نو هغه وو چې عبد الملك سمدستي له تخته راکوز سو او امر يې وکړ چې دغه دکوفي دارلاماره مانـۍ ونړوي. بيا يې په 72 س. کال کي يو نامتو سفاك او بې باك سردار حجاج بن يوسف ثقفي چې د اسلام په تاريخ کي د ظلم او بې عدالتۍ يوه وتلې نمونه ده، د عبد الله بن الزبير د له منځه وړلو لپاره مکې ته وليږی. حجاج مکه محاصره کړه او ابن الزبير په مسجد الحرام ننووت. حجاج د 72 س.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال د میانۍ د میاشتي په لومړۍ نېټه امر وکړ چې کعبه د منجنیق په واسطه په ډبرو وولي. لومړی منجنیق ویشتونکو له دې کاره ځخه ډډه وکړه، خوچې حجاج ورته وویل چې:" کعبه وولئ چې د عبد الملك له بخششونو څخه برخمن سئ "، نو هغو هم کعبه شریفه وویشتل او یورکن یې ور ونړاوه. بالاخره ابن الزبیر تر اوو میاشتوکلابندی ورسته د 73 س. کال د لوی اختر په میاشت کې په دې جنګ کې د خپلو ټولو پلویانو سره شهید سو. او حجاج یې سر عبد الملك ته ولیږی او تنه یې د حجون په " کداء " نومي ځای کې وځړول. چې بیا یې وروسته دفن کړ او بیا حجاج د مکې له خلکو څخه د عبد الملك لپاره بیعت واخیست.

147ـ د قریشو لخوا د جوړي سوي کعبې په هکله د رسول ﷺ ناخوښي

لکه څنګه چې مو وړاندي وویل قریشو په ابراهیمي کعبه کي بدلون راوست . که څه هم حضرت محمد ﷺ پخپله دکعبې په ودانې کې برخه درلوده، لکه چې د ډبرو په پورته کولو کې یې اوږه هم خوږ سوې وه او همدغه مهال، هغه په فهم او پوهه د ځانګړي نامه ښتن هم وو، خو قریشو دکعبې د ودانۍ پلان د خپلو لویانو په غونډه کې تصویب کړی وو. او لکه چې د واك د ښتنانو خصلت دی چې دوی یوازی خپل ځانونه په هرکار پوه بولي او د بل چاخبره که څه هم تردوی پوه وي، نه مني. دغسې په دې هکله هغوته د بل چاخبره د منلو نه وه. نوله دې امله حضرت محمد ﷺ هغه مهال په د ې هکله پټه خوله کېدل غوره وبلل. خو کله چې په نبوت مبعوث سو، نو حساس زړه به یې دکعبې شریفي دغه ناوړه بدلون ور زوراوه اوکله کله به یې په دې هکله خپلي مېرمني بي بي عایشې (رض) ته خپل د زړه درد وایه. یوځل بي بي عایشې د آنحضرت ﷺ څخه پوښتنه وکړه چې : د بیت الله شریفي وردکوم مصلحت له مخي دغونه لوړ جوړ سوی دی ؟ او د دغه ګردي دېوال " حطیم " حقیقت څه دی ؟ هغه وفرمایل :" عایشې ستا قوم دغه ور ځکه دونه لوړ جوړکړچې کعبې ته د خلکو دننه ورتلل د دوی په واك کې وي، چې چا ته یې زړه و غواړي ور پرې یې بږدي. اوچا ته چې یې زړه ونه غواړي ور پرې یې نه بږدي. او د حطیم د دغه ګردي دېوال برخه هم په کعبه شریفه کې داخله وه، خو ستا قوم د حلا لو پیسو د نه درلودلو له امله هغه همدغسې پرېښوول. عایشې که ستا قوم د جاهلیت زما نې ته نژدې نه وای او زه پردې نه بېربېدلای چې دوی به د دې خبرې پرسر یوله بله سره ونښلي، ما به ارومرو دغه برخه بېرته په بیت الله شریفه ګډه کړې وای. او دوې دروازې به مې؛ یوه د ختیزخواته، بله د لوېدیز خواته ورکړې وای؛ چې په یوه به خلك ننوتلای او تربله به وتلای ". خو افسوس چې نا مساعد حالات او مذهبي، سیاسي او اقتصادي مسایلو ته د رسول الله ﷺ پاملرني، د هغه د دغي هیلي د تر سره کېدو په لاره کي خنډ سوې او دکعبې د ابراهیمي بنسټونو د دغه بدلون درد یې پر زړه له نړۍ ولاړ. ـ صلوٰاۤ الله علیه وعلی آله وسلم ـ چې بیا حضرت عبد الله بن الزبیر ﷺ د هغه مبارك ﷺ دغه هیله ترسره کړه.

148 ـ عبد الله بن الزبیر او د کعبې بیا جوړول

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت عبد الله بن الزبير له يوې خوا له خپلي خاله بي بي عايشې (رض) څخه د قريشو دکعبې په باب د حضرت رسول ﷺ د ناخوښۍ په هكله اورېدلي او د هغه د دغه ارمان د پوره كېدو خيال يې درلود. او له بلي خوا د حصين د محاصرې په مهال دكعبې سوځني او شديد نقصان دا ضروري كړه چې كعبه بيا له سره ودانه سي. نو ابن الزبير په دې هكله سلا مشوره وكړه او تر درو ورځو استخارې وروسته يې وپتېيل چې د قريشوكعبه ونړوي او له سره يې د حضرت رسول ﷺ د هيلو سره سمه د ابراهيم ﷺ پر بنسټونو برابره جوړه كړي. ده دكعبې د نړولوكار د 64 س. كال د ځلورمي خور (جمادي الثاني) په پنځلسمه ورځ پيل كړ او د حضرت عبد الله بن عباس ﷺ د مشو رې سره سم يې د بيت الله شريفي چار چاپېر څلور لرگين ستونونه ودرول او د ټوكره پرده يې پررا وگرځول، څو دكعبې غوندي بڼه غوره كړي او خلك په لمانځه كي هغې ته مخ كړي او طواف پر وكړي. حضرت ابن الزبير د كعبې شريفي د ودانۍ لپاره تر ټولو هغه ښه اهاك چې د يمن په صنعا كي مونده كيدل، د څلورو سوو دينارو په بيه رانيول او د " حراء " ، " ثبير " ، " المقطع " او" الخندمه " او نورو غرونو څخه يې ډبري راوړلې، او دغه رازيې د يمن د صنعا د ښار ډېري ښكلي مرمر ډبري چې " البلق " نومېدلې هم رانيولې. ابن الزبير ﷺ د ابراهيم ﷺ د كعبې اصلي بنسټونه لڅ كړه او د ښار عالمانو، صالحانو او مخورو مشرانوته يې وروښول. او بالاخره يې پر هغو باندي كعبه له نوي سره په ډېره ښكلې بڼه ودانه كړه. څنگه چې حضرت ابن الزبير" حطيم " هم په كعبه كي راوستی، له دې امله يې د اوږدوالي په نسبت، جگوالی كښته ښكارېدی. نو يې د قريشو د كعبې پرجگوالي نه گزه نور ور زيات كړه، چې په دې ډول دكعبې دېوالونه په جگوالي اووه ويشت گزه (تقريباً40،5ـ فټه) يا (14) متره او په بره درې فټه يا (91،5) سانتی وه. هغه كعبې شريفي ته د يوې دروازې پرځای، دوې دروازې؛ يوه د پخوا پرځای ختيز لوري ته او بله لويديز لوري ته وركړې، چې دواړې د مځكي سره برابري وې او په هره يوه كي يې دوې پلې كښېنولې. قريشو دكعبې دننه شپږ ستونونه وركړي وه. خو هغه درې ستونونه ځني ليري كړه او نور درې ستو نونه يې د خالصو عودو د قيمتي لرگيو څخه وركړه، چې د ژړ او سره رنگ په خورا ښكلي گډون سره پسولل سوي وه. د هغو پنډوالی دېرش سانتي متره وو، چې اوس هم د څوارلسو پېړيو په تېرېدو سره صحيح او سالم پاته دي، چې البته په راوروسته كي د هغو د هر ستون پرلاندنيو برخو باندي، د هغو د ټنيگښت او ښايست لپاره د سپينو زرو درې پتري راگرځول سوي دي. اوكله چې په 1304س. كي د هغو په لاندنيو برخوكي څه درزونه پيدا سول، په 1314س. كي په ميخونو ټينگ او ونيول سول. دغه راز ابن الزبير دكعبې بام ته د ختلو لپاره دكعبې دننه د عراقي ركن لور ته د لرگيو زينه هم جوړه كړه او په هغو ډبرو يې چې دكعبې له ودانۍ څخه پاته سوي وې، دكعبې مطاف (طواف ځای) فرش كړ. ابن الزبير ﷺ حجراسود چې دكعبې د اور اخيستلو له امله ، درې ټوټې سوې وه، د كعبې له دېواله څخه تر را ايستلو وروسته د " ديبا " په يوه سپين، وربښمن پوښ كي و پېچل او په يوه صندخ كي يې قلف كړه او د شيبه بن عثمان په كور كي يې وساتل. بيا يې په خپل ځاي كي د ايښولو په مهال، عباد نومي خپل زوی او جبير بن شيبه بن عثمان ته وويل چې هغه په يوه پټو كي كښېږدئ او كله چې زه د ماپښين د جما عت لمونځ پيل كړم تاسي هغه پخپل ځای كي نصب كړئ. دا كار يې له دې امله وكړ، چې څوك بيا د قريشو د وخت غوندي د هغې د ايښوولو پر سركومه شخړه جوړه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه کړي. بیا هغه پرهغې لاندې باندې د سپینو زرو خول راوګرځاوه. کله چې د کعبې د ودانۍ کار پای ته ورسېد، حضرت ابن الزبیر مشك او عنبر، دننه او د باندې په ووهل او د " قباطي " په نامه د مصري کتان پوښ یې په واغوست او امر یې وکړ: پرکوم چا چې زما د اطاعت حق دی هغه دې د دې سترکار د سرته رسېدو له امله د شکر ایستلو په منظور " تنعیم " ته ولاړ سي او عمره دې راوړي. او چې څوك د اوښ د حلالولو وس لري، اوښ دې حلال کړي، څوك چې د پسه د حلالولو وس لري، پسه دې حلال کړي، او څوك چې د دې دواړو وس نه لري، د خپل وس سره سم دې صدقه ورکړي. نو هغه وو چې د 64 س. کال د خدای تعالی (رجب) د میاشتي په (27) ورځ تنعیم ته پیاده ووتی، چې نور ډېر خلك هم ورسره ووتل او عمره یې راوړه. نورو خلکو هم ډېر څاروي قرباني کړه او ابن الزبیر سل اوښان حلال کړه. په پای کي باید زیاته کړو چې ابن الزبیر د مسجد الحرام د پراختیا دکار په لړکي په حرم پوري نښتي کورونه او د ابي شیبه وو دکور نیمه برخه په لس زره دیناره رانیول او په حرم یې ګډه کړه. دغه راز د اخبار مکه لیکوال امام ازرقي (رح) هم وایې چې ابن الزبیر زما د نیکه " ازرق " نومي دکور یوه برخه په شل زره دیناره رانیول او په مسجد الحرام یې ګډه کړه او هغه ته یې پرخپل ورور مصعب بن الزبیر چې د عراق امیر وو، حواله ورکړه. خو څنګه چې مصعب او عبد الله دواړه د عبد الملك او حجاج سره په جګړو کي ووژل سول، هغو ته پیسې ونه رسېدې. همداراز ابن الزبیر د مسجد یوه برخه هم وپوښل او هغه لومړی سړی وو،چې تر لمانځه د مخه او وروسته یې حجراسود مچ کړه او بیا د ده دغه عمل ترده وروسته امیرانو ښه وباله او په دې هکله یې د ده پیروي وکړه. وایې چې د قریشو او ابن الزبیر د بناء ترمنځ (82) کاله وا ټن وو.

149 ـ عبد الملك، حجاج او دکعبې بیا جوړول

دکعبې پرهغې ودانۍ باندې چې ابن الزبیر جوړه کړې وه، ترلسوکالو تېرېدو وروسته، حجاج وغوښتل چې هغه بېرته د جاهلیت د زمانې سره سمه جوړه کړي. خو پدې هکله له عبد الملك بن مروان څخه بېرېدی، نو یې هغه ته لیك ولېږی چې ابن الزبیر دکعبې په ودانۍ کي پخپل سر تصرفات کړي دي، او په هغې کي یې داسې زیاتوالی راوستی دی چې اصلاً له کعبې څخه ندی. او اجازه یې څنې وغوښتل چې هغه بېرته پرهماغه پخواني حال برابره جوړه کړي. کله چې عبد الملك دا اجازه ورکړه، حجاج په 74 س.کال کي هغه دېوال چې د حجراسماعیل په لوري وهل سوی وو، لیري کړ او دکعبې لویدیز لوري ته دروازه یې بنده کړه او اصلي دروازه یې ور لوړه کړه او کعبه یې بیرته د قریشو لخوا د جوړې سوې کعبې په ډول جوړه کړه. وایې کله چې عبد الملك بن مروان پوه سو چې ابن الزبیردکعبې ودانۍ د رسول ﷺ د هغه حدیث په موجب جوړه کړې وه. کوم چې له خپلې خاله بي بي عایشې صدیقې (رض) څخه یې اورېدلی وو، پرخپله اجازه پښېمانه سو. خو حجاج کعبه جوړه کړې وه، او کار ترکار تېر سوی وو.

150 ـ خالد القَسري او دکعبې چارچاپېره

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لمانځه دودول خالد بن عبد الله القَسري د عبد الملك او د هغه د دوو زامنو وليد او سليمان په وختوکي د مکې مکرمې والي وو. (د هشام بن عبد الملك لخوا د عراق، خراسان او سيستان د چارو واګي هم ورسپارل سوي وې، چې هغه بيا نور خراسان او سيستان ته د واليانو په توګه استول) کعبې شريفي ته د ده خدمت د مکې په واليانوکي تر ټولو څرګند دی. هغه په هغو پيسو چې وليد دکعبې د پسوللو لپاره ورلېږلي وې، دکعبې دروازه، دکعبې دننه دېوالونه او ستونونه وپسولل او دکعبې شا وخوا يې د شپې لخوا په ډېوو رڼاکړه. دغه راز ازرقي وايې چې د خالد تر ولايت د مخه ښځو او نارينه وو پرکعبه شريفه باندي ګډ طواف کاوه. خوکله چې هغه د مکې والي سو ښځي او نارينه يې په طواف کي سره بېل کړه او دکعبې شريفي پرهرکنج يې ساتونکي و درول چې شلاخي به ورڅخه وې او نارينه او ښځي به يې سره بېلولې. بل ډېر ستر کار چې هغه کړی دی؛ دکعبې چار چاپېره د لمانځه دودول دي. پخوا دکعبې چار چاپيره د لمانځه صفونه نه درېدل، خلکو به د روژې تراويح د مسجد الحرام په لوړنۍ برخه کي ادا کولې چې محراب به لوړ او تر مقام ابراهيم وروسته ايښوول سوی وو، او امام به تر محراب وروسته او خلکو به د امام ترشا لمونځ کاوه. نو چې د چا به خوښه وه د امام سره به يې لمونځ کاوه او چې د چا به خوښه وه پرکعبه شريفه به يې طواف کاوه. کله چې خالد بن عبد الله القسري د عبد الملك بن مروان لخوا د مکې والي وټاکل سو او د روژې مياشت سوه، نو خالد قاريانو ته امر وکړ چې د مقام ابراهيم ترشا ودرېږي او د مقتديانو صفونه دکعبې پرشا وخوا جوړ سي. دا له دې امله وو چې لمونځ کوونکي د مسجد په لوړنۍ برخه کي نه ځايېدل. نو يو چا خالد ته وويل: طواف دي د غير فرضي لمانځه، يعني تراويحو لپاره بند کړ؟ نو خالد امر وکړ چې د هري ترويحې ترمنځ دي د غونه وقفه کيږي چې خلك اووه ځلي پرکعبه طواف وکړي. بيا خلکو ورته وويل چې کوم کسان چې د لمانځه لپاره د مسجد په پای او اطرافوکي نا ست وي، هغه د طواف د پايته رسېدو څخه نه خبرېږي، څو ځانونه لمانځه ته تيار کړي. نو خالد دکعبې خادمانو ته امر وکړ چې د هري ترويحې په وخت کي دي د طواف ترشپږم شوط پوري تکبيرونه وايي. نو هغو به په دغه وخت کي " الحمد لله و الله اکبر " ويل. کله چې به شپږم طواف وسو، نو به يې تکبيرونه بندکړه، څو خلك پوه سي چې طواف مخ پرختمېدو دی. نو چاچي به لمونځ کاوه هغه به يې لنډ کی او ځانونه به يې د تراويح لمانځه ته د طواف کوونکو سره يو ځاي چمتو کړه. کله چې به اووم شوط ترسره سو، نو به موْظف سړي په زوره وويل:" الصلوٰآ رحمکم الله ". وايې چې عطا ء بن ابي رباح او عمرو بن دينار او نورو عالمانو دغه ترتيب ليدی، خو په دې هکله يې کوم اعتراض نه کاوه. ابن جريج ويلي دي چې ما عطاء (رح) ته وويل: " که په مسجد الحرام کي خلك لږ وي، د مقام ابراهيم ترشا ودرېږي، اوکه پرکعبه چارچاپېره صف جوړکړي ؟ هغه وويل پرکعبه دي چارچاپېره صف جوړکړي. او دا آيت يې ولوست :و ترٰی الملائکآ حافين من حول العرش [الزمر : 75] ژباړه: او ته به وګورې ای محمده چې ملايکي د عرش چارچاپېره طواف کوونکي وي.

151 ـ د ابو حمزه خارجي لخوا د مکې نيول

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوارج څوك دی؟ لكه چې د مخه مو وويل، د حضرت علي او حضرت معاويه تر منځ د صفين تر جګړې وروسته، هغوی پردې سلا سول چې حضرت ابو موسیٰ اشعري او حضرت عمرو بن العاص د دوی ترمنځ حكميت وكړي. نوكله چې حضرت علي له شام څخه كوفې ته ولاړی، هلته د هغه د پوځ يوه ډله چې شمېر يې د لسو، يا دوولسو زرو پوځيانو په شا وخواكي وو، د هغه له پوځ او اطاعته ووتل؛ ورته پورته سول او ويل يې چې :" حكميت بېله خدايه بل چا ته نسته. او علي ته نه ښايېدل چې ابو موسیٰ اشعري يې په حكميت منلی وای ". نو له دې امله يې حضرت علي كافر وګاڼه او څه نور تورونه يې هم پر ولګول. بالاخره د حضرت علي او هغو تر منځ سختي جګړې وسوې. نو څنګه چې دوی د حضرت علي او معاويه له شخړو او بيعته ووتل، ځكه يې نو دوی ته خوارج وويل. كه څه هم حضرت علي د خوارجو فتنه له منځه يووړه، خو د هغو باطله عقيده په اسلامي ټولنه كي پا ته سوه، چې وروسته وروسته ډېري ډلي ځني وټوكېدلې او په اسلامي هيوادو په تېره د فارس د خليج په څنډو، د عمان د سمندر په ټاپوګانو او د افريقې په ختيزو پولوكي يې فتنې واچولې. ان چې پاچهۍ او امارتونه يې جوړكړه. په دې لړكي عبد الله بن يحیٰ الاعور الكندي يو خارجي مشر وو،چې د 129 س. په شا وخوا كي يې حضرموت، صنعا او ظفار ونيول او ځان يې " طالب الحق " وباله. هغه ابو حمزه مختار بن عوف ازدي، اباضي، بصري، خارجي د مكې نيولو ته وګوماری. دغه ابو حمزه به د مخه هركال مكې ته تی او خلك به يې د بني اميه وو د وروستي خليفه مروان (ثاني) بن محمد او د هغه دكورنۍ پرضد پارول. خو د 129 س. كال د حج په مهال هغه په مكه شريفه كي بل ډول څرګند سو. په دغه كال نابېره د عرفې په ډګركي توري لنګوټې او د نيزو سرونه وليدل سوه. د ابو حمزه سپاهيان وه چې شمېر يې په يوه روايت لس زره، او په بل روايت چې قوي ښكاري اووه سوه تنه وو. حاجيان د دوی په ليدو وبېرېدل. هغو ته يې وويل چې تاسي څوك ياست او څه كوئ ؟ هغو ورته وويل موږ د مروان ثاني او د هغه دكورنۍ مخالف يو. نو عبد الواحد بن سليمان بن عبد الملك چې د مكې او مدينې والي وو، سری ور واستاوه او د سولې په هكله يې خبري ورسره وكړې. هغو ورته وويل : موږ د خپل حج كارته ډېر ارزښت وركوو او هغه ډېر راته په زړه پوري دی. بيايې د هغو سره داسي سوله وكړه چې د حج د مراسمو د وروستۍ ورځي ترپا يته رسېدو به ټول په سوله كي اوسو. بيا دوی اونورحاجيان بېل بېل په عرفات كي ودرېدل. كله چې د حج د مراسمو د پايته رسېدو وخت راورسېدی، عبد الواحد مكه بېله جګړې ابو حمزه ته پرېښوول. وروسته ابو حمزه په مكه كي ابرهه بن الصباح الحميري د خپل استازي په توګه پرېښووی او خپله د مدينې په لوري وخوځېد. په لاركي يې په " قديد " نومي ځای كي د مدينې د خلكو سره نښته وسوه او ډېر يې ووژل. وروسته ابو حمزه مدينې منورې ته ورسېد اوعبد الواحد شام ته وتښتېد. ابو حمزه تردرو مياشتوپه مدينه كي و اوسېد ی. وروسته يې خپل يو ملګری هلته پرېښووی او پخپله له مدينې ولاړی او د مدينې د باندي په " وادي القرٰی " نومي ځای كي د مروان د څلورو زرو سپاهيانو سره، چې قوماندان يې عبد الملك بن عطيه سعدي نومېدی مخامخ سو او ووژل سو. خو په يوه بل روايت كي وايي چې په دې جګړه كي د ابو حمزه قوماندان او ملګري ووژل سول او ابن عطيه، ابو حمزه په مكه مكرمه كي وموند او په جګړه كي ابرهه بن الصباح او ابو حمزه دواړه په كال 130 س. كي ووژل سول. بيا ابن عطيه په طالب الحق پسي يمن ته ولاړ، هلته يې هغه وواژه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او سر يې مروان ته واستاوه. مروان ورته وليکل چې مکې ته د حج د امير په توګه ولاړ سه. څنګه چې د مکې په سفرکي د هغه سره لږ نفر وه، ځينو عربو د هغه د حج د امارت مکتوب ونه مانه او ده او د ده ملګرو ته يې وويل چې تاسي غله ياست او ويې واژه. بايد ياده کړو چې په پورته مطلب کي ذکرسوی مروان هغه دی چې مروان حمار يا مروان ثاني يې ورته ويل. په " مختصر تاريخ خلافت اسلاميه " کي وايي چې:" دده په پېرکي خوارجو چې تردې مهاله چپ وه، سرونه راپورته کړه او پر مکه مکرمه او مدينه يې قبضه ولګول". مروان ثاني د عباسيانو سره په جګړه کي ماته وخوړه او مصرته وتښتېد او د 132س. کال د لوی اختر (ذي الحجې) د مياشتي پر (28) د عباسيانو سره په مخامخ مقابله کي د مصر په " بوصير" نومي ځای کي ووژل سو، اوپه دې توګه خلافت عباسيانوته ورسېدی.

152 ـ عباسي خلفاء، مکه اوکعبه

د عباسي خلافت لومړی دوره د 132 س. کال د لوړی خور له (14) څخه پيل او د 656س. کال د صفري ترڅلورمي يې دوام وکړ، چې مرکز يې انبار او بغداد وو. په دې پېرکي (37) تنه خلفاګء يو په بل پسې واکمن سول. دوهمه عباسي دوره له 659س. څخه پيل او تر923س. پوري يې دوام وکړ چې دارالخلافه يې قاهره (مصر) وو. په دې دوره کي (17) تنه خليفه ګان يو په بل پسې د خلافت پرګدی کښېنستلي دي. دغه دواړي دورې چې يوه تر (524) کالو اوبله تر(264) کالو وغځېدې سره له دې چې ځيني تاريخ ليکونکي ځيني نيوکي پرکوي، د اسلام د وياړلي تاريخ زريني پاڼـي جوړوي. په دې پېرکي مسلمانانو داسي سوبي وکړې، او اسلام داسي پکښې خپورسوی چې د سترو بريو د بدبو يې د ډېرو ځواکمنو واکمنيو ډېري کلکي او دنګي ماڼۍ ولړزولې، ډېري پياوړې ټولواکمنۍ يې راوپرزولې، او ډېري ليري ليري سيمي يې د اسلام د اتلو سپا هيانو تر پښو لاندي کړې او ويې نيولې. دغه راز په دې پېرکي علومو او فنونو په بېلو بېلو برخوکي داسي ستر پر مختګونه وکړه چې وړانګو يې ټوله نړۍ پر سر واخيسته او ډېر ستر تمدن يې رامنځته کړ. خو د دې سره سره په دې دوروکي د بېلتون، مذهبي او سياسي ډلو جوړېدو، فتنو، ورانيو، کورجنګی او ملوك الطوايفی اور هم ډېرڅه لولپه کړه. په هرصورت په دې هکله څېړني زموږ دکتاب موضوع نه ده. اوڅه چې موږ يې څېړو او را سپړو هغه،هغه څه دي چې په دغو اوږدو کلونوکي د مکې اوکعبې په اړه ترسره سوي دي. البته په دې اړه ډېرڅه سوي دي. چې يو څه يې موږ د دې کتاب په بېلو بېلو برخوکي ياد کړي او يا به په خپلو خپلو ځايوکي خبري پر وکړو. سمدستي په عامه توګه ويلای سو چې عباسيانو په تېره د هغو ځواکمنو واکمنو يا د دغه پېر نورو دولتي چارواکو عمراني او مدني چاروته د پاملرني او اسلامي شعايرو او مقدساتوته د درناوي او خدمت په لړکي، د مکې او مدينې د چارو سمون او د کعبې خدمت، ساتني، بيا بيا رغوني، د حرم د پراختيا او ښکلا او د حج د نورو متبرکو اماکنو د ودانۍ او د حاجيانو د هوسايی د وسايلو د برابرولو لپاره، ډېر څه کړي دي. په دې پېرکي ډېرو واکمنو د مسلمانانو عقايدو او غوښتنو ته په درنه سترګه کتلي او د هغو د رفاه او هوسايی اسباب يې په کار او لګښت برابرکړي دي. دغه راز په دې پېرکي پر مکه او کعبه ډېري بدي ورځې هم

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغلي دي. اوډېري نادودي او جفاوي يې هم ليدلي دي، چې موږ به په راتلونکو پاڼوکي د هغو پېښو په هکله چې د يادوني وړ دي ترخپلي وسي يو په بل پسې رڼا واچوو ان شاء الله.

153 ـ د عباسيانو په دوره کي د مکې اوکعبې په اړه لنډ پېښليك

په 145س. كال كي : كله چې د عباسي دورې دوهم خليفه ابو جعفر عبد الله المنصور د خلافت پرګدۍ کښېنستی داسي آوازه سوه، چې د امام حسن بن علي ﷺ له پښتګته څخه محمد بن عبد الله (النفس الزکيه) د مخالفت رېۍ (بيرغ) پورته کوي. له دې امله منصور د محمد وروڼه او ځيني نور بني حسن بنديان کړل. کله چې دا خبره په مدينه کي محمد بن عبد الله ته ورسېده، په کال 145س. کي يې بغاوت وکړ، خپل ځان يې په مدينه کي خليفه وباله اوخپل ورور ابراهيم يې بصرې ته ولېږی، چې هغه بصره، اهواز اوفارس ونيول. او دغه راز يې په يوه روايت حسن بن معاويه او په بل روايت يې محمد بن حسن بن معاويه مکې ته ولېږی. چې هغه مکه ونيول او د عباسيانو والي سري نومی بن عبد الله يې له هغې وايستی. څه موده وروسته محمد بن عبد الله دی مدينې ته ور وغوښتی، خو هغه لاپرلاري وو،چې منصورد محمد سره جګړې ته عيسى بن موسى د يوه ستر لښکرسره ورولېږی. د دغه کال د روژې پرپنځلسمه د دواړو ترمنځ سخت جنګ ونښتی او پای محمد بن عبد الله النفس الزکيه ماته وخوړه. كله چې محمد بن حسن مدينې ته نژدې " قديد " نومي ځای ته ورسېدی له دې پېښي خبرسو اووتښتېدی. په 169س. کال کي : د موسى بن الهادی د خلافت په مهال د حسن بن علي ﷺ له پښته څخه حسين بن علي بن حسين د هغه په خلاف را وپاڅېدی، د مدينې والي عمر بن عبد العزيز ته يې ماته ورکړه، او مکه او تقريباً ټول حجاز يې ونيوی. الهادي د هغه د مقابلې لپاره محمد بن سلمان د پوځ سره ورولېږی او د ترويې په ورځ يې د مکې څخه درې ميله ليري حسين بن علي ته ماته ورکړه او ويې واژه. په 170س. کال کي: د دغه کال د لومړۍ خور پر (15) هارون الرشيد عباسي خليفه سو. د عباسيانو په دوره کي د ده عصر له هره پلوه ښه بلل سوی دی. په تېره د ده په پېرکي دکعبې او نورو متبرکو اماکنو ډېر ښه خدمت سوی دی. وايې چې مسلمانان د عبد الملك او حجاج له وختو دکعبې د ودانۍ په هکله له دې امله چې حجاج پرخپله سليقه برابره جوړه کړې وه، اندېښمن او دوه زړه وه، چې آيا بيرته د ابن الزبير په ډول جوړه سي که په همدې بڼه پاته سي؟ دغه اختلاف نظر د هارون الرشيد تر وختو پاته وو. کله چې هغه خليفه سو، و يې غوښتل چې کعبه ورانه کړي او له سره يې د ابن الزبير د ودانۍ غوندي جوړه کړي. په دې هکله يې له امام مالك (رح) څخه فتوٰی او مشوره وغوښته. هغه ورته وويل چې:" داکار مه کوه. ځکه د بيت الله شريفي په پلاوو پلاوو نړولو او جوړولو له امله د هغې سترتوب د خلکو له زړونو څخه وزي او د واکمنو د لاس لوبونې کيږي؛ هر نوی واکمن به مخکنۍ ودانۍ نه سي زغملای او نړوي به يې او له نوي سره به يې جوړوي. چې دا چاري د دې درنې خوني سره نه ښايي". له دې امله هارون الرشيد دکعبې د بيا جوړولو څخه تېر سو. دغه خليفه دکعبې شريفي پر ترميم، تزئين او خدمت سربېره، نه واره دکعبې حج هم کړی دی او ښخي ډېر شته يې پرحرمينو لګولي او پربې وزلو وېشلي دي. يو ځل يې د حج لپاره له بغداد څخه احرام وتاړه. بل ځل له مکې مکرمې څخه تر منا او عرفات پوري

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر پښو ولاړی او د نورو سپېڅلو ځایونو زیارت یې هم پرپښو وکی. همدا راز یې د 179س. کال په روژه کي له دې امله چې د ده یو پیاوړی مخالف خارجي ولید بن طریف ووژل سو، د شکرانې په دود عمره وکړه، بیا مدینې منورې ته ولاړی او د حج د وخت تر را رسېدو هلته پا ته سو، او پخپله او په خلکو یې حج وکړ او دا کال یې هم هغسي وکړه لکه تېرکال چې یې کړي وه. په 199س. کال کي : په عراق کي د محمد بن عبد الله ورور ابراهیم کوم چې د منصور په خلافت کي یې بصره ونیول او بیا په جنګ کي ووژل سو، څه او لاده پاته وه. له هغو څخه یو محمد بن اسما عیل بن ابراهیم وو. څنګه چې د هغه د پلار ژبه ګونګې وه هغه ته یې " طبا طبا " یا " ابن طبا طبا " ویل. د دغه طبا طبا ډله زیاتره زید یه وه، کوم چې د ده امامت یې مانه. په 199س. کي طبا طبا پورته سو او د خپل امامت او خلافت دعوه یې وکړه. د بني شیبان په نامه د یوې قبیلې مشر" ابو السرایا " سري بن منصور بیعت ورسره وکړ او د هغه په ملاتړ یې په لږو ورځوکي یو ستر لښکر جوړکړ اوکوفه یې ونیول. دغه مهال نابېره طبا طبا مړ سو. وایې چې ابو السرایا زهر ورکړي وه. بیا دغه ابو السرایا ډېري سوبي وکړي، خو وروسته بیرته دولتي ځواکونو په مداین کي ماته ورکړه. خو د دې سره سره هغه د حسن بن علي ؓ له پښته حسین افطس بن حسن بن علي زین العابدین مکې ته ولېږی. دغه مهال په مکه کي د مامون الرشید چارواکي د مسرورخادم اکبر په نامه او سلیمان بن داود بن عیسٰی په نامه موجود وه، هغو د " افطس" له بیري د حج په مهال مکه خوشي کړه. افطس طواف او سعی وکړه، عرفې او مزدلفې ته ولاړ، خلکو ته یې د سهار لمونځ ورکړ، او د حج په شپوکي په منا کي تر اوسېدو وروسته یې د کعبې پوښ وکیښ او بل هغه پوښ یې په واغوستي چې د ځان سره یې راوړی وو، حاجیان او د مکې خلك یې لوټ کړه، دکعبې دوه سوه قنطاره طلا او نور هغه څه چې د جاهلیت له زماني څخه تردغه مهاله په کعبه او د کعبې په زیرمتون (خزانه) کي خوندي وه ټوله یې چور کړه. وایې چې په دغه کال حاجیانو بېله امام او خطبي څخه حج وکړ.کله چې ابو السرایا تر ماتي وروسته په تېښته تېښته تر" جلولا " نومي ځایه ورسېدی، د هغه ځای والي ونیوی او زنځیراو زولانه یې نهروان ته ولېږی، او حسن بن سهل وزیر ته یې وسپاری. چې هغه په 200س.کال کي وواژه او تنه یې د بغداد پرپله وځړول. افطس تردغه مهاله لا پر مکه واکمن وو، خوچي د ابو السرایا له مرګه یې واورېدل و یې لیدل چې د ده اود ده د ملګرو د بدو خویونو او اعمالو له امله خلك بد ځني وړي. نودی او ملګري یې، محمد بن جعفرالصادق ته ورغلل او ورته ویې ویل چې موږ ستاسره بیعت کوو. که څه هم هغه په دې نه ووخوښ، خو د محمد د زوی علي په واسطه یې هغه قانع کړ او د 200س.کال په لومړۍ خور یې بیعت ورسره وکړ او د خلکو څخه یې هم،که د هغو خوښه وه که یې نه وه خوښه، بیعت ورځني واخیست، او د امیرالمؤمنین نوم یې پرکښېښووی. خو د هغه د زوی علي او افطس د ناوړو کارونو له امله هغه هیڅ واك نه درلود. له دې امله ابراهیم بن موسٰی کاظم بن جعفرالصادق د خپلې کورنۍ سره یمن ته ځني ولاړی، هلته یې په ډېره لږ موده کي د یمن ډېري سیمي ونیولې او ډېر خلك یې ووژل. د یمن والي اسحاق بن موسٰی بن عیسٰی عباسي ځان له مرګه وژغوری او مامون ته یې ځان ورساوه. هغه ډېر پوځ او د جګړې سامان د هغه په واك کي ورکړ. کله چې اسحاق مکې ته ورسېدی، محمد بن جعفرالصادق ته یې ماته ورکړه او څنګه چې محمد وتښتېدی، نو هغه یې د نیولو په لټه کي سو او هري خواته یې سړي پسي ولېږل. محمد امان

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وغوښتی، اسحاق يې امان ومانه او مکې ته يې راوستی. هغه د مامون د خلافت سره بيعت وکړ او د هغه پرنامه يې خطبه وويل. (ابن خلدون) خو ابن جريراو شفاء الغرام وايي چې اسحاق چې له ابراهيمه وتښتېدی په " مشاش " نومي ځای کي د مکې ځيني اوسېدونکي کوم چې د علويانو (افطس او محمد بن جعفرالصادق) له لاسه تښتېدلي وه ورسره ملګري سول او اسحاق د محمد سره جنګ وکړ. خو وروسته يې جنګ ښه ونه ګاڼه او عراق ته رهي سو. پرلاري هغه پوځ پرپېښ سو چې د عباسيانو پلوی هرثمه نومي د عيسٰی بن يزيد جلودي او ورقاء بن جميل په مشرۍ مکې ته ليږلي وو. اسحاق بېرته د هغو سره يوځای مکې ته وګرځېدی، پای يې علويان مات کړه او محمد بن جعفر امان وغوښتی. چې له مکې وايستل سو او بيا يې مدينې ته نژدې، څو ځلي د مدينې د والي هارون بن المسيب سره جنګونه وکړه، خو پای مات سو او ډېر خلك يې ووژل سول. بيا يې له جلودي او ورقاء څخه امان وغوښتی، هغه امان ورکړ او چې د 200س. کال د لوی اختر د مياشتي لس ورځي پاته وې په مکه کي جلودي منبر ته پورته کړ، جلودي تر هغه يوه پله لوړ ولاړ وو، او په داسي حال کي چې توره قبايې اغوستې وه ويې ويل: " ماته ويل سوي وه چې مامون مړسوی دی، نو ځکه ما ځان اميرالمؤمنين وباله. خو اوس چې د هغه ژوند راته جوت سو، نو زه معذرت غواړم. په دې توګه يې ځان خلع کړ، له خدايه يې د بخښني غوښتنه وکړه او بيا عراق ته رهي سو. ځنګه چې مامون په مروکي وو، هلته ورغی. مامون وباخښه، خو څو وخته وروسته مړسو او د جنازې لمونځ يې مامون ورکړ. دغه راز په همدغه 200س. کال يوه بله ډېره ناوړه پېښه هم په مکه کي وسوه: لکه چې مخکي مو وويل ابراهيم بن موسٰی کاظم يمن ونيوی او يو سړی يې اميرالحجاج وټاکی او د ډېر پوځ سره يې مکې ته ولېږی. کله چې مزدلفې ته نژدې د بطن نخله ، بستان ابن عامر ته ورسېدی، خبرسو چې ابو اسحاق بن هارون الرشيد د امير الحجاج په توګه د ډېر پوځ سره راغلی دی. نو چې د هغه سره يې د مخا مخ کېدو وس په ځان کي ونه ليدی په همدغه بستان ابن عامرکي تم سو. دغه مهال د حاجيانو او سو داګرو يوه قافله هلته ورسېده چې دکعبې شريفې پوښ او عطرونه ورسره وه. د دغه سړي پوځيانو پوښ، عطرونه او د سوداګرو شته ټوله لوټ کړه او حاجيان او سوداګر په ډېره بده ورځ مکې ته ورسېدل. د دې خبر په اورېدو سره جلودي د ابو اسحاق په اجازه د دغه سړي پرلښکرو ور ودانګل، ډېر يې ووژل او ډېر يې اسيران کړه او دکعبې پوښ او هغه شته يې چې د دغه سړي نفرو بلي خواته نه وه وړي بيرته ځني واخيستل. دغه اسيران يې لس لس دُرې ووهل او خوشي يې کړه. چې بيايي د يمن د لاري په اوږدوکي فقرکاوه او پای له لوږي اوکالو نه درلودلو له امله مړه سول. وايي کله چې جلودې محمد نومی د مامون حضورته بېوی، نو يې په مکه کي يزيد بن محمد بن حنظله المخزومي خپل نايب ټاکلي ووکوم چې بيا په 202س.کال کي ابراهيم بن موسٰی کاظم مکه په زور ونيول او يزيد يې وواژه. په 251س کال کي: د دغه کال په لومړۍ خور کي اسماعيل سفاك بن يوسف علوي په مکه معظمه کي پاڅېدی، د مکې والي جعفر بن فضل بن موسٰی وتښتېدی. اسماعيل بې خرته وژل او لوټول وکړل، دکعبې شريفي پوښ، دکعبې د زيرمتون سره او سپين زر او عطرونه او د مکې د خلکو نژدې دوه لکه ديناره، د ابو جعفرکور او د خليفه د اميرانوکورونه يې ټول لوټ کړل او د مکې يو څه برخه يې وسوځل. بيا يې پنځوس ورځي وروسته پرمدينه منوره شوا خون ور وړ. او بيا دوهم ځل مکې ته ورغی. دا ځل يې مکه داسي محاصره کړه چې ډېر

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاجیان له لوږي او تندي مړه سول او دونه ګراني سوه چې ډوډۍ، اوبه او غوښي په ډېره لوړه بیه هم په مشکل پیداکېدې. بیا تر (57) ورځي وروسته، جدې ته وخوځېد، هلته یې پر خلکو خواړه بند کړل، د سوداګرو مالونه یې لوټ کړل او په بېړیوکي چې هر څونه مالونه وه ټوله یې چورکړل، بیا د حج په مهال بېرته مکې ته ورغي. له دې پېښو چې المعتز عباسي خلیفه خبر سو، نو یې محمد بن احمد بن عیسیٰ چې " کعب البقر " یې ورته ویل او عیسیٰ بن محمد المخزومي یې د یوه غښتلي لښکر سره، مکې ته ولیږل، هغو د اسماعیل سره سخته جګړه وکړه، چې له دې امله یوولس سوه حاجیان شهیدان سول او پا ته وتښتېدل. په دغه کال پر عرفات باندي د درېدو لپاره نه دورځي چا ته موقع په لاس ورغله نه د شپې. (تاریخ طبري او شفاء الغرام) او ابن خلدون زیاتوي چې اسماعیل تردې وروسته بیاجدې ته ولاړی او بیا یې هغه لوټ کړه. او پای تر پاڅېدو یوکال وروسته دکوي په ناروغي مړسو. څنګه چې اسماعیل کوم اولاد نه درلود، د هغه پرځای محمد اخیضر کښېنستی. هغه پریمامه برید وکړ او د توري په زور پرواکمن سو. د ده تر مړیني وروسته د یمامه واکمني د دوی په کورنۍ کي پاته سوه، ترڅو چې قُرامطه پرغالب سول. په 256 س. کي: په دغه کال د خلیفه المهتدي په پېرکي علي بن الحسن هاشمي د مکې والي وو. هغه د لومړي ځل لپاره د مسجد الحرام په ناسته کي ښځي اونارینه سره بېل کړل، په دي ډول چې د مسجد الحرام په ستونونو پوري یې رسۍ وتړلې، چې یوې خواته به یې ښځي اوبلي خواته به یې نارینه ناست وه . په 265 س. کال کي: د ابو عیسیٰ محمد بن یحیٰی المخزومي په نامه یو سړی د مکې والي وو. ځیني وایي چې دغه والي خلیفه معتمد عباسي ټاکلی وو، خوځیني وایي چې فضل بن عباس ټاکلی وو. په هرصورت معتمد د هغه په زور لیري کولوته اړسو. نو یې ابو المغیره بن عیسیٰ المخزومي ته دا دنده وسپارل. هغه د ابو عیسیٰ سره جنګ وکړ او ویې واژه او خپله د مکې والي سو. د ابو المغیره په هکله دا هم وایي چې د معتمد د ورور موفق لخوا،کوم چې بیا د معتمد په ژوندوني مړسو،د مکې د والي په توګه ټاکل سوی وو. دغه راز تاریخونه دا هم وایي چې هغه په 265 س. کال کي د زنګ د واکمن علي بن احمد لخوا ټاکل سوی وو. لکه چې ابن جریر هم وایي چې په 265س.کي ابو المغیره د هغو زنګیانو سره چې د ده سره ملګري وه، په زوره په مکه ننوتی. علي بن احمد ته یې " صاحب الزنج " ویل ځکه چې د بصرې زنګباریان د هغه ملاتړي وه. هغه په کال 254س. کي پورته سو،کار یې جوړ سو، ترقي یې وکړه، او د خلیفه المهتدي لښکروته یې پرله پسې ماتي ورکړې اوترڅوارلسوکالو وروسته یې راوپرځاوه. علامه فاسي (رح) وایي چې دغه د زنګ واکمن علوي نه وو،خو هغه خپل ځان علوي باله او د خدای په مځکه کي یې ډېره ورانی وکړه. په 266 س. کال کي: د دغه کال په لومړۍ خور کي ابو الساج نومي د عمرو بن لیث صفار یو قوماندان چې د اهواز او کوفې حکمران وو او د عمرو د لښکرځي څخه بغداد ته تي، په جندي شاپورکي مړسو او د هغه زوی محمد د عمرو لخوا د حرمینو او د مکې د لاري والي سو.کله چې محمد مکې ته ولاړی ابو المغیره د ترویې په ورځ جنګ ورسره وکړ. خو محمد هغه تېښتي ته اړ ایستی او د هغه شته یې حلال وګرځول. په267س. کال کي : په دغه کال کي د ډېري ګرمۍ له امله، ډېر خلك د حج په لارکي ېېرته وګرځېدل او ډېر بیا حج ته ولاړل. خو ډېر یې په لارکي مړه سول. دغه راز په همدغه کال کي د احمد بن طولون او عمرو بن لیث صفار د عاملانو (چارواکو) تر منځ د دې خبري پر سر شخړه رامنځته

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوه چې په مسجد الحرام کې د منبرپه ښي لوري کې دي کوم يو خپل رپی (بيرغ) ودروي . هريوه دعوه کول چې ولايت د هغه د مشردی. پای توري وايستل سوې او ډېرخلك له جوماته ووتل . د مکې د والي هارون بن محمد نفرو چې زنګيان وه د عمرو بن ليث صفار د عامل لوری ونيو او هغه پرکوم ځای چې يې غوښتل هلته خپل رپی ودراوه . هارون خطبه لنډه کړه او خلك سلامت پاته سول. په 268س. کال کې په دغه کال بېرته ابوالمغيره مکې ته ولاړی. د مکې والي هارون بن محمد هاشمي د هغه مقابلې ته تياري ونيول او د دوو زرو تنو په شا وخواکې عسکر يې غونډکړل.خو ابو المغيره د " مشاش " د اوبو چينه کوره کړه او بيا جدې ته ولاړی. هلته يې د خلکو خواړه لوټ کړل اوکورونه يې ور وسوځول، چې له دې امله په مکه کې ډوډۍ ډېره ګرانه سوه. په دغه کال هارون په خلکو حج وکړ او ابن ابو الساج د پېښو د مخنيوي او د لارو د ساتني کار پرغاړه اخستی وو. په 269س.کال کې:

احمد د طولون زوی چې په خټه " طغز ترك " وو په 220س. کې زېږېدلی وو. کله چې د معتز عباسي خليفه لخوا د مصر د ادارې چارې د ترکانو سرغنه " باکباك، يا بايکباك " ته وسپارل سوې، هغه احمد بن طولون په مصرکې د خپل نايب په توګه وټاکی. ابن طولون د خپل لياقت او ښو اجراآتو له امله ترقي وکړه او د يوه خپلواك واکمن غوندي يې مصر اداره کاوه. خو وروسته د معتمد عباسي ورور، موفق ور سره وران سو او پرهغه باندي يې پر منبر باندي د لعنت ويلو حکم ورکړ. دغه حکم يې مکې شريفي ته هم ولېږی، څو د حج په موسم کې پر ابن طولون لعنت وويل سي. د 269س.کال د لوی اختر په مياشت کې احمد بن طولون خپل دوه سرداران محمد بن سراج او غنوٰی نومی د دوو زرو پياده اوڅلورسوه اويا سپروسره مکې ته ولېږل. هغوکله چې دوې ورځې میانی ته پاته وې، د چارشنبې په ورځ مکې معظمې ته ورسېدل. دغو سردارانو د مکې قصابانو او ځينو نورو دکاندارانو ته، دوه دوه ديناره او نورو مشرانوته يې اووه اووه ديناره ورکړه. هارون بن محمد عباسي چې دغه مهال د مکې والي وو، د مصريانو له بيري له مکې وتلی وو، او په بستان ابن عامرکې اوسېدی. موفق، جعفر د باغمردي زوی مکې ته ور واستاوه. کله چې درې ورځې د لوی اختر مياشتي ته پاته وې، د دووسوو سپرو سره مکې ته ورسېدی. هارون د يوسل و شلو سپرو، دوو سوو تورپوستو، د عمرو بن ليث د دېرشو سپرو او د عراق د دوو سوو پياده وو په ملګرتيا د هغه هرکلي ته ووتی. دې ځواکونو جعفر غښتلی کړ او ټولو د ابن طولون د نفرو سره مقابله وکړه. د خراسان (اوسني افغانستان) حاجيانو هم د جعفرسره کومك وکړ . پای د ابن طولون دوه سوه تنه په جګړه کې د مکې په زړه کې ووژل سول. اوپاته يې غروته وتښتېدل، پټ سول او اسان او شته يې لوټ سول. جعفر ته د غنوٰی خېمه په لاس ورغله او دوه سوه زره ديناره يې پکښې وموندل. هغه مصريانو، قصابانو او نوروته امان ورکړ او په مسجد الحرام کې يې هغه ليك چې پر ابن طولون باندي د لعنت ويلو په باب ور رسېدلی وو ولوستی. پرمصرباندي د ابن طولون او د هغه د اولادې واکمني له 213س. څخه تر292س. پوري دوام وکړ. په 271 س. کال کې: په دغه کال يوسف بن ابي الساج چې د مکې والي وو، بدر نومی" طايي " مريی چې د حاجيانو امير وو، ونيوی. نو يوې ډلي عسکرو د ابن ابي الساج سره جګړه وکړه، څو چې مريي يې خوشي کړ، او ابن ابي الساج يې بندي کړ او بغداد ته يې ولېږی. دا جګړه د مسجد الحرام د دروازو سره ونښته. په 295 س کال کې :

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دغه کال د لوی اختر د میاشتي په دوهمه لسیزه کي د ترکانو د امیر عج بن حاج او د اجنادو په نامه د نورو حاجیانو تر منځ نښته وسوه؛ یو شمېر پکښي ووژل سول اونور حاجیان بستان بن عامر ته وتښتېدل. چې د هغې خوا په بېرته راګرځېدوکي د داسي تندي سره مخامخ سول، چې یو شمېر یې له دې امله مړه سول. وایې چې یوه سړي په خپل ورغوي کي متیازي کولې او چښلې به یې.

154ـ صفاریان، مکه اوکعبه

یعقوب بن لیث صفار چې د سیستان، یعني د افغانستان د اوسني نیمروز ولایت اړوند زرنج ته نژدې د قرنین په کلي کي زېږېدلی وو، زموږ له ملي اتلانو څخه دی. هغه چې په یوه مسګره کورنۍ کي لوی سو، په خپله هېښنده مړانه او ځوانمردي له 238س.کال څخه د خپلي مړیني ترمهاله (په جندي شاپور کي په کال 265س. کي وفات سو) په واك کي وو او په 254 س.کال کي رسماً د سیستان واکمن سو او بیا یې د برېښنا په څېر په پرله پسې سوبو اوسنی افغانستان، کرمان، طبرستان، د ایران ټولي شمالي سیمي او ځیني نور ځایونه ترخپلي ولکې لاندي راوستل. بیا د خلیفه معتمد عباسي د را پرزولو او د بغداد د نیولو په نیت وخوځېد ، خو د د جلې د سیند په ختیز کي په دیر العاقول نومي ځای کي یې له معتمد څخه ماته وخوړل. دغه اتل واکمن او ترهغه وروسته د هغه ورور عمرو بن لیث صفار په خورا برم، ځوانمردي، شجاعت او عدالت واك چلاوه. په سیستان کي واك ته د یعقوب تر رسېدو د مخه د حالاتو د ناسموالي له امله د جمعې لمونځ نه کېدی، خو کله چې دی هلته واك ته ورسېد، هلته یې د جمعې لمونځ له سره جاري کړ. تاریخونه د ده او د ده د ورور د واړو د ښې دینداری کیسې کوي، په بېلو بېلو ځایونو کي یې جوماتونه او رباطونه جوړ کړي او په خیر او خیرات او بخششونو ورکولو یې نوم ایستلی وو. کله چې یعقوب فارس ونیو معتمد عباسي ته یې د 257س.کال د دوهمي خور په میاشت کي ډېر سوغاتونه ولېږل چې په هغو کي پنځوس داني د سرو او سپینو زرو بتان وه کوم چې یعقوب دکابل او کندهار د بودایانو له بت تونونو څخه تر لاسه کړي وه. یعقوب معتمد ته ولیکل چې دغه بتان دي کعبې شریفي ته ولیږي چې هلته یې ویلي کړي او پیسې یې د حاجیانو د هوسایني پر چارو ولګوي. د " تاریخ سیستان " او نورو په وینا معتمد عباسي یعقوب ته پر خراسان، طبرستان، ګرګان، فارس، کرمان، او سیند او هند باندي د واك چلولو د فرمان لېږلو سره یوځای د بغداد د شرطې (امنیت ساتني) مشرتوب هم هغه ته وسپاری او د دې سره سره اووه کاله د یعقوب پر نامه په حرمینو شریفینو کي خطبه ویل کېده. دغه راز کله چې عمرو د واك پر ګدۍ کښېنستی هغه ته هم د فارس، کرمان، اصفهان، ګرګان، طبرستان، سیستان، هند او سیند او ماوراء النهرد واکمنۍ فرمان ورکړه سو او د بغداد د شرطې مشري او د حرمینو د ولایت چاري ور وسپارلي سوې او د هغه نوم یې پر بیرغونو او نورو ولیکی. چې عمرو بیا په وار سره په کال 266 او 271 س. کي خپل خپلوان محمد بن ابي الساج او یوسف بن ابي الساج د ځان له لوري د مکې مکرمې والیان وټاکل او د دود سره سم به د حج په مهال د عمرو علم د مسجد الحرام د منبر سره اېښوول کېدی.

155 ـ د قُرمُطیانو فتنه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

څنګه چې قُرامُطه وو دکعبې شریفي ډېره ستره او تارخي بې حرمتي کړېده. او دغه راز يې د خدای ﷻ د دغه متبرك کور پر زيارت کوونکو او د مکې پراو سېدونکو ستر تاريخي ظلمونه کړي دي، ځکه نو تر پورتني سرليك لاندي په بېله او ځانګړې توګه څرګندوني کوو. په تاريخ الحضاراَ العربياَ الاسلامياَ کي وايي چې: د قرمطيانو حرکت د 261س. کال په شا وخوا کي دکوفې په اطرافوکي را څرګند سو، چې حمدان قُرمُط ته منصوب دی او تر هغو په عراق، اهواز او يمن کي خپرېدی، څو چې ابو سعيد جنابي په کال 286 س. کي په بحرين کي را پاڅېدی او بدو عرب پر را غونډ سول. خو طبري د 268 س. کال د پېښوپه ترڅ کي وايي : په دغه کال ګڼه سوه چې يوه ډله د قُرمُطيانو په نامه دکوفې په شاوخوا کي را پاڅېدلې وه . د دوی دکار پيل داسي وو چې يوسړی د خوزستان څخه راغلي وو او دکوفې په يوه سيمه کي چې" نهرين " ورته وايي، مېشت سوی وو. دغه سړي زاهدي او له ډول او سينګار (تجمل) څخه بې زاری څرګندول، ډېرلمونځونه به يې کول او د خپل لاس له کاره يې خواړه خوړل. د دغه سړی سره چې به څوك کښېنستی د دين پرکاربه يې باعثه کاوه اود دنيا له کاره به يې بې رغبتی ته باله او ورته ويل به يې چې انسان بايد د ورځي پنځوس لمونځونه وکړي. بيا به يې ورته ويل چې د پيغمبر ﷺله کورنۍ څخه د يوه امام لپاره د بلني کار پر مخ بيايي يو وخت چې دغه سړی ناروغه سو، يوه سړي چې پرخپلو غويو به يې بارونه وړل او سرې سترګي يې وې (دغه سړي ته له دې امله خلکو" کُرميته " ويل چې کرميته په نبطي ژبه د سور سترګي معناورکوي). هغه خپل کور ته بوتی، چې بيا تر ښه کېدو وروسته هم د دغه سړي کور ته تي. دغه مهال يې د خپل مذهب څرګندونه وکړه او خلك يې د هغه منلو ته وبلل. چې د هغه ځای خلکو هم د ده خبري ومنلې. نو هرڅوك چې به د ده په دين کېدی، ده به يو دنيارځني اخيست او ويل به يې چې دا د امام لپاره اخلم. بيا يې له خپلو پيروانو څخه دوولس تنه استازي د نقيبانو په نامه وټاکل او د خپل مذهب د تبليغ او هغه ته د خلکو رابللو لپاره يې هري خواته ولېږل. کومو بزګرانو چې به د ده به خوله پنځوس لمونځونه کول دکرکيلې کار به ځني پاته وو. بالاخره دکوفې والي هغه بندي کړ. خو بيا له بنده وتښتېدی او څنګه چې د خپل ځان پر مرګ وبېرېدی شام ته ولاړی او د هغه سړي په نامه چې دی يې د ناروغۍ په مهال په کورکي او سېدی په " کرميته " ونومول سو. چې بيا دغه کرميته په " قُرمُط " واوښت . تر دې وروسته دغه مذهب هم په دغه نامه شهرت وموند. وايي چې دې مذهب په کوفه کي ډېره ترقي وکړه. او په زرګونو مسلمانان په دې فتنه مبتلا سول. وروسته د فرج بن يحيٰی بن عثمان کاشاني په نامه يوه سړي چې ځان يې د مهدي له استازو باله، په کوفه کي دقرمطي حکومت د ټينګولو هڅي وکړې خو بريالی نه سو. بيا د قرمطي مذهب يوه بل پيرو ابو سعيد حسن بن بهرام جنابي په کال286س.کي په بحرين کي د دې مذهب د خپرولو او حکومت د ټينګولوکوښښونه وکړل چې په دې کارکي بريالی سو. او په بحرين کي د هغه او د هغه د راتلونکي نسل واکمني ټينګه سوه. پای په 364س. کال کي د دغي فرقې واکمنۍ ته د اصغر بن ابو الحسن ثعلبي لخوا د پای ټکی کښېښوول سو. او اصغراو د هغه راتلونکي نسل پربحرين واکمن سو. علامه ابن کثير په خپل تاريخ کي ليکي: " دغو وګړو د هغو فاطميانو (عبيديانو) سره ټينګي اړيکي درلودې کوم چې د افريقا په لوېديزه برخه (اوسني تونس)کي واکمن سوي وه. د هغو مشر ابو محمد عبيدالله مهدي بن ميمون القداح وو، چې په حقيقت کي يهودي وو، خو خپل ځان

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې مسلمان او د بي بي فاطمې (رض) اولاد باله اوپه دې توګه واکمنۍ ته ورسېدی". ځيني وايي څنګه چې عباسي خلفا وو دی ياغي باله نوې يهودي وګاڼه او د القادر بالله په زمانه کي يې د فقها وو او قاضيانو په لاسليك د مصر فاطميان د فاطمې اولاد نه، بلکي يهوديان وبلل. (په دې هکله به په راتلونکو پاڼوکي په مفصله توګه خبري وسي). په هرصورت ابن خلدون ليکي چې له دغو قرمطيانو څخه د ابو سعيد جنابي زوی ابوطاهر سليمان چې د دغه عبيدالله مهدي له تابعانو څخه وو او د هغه پرنامه يې خطبه ويل په کال312س.کي د حاجيانو پرقافلو يرغلونه وکړل، ډېر شمېر يې ووژل، ډېرېې بنديان کړل ښځي او ماشومان يې پربتې بيابان پرېښوول. چې بيا خپل په خپله مړه سول او په نتيجه کي له عراق څخه مکې ته د حاجيانو تګ بند سو. بيا خليفه مقتدر په کال 317 س. کي منصور ديلمي د قرامطه وو ټکولوته وګوماری. هغه د ترويې په ورځ د ابوطاهرقرمطي سره سخت جنګ وکړ، خومات سو. ابوطاهر د ترويې په ورځ دونه حاجيان مړه کړل چې د حرم غولۍ او د زمزم څا په ډك سو. او پرهغو سربېره يې د مکې د ښار او اطرافو او د خراسان او نورو ځايونو کابو دېرش زره تنه ترتېغ تېرکړل او ټول شته او اسباب يې ورڅخه لوټ کړل. هغه دکعبې شريفي پرده (غلاف) څيري کړ، دکعبې دروازه يې وکښل او هغه ډېر بيې شيان يې چې د مخه د اسلام مشرانو او نوروکعبې ته په سوغات ورکړي وه، ټول چورکړل. وايي چې دوو قرمطيانو غوښتل چې د مېزاب رحمت ناوه وکاږي او يو يې سي. خو هغه يې پر سر ولوېده او مړه سول. د مقام ابراهيم په هکله وايي چې هغه د حرم خادمانو په غره کي پټ کړی وو او په لاس يې وَرَنه غی. خو د حجراسود په هکله ويل کيږي چې د317س.کال د لوي اخترد مياشتي پر(14) د يکشنبې په مازديګر جعفر بن حلاج د ابوطاهر په حکم حجراسود له کعبې وکښل او بحرين ته يې يووړه څو ددوی دواکمنۍ په منځي (مرکز) " هجر " نومي ښارکي عبادتځای جوړکړي؛ هغه پکښې کښېږدي اوخلك يې لمانځني ته وروبولي. خو بياڅلور ورځې کم دوه ويشت کاله وروسته چې د مکې او نورو مسلمانانو ډېرو هلوځلو،ګواښونو او تلاښونو څه ځای ونه نيوی او قرمطيانوته پرله پسې باجونو ورکولو څه ګټه ونه کړه،کله چې د هغو مشرد خوړونکي (جذام) په ناروغي مړسو د بحرين د هجر له ښاره د 339س.کال د لوی اختر د مياشتي پرلسمه د چارشنې په ورځ بيرته مکې ته ور وړه سوه اوپه کعبه شريفه کي په خپل هماغه پخواني ځای کي کښېښوول سوه. ابن خلدون وايي :" کله چې عبيدالله مهدي له دې پېښو خبرسو نو ابوطاهرته يې يو تهديد آمېزه ليك ولېږی چې د دې ليك په رسېدوسره قرامطه د عبيدالله له حکومت څخه واوښتل". خو علامه ابن کثير بيا وايي چې:" د عبيدالله مهدی لخوا پر ابوطاهرباندي دا ملامتيا د سياست له مخي وه."

156 ـ د قُرمطيانو تر فتنې وروسته د مکې اوکعبې حالت

د قرمطيانو د 317س. کال ترفتنې وروسته د عباسي پېر ترپايه پوري د مکې او حج په اړه ډېري پېښې سوي دي. خو څنګه چې مخکي د هغو سمو او په ترتيب غونډولو ته زياته پاملرنه نه ده سوې، ډېر شيان موږ ته په هر اړخيزه توګه نه دي څرګند. البته ترکومه ځايه چې موږ ته څرګند سوي، په دغه دوره کي که ځيني کلونه د حج مراسم په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

امن و امان تېر سوي او ځينو واكمنو كعبې ته پوښونه او سوغاتونه وړي او ځينو هلته عدل و انصاف او امن ټينګ كړی خو زياتره كلونه مكه او په هغې كي د خدای كور، د حج مراسم او حاجيان او نور مسلمانان د ډول ډول ناخوالو، بدامنيو، ژوبلي، وژني او ظلمونو او تېريو ښكارسوي؛ لكه چې ډېركلونه د لارو د نه امنيت له امله ډېر مسلمانان د حج د فريضې له ادايني پاته سوي، ځيني كلونه پرلارو غلو، ظالمو واكمنو او داړه مارانو شكولي، ځيني كلونه په مكه كي د حج د مناسكو د ترسره كېدو څخه بې برخي سوي؛ بلكي زياتره وژل سوي او ژوبل سوي او شته يې ځني اخيستل سوي دي. چې دا حالت په مستقيمه او غير مستقيمه توګه د قرمطيانو، عباسي، يمني او نورو واكمنانو او د ځينو مذهبي باطلو ډلو ټپلو د حرص او ځان غوښتنو او شخصي، فرقوي، سياسي اغراضوله امله د مخالفتونو، شخړو اوجنګ جګړو يېبره او زېږنده وو. لكه چې كله به د يوه واكمن عمالو مكه په زور نيولې وه، كله به د بل. كله به د يوه پرنامه خطبه ويل كېده،كله به د بل. په دې سبب په دغه دوره كي د مكې معظمې هغه پخوانی شهرت له منځه ولاړی او د هغې اصلي اوسېدونكي (قريش) د حالاتو د ناسمتيا او پرله پسې فتنو او ورانيو له امله په مكه، ياله هغې څخه بهر په نورو ملكونو كي په بې وزلي او وركنومي كي پټ او ګوښه اوسېدل. نوځنګه چې دلته د دغسي ناخوالو له يادولو څخه بېله دې چې د ګران لوستونكي د سردردۍ او زړه بداوۍ سبب سي، بل څه نه متصوركېده، ځكه مو د هغو له ذكره صرف نظر وكړ. البته په دغه دوره كي ځيني ښې او د يادولو وړ پېښې په لاندي ډول څرګنديږي : په كال 366س. كي : په دغه كال كي د ناصرالدوله (1) ابي محمد الحسن بن عبد الله بن حمدان لور جميلې داسي حج وكی چې د ښو چارو په تر سره كېدو او سم ترتيب او تنظيم كي د مثال په ډول يادېږي. دې بختوري ښځي څلور سوه كجا وې د حج پر لاري رواني كړي وې چې ټولي په يوه رنګ وې او څوك نه پوهېدل چې دا په كومه يوه كي ناسته ده. هغې د حرمينو مجا ورينو ته ښې جامې او ډېر شته وركړه او كله چې يې پركعبه سترګي ولګېدې لس زره درهمه يې پر وشيندل. وايي چې د دې په قافله كي ډېر او ښان وه چې ډېري سپين سري ښځي او د لاري په اوږدوكي نور نارينه پردغه اوښانو د حج په سفر ورسره رهي سول. هغې ډېر شته د حج پر لاري او په حرمينو كي هم ولګول. په 367 س. كال كي : په دغه كال كي د مصراو افريقې واكمن العزيزبالله علوي مكې معظمې ته تللي وو. هلته ____---(1) ناصرالدوله د سيف الدوله ورور وو او دوی دواړو د متقي عباسي په وختوكي زيات واك درلود ،سيف الدوله د متقي اميرالامرا وو او ناصرالدوله د موصل واكمن وو.او دغه جميله د الطائع عباسي په وختوكي حج ته تللې وه. غله ورته ورغلل او ورته ويې ويل چې: موږ به پنځوس زره درهمه دركړو ته د حج د چارو او حاجيانو واك اختيار موږ ته راكړه، بيا څه چې موږكوو ته كار مه رالره. هغه ورته وويل ښه دی تاسي ټول سره راغونډ سئ، څود دغي معاملې ترون د ټولو په مخكي ترسره سي.كله چې دوی ټول څه د پاسه دېرش تنه سره راغونډ سول. العزيز ورته وويل:كوم بل يو مو پا ته دىكه نه ؟ هغو ورته وويل چې نه بل څوك مو نه دی پا ته. بيا عزيز ټول ونيول او لاسونه يې ور پرې كړل. په 397 س. كال كي: په دغه كال كي كه څه هم په ثعلبه كي د ابن جراح د مزاحمت له امله د عراق خلكو حج ونه كړ، خو د مصر د حاجيانو سره د مصر واكمن الحاكم د كعبې پوښ او د حرمينو د اوسېدونكو لپاره مال او پيسې ورلېږلي وې. په 342 س. كال كي: په دغه كال هم په لار كي د بې امنيتى

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

له امله د عراق خلکو حج ونه کړ، خو له مصر څخه د حج د کاروان سره مکې ته د کعبې پوښ، د خيرات لپاره مالونه او د مکې د امير لپاره سوغاتونه ور ورسېدل. په 455 س. کال کې: په دغه کال د يمن واکمن علي بن محمد الصليحي حج ته ولاړی، د مکې واك يې تر لاسه کړ، ښه چاري يې تر سره کړې، د خلکو سره يې احسانونه وکړل، عدل يې ټينګ کړ او مفسدين يې وټکول. په دغه کال حاجيانو داسي په امن وامان حج وکړ چې د مخه هيڅا نه وو کړی. د الصليحي د سياست او هيبت له امله حاجيانو شپه او ورځ په فارغه زړه عمرې کولې او شته او نور سامانونه يې خوندي وه. چې له دې امله ده ته د خلکو خولې په مننه او دعا وو خلاصي سوې. په 470 س. کال کې: په دغه کال عباسي خليفه المقتدي له بغداد څخه يو منبر مکې ته ورولېږی، څو هلته په مسجد الحرام کې ددغه خليفه په نامه دخطبې ويلو په وخت کې کار ورځني واخلي. کله چې منبر وررسېدی دعراقي او مصري عسکرو تر منځ فتنه رامنځ ته سوه، شرايط بدل سول، خطبه دمصر دواکمن په نامه وويل سوه، او هغه منبر يې مات کړ او ويې سوځاوه. په 621 س. کال کي: له دغه کال څخه پر له پسي څلور کاله خلکو په ډېره هوسايي او امن و امان کي حج وکړ. چې هم د شام لاري په امان وې او هم په حرمينوکي امنيت وو. او سبب يې دا وو چې د مدينې منورې امير د شام د واکمن عيسٰی له پلويانو څخه وو، چې هره شپه به يې د شام پر حاجيانو باندي د هغو د امنيت د ساتلو لپاره پيرې درولي وې. او په مکه معظمه کي له دې سببه امنيت وو، چې په دغوکلونوکي هغه د مصر د ايوبي واکمن الکامل ترواك لاندي راغلې وه. نو په دې سبب د مفسدينو لاسونه لنډ او حاجيانو ته دکعبې ننوتل اسانه سول. ځکه چې د حج په مهال ترپايه شپه او ورځ د هغې دروازه د حاجيانو پرمخ پرانيستې وه. وايي چې کامل دکعبې خادمان (بني شيبه) د يو مقدار پيسوپه ورکولو، په دې راضي کړل چې له حاجيانو څخه کعبې ته پرننوتلو باندي څه وانه خلي او د هغې دروازه ونه تړي. دوی به دکعبې پرننوتلو له حاجيانو پيسې اخيستې، چې په دې ډول به خلکو ته ډېر تکليف رسېدی. هغو به دکعبې پردروازه داسي ګڼه ګوڼه جوړه کړې وه، چې ځيني به د ځينو پر اوږو سپاره وه، نو به يو پربل سره لوېدل، چې کله کله به ځيني مړه سول او د ځينو به هډونه مات سول او ځيني به ټپي سول. په 655س. کال کي : په دغه کال بېله د حجاز د خلکو د نورو سيمو خلکو حج ونه کړ، ځکه چې په دغه کال چنګېزيانو پر بغداد يرغل ور وړی وو. په کال 656 س. کي يې د خليفه په وژلو سره، هلته اسلامي واکمني پای ته ورسول او د بغداد د عامي وژني او لوټ او ورانۍ تاريخي پېښه يې رامنځته کړه. علامه فاسي (رح) وايي: په دې عامه وژنه کي مغولو اتلس لکه وګړي ووژل. چې ترديې وروسته له عراق څخه مکې ته د حاجيانو تګ د دې پېړۍ په پاته کلونوکي بېخي لږ سو او نور د حج په مناسکو او مشاعروکي د عراقيانو مشري ګردسره پای ته ورسېده.

157 ـ د اسلامي دولت سره وېشل او پرمکه اوکعبه باندي د هغه اغېزې

اسلامي دولت د څلورو خلفا وو په وختوکي متحد او پياوړی وو. خو لکه مخکي چې مو وويل دغه دولت د حضرت عثمان ؓ ترشهادت وروسته د حضرت علي ؓ په پېرکي د کورنيو شخړو اوجنګ جګړو او تفرقو ښکارسو. خو بياهم يو واقعاًً خالص، سپېڅلی او سوچه اسلامي دولت وو. اما اختلافات د هماغه د رسول ﷺ د وفات له مهاله لږ يا ډېر

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

راڅرګند سول او له همدې امله د بني اميه وو په دوره کې د تشيع ډلې ربړه په اسلام کې په ښه څرګندتيا رامنځته سوه. چې تفصيل يې داسي دی: کله چې رسول ﷺ وفات سو،د هغه دکورنۍ غړو (اهل بيتو) خپل ځانونه يوازي د اسلام د خلافت مستحق بلل او نور قريش يې د دې وړ او مستحق نه ګڼل. خو لکه چې پوهيږو تر رسول ﷺ وروسته لومړی حضرت ابو بکر، بيا حضرت عمر، بيا حضرت عثمان ته د اسلام د خلافت واګي وسپارل سوې، او بيا حضرت علي د اسلام خليفه سو. که څه هم په دې هکله اختلافات د رسول ﷺ تر وفات وروسته را ټوکېدلي وه او په تاريخونوکي په دې باب مفصلي خبري سوي دي، خو عملي شخړي او جګړې پرحضرت عثمان باندي د تورونو لګولو او د هغه ترشهادت وروسته، رامنځته سوې. په دې هکله هغه څه چې د مکې اوکعبې معظمې په باب پېښ سوي، د دې کتاب په مخکنيو پاڼوکي خبري پرسوي دي. د دې منازعو يوه لويه پايله دا سوه چې د بني اميه وو څخه خلافت د ابو مسلم خراساني په مټ بني عباسوته ولېږدول سو. خو د دې دولت په رامنځته کېدوسره د تشيع ربړې نورهم زور واخيست، اسلامي دولت هم عملاً سره ووېشل سو. او د ملوك الطوايفۍ بڼه يې خپله کړه. لکه چې د عباسي واکمنۍ ترڅنګ په اندلس کي د عبد الرحمان اموي په مشری يو بل اسلامي دولت هم جوړ سو او وروسته بيا په نورو اسلامي سيموکي يو په بل پسې نور اسلامي دولتونه هم رامنځته سول. دا خو د اسلامي تاريخ پېښې دي چې بشپړ او مفصل څېړل يې د اسلام د تاريخ کار دی. خو موږ دلته هغه څه څېړو چې په دغه مهال او يا د دغو کشمکشونو له امله مکې مکرمې ته ور پېښ سوي دي. په عمومي توګه د دغو حوادثو مطالعه موږ دې پايلې ته رسوي چې کله له مدينې منورې څخه د خلافت مرکز انتقال سو او دا حوادث راوټوکېدل بيا مدينې او مکې ته هماغه د رسول ﷺ د وختو پخوانی برم ورپاته نه سو او د دغه دوو مقدسو ښارونو اوسېدونکو د لاښو ورځو پرځای ترډېره مهاله بدي ورځې ليدلي دي. په تېره د حج په موسم کي کعبې دغه د خدای ﷻ ستركور او د هغه زيارت کوونکو هم ډېري نادودي ليدلي دي. چې البته په دې هکله موږ په اموي دوره کي او په هغې کي د هغو د مخالفينو لخوا د مکې اوکعبې په اړه پېښې مخکي څېړلي دي. دغه راز مو د عباسيانو په دوره کي اود هغو د مخالفينو لخوا د مکې په اړه هم ښې او بدې پېښې تر يوې اندازې وڅېړلې. اوس به دا وڅېړو چې په عباسي دوره کي پر مکه معظمه باندي د دوی واك څنګه او ترکله وو ؟ البته تردې څېړلو وروسته به بيا د ځينو نورو رامنځته سوو اسلامي دولتونو ښه او بد د مکې اوکعبې شريفي په هکله وڅېړو ان شاء الله.

158 ـ پرمکه مکرمه با ندې د عباسيانو د واك څرنګوالی

ترامويانو وروسته له لويه سره عباسيانو پرمکه مکرمه باندي واك چلاوه. اوخپل واليان به يې چې زياتره به عباسيان وه هلته ټاکل. خوکله کله به ځينو علويانو اونورو مکه په زور ونيول او بيا به يا د جنګ جګړو يا څه نورو شرايطو د رامنځته کېدو په نتيجه کي د عباسيانو ترواك لاندي راغله. لکه چې په دې هکله مخکي څه څرګندوني هم سوي دي. کله کله به پخپله عباسيانو هلته داسي خلك د واليانو په توګه ټاکل چې له اصله به عباسيان نه وه. په 301س. کال کي د مقتدر عباسي په وختو کي محمد بن سليمان په مکه کي د عباسي خلافت له اطاعته سر وغړاوه او د هغه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرضد يې د حج په موسم کي خطبه ووېل او په دې ډول يې هلته د بني سليمانو امارت ټينګ کړ. بيا د قرمطيانو فتنه او پرمکه معظمه باندې د هغو چپاوونه وه. بيا په 358س. کال کي د المغرب د عبيديانو د کاله المعز لدين الله د هغه د خادم قائد جوهرکاتب صقلي په مټ مصر ونيوى. په دې ترڅ کي لومړني شريف جعفر بن محمد بن الحسن بن محمد بن موسى علوي مکه په زور ونيول اوهلته يې د المعز لدين الله په نامه خطبه ووېل. په سمط النجوم العوالي کي وايي چې د معز په وختوکي له بغداد څخه ترحلب پوري او په نورو ټولو ختيزو ولايتونوکي خطبه د مطيع عباسي پرنامه ويل کېده اوله حلب څخه ترالمغرب پوري د حرمينو په شمول خطبه د المعز په نامه ويل کېده. خو په وروسته کي چې د مکې مکرمې او نورو ځايونو پرسرد عباسيانو او عبيديانو رقابت توند سو داسي شرايط راغلل چې په مکه مکرمه کي کله د عباسيانو اوکله د عبيديانو پرنامه خطبه ويل کېده. داسي ښکاري چې په عمومي توګه عباسيانو پرمکه او مدينه باندي د هغو د خلافت له مرکز څخه د ليري والي اوڅه نورو عواملو له امله بشپړ واك نه درلود. اوکه به والي هم دوى ټاکلي وو، يوازي خطبه به د دوى پرنامه ويل کېده او نور واك يې نه وو.

159 ـ په مکه مکرمه کي د بني سليمانو واکمني

لکه چې مخکي مو ووېل له لويه سره عباسيانو پرمکه باندي واك چلاوه. خوکله کله به ځينو نورو علويانو په زور ځني ونيول. خو زيا تره به دا نيول د څه مهال لپاره وه. اوبيا به بيرته مکه د عباسيانو ترواك لاندي راغله، لکه چې لومړى په کال 145س. کي محمد بن الحسن بن معاويه يا حسن بن معاو يه مکه د محمد المهدي (النفس الزکيه) په نمايندګي په زور ونيول. بيا په کال 169س. کي حسين بن علي په زور ونيول. بيا په کال 199س. کي حسين افطس په زور ونيول. بيا په کال 202س. کي ابراهيم بن موسى الکاظم بن جعفر په زور ونيول. بيا په کال 251س. کي اسماعيل سفاك په زور ونيول. تردې وروسته په مکه کي يوازي خطبه د عباسيانو پرنامه ويل کېده. او د دوى واك به تش په نامه پرچلېدى. خو څنګه چې د مستعين او معتز له وختو څخه د عباسيانو واك نور هم مخ پر کمزوري کېدو سو او هره خوا فتنې او پاڅېدني سوې په کال 301س. کي محمد بن سليمان نومي ګردسره په مکه کي د بني سليمانو د واکمنۍ بنسټ کښېښووى. هغه د المقتدر عباسي له اطاعته سر وغړاوه او د حج په موسم کي يې داسي خطبه ووېل: " الحمد لله الذي اعاد الحق الى نظامه، و ابرز زهرالايمان من اکمامه، وکمل دعوآ خيرالرسل باسباطه لا ببني اعمامه صلى الله عليه وعلى آله الطاهرين. وکف عنهم ببرکته اساءآ المعتدين. وجعلها کلمآ باقيآ في عقبه الى يوم الدين ". ژباړه : ټولي ستايني لوى څښتن لره دي چې حق يې خپل نظام ته راوګرځاوه اود ايمان شګوفه يې د هغه له لستو نېي راڅرګنده کړه او د خيرالرسل (پېغمبر) ﷺ بلنه يې د هغه په لمسيانو بشپړه کړه، نه د هغه د اکا په زامنو. او د هغه په برکت يې پردوى باندي د دښمنانو عداوت او بدي بې اغېزې کړه. او د هغه بلنه يې د تل پاته کلمې په توګه د هغه په توکم کي د قيامت تر ورځي پرېښوول. بيايې داشعرولوستى: ژباړه: موږ د توري په زور د حق لار لټوو. او هغه قوم ته چې سرکښي يې کړې او پر موږ يې ظلم کړى خپل ځواك ور ښيو. دغو به له عرا ق څخه پر موږ باندي هره بلا را نازلول. څنګه چې د دغه محمد نومي مذهب زيديه وو، کوم چې د اماميه مذهب يوه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګه ده، نوخپل لقب يې " زيدي " ايښي وو. د محمد بن سليمان په وختوکي لا د عراق حاجيان مکې ته تلل خو په 312س. کي ابوطاهرقُرمُطي د هغو پرقافلو يرغلونه وکړل چې په نتيجه کي له عراق څخه تر317س. پوري مکې ته د حاجيانو تلل بند سول. او په 317س. کي چې له عراق څخه مکې ته حاجيان ورغلل، بيا هلته قُرمُطيانو ستر، تاريخي لوټ، وژل، او وراني او دکعبې بې حرمتي وکړه. لکه چې د دې پېښو په هکله مخکي هم موږ د دې کتاب په (219) مخ کي د قرمطيانو د فتنې ترسرليك لاندي خبري کړي دي. بيا په 327س.کي قرمطيانو د عراق حاجيان مکې ته د حجې د اخيستلو په مقابل پرېښوول او په دغه کال په مکه کي خطبه د الراضي عباسي په نامه وويل سوه. بيا په 329س. کي په مکه کي خطبه د المتقي عباسي په نامه وويل سوه. بيا په 334س. کي خطبه د المطيع عباسي په نامه وويل سوه. بيا په 342 س.کي د عراق او مصرحاجيان مکې ته ورغلل. خو د دې پرسر چې خطبه د عراق واکمن احمد بن بو يه پر نامه وويل سي که د مصرد واکمن ابن الاخشيد پر نامه ؟ د هغو ترمنځ جنګ وسو. چې پای مصريان مات سول او خطبه د ابن بويه پرنامه وويل سوه . احمد بن بويه د ديلم وو، چې د قزوين د سمندر په جنوب کي اوسېدی او له اهواز څخه يې بغداد ته لښکری وروستې. خليفه مستکفي يې هرکلی وکړاو د معز الدوله لقب يې ورکړ او د هغه دوو ورونو ته يې د عضد الدوله او رکن الدوله لقبونه ورکړه. محمد بن طغج الاخشيد د متقي عباسي لخوا په 331س. کي د حرمينو، مصر او شام والي وټاکل سو او ترهغه وروسته يې د ده زامنو ابو القاسم اونجور او ابو الحسن علي ته هم دغه منصب سپارلی وو. چې د طغج الاخشيدي خادم،کافور الاخشيدي د هغه کفالت کاوه. بيا په کال348س. کي د بغداد او مصرحاجيان مکې ته ولاړه. د عراقي حاجيانو امير محمد بن عبيد الله علوي وو. هغه د مصر د حاجيانو امير تېر ايستی او ورته ويې ويل چې دواړه به د خليفه پرنامه د خطبې پر ويلو اتفاق وکړو او نه به د ابن بويه پرنامه خطبه وايو، نه د ابن اخشيد پرنامه.کله چې د مصر امير ور سره ومنل، د عراقيانو امير منبرته ورغی او امر يې وکړ چې د معز الدوله بن بويه پرنامه دي خطبه وويل سي. چې بيا کافور الاخشيدي له دې امله پرخپل ټاکلي امير په قهر سو او ويې واژه. په 356س. کي د عراق د حج قافله بيا مکې ته ورغله. خو د مصريانو د حج قافله بنو سليمو لوټ کړه او د هغو امير يې وواژه. بيا په 357س. کال کي د عراق حاجيان مکې ته ورغلل او په مکه کي د بختيا ر بن معزالدوله پرنامه خطبه وويل سوه. خو په بغدادکي مطيع عباسي خليفه وو. بيا څنګه چې سابور نومي د ابوطاهر قُرمُطي زوی خپل اکا احمد قُرمُطي وواژه، د ابوطاهر او احمد د اولادې ترمنځ شخړي پېښي سوې، چې مطيع عباسي د هغو ترمنځ سوله وکړه او د احمد زوی حسن يا ابو الحسن يې د هغه ځای امير وټاکی. له دې امله د حج په موسم کي د مطيع پرنامه او ترحج وروسته د حسن يا ابو الحسن قُرمُطي پر نامه خطبه ويل کېده. بيا په کال 360س. کي حسن يا ابو الحسن قُرمُطي د مصر د عبيديانو له اطاعته بېخي ووتی او د مطيع عباسي پرنامه يې خطبه وويل. چې له دې امله مطيع د خوښۍ د ځرګندولو په توګه تور بيرغونه ور ولېږل. دغه حسن قُرمُطي بيا دمشق ونيوی، په هغه ځای کي يې د عبيديانو والي جعفر بن فلاح وواژه او هلته يې هم د مطيع پرنامه خطبه جاري کړه. بيا ابو الحسن يا حسن قُرمُطي په مصرکي مړسو. کله چې ابو الحسن مړسو د مکې د ولايت واک بېرته بنو سليمانو ته ورسېدی او د محمد بن سليمان لمسی، لومړی شريف جعفربن حسن بن محمد بن سليمان د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکې واکمن سو. چې د معز عبيدي پرنامه يې خطبه وويل، او هغه هم رسماً د مکې والي وټاکی. بيا جعفر مړ سو او د هغه زوی عيسٰی بن جعفرد مکې والي سو. او د ده د مړيني ترکال 384س. پوري يې ولايت دوام وکړ. او څنگه چې د مصر معز عبيدي په 365س. کي مړسو، دغه عيسٰی نومي د معز د زوی العزيز عبيدي پرنامه د خطبې ويل بندکړه. ځکه نو د عزيز لښکرو مکه محاصره کړه اود مکې پرخلکو يې ډېره تنگسه راوسته. چې پای د حرمينو اوسېدونکو له مجبوريته د هغه اطاعت وکړ. بيا په 384س. کي د عيسٰی تر مړيني وروسته د هغه ورور ابو الفتوح حسن بن جعفر د مکې والي سو چې دغه ابو الفتوح په کال 390س. کي د الحاکم عبيدي په امر مدينه منوره هم له بني المهنا وو څخه ونيول. خو بيا په کال402س.کي الحاکم عبيدي ته ياغي سو او هغه د ده د اکازوی ابو الطيب د مکې والي وټاکی. او بيا بيرته ابو الفتوح او الحاکم سره جوړسول او د ابو الفتوح شان او شوکت ورځ په ورځ زيا تېدی او واکمني يې په مکه مکرمه کي ټينگېدل. بيا په کال 427س. کي د مستنصر بن ظاهر عبيدي په نامه خطبه وويل سوه او بيا دغه د مکې او بني سليمانو سردار ابو الفتوح په کال430س. کي د خپلي واکمنۍ په څلوېښتم کال وفات سو. بيا د هغه زوی شکر د مکې واکمن سو. هغه مدينه منوره هم ونيول او ترڅو چې په کال 453س. کي مړکېدی (23) کاله د حرمينو واکمن وو. او څنگه چې هغه اولاد نه درلود د هغه د مړيني سره سم د بني سليمانو واکمني هم پر مکه مکرمه باندي پای ته ورسېده او تر هغه وروسته د هغه يو مريی واکمن سو. بيا د بنو ابي الطيب الحسينيون په نامه چې هغو ته يې هم سليمانيون ويل او د شکرله ټله څخه وه پر مکه واکمنان سول. خو تاريخونو د دوی شمېر اود واکمنۍ موده نه ده ښوولې.

160 ـ د مکې امارت او هاشميان

د مکې دغه هاشمي اميران د ابو هاشم محمد بن حسن بن محمد بن موسٰی بن عبد الله ابي الکرام بن موسٰی جون اولاده ده. د دوی او بني سليمانو ترمنځ به تل شخړي رواني وې. علامه ابن خلدون او د سمط النجوم ليکوال وايي چې:" کله شکر مړ سو د مکې امارت دغو بني هاشمو ته ورسېدی، او د دوی مشر دغه مهال ابو هاشم محمد بن جعفر بن ابو هاشم محمد بن حسن وو چې د مصر د واکمن مستنصر عبيدي پرنامه يې خطبه ويل". خو په شفاء الغرام کي وايي چې د " مرآآ " ليکوال د 455س. کال د پېښو په ترڅ کي وايي چې:" په دغه کال د يمن واکمن علي بن محمد الصليحي دکعبې کومي گېڼې چې بنو ابي الطيبو لوټ کړي وې بېرته يې ځني واخيستې. بيا يې محمد د مکې په امارت وټاکی اوخپله يمن ته ستون سو". شفاگء الغرام زياتوي چې:" دغه محمد د شکر زوم وو". او ابن خلدون د هغه صفت کوي او وايي چې:" ده پربني هاشمو په ډېره نېکنامي حکومت وکړ او د هغه د ځانگړو ښېگڼو له امله ډېر نامتو سو". خو شفاء الغرام بيا د ابن اثير د الکامل او نورو په حواله وايي چې :" هغه، د هغو ترکمنو له بيري له مکې وتښتېدی کوم چې په کال 484س. کي پرمکه مسلط سول. دغو ترکمنو د محمد څخه هغه مالونه غوښتل چې ده له کعبې څگخه اخستي وه". دغه راز ابن اثير د دغه محمد بن ابي هاشم نور ډېر بد هم وايي. ښايي دا له دې امله وي چې هغه په کال 486س. کي حجاج لوټ کړه او ډېر يې ځني ووژل. او لکه چې مخکي اشاره ورته

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسوه په 462س. کي يې دکعبې ګېڼې هم اخستي وې. علامه ابن خلدون د خليفه قائم عباسي او امير محمد د اړيکو په هکله ليکي :" کله چې سلطان الپ ارسلان سلجوقي پربغداد مسلط سو خليفه قائم له هغه څخه هيله وکړه چې هررنګه چې کېدونې وي بايد د حج لار پرانيستل سي. سلطان ډېر سامان اوشته په دې لار کي په کار واچول او د حج پرلارو له پرتو عربو څخه يې ضمانتونه واخيستل. چې په پايله کي په کال 456 س. کي د عراق د حج قافله مکې ته ورسېدل. ابو الغنايم زينبي هم د حاجيانو سره مکې ته تللی وو. او بل کال له مکې څخه بيرته ولاړی. په کال458س. کي اميرمحمد د عبيديانو له اطاعت څخه واوښګتی او د عباسي خلافت اېل (مطيع) سو. چې له دې امله هغه څه خواړه او نورچي له مصرڅخه مکې ته راتلل بند سول. ځکه نو د مکې اوسېدونکو اميرمحمد ملامت کړ او نصيحت يې ورته وکړ. چې بياې بيرته د عبيدي خليفه پرنامه خطبه جاري کړه. خليفه قائم اميرمحمد ته د يوه ليك په ور استولو ډېرګواښونه وکړه، خو د دې سره يې ډېر سامان او شته هم د مکې د خلکو د زړونو د په لاس راوړلو لپاره ور ولېږل. چې وروسته په کال462س.کي د حج په موسم کي اميرمحمد بيرته د عباسي خليفه پرنامه خطبه وويل او له دې امله يې مصرته د خپل معذرت په هکله ليك واستاوه. تردې وروسته په 463س. کي عباسي خليفه بيا ابو الغنايم زينبي د عراقي قافلې امير وټاکی او مکې ته يې واستاوه. دا ځل د هغه سره يو لوی پوځ هم وو. او د اميرارسلان له لوري د مکې اميرته دېرش زره ديناره او يو ډېر بيه خلعت هم لېږل سوی وو. د حج په موسم کي امير محمد د عباسي خليفه په پلوي داسې خطبه وويل :" الحمد لله الذي هدا نا اهل بيته الی الرای المصيب و عوض بنيه لبساَ الشباب بعد لبساَ المشيب و امال قلوبنا الی الطاعاَ، و متابعاَ امام الجماعاَ ". ژباړه: ټول ثنا اوصفت هغه لوی څښتن لره دی چې موږ د رسول ﷺاهل بيتو ته يې غوره او سمه لار راو ښوول. او اولادو يې د ځوانۍ جامې د زړښت ترجامو اغوستلو وروسته بدلې کړې او زموږ زړونه يې خپل طاعت ته او د جماعت امام (عباسي خلافت) ته راکښل. وروسته بيا دغه محمد نومي مدينه منوره هم ونيول. بيا القائم عباسي مړ سو او هغه څه چې به يې مکې ته لېږل بند سول. ځکه نو محمد بن جعفر د عباسيانو خطبه بنده کړه. بيا زينبي په بل کال ډېر شته ور وړه او اميرمحمد بيرته د عباسي خلافت خطبه جاري کړه. خو په 470س. کي چې المقتدي، ختلغ نومی ترکي، د يوه نوي ډول جوړ سوي منبر سره چې په (210 او211) مخونوکي يې يادونه وسوه مکې ته د عراقي حاجيانو د امير په توګه ور ولېږی. (دا لومړی ترکی دی چې د حجاجو د امير په توګه مکې ته تللی وو)، اتفاقاَ د شيعه وو او اهل سنتو تر منځ او عراقي او مصري پوځيانو ترمنځ ، نښتې وسوې او خطبه پر مقتدي نه، بلکي د مصر د واکمن المستنصر عبيدي پرنامه وويل سوه. بيا په کال 473س. کي د شيعه ګانو او اهل سنتو ترمنځ د فتنې او فساد اور بل سو، د مستنصر عبيدي پرنامه خطبه بنده سوه. او د المقتدي پرنامه وويل سوه. را وروسته کلونه هم ختلغ د حاجيانو د امير په توګه مکې ته تلی او ترهغه وروسته بيا خمارتګين نومی دې چاري ته وګومارل سو. څو چې سلطان ملك شاه سلجوقي او د هغه وزير نظام الملك وفات سول. او د هغو تر وفات وروسته په مکه معظمه کي د عباسي خلفا وو پرنامه خطبه ويل هم بند سول. او څنګه چې سلجوقي واکمنان په خپلوکي په جګړو اخته وه او د مکې پر لار پرتو عربو لوټمارۍ کولې، ځکه نو له عراق څخه مکې ته د حاجيانو د قافلو تلل هم بند سول. په دې ترڅ کي د بغداد

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

عباسي خليفه مقتدي هم وفات سو او پرځای يې زوی مستظهرد خلافت پرګدۍ کښېنستی. دغه مهال د مصر عبيدي واکمن مستنصر هم وفات سو او زوی يې مستعلي واکمن سو. چې په مكه کې يې پرنامه خطبه وويل سوه. وايې چې امير محمد بن جعفر ترڅو چې مړکېدي تر 487س. کال پوري د مکې امير پاته سو. هغه د مکې لومړی والي وو چې ترڅه د پاسه سل کاله وروسته يې د عباسيانو پرنامه خطبه وويل. د ده د امارت موده د ابن خلدون په قول (33) کاله وه. قاسم بن محمد: د امير محمد تر مړيني وروسته په 487 س.کال کي د هغه زوی قاسم د المقتدي عباسي د وفات او د المستظهر عباسي د خليفه کېدو په کال، د مکې والي سو. خو په همدغه کال سپهبد بن سارتګين پرمکه مسلط سو او قاسم له مکې وتښتېدی چې بيا يې پوځونه را ټول کړه او سپهبد ته يې ماته ورکړه او بيرته يې د مکې د ولايت واګي په لاس کي واخيستې. د هغه د واکمنۍ پېر په بد امنی اوپرېشانی تېرسو. خو ځينو نورو چې بنو مزيد يې ورته ويل او د " حلې" په نامه د يوه ځای واکمن وه، هلته يوځه امن ټينګ کړ، چې له دې امله بيا هرکال د عراق حاجيان مکې ته تلل او په کال 512س. کي نظرخادم نومی د عراق د خليفه مسترشد لخوا چې په همدغه کال خليفه ټاکل سوی وو، د عراق د حاجيانو سره مکې ته واستول سو او د خليفه خلعت او مال او زر يې د مکې امير ته ورسول. قاسم د خپل امارت په دېرشم کال په 518س.کي وفات سو. فتيله يا ابو فتيله: بيا د قاسم زوی فتيله يا ابو فتيله د المسترشد عباسي د خلافت په مهال د مکې والي سو اود عباسي خليفه پرنامه يې خطبه اود هغه ښه وويل. وايي چې د ده تر مرګه د عراق د حج قافله د نظرخادم په مشری مکې ته ورتله او ده ته به يې د خليفه خلعت او نور شته او زر ور ورړل. دی د خپل امارت په لسم کال په 527 س. کي وفات سو. هاشم بن فتيله: بيا د فتيله زوی هاشم د المسترشد تر وژلو دوه کاله د مخه د مکې والي سو او د مرګ ترمهاله چې 549 يا 551 س.کال دی، د هغه ځای والي وو. قاسم بن هاشم: بيا د هاشم زوی قاسم د مکې والي سو چې خطبه يې د هغه مهال د عباسي خليفه المقتفي اود هغه تر وفات وروسته د هغه د زوی المستنجد پرنومونو ويل. او مکې ته به نظرخادم د عراق د حاجيانو د امير په توګه ورتی. علامه فاسي وايي چې د قاسم ولايت تر 556س. پوري دوام وکړاو بيا د دغه کال د حج په مهال د ځينو بدو چارو له امله چې هلته کېدې د عراق د حاجيانود اميرله بيري له مکې وتښتېدی. بيا د هغه اکا عيسیٰ د مکې والي سو. خو قاسم بيرته د 557س. کال په روژه کي مکه ونيول او لږ وروسته بيا ووژل سو. په سمط النجوم العوالي کي وايي چې المقتفي عباسي په کال 552س. کي دکعبې لپاره يوه ښکلې دروازه جوړه کړه او د نظرخادم په لاس يې ور ولېږل. عيسیٰ بن فتيله: ترقاسم وروسته د هغه اکا عيسیٰ بن فتيله د مستنجد د خلافت په مهال د مکې والي سو. د ده په دوره کي د عراقيانو د حج قافلې هرکال پرله پسې مکې ته تلې. کله چې مستنجد په 566س.کي وفات سو. د هغه زوی مستضئي خليفه سو. هغه د عراقي حاجيانو د قافلې سره طاشتګين ترکي ولېږی. عيسیٰ د ده د مړيني ترکال570س. پوري پر مکه واکمن وو. خو تاريخونه وايي چې د هغه ورور مالك بن فتيله د ولايت پر سر ور سره وران سو، د 566 س.کال د عاشورا په ورځ مکې ته ننوتی او نيمه ورځ پرهغې واکمن وو. څنګه چې د هغه اود هغه د ورور د پوځونو ترمنځ نښته وسوه، مالك بيرته له مکې ووتی او بياسره جوړ سول. د دغه عيسیٰ د امارت په مهال،د مصر د عبيديانو واکمنۍ ته صلاح الدين ايوبي (رح) په کال567س.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي د پای ټکی کښېښووی. چې د همدغه صلاح الدين پرنامه په حرمينو کي خطبه جاري سوه. بيا په 575س. کي مستضئي عباسي وفات سو او د هغه زوی الناصر عباسي خليفه سو. او د هغه پرنامه په حرمينو کي خطبه جاري سوه. داود بن عيسیٰ: تر عيسیٰ وروسته د هغه زوی داود بن عيسیٰ د مکې واکمن سو. خو د 571س. کال د خدای تعالی د مياشتي په نيمايي کي له امارته گوښه کړی سو. او سبب يې داوو چې د ده د امارت په وختوکي د خليفه الناصر مور حج ته تللې وه.کله چې بيرته بغداد ته ولاړه ناصرته يې د هغه ځای په هکله د داود د ناوړوکړنو حالات وويل، ځکه يې نو هغه له کاره ليري کړ. خو ابن خلدون دغه کيسه په عيسیٰ پوري تړي. مکثر بن عيسیٰ: بيا د هغه ورور مکثر بن عيسی په 571س. کي د مکې والي سو. د دغه کال د حج په موسم کي د ده او د عراقي حاجيانو د امير طاشتکين ترمنځ سخته جگړه وسوه چې ډېره مرگ ژوبله او وراني او لوټ پکښې وسو. او په پايله کي يې مکثر په همدغه کال له امارته گوښه سو. اميرقاسم بن مهنا: بيا مکه امير قاسم بن مهنا الحسيني د (مدينې امير) ته وسپارل سوه. دغه مهال لا مستضئي خليفه وو او هغه د مکې ولايت ده ته ورکړ. هغه درې ورځې د مکې پر ولايت پاته سو، خوځنگه چې يې د دغه ولايت د چارو د پرمخبېولو وړتيا په ځان کي ونه ليده،له ولايته يې استعفاوکړه. په دې ډول داود بن عيسیٰ بيرته د مکې والي وټاکل سو،خو دا شرط پرکښېښوول سوچي نور به له حاجيانو څخه هيڅ ججه نه اخلي. اما دانه ده څرگنده چې دغه داود ترکومه د مکې والي وو. خو دا څرگنده ده چې مکه به کله د ده لاس اوکله د ده د ورور مکثر لاس ته لوېدلې وه. چې بيا تر پرله پسې لسوکالو يعني تر597س.کاله مکثر د مکې والي پاته سو. دا د مکې د هواشمو وروستی واکمن وو چې ابو قتاده مکه ځني ونيول او دی د نخلې په ناوه کي په کال 600س.کي وفات سو. په دې منځ کي په کال 581س.کي د صلاح الدين ايوبي ورور سيف الدين طغتگين بن ايوب د مکې والي سو. هغه په مکه کي په اذان کي د " حي علی خيرالعمل " ويل منع کړه. د مکې يوه ډله وران کار چوپړيان (مريان) يې ووژل. د دراهمو او دينارو سکه يې د خپل ورور صلاح الدين ايوبي پرنامه ووهل او په داسي حال کي چې مکثر يې ملگری وو داود ځني وتښتېدی.

161 ـ پرمکه مکرمه باندي د بني قتاده وو واکمني

قتاداّ النابغهکوم چې ابو عزيز يې ورته ويل، د موسیٰ جون له توکمه څخه دی. او لکه چې د مخه د هواشمو په هکله وويل سوه، هغه هم د دغه موسیٰ جون له اولاده څخه وه. قتاده د ځو نورو ملکونو د نيولو په ترڅ کي پر مکه معظمه هم بريد وکړ، هغه يې د مکثر له لاسه په 599س. کي وايستل او د خليفه ناصر عباسي پرنامه يې خطبه وويل. د ده د واکمنۍ سيمه ډېره پراخه وه. او پر مکه سربېره پر ينبوع، د يمن پرشا وخوا، پرنجد او د مدينې منورې پرځينو برخو هم د ده د واکمنۍ بيرغونه په برياليتوب رپېدل. د مکې د نيولوپاره د قتاده د تمي سبب د بني هاشمو په ناسمو چارو اخته کېدل او د هغو ظلم و زياتی وو. تاريخونه وايي چې قتاده يو جابر، وژونکی، سخت زړه او هيبتناکه او زړه ور، خو احتياط کاره سړی وو. چې خورا ډېر پوځ يې درلود او عرب ډېرځني بېرېدل. د قتاده د واکمنۍ په مهال په کال 608س.کي په منا او مکه کي يوه لويه فتنه رامنځته سوه چې ډېر عراقي حاجيان پکښې ووژل سول.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ډېر شته يې لوټ سول. په دغه کال د عراقي حاجيانو امير علاء الدين محمد بن ياقوت وو، د دمشق د حاجيانو مشر د شاروخ النجمي ورور صمصام اسماعيل وو، او د بيت المقدس د حاجيانو مشر شجاع علي بن سلار وو، او د ايوبي واکمنو دکورنۍ د يوه واکمن الملك العادل ابو بكر سيف الدين بن ايوب خور ربيعه خاتون هم د دمشق د حاجيانو په ډله کي وه. کله چې يوم النحر (د لوی اخترلومړۍ ورځ) سوه د جمراتو تر ويشتلو وروسته د اسماعيليه يا باطنيه ډلي يوه سړي د قتاده د اکا له زامنو څخه پر يوه سړي باندي چې ښځي قتاده ته سوی وو، په دې گومان چې دی قتاده دی، بريد وکړاو د جمرې د ويشتلوځای ته نژدې يې وواژه. اود مکې اشراف د غچ اخيستلو لپاره سره راغونډ سول، په مناکي دوو غرونوته وختل او په داسي حال کي چې د لا اله الا الله او الله اكبر نارې يې وهلې خلك يې په ډبرو او نورو وويشتل او د اخترپه ورځ او شپه او ورپسې ورځ يې لوټمار هم وکړ، چې له دواړو لوريو څخه ډېرخلك ووژل سول. بيا قتاده د عراقيانو مالونه چورکړه او ويې ويل چې تاسي خو زما د وژلو قصد کړی وو، نوزه په خدای لوړم که يو عراقی لاهم ژوندی پرېږدم. چې بيا د عراقيانو د حج امير محمد بن ياقوت، له بيري دربيعه خاتون خېمې ته پناه وروړه. ربيعې قتاده ته وويل چې: د دې مسلمانانو گناه څه ده ؟ قاتل دي هم وواژه اوهم دي دا پېښه د مسلمانانو د لوټولو لپاره پلمه کړه او په حرامه مياشت او په حرم کي دي د دویويني وبهولې؟ او ته پوهېږې چې زه څوك يم ؟ نوکه له دې کاره لاس وانه خلې زه بيا درسره پوهېږم. بيا د بيت المقدس د حاجيانو مشر ابن سلار، قتاده ته ورغی، و يې ببراوه او ورته و يې ويل چې: نور ارام کښېنه که نه خليفه به له بغداده او موږ به له شامه درباندي راسو000 نو هغه وو چې بيا قتاده شخړه بس کړه او سل زره ديناره يې وغوښتل چې دېرش زره يې د عراق د حاجيانو له اميرڅخه واخيستل. وايي چې درې ورځې پرله پسې خلك د ربيعه خاتون د خېمې پرشا وخوا ځيني ټپيان، وږي تږي او ځيني مړه پراته وه. او ژوندي يې بيا په ډېر بدحالت بغداد ته ورسېدل. بيا په کال 609س.کي خليفه ناصر عباسي قتاده ته ډېر شته او سوغاتونه ور ولېږل او د دغي پېښي په باب يې هيڅ ونه ويل، بلکي د عراقي حاجيانو امير ته يې دنده ورکړې وه چې قتاده وغولوي او ويې هڅوي چې بغداد ته ورسي. نو هغه قتاده ته وويل چې د بغداد واکمن ته داسي اطلاع ورغلې چې د مکې شرفا وو صرف د يوڅو حاجيانو شته لوټ کړي دي، بلکي خليفه اود هغه وزير ته بغداد ته بللي يې. نو هغه وو چې قتاده بغداد ته رهي سو،کله چې د عراق " المشهد الغوري " ته ورسېدی، هلته د هغه هرکلي ته د بغداد يو شمېرخلك ورغلي وه. د دغو خلکو په ډله کي يو بې وزلی سړی هم وو،چې يو زمری يې په زنځير تړلی وو اوکشاوه يې.کله چې قتاده هغه وليدی پر بدفالي يې ونيوی او ويې ويل: زما او د داسي ښار يې سره څه چې زمريان لا دغسي پکښې خوار وي. نو سمدستي بيرته حجاز ته وگرځېدی او عباسي خليفه ته يې دا شعرونه وليکل:

بلا دي ولو جارَت عليَ مريقاَ

ولی كَفُ ضرغام اذا ما بسطتها

تظل ملوك الارض تلثم ظهرها

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اَ اَترُکها تحت الرهان ثم ابتغی

وما انا الا المسك في کل بقعاَ

و لو اَنني اعرٰی بها و اَجُوع

بها اشتری عزالو ری و ابیع

و في بطنها للمجد بین ر بیع

خلا صاً لها اني اذً لو ضیع

یضوع و اما عندکم فا ضیع

ژباړه: زما هیواد ماته د ښه ژوند او هوسایی ځای دی. که څه هم پرما ظلم پکښې وسي یا لږ یا وړی پکښې وګرځم. زه د پیاوړي زمري پنجه لرم. کومه چې په خلاصېدوېي د دنیا عزت رانیسم او پلورم. د نړۍ پاچهان د دغي پنجې شا مچوي. او په دننه کي یې وچکالی ځپلوته پسرلی دی. آیا زه دغه پنجه د ژرندي تر پله لاندي کړم؟ او بیا د هغې د ژغورني هڅه وکړم؟

او که داسي وکړم، نو زه به ټیټ سړی یم. زه هرځای د مشکو غوندي خوشبویه کوم. خوستاسي په اند زه یوخواربوشکی یم.

یادونه :

دغه شعرونه ابن خلدون په بېلو لفظونو او سمط النجوم په بېلو لفظونو راوړي دي. خو موږله دواړو څخه هغه څه ولیکل چې نسبتاً درست په نظرراغلل. کله چې الناصر عباسي دا بیتونه ولوستل له قهره سره و ایشېدی او له ډېره غضبه سره سور او شین سو. او شریف قتاده ته یې ولیکل:" امابعد : فاذا نزع الشتاء جلبابه، ولبس الربیع اثوابه، قاتلناکم بجنود لا قبل لکم بها، ولنخرجنکم منها اذلۍ وانتم صاغرون ".ژباړه : کله چې د ژمي بو ډۍ خپل پوړنۍ لیري کړي او د پسرلي ناوې ښکلي جامې واغوندي، په داسي پوځونو به مو ووژنم چې په تاسي کي به د هغو سره د مقابلې همت نه وي اوله هغې (مکې مکرمې) څخه به مو په ډېره خواري وباسم. په داسي حال کي چې تاسي به ډېر کوچني سوي یاست .

قتاده د دې لیك په رسېدو سره په مدینه منوره کي خپلو د اکازامنو ته لیك واستاوه، د مرستي غوښتنه یې ځني وکړه او د شعر په ژبه یې داسي ورته ولیکل: ای زما د اکازامنو، د موسٰی، جعفراو د حسین اولادې. څنګه زموږ څخه په صبرناست یاست. ای زموږ د اکا اولادې موږ او تاسي خو د یوې ستري وني د ښاخونو غوندي یو. نوموږ مه پرېږدی چې پوپناسو. کله چې یو وروربل وروركوم خوړونکي ځناورته پرېږدي، نولومړی یو وروړخوري بیا پردې بل

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورگرځي. په دې ډول د هغه په مرسته ډېر وکړي ورغلل. اوکله چې دغه ليك د ناصر عباسي پلويانو ترلاسه کړهغه يې خپري کړ. خوکله چې ناصر عباسي په خبر سو ډېرانعامونه ، شته او جايدادونه يې قتاده ته ورکړه او په دې ډول يې د هغه سره د جنګ جګړې مخه ونيول .

بيا قتاده د عراقي حاجيانو د امير په مشوره د بخښني لپاره د خپل زوی سره يوه ډله مخور بغداد ته ولېږل چې له ځانو سره يې کفنونه اخستي وه او توري يې په غاړو ځړولي وې .

کله چې بغداد ته ورسېدل له دې پېښي څخه د پښېمانۍ په دود يې په ژړاوو پيل وکړ، چې نور خلك هم پررا ټول سول او هغو هم بې واکه ژړاوي ورسره پيل کړې. اود دې پېښي په هکله يې معذرت وغوښتی. کله چې دا خبر ناصر ته ورسېدی، هغه هم تردې ناکرده ورتېر سو .

وايي چې قتاده لومړی په مکه شريفه کي ښې چاري ترسره کولې اود مصر د عبيدي واکمنو مفسد پلويان يې له مکې پسي واخيستل. خو وروسته يې بدوکارونو ته لاس واچاوه. له حاجيانو څخه يې بيرته د ججو اخيستل پيل کړه، ان چې هغوی يې لوټول او خطبه يې هم پرخپل نامه ويل. او ويل به يې چې ترناصر عباسي زه زيات د خلافت مستحق يم. دغه راز ده

د حرم د حنفي او شافعي مذهبونو امامان هم ووژل. د ده په پېر کي هم د جوماتونو په اذانو کي د " حی علىخيرالعمل " جمله ويل کېدل. پای خدای تعالی د خپل زوی حسن په لاس د 617 يا 618 س. کال د لومړۍ خور په مياشت کي وواژه، چې عمر يې اويا کاله وو .

او دواکمنۍ موده يې اتلس يا نولس کاله وه. د وژلو کيسه يې په دې ډول ده: کله چې قتاده د يوې ستري ډلې سره له مکې څخه مدينې ته رهي سو په " وادي الفرع " نومي ځای کي يې د ناروغۍ له امله واړول. او د پوځ سره يې خپل ورور او حسن نومی خپل زوی ولېږی.کله چې لږ څه ليري سو د قتاده ورورځينو پوځيانو ته وويل چې قتاده مړسوی

دی تاسي ما د مکې اميرکړئ. کله چې حسن دا خبره واورېده يو سړی يې ور ولېږی او هغه يې په خفه وواژه، او بيا يې په حرم کي د مکې اشراف او مخور راغونډکړل، خپل اکايې په تابوت کي ايښی وو، راپې وړی او خلکو ته يې داسي وښوول، چې دا ګواکي د هغه د پلار تابوت دی. او په دې ډول يې له خلکو څخه بيعت واخيستی او بيايې خپل اکا د شپې ښخ کړ. بيا يې له ينبع څخه خپل ورور را وغوښتی او په داسي حال کي چې د خپل پلار په حال يې نه وو خبرکړی ويې واژه.کله چې بيا قتاده له مدينې منورې راغی او په دې خبرو خبرسو ويې پټېيل چې حسن ووژني. نو يې حسن را وغوښتی او بد رد يې ورته وويل او تهديد يې کړ .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو حسن د يوه مريي او يوې مينځې په مرسته،کومو چې د قتاده خدمت به يې کاوه د خپل پلار لاسونه وتړل او په خفه يې وواژه، بيا يې د دې لپاره چې د پلار د وژلو خبر يې رسوا نه سي هغه مريی او مينځه يې هم ووژل. خو ځيني بيا وايي چې حسن خپل پلار په زهرو مړ کی .

ترقتاده وروسته د هغه زوی او وژونکی حسن نومی د مکې والي سو او د دغي کورنۍ ور پسې سړي چې وروسته وروسته ډېر سول او په شرفا وو مشهور سول او د مکې والي ته به يې هم شريف ويل تر1343س. کاله پوري (د دغي لړۍ د وروستي واکمن شريف حسين د راپرزولو ترمهاله) پر مکه واکمن وه. خو لکه ځنګه چې ګران لوستونکي پوهيږي د مکې اميران تر630 س. پوري تريوې اندازې خپلواك وه. خو وروسته به د مکې د امارت پرسرتل د دغي کونۍ د واکمنو اود مصر او يمن د واکمنو ترمنځ شخړې رواني وې. چې کله به په مکه کي د مصر د واکمنو پرنامه خطبه ويل کېده اوکله به د يمن د واکمنو پلويان هلته په واك کي وه. بيا داسي ښکاري چې د مکې پرسر د مصر او يمن د واکمنانو لګګي درګي د656 س. کال په شا وخواکي ،کله چې مغولو په بغدادکي عباسي خلافت ګردسره له منځه يووی، پای ته رسېدلي او بيا مصري واکمنو په يوازي سر تر923س.کال پوري د مکې کالخوايي کوله او د هغې واليان يې ټاکل. خو په دغه کال کي عثماني واکمن سلطان سليم خان شام، مصراو حرمين ونيول او په حرمينوکي خطبه د ده پرنامه و ويل سوه. چې وروسته په مصر او حرمينوکي عثماني واك ټينګ سو. اما پر مکه مکرمه باندي هماغه د قتاده دکورنۍ واکمنان واکمن پاته سول. (په دې هکله دې ددې کتاب 247مخ هم وکتل سي)، چې په دې ډول مکې مکرمې په دغه اوږده پيرکي ډېري بدي ورځي ليدلي دي. او ډېري ويني ان په حرم کي، پکښې توسوي دي. د دغو اشرافو وروستی علوي شريف حسين پاشا وو چې د1326س.کال دکوچني اختر په شپږمه د ترکي واکمن لخوا وټاکل سو. خو وروسته يې د انګرېزانو په لمسه په 1334س. (1914ع.)کي ځان د حجاز پاچا اعلان کړ. بيا د1343 س. کال د لومړۍ خور په اوومه ملك عبد العزيزبن عبد الرحمان د سعودي عربستان د اوسنيو واکمنانو د سرسړمکې مکرمې ته ننوتی او د1344س.کال د دوهمي خور په لومړيوکي ملك حسين د حجاز له واکه لاس واخيستي، چې بيا د دغه ملك عبد العزيز لخوا خالد بن لويي د مکې حاکم سو،کوم چې د ملك عبد العزيز خپل او د هغه د پوځ له مشرانو څخه وو. بيا امير فيصل ته، چې وروسته د سعودي پاچا سو،د خپل پلار ملك عبد العزيز په نيابت د مکې، مدينې او حجازواك وسپارل سو.

162 ـ څله يې د مکې اميرته " شريف " ويل؟

کله چې د المطيع عباسي د خلافت په وروستيوکي په کال358س. کي جوهر قائد رومي صقلي، د المغرب د واکمن المعز لدين الله عبيدي مريي، د هغه لپاره مصر ونيوی او بيا مکې ته ولاړی او هغه يې هم د معز لدين الله تر ولکې لاندي راوستل. نو يې په مکه کي د شرفا وو د واکمنۍ بنسټ کښېښوی. تردغي نېټې وروسته به په مکه کي يوه نفر علوي د مکې د شريف په نامه واك چلاوه او د حج د چارو او د حاجيانو کالخوايي به يې کوله. لومړی شريف چې د افريقي اود مصرد واکمن معز لدين الله لخوا حکومت او شرافت تر لاسه کړ، جعفر بن محمد وو. دغه جعفرد

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکې د بني سليمانو د لړۍ څخه يوتن دی چې د حسن يا ابو الحسن قُرمُطي ترمړيني وروسته يې د مکې واك په لاس راوړ او د دغو بني سليمانو د لړۍ وروستی واکمن شکر دی، چې په کال 452س. کې وفات سوی دی. تردې ورسته د مکې شرافت هواشموته ولېږدول سو،کوم چې هغه هم علويان دي. بيا په 597س. کې شريف قتاده د مکې واکمنۍ ته ورسېد کوم چې د جعفرد ورور شريف عبد الله لمسۍ وو. پر مکه باندي د واکمنۍ دغه اصول تر1343س. کال پوري چلېده. خو په تاريخونوکي زياتره دغه لقب د لومړي ځل لپاره د قتاده د نامه سره ډېر ليدل کيږي او بيا وروسته د مکې نورو واکمنو ته استعمال سوی دی. دکتور حسين قره چانلو وايي:" د شرفا ووپه دوره کي د حج مراسم خورا پرتمين ترسره کېدل. وايي کله چې د حج مراسم پيلېده، د مکې شريف به په داسي حال کي چې سپين کالي به يې اغوستي وه اود خدای د اطاعت په دود به يې توره په غاړه کي اچولې وه، دکعبې طواف به يې کاوه. دغه مهال به د شافعي مذهبو څخه يوسړی د زمزم پرگمبته درېدی اوکله چې به اميرد طواف يو شوط (يوه دوره) پوره کړه، دغه سړي او شريف به خپل دواړه لاسونه پورته کړه او تکبيربه يې وايه. بيا به چې اميرخپل طواف بشپړکړنورو خلکو به طواف پيل کړ. دغه مهال به يې دکعبې پردې پورته کولې. ټولي دروازې به پرانيستي وې، دکعبې دننه به يې ډېوه بله کړې وه او حاجيانو به کوښښ کاوه چې د مرمر پرهغه سره ډېره لمونځ وکړي چې د رسول ﷺ د لمانځه ځای باله سي) ." د دغي ډبري د رنګ، دکعبې د نس د فرش او په کعبه کي د رسول ﷺ د لمانځه په هکله د دې کتاب [281] او [284] مخونه وګورئ(

163 عبيديان، مکه اوکعبه

لکه چې د مخه مو يادونه وکړه د بني عباسو په وختوکي اسلامي دولت سره ووېشل سو. چې په دې لړکي په المغرب کي يو بېل دولت را منځته سو او بيا په دغه سيمه کي د عبيد الله المهدي په نامه يوه سړي چې ځان يې علوي او فاطمي باله. خپل واك ټينګ کړ، چې بيايې دغه واك اولادې ته پاته سو. او واکمنۍ يې د عبيديانو يا فاطميانو په نامه شهرت وموند. د دغي لړۍ د يوه تن معز لدين الله د واکمنۍ په مهال په کال 358س.کي د هغه مريي جوهر قائد پر مصر يرغل وکړ،دغه مهال په مصرکي د اخشيديانو وروستی واکمن کافوراخشيدي وفات سوی وو او دواکمنۍ په هکله ګډوډي پکښي پېښه سوې وه، چې د دې ګډوډۍ څخه په ګټه اخيستنه، هغه مصر ونيوی او پای له المغرب څخه ترحلبه د حرمينو په ګډون د دغه معز عبيدي پرنامه خطبه وويل سوه. او په دغو سيموکي د دغو عبيديانو واك ټينګ سو. چې په 362س. کي معز عبيدي خپله پلازمېنه مصر وټاکی. د دغو عبيديانو د نسب په هکله ډېر تاريخونه وايي چې دوی د بي بي فاطمې (رض) د اولادې څخه نه دي او ځانونه يې په درواغو فاطميان بلل. بلکي وايي چې د هغونيکه مجوسي وو، اود دوی زياتره کسان داسي زنديقان وه چې له اسلامه وتلي وه او ځينو به انبيا وو او صحابه وو ته ښکنځل کول. ان چې عبيد الله المهدي ته په باطني اوخبيث وايي. او وايي چې ده د اسلام کمزوري غوښتل. ماچي کوم تاريخونه لوستي دي، په هغوکي يوازي ابن خلدون د دې خبرو پلوي نه ده کړې او هغه دوی فاطميان بولي. حافظ ذهبي په خپل تاريخ " دول الاسلام " کي د عبيدالله المهدي د يهودي توب په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هکله وايي: حسين بن محمد بن احمد بن عبد الله القداح علوي " سلميه " نومي ځای ته ولاړی،کوم چې د ده د نيکه شته هلته په امانت ايښوول سوي وه. هلته د ده په مخ کي د ښځو خبره را منځته سوه او يوچا ديوه يهودي پښ دکونډې صفت وکړ، چې ډېره ښايسته وه. اود دې غونډي يو ښکلی زوی هم له دغه يهودي څخه ورپاته وو. نو دغه حسين علوي دغه ښځه په نکاح کړه چې بيا پرهغه ډېره گرانه سوه. دغه راز د هغې زوی هم ډېر پرگران سو او علم او پوهه يې ور زده کړه. چې پای ستر سړی او د لوی همت څښتن ځني جوړ سو. نو څنگه چې حسين علوي زوی نه درلود دی يې په زوی گلويني ونيوی او ويل به يې چې دی زما ميراث خور دی. له دې امله به د علويانو پلويانو او مبلغانو د دغه يهودي د زوی پرنامه ليکونه ورلېږل. او حسين هم خپل ټول شته هغه ته وسپارل او خپلو پلويانو ته يې امروکړ چې د هغه اطاعت او خدمت وکړي او د خپلو، خپلوانو څخه يې يوه ښځه هم ورپه نکاح کړه. بياکله چې حسين مړسو، دغه د يهودي زوی يې ځای ناستی سو او ځان يې عبيد الله وباله، خپل لقب يې" مهدي " غوره کړاو خپل نسب يې امام جعفرصادق او حضرت علي کرم الله وجهه ته منسوب کړ. او د علوي دعوت خپرولوته يې دوام ورکړ. په دې ترڅ کي د هغه يوه پلوي او مبلغ له المغرب څخه حال ورته ولېږی چې موږ دلته ډېري سوبې کړي دي او اوس موږ دلته ستا راتلوته سترگي پر لار يو. څنگه چې د ده دغه خبري د المکتفي عباسي په وختوکي خپرې سوې نو دی يې ور وغوښتی. خو دی اود ده زوی نزار نومی ځني وتښتېدل اود 297س. کال د لومړۍ خور په وروستۍ لسيزه کي په داسي حال کي چې د ده ملگري ورسره وه د قيروان " رقاده " نومي ځای ته ورسېدل او په يوه مانۍ کي يې واړول او امر يې وکړچي په دغه ټوله سيمه کي دي د ده نوم په خطبه کي ياد سي. بيا يې د جمعې په ورځ خلك په زوره خپل بيعت ته وبلل. نوکه به چا د ده مذهب مانه ښه کړنه به يې ورسره کول اوکه به يې نه مانه نو بندي کاوه به يې. چې په دغه ډول يې د مړيني ترمهاله، ترکال 322س. پوري واك وچلاوه. د ده په وختوکي قُرامته وو،کومو چې له دغه المهدي سره اړيکي درلودې په مکه کي ستره فتنه رامنځته کړه. چې د دې کتاب په مخکنيو پاڼو کي خبري پر وسوې. بيايې زوی نزار د القائم با مرالله په لقب د ده د مړيني ترکال333 س. پوري په دغه ډول واکمن وو. بيا د نزار زوی اسماعيل د المنصور په لقب واکمن سو. او بيا د هغه زوی معد د المعز لدين الله په لقب واکمن سو چې پای يې مصر هم ونيوی. د مصرد نيولو سره سم حرمين شريفين هم هغه ته تسليم سول او په مکه مکرمه کي هم د ده پرنامه خطبه وويل سوه. د ده په مهال د مکې والي جعفرنومي ته د شريف لقب ورکړه سو اوهلته په اذان کي د " حي على خيرالعمل " ويل پيل سول. وايي چې دغه المعز لدين الله کعبې شريفي ته د سره ديباج يو ډېر بيه او ښکلی پوښ يا سايوان ورکړ،کوم چې په ډېرو سرو زرو، ملغلرو، او ډول ډول ياقوتو پسوللی وو او د حج اړوند آيتونه په زمروتو پر ليکلي وه. کله چې المعز مړسو د مکې والي عيسٰی بن جعفرد ده د زوی العزيز پرنامه خطبه ونه ويل. ځکه نو د العزيز لښکرو مکه محاصره کړه او د هغې پرخلکو يې تنگسه راوسته. دغه راز د عبيدي لړۍ يوه بل واکمن الحاکم د مکې بل امير ابو الفتوح ته امر وکړچي د ابو بکر صديق ‌او عمر فاروق بد ووايي. خو هغه دا کار ونه کړاو ورته ياغي سو. چې بيا بيرته سره جوړسول. له دې پرته د دغي لړۍ د واکمنو لخوا د مکې اوکعبې سره د ښو په هکله په کتابونوکي زما څه نه دي په سترگو سوي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

164 ـ ایوبي پېر، مکه اوکعبه

د سلطان صلاح الدين ايوبي پلار نجم الدين ايوب بن شاذي روادي کرد وو. د هغه دوست بهروز د سلطان مسعود بن محمد بن ملك شاه لخوا د بغداد کوتوال وټاکل سو، او دغه راز يې هغه ته د تکريت دکلا واك اختيار هم ورکړ. نو بهروز بيا نجم الدين ايوب د تکريت حاکم وټاکی چې د خپل وفات ترمهاله د دغه ځای حاکم وو. يو وخت د موصل حاکم عمادالدين زنګي د سلطان مسعود په ملاتړ په کال 520 س.کي د خليفه مسترشد په جنګ ورغی خو ماته يې وخوړه. نوکله چې بيرته موصل ته تی، تکريت ته ورسېدی. نجم الدين ايوب څه دلاري ښوری ورته ورکړ، اود دجلې له سيند څخه د تېرېدو لپاره يې پل ورته جوړکړ. په دې منځ کي د ده کشر ورور اسدالدين شېرکوه په تکريت کي يو سړی وواژه، او ده يا ورور يې نجم الدين ايوب د هغه فديه ورنه کړه. ځکه نو بهروز هغه له کاره ګوښه کړاو بيا يې دواړه وروڼه له تکريت څخه وايستل. وروسته دواړه وروڼه عمادالدين ته ورغلل، هغه ښه وضع ورسره وکړه او جاګيرونه يې ورکړه. کله چې زنګي په کال 532 س. کي بعلبك ونيوی، نجم الدين ايوب يې هلته خپل نايب وټاکی. کله چې په 541س. کي عمادالدين زنګي وفات سو، نود دمشق حاکم فخرالدين طغرکين پربعلبك يرغل وکړ او هغه يې کلابندکړ. پای نجم الدين ايوب په دې شرط وسله پرمځکه ورته کښېښوول چې هغه ته به په دمشق کي جاګير ورکوي. نو هغه وو چې نجم الدين ايوب دمشق ته ورسره ولاړی. خو اسد الدين شېرکوه د عماد الدين زنګي د زوی نور الدين محمود سره پاته سو او هغه يې سپه سالار وټاکي. بالاخره دغه سلطان نور الدين محمود زنګي د دغو دوو وروڼو په کومك په 549 س. کي دمشق ونيوی. دغه مهال د مصر فاطمي واکمني مخ پرله منځه تلو وه او صليبيانو د مصرځيني ښارونه هم نيولي وه. ان چې د قاهرې پردرباربانديي يې هم تسلط ټينګ کړی وو، او ججه يې ځني اخيستل. دغه وخت په مصرکي العاضد واکمن وو. خو د ده ټول واك د ده وزيرصالح بن زريك ځني اخستی وو. بيا شاور نومي وزير پر العاضد مسلط سو. بيا د ضرغام په نامه يوسړی د العاضد وزيرسو. او شاور يې پسي واخيستی. نو هغه وو چې شاورشام ته وتښتېدی اوپه کال556س. کي يې نور الدين محمود زنګي ته شکايت وکړ او ورته ويې ويل چې که ته داسي پوځ راسره ولېږې چې ما واك ته ورسوي او بيا په مصرکي په خپلواکه توګه واوسي، زه به تاته د مصرد ماليو يوه دريمه درکوم. نو هغه ووچي هغه خپل سپه سالار اسد الدين شېرکوه د پوځ سره ورسره ولېږی. شېرکوه، ضرغام وواژه او شاوريې د هغه پرځای په مصرکي وزير وټاکی. خوکله چې هغه وزير سو غداري يې وکړه او شېرکوه ته يې له مصرڅخه د وتلو حکم ورکړ او پرخپله ژمنه ونه درېدی. نوهغه وو چې شېرکوه هم بلبيس نومی ځای اود مصرختيزښارونه ونيول. شاور چې دا حال وليدی له صليبي پرنګيانو څخه يې مرسته وغوښته. بيا مصري او صليبي دواړو لښکرو شېرکوه په بلبيس کي تردرو مياشتوکلابندکړ. دغه مهال سلطان نور الدين محمود زنګي په نورو ځايوکي صليبيانوته ماته ورکړه.کله چې دغو مصري اوصليبي لښکرو واورېدل چې په نورو ځايونو کي صليبيانو ماته خوړلې ده، د شېرکوه سره يې سوله وکړه اودغه کلابندي يې بيرته پرېښوول. او شېرکوه هم بيرته شام ته ولاړی. خو د شاور څخه يې د دې غدارۍ غچ اخيستل له زړه نه وه وتلي. چې بيا يې د شاور او فرنګي سره جنګونه وکړه. آخرفرنګيانو له شاورڅخه غټې غټې ججې اخيستې او پای يې مصرکلابندکړ او ځو ځايونه يې ځني ونيول؛

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېري ورانۍ يې وکړې او ډېر مسلمانان يې ووژل. او په دې ترڅ کې شاورد مصر يوه ښارته داسي اور واچاوه چې تر (54) ورځو لګېدی. دغه مهال خليفه العاضد د سلطان نورالدين محمود څخه په څو وارو مرسته وغوښته او د خپلو ښځو ورېښتان يې ور ولېږل او ورته ويې ليکل چې زما په داد ورسېږه او ښځې مې له پرنګيانو څخه وژغوره. نو هغه اسدالدين شېرکوه او د شېرکوه وراره صلاح الدين يوسف بن نجم الدين ايوب او نور ډېر تکړه پوځيان او لښکر مصرته ولېږل. کله چې مصر ته ورسېدل پرنګيانو مصر پرې ايښی وو. شېرکوه د العاضد لخوا ډېرښه استقبال سو، شاور ووژل سو او شېرکوه د العاضد وزير وټاکل سو. خو له بده مرغه دغه شېرکوه دوې مياشتي او پنځه ورځې وروسته د564س. کال د ځلورمي خور په مياشت کې وفات سو. بيا العاضد د مصر د ټولو لويانو او مخورو په خوښه صلاح الدين ايوبي د مصر وزير وټاکی،کوم چې په مصرکي د سلطان نورالدين محمود نايب بلل کېدی. صلاح الدين ايوبي د پرنګيانو سره ترجنګونو اوښو سوبو وروسته، د 567 س. کال د حسن حسين د مياشتي له دوهمي جمعې څخه د العاضد پرنامه خطبه بنده کړه اود عباسي خليفه المستضئي پرنامه په مصرکي خطبه ويل پيل سوه. او العاضد هم پس له څو ورځو د دغه 567س. کال د حسن حسين د مياستي په عاشورا مړسو او په دې ډول تر (208) کالو وروسته په مصرکي د عبيديانو د واکمنۍ تغر ټول سو، چې مسلمانان ډېر په خوشاله سول. که څه هم بيا ځينو عبيدي پلوو حاکمانو له پرنګيانو مرسته وغوښته چې صلاح الدين ايوبي د يوې کودتا له لاري ليري کړي، خو خدای داسي ونه کړه. نوکله چې سلطان نورالدين محمود زنګي په کال 569 س. کي وفات سو، صلاح الدين ايوبي د مصر او شام خپلواك واکمن سو. دغه د اسلام اتل بچي د 583 س.کال د خدای تعالی په مياشت کي د مسلمانانو لومړۍ قبله (بيت المقدس) د صليبي نصراني پاچهانو له (91) کلنۍ قبضې او ظلم او تعدی څخه وژغوری او نور ډېر ملکونه يې هم دکفارو له لاسه وايستل، چې له مصر او شام څخه يې تر يمن او افريقا پوري يو پراخ اسلامي سلطنت ټينګ کړ. لويه خدايه ! نن هم د مسلمانانو دغه لومړنۍ قبله د يهودو په لاس کي ده. مسلمانان د کفارو له لاسه تباه او برباد دي. اسلام د صهيونيت او نصرانيت له سترو خطرو سره مخامخ دی. مسلمانان نن هم سخت سره بې اتفا قه دي او غداران پکښي ډېر سوي دي، خو صلاح الدين ايوبي غوندي څوك نسته. نو لويه څښتنه ! ستا بيت المقدس ته، ستا اسلام ته، ستا بنده ګا نوته او ستا دښمنا نو ته، بيا يو ايوبي را و پاځوې آمين. لنډه داچي د ايوبي په واکمن کېدوسره د هغه مشر ورور شمس الدوله توران شاه بن ايوب په کال 568 س. کي مکه او يمن هم خپل کړه او په حرمينو کي د سمط النجوم په قول د صلاح الدين ايوبي پرنامه اود شفاء الغرام په قول د سلطان نورالدين محمود پرنامه خطبه وويل سوه (څنګه چې په دغه کال سلطان نورالدين ژوندی وو او صلاح الدين ايوبي دغه مهال په مصر کي د هغه نايب وو، ښايي په دغه کال خطبه د نورالدين په نامه ويل سوې وي. او څنګه چې په 569 س. کي نورالدين مړسو او صلاح الدين پاچا سو نو ښايي په 569س.کال په حرمينو کي د سلطان صلاح الدين پرنامه خطبه ويل سوي وي). بيا په کال581 س.کي د يمن والي اود صلاح الدين ايوبي وروسيف الاسلام طغتګين بن ايوب مکې ته ولاړی، هلته يې په اذان کي " حي على خيرالعمل " ويل بند کړه د مکې ډېر مفسد چوپړيان (مريان) يې ووژل اود خپل ورور سلطان صلاح الدين پرنامه يې د دراهمو او دينارونو سکه ووهل. ابن جبير په خپله سفرنامه کي وايي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې هغه سيف الاسلام طغتگين دننه په حرم کې وليدی چې پرښی اړخ يې مکثرد مکې والي او پرکيڼ اړخ يې د شرعي قاضي ورسره وه او په داسي حال کې چې مکثر سپين کالي اغوستي او سپينه لنگوټه يې تړلې وه، طواف يې کاوه. بيا په کال 572 س. کې سلطان صلاح الدين ايوبي له هغو حاجيانو چې د سمندر له لاري به حج ته تلل،د ججو اخيستلو دود له منځه يووړ، اود دې په عوض يې دمکې امير،دکعبې مجاورينو او عالمانو او فقيرانوته د نغدو پيسو او نورو اوقافو ورلېږل ومنل. چې په دې توگه حاجيانو ته اساني او هوسايي پيښه سوه او خلك په خوشاله سول. وايې چې له هر حاجي څخه به اووه نيم مصري ديناره اخيستل کېدل. اوکه به چا نه درلوده،که به څه هم نشتمن وو، ترهغو به يې بندي کاوه چې د عرفې ورځ به تېرېده. ان چې ابن جبير وايي چې که به چادغه روپۍ نه سواى ورکولاى، په ډول ډول دردوونکو عذابونو به يې اخته کاوه، لکه په خصيتينو ځړول او داسي نور. او دا عذاب د مصرد عبيديانو په دوره کې وو. دغه رازد ايوبي کورنۍ نورو واکمنو هم د حج پرلارو او په مکه کې ښه امنيت راوستلی وو. د حاجيانو ښه خدمتونه يې کړي او د کعبې حرمت او عزت يې ساتلی وو. لکه چې د شام واکمن ملك معظم عيسٰی ايوبي په کال 611س. کې د حج کولو په ترځ کې ډېرشته خيرات کړل او د مکې په ځينو برخو کې يې يولړسمونيز کارونه او ټولنيز خدمتونه ترسره کړل. په 621 س. کال کې د مصر ملك الکامل ايوبي دکعبې خادمانو بني شيبه وو ته ډېري پيسې ورکړې، څو دوی نور دکعبې دروازه د حاجيانو پرمخ پرانيستې پرېږدي. په 624س. کې د ميافارقين سلطان شهاب غازي ايوبي حج ته پرشېړو سوو اوښانو مالونه بارکړل. صرف له دوی څخه د يوه تن ملك مسعود يوسف په هکله شفاء الغرام، سمط النجوم او نور وايي چې دغه ملك يوسف اقسيس چې د يمن واکمن وو او د مصر د واکمن ملك کامل زوی وو، په مکه کې ناوړه کارونه کړي دي. ده په کال 620 س.کې ترحج کولو وروسته د مکې د والي حسن سره د صفا او مروه په منځ کې جنگ وکړاو له مکې يې وايستی. او بيا د ده عسکرو په مکه کې لوټماري هم وکړه. دغه راز وايي چې دی به د زمزم د اوبو پرگمبته ختی او د حرم کَوتَري به يې په توپك ويشتلې. بل دا چې د هغه مريانو به په صفا او مروه کې د سعيي په مهال خلك پرپښو په تورو وهل او ورته ويل به يې چې ورو ورو درومئ ځکه چې سلطان په دارالسلطنه کې نشه بيده دی، چې راويښ يې نه کړئ. (د ده د اوسېدو ځای صفا او مروه ته نژدې وو، او دارالسلطنه يې ورته ويل)،خوداسي ښکاري چې داخبري سمي نه وي ځکه يو خود دغوخبرو ترذکرکولو وروسته د شفاء الغرام ليکوال علامه فاسي وايي چې هغه مفسدين له مکې وشړل، پرمقام ابراهيم باندي يې گمبته جوړه کړه اود ده د ولايت په مهال مکې ته د مصراو يمن د حاجيانو تلل زيات سول، ځکه چې د ده له هيبته اشرار لړسول او لاري په امنيت سوې. دغه راز ابن کثير هم په خپل تاريخ کې وايي چې ملك مسعود اقسيس بن کامل په مکه کې له عدله کار اخيستی، زيديه يې له هغه ځايه وشړل او د حج لاري په امن کې سوې. خو په دې پسي ابن کثير هم د هغه د ظلم او تعدٰی يادونه کوي والله اعلم. پاته دي نه وي چې سلطان صلاح الدين ايوبي په کال589 س. کې وفات سو او د هغه تر وفات وروسته د هغه پر واکمنۍ د هغه دکورنۍ نه تنه نارينه او يوه ښځينه واکمن سول. د دوی ټولود واکمنۍ پېر (82) کاله اوڅلور مياشتي وو، چې بيا تردوی وروسته په مصرکې د مماليکو واکمني رامنځته سوه.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

165ـ د مصر مماليك، مكه اوكعبه

مماليك د مملوك جمع ده او مملوك مريي ته وايي. په مصركي د ايوبيانو ترواكمنۍ وروسته په كال648س. كي د هغو مماليك (مريان) واك ته ورسېدل. د دوی واكمني په تاريخ كي سترځای لري. د دوی دور په حقه سره د پرله پسې خو ځښت او غورېدو دور وو، چې په بهركي به يې جگړې، پراختيا او بري په برخه وه. او په دننه مصركي يې اقتصادي سمونونه، علمي لاسته راوړني او ټولنيز بدلونونه را منځته كړل. دوی ځيني تاريخ ليكونكي ترك اوځيني يې تركمن بولي. او پردوو ډلو بحريه اوچراكسه مماليكو يې وېشي. (چركسيان اصلاً د قفقاز وه) په دوی كي ډېر سترسړی ملك ظاهر بيبرس تېر سوی دی. ډېر مؤرخين دی د ده دښواعمالو، سمونونو او فتوحاتو له امله د مماليكو د واكمنۍ رشتيانی بنسټ ايښودونكی بولي. ده عباسي خلافت چې مغولو په بغدادكي له پښو وغورځاوه بيرته په مصركي را ژوندی كړاو هلته يې په كال659س. كي احمد ابو القاسم عباسي د المستنصر بالله په نامه او ترهغه وروسته يې په كال661س. كي ابو العباس احمد د الحاكم بامرالله په نامه په ډېر درناوي د اسلام خليفه گان وټاكل. چې دې لړۍ بياتر 923س. كال پوري دوام وكړ. او په دغه كال هم د مصر عباسي خلافت اوهم د مصر د چراكسه مماليكو حكومت دواړه د سلطان سليم خان عثماني لخوا پای ته ورسېدل. د مصر دغو واكمنو د نورو ښو چارو ترڅنگ د مكې،كعبې او حج چاروته هم پاملرنه كول. لكه چې همدغه ملك ظاهر بيبرس د مغولي تاړاكگرو په وړاندي په مېړانه ودرېدی. او پرهغو باندي تربرياليتوب وروسته يې هركال د مكې مكرمې او مدينې منورې سپېڅلو حرمينوته سوغا تونه او تحفې لېږلې او هلته يې ډېر متبرك اماكن ترميم او ودان كړه. هغه ابو نمي رسماً د هغه ځای والي وټاكی. او بيا يې د هغه د زامنو د ولايت په مهال هم د مكې چاري سمبالولې. دغه راز هغه په كال 667س.كي حج ته ولاړی، پرخپلو اوږو يې كعبې ته اوبه ور وړلې او په خپلو لاسونو يې هغه پرېو له. او بيا يې هرحاجي دكعبې دننه ته پرېښووی، چې د هر يوه سره به يې جلا جلا روغبړكاوه. دغه راز د مماليكو يوه بل واكمن ملك الصالح په مصركي د باسوس او سندبيس په نومونو دوه كلي دكعبې شريفي د غلاف د جوړولو د لگښتونو لپاره وقف كړه چې د ده له وختو څخه بيا ترسعودي پېر پوري به دكعبې غلاف له مصر څخه د مصري محمل سره ورلېږل كېدی. چې د مصر له خزانې څخه ډېري پيسې د دې كار لپاره بېلي سوي وې. د مماليكو يوه بل واكمن ملك شعبان قلاوون د مكې د حرم د الحزورې مناره جوړه كړه. ملك ناصر فرج، مسجد الحرام، چې په كال 802 س.كي د اور اخيستلو په ډېره ناوړه او دردونكې پېښه كي متضرر سوی وو،له سره ترميم كړ. هغه د بيسق په نامه خپل يو امير ور ولېږی او په ډېره لږ موده كي يې تر پخوا لا ښه جوړ كړ. بيا ملك مؤيد شيخ محمدي د 618س. كال په وروستيوكي مسجد الحرام ته يو ښكلی منبراو دكعبې د دروازې زينه ور وليږل، اود حُنين د اوبو چينه يې هم له سره پاكه كړه او د هغې اوبه يې مكې ته ورسولې. دغه راز ملك ظاهر ططرد مكې شريف حسن بن عجلان ته هركال د مصرله خزانې څخه شل زره ديناره ور استول. اوكله چې ملك عزيز يوسف واك په لاس كي واخيستی. د مكې شريف بركات بن حسن بن عجلان ته يې سوغاتونه او خلعتونه ور ولېږل. اميرسودون محمدي يې د پنځوسو تنو اسپكيانوسره د مكې د امنيت ساتلو لپاره ور ولېږی. دغه راز د ملك اشرف يوه امير، جان بيگ نومي منا ته نژدې يو بڼ جوړكړ، او ډول ډول وني

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې پکښي کښېښوولې. بيا سلطان اشرف قايتباى د مکې شريف محمد بن برکات ته سوغاتونه ولېږل، د مکې له حاجيانو څخه يې د ججو اخيستل له منځه يووړل او د 874 س. کال په وروستيو کې يې د خيف جومات ډېر پراخه کړاو ښه يې ودان کړ. هغه ته نژدې يې د حج د اميرانو لپاره کورهم جوړکړ، او هلته يې د حاجيانو د څښلو د اوبو د تسهيلاتو د برابرولو ترڅنګ څه نور عمراني کارونه هم ترسره کړه. د څلورو مذهبونو د تدريس، څلور مدرسې، د بې وزلولپاره مرستون، د يتيمانولپاره ښوونځي او نور يې هم هلته ودان کړه. دغه راز يې يو شمېرکتابونه هم د دغو مدرسو د شاګردانو لپاره ور ولېږل. هغه په مصرکي ډېري مځکي د مکې لپاره وقف کړې، چې د هغو حاصلات به يې هر کال د مکې اوسېدونکو ته لېږل. دغه راز د دغه پاچا په امر په کال884 س. کي کعبه د باندي او دننه په ډېرو درنو مراسمو پرېولل سوه او په دغه کال کي يې حج هم وکړ. مصري محمل يې هم وروړ، اود مکې د امراوو، مخورو او نورو ډېرو اوسېدونکو سره يې هم ډېري نېکۍ وکړې. بياکله چې په کال886س. کي مسجد نبوي د اور اخيستلو په ناوړه پېښه کي وسو،نو دغه ټولواك هغه بيرته تر پخوالا په ډېره ښه توګه ودان کړ، او په مدينه کي يې هم د مکې غوندي مدرسه او مرستون جوړکړه. اود مسجد نبوي کتابتون ته يې هم ډېرکتابونه ولېږل. بيا ددې لړۍ وروستي واکمن قانصوه الغوري په مسجد الحرام کي ډېرتعميراتي کارونه وکړه، ډېري ودانۍ يې جوړي کړې اود مصري حاجيانو په لارکي يې هم د هغو د هوسايي وسايل او د څښلو د اوبو آسانتياوي برابري کړې.

166 ـ عثماني واکمني، مکه اوکعبه

کله چې سلجوقي واکمنو د چنګيزي تاړاکونوله امله خپل ټاټوبی پرېښود او روم ته يې مخه کړه، د ترکو د اغوز له ټبرۍ څخه يو سړی چې ارطغرل نوميدی ورسره ملګری سو،کوم چې (340) تنه غښتلي مېړني ورسره وه ، د سلطان علاوالدين کيقباد سلجوقي خدمت يې غوره کړ او د هغه په پلوي يې ډېري سوبي وکړې. کله چې دغه ارطغرل په 697 س.کي وفات سو. سلطان علاوالدين د هغه زوی عثمان ته سوغاتونه، توره او نغاره ولېږل او دکفارو د ملکونو نيولو ته يې وګوماری. بيا چې سلطان علاوالدين مړسو عثمان د پاچهي پرتخت کښېنستی او د عثماني پياوړي امپراطورۍ بنسټ يې کښېښود. عثماني واکمني د اصحابو او تابعينو تر واکمنۍ راورسته ډېره ښه واکمني وه. په دې دوره کي قسطنطنيه فتح سوه،کومه چې د هغې له جوړېدو څخه څانه وه فتح کړې. لومړنيو مسلمانانو له 47 س. څخه څو ځلي د هغې د فتح کولو کوښښ کړی وو، خو بريالي سوي نه وه. دغه راز عثماني دولت په اروپاکي هم ستري سوبي وکړې چې د اسلام دښمنان يې پېړۍ پېړۍ هرځای غلي کړي وه او د اسلام او د مسلمانانو برم او عزت يې ډېر ښه ساتلی وو. عثماني واکمني پای د صليبي او صهيوني طامعو ، حاسدو او مغرضو ځواکونولخوا د آزادۍ ، د بشرد حقوقو، برابرۍ او نړۍ والي سولي او امنيت تر شعارونو لاندي ؟! را وپرځول سوه. کله چې په کال 923 س. کي سلطان سليم عثماني مصر ونيوی او پر زياتره اسلامي نړۍ يې واك ټينګ سو. دغه مهال د مصر وروستي عباسي خليفه د خلافت عنوان هم هغه ته وسپاری اود مکې والي شريف برکات د خپل ديارلس کلن زوی شريف ابو نمي په لاس د رسول ﷺ خرقه، رېۍ، هغه قرآنونه چې د حضرت عثمان او حضرت علي په لاسونو ليکل سوي وه، د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویس قرني خولۍ اود حرمینو کلۍ سلطان سلیم ته ولېږلې. چې په دې سلطان ډېر خوښ سو او د مکې او مدینې امارت یې د پخوا په شان هغو ته وسپاری. دغه مهال وو چې د هغه رسمي خطیب په قاهره کي د خطبې په ترځ کي هغه ته " خاقان البرين والبحرين و خادم الحرمين الشريفين " وويل. چې تردې وروسته نورو عثماني واکمنو هم دغه لقب کاراوه. د مکې په هکله د عثمانیانو د دولت نظام داسي وو: پرمکه به د علوي اشرافو څخه یو تن امیر وو. بل ترکي به ترامیر په ټیټه رتبه د مکې والي بلل کېدی، چې مالي او پوځي چاري به یې سمبالولې. د محکمې قاضي به هم ترك وو، چې د استنبول له " دار مشيخاَ الاسلام " څخه ټاکل کېدی او چې یوکال به یې پوره سو، نور به یې په مکه کي قضا نه سوای کولای او بل به یې پرځای ورتی. دغه راز به په مکه کي عثماني پوځ او د پولیسو ځواکونه، چې له ترکي او عربي پوځیانو او ساتونکو څخه به جوړ وه، د هغو د مشرانو سره به هلته اوسېدل، چې د عامه امنیت خوندي کول به یې پرغاړه وه. عثمانیانو اسلام ته د ډېرو سترو او تاریخي خدمتونو په لړکي د حرمینو چاروته هم ډېره کلکه پاملرنه کول او د حرمینو او د حج د لارو د امنیت ساتلو، د مکې او مدینې منورې د ودانۍ او د هغو ځایونو د عالمانو، فقها وو، فقراوو اوعامو خلکو د هوسایۍ او سوکالۍ لپاره یې تاریخي او له و یاړه ډك کارونه کړي دي. چې موږ دلته یوڅه بیانوو: په 923 س.کي عثمانیانو یوه ډله افریقایي کارګران وګومارل چې د مکې د لارو او د چښنګ د اوبو د زیرمو د سمون چاري ترسره کړي. چې په پایله کي یې د مکې په بیلو بیلو سیموکي د څښاك د اوبو آسانتیاوي برابري سوې. د حجاز علوي شریفانو او اوسېدونکو به هرکال د عثماني خلفا وو څخه نغدي مرستي ترلاسه کولې. هرکال به د قسطنطنیې دربار د حج له قافلې سره د سرو زرو صندخ لېږی، څو په حجازکي وویشل سي. د ټولواکمنۍ د زیرمتون اود مصرله عوایدو څخه به ډېري پیسې او غلې دغو مقدسو اماکنو ته لېږل کېدې چې ترېوې اندازې به د دغو ځایونو د خلکو بې وزلې په لیري کېده. دغه راز عثماني ترکانو د مکې او مدینې د دغو سپېڅلو حرمینو امنیت ښه ټینګ کړی وو، او د حاجیانو د کاروانونو سره به یې هم امنیتي ځواکونه لېږل. د سلطان سلیمان قانوني په وختوکي له یوې خوا په مکه کي ودانیزکارونه پیل سول. له بلي خواد مکې د زبیدې د مشهوري ولې دله سره او سم جوړولو او مکې ته د عرفات د چینې د اوبو د رسولوکار پیل سو. سلیمان قانوني نامتو معمار او د استنبول د جامع جومات جوړونکی مکې ته ولېږی، څو دکعبې شریفي د بیا رغوني نقشې برابري کړي. چې یوشمېرکارونه د ده په وختوکي وسول. او د ولې کار د لسوکلونو تر زښت زیات زیار او درنو لګښتونو وروسته بشپړ سو. دغه راز د مسجد الحرام د ودانۍ کارهم د دریم سلطان مراد په وختوکي سرته ورسېد. بیا سلطان مراد غازي دکعبې شریفي د بیا ودانۍ تاریخي کار ترسره کړ. چې د دې سترو ودانیو په هکله د دې کتاب په نورو پاڼوکي په بېله بېله توګه خبري سوي دي. لنډه دا چې د دغه پېر دواکمنو لخوا په مکه، مدینه او نورو ځایوکي پرله پسې ودانیز او ترمیماتي کارونه روان وه. چې ستر ستر لګښتونه به یې پرکول او ډېر تکړه ترکي معماران به یې ورلېږل. چې پای مکې او مدینې کټ مټ د عثماني ښارونو بڼه غوره کړه. چې په هغو کي به په لرغونې څېره کورونه، زیاتي ګومبتي، ښکلي منارې، او په ودانیوکي ښکلي ترکي ښویې خښتي ترسترګوکېدې. دغه رازد مکې په وچه دره کي ښکلي بڼونه را منځته سول، او د ترکي خلفا وو او هندي او نورو امراوو په بخششونو، لرغوني متبرك آثار او اماکن

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترميم سول، او نوي ماڼۍ او ودانۍ هم پکښې جوړې سوې. ډېري مدرسې،کتابتونونه او جوماتونه پکښې جوړ او ډېر مرستونونه، روغتو نونه اوپخلنځې پکښې تاسیس سول. اود دې ترځنګ د جوما تونو او زیارتونو هم ښه پالنه کېده.

167 ـ د سلطان مراد لخوا د کعبې بیا جوړول

د حجاج بن یوسف لخوا د کعبې تر بیاجوړوني وروسته د (966) کالو په موده کې،کعبې شریفې کله کله ترمیم ته اړتیا پیداکول، چې د وخت د واکمنو لخوا به ترسره کېدل. (په دې هکله به په راتلونکو پاڼو کې څرګندوني وسي). خو په کال1039 س. کې د برات (شعبان المعظم) د میاشتې د نولسمي نېټې د چارشنبې په سهار په مکه شریفه کې داسي یو زورور اورښت وسوچي د مخه یې چا سارۍ نه وولیدلی. دغه توپاني اورښت د پنجشنبې په ورځ د برات په شلمه هم و اورېدی. چې د سېل اوبه یې دکعبې دننه د دېوالو ترنیمي لوړې سوې اوپه نتیجه کې شامي یا دحطیم د لوري دېګوال او دکعبې د ختیز اولوېدیزد لوریو دېوالونه یوځه ونړېدل او دکعبې دننه زینه هم ولوېدل. د دې ترځنګ دغه سېلاب د خلکو کورونه وران کړل، په زرګونو وګړي یې ووژل او نور ډېر مالي تاوان یې ورساوه. کله چې د دغه زړه دردونکي پېښې خبرخپورسو، د نړۍ له ګوټ ګوټ څخه مکې شریفې ته دغونه وګړي ورغلل، چې تابه ویل د حج موسم دی. بالاخره د څلورم مراد عثماني په امرلایق مهندسان راغونډ سول، مشوره یې سره وکړه او دا متبرك مکان یې د 1040 س. کال د لوی اختر (ذي الحجې) د میاشتې په دوهمه تقریباً د شپږ نیمو میاشتو شپه او ورځ هلوځلو وروسته بیا کټ مټ د حجاج د ودانۍ په ډول، ودان کړ. په دې بیا جوړونه کې زیاتره هغه پخوانۍ ډبري وکارول سوې. خو د هغو ډبرو پرځای چې د وخت په تېرېدو سره شوړېدلي وې د " شبیکه " د غره ډبري پکښې کارسوې. دکعبې شریفې د ودانولو په دغه کارکي د مکې امیر مسعود بن ادریس بن حسن او د هغه ترمړیني وروسته د مکې بل امیر عبد الله بن حسن، د مصر امیرمحمد پاشا الباني، د مدینې قاضي سید محمد افندي، رضوان بیګ معمار او نورو دولتي چارواکو، دیني عالمانو او مخورو برخه اخستې وه. د نوموړي ټولواك دکعبې د ودانۍ په کارکي، دکعبې شریفې دېوالونه له حجر اسود پرته ټول ونړول سول، خو تهدابونه یې هماغسي د پخوا پرحال پاته سول او پرهغو پخوانیو بنسټونو باندي، نوي دېوالونه پورته سول. چې په دې ډول ترحجر اسود لاندي برخه اوس هم د عبد الله بن الزبیر ودانی ده. خو له دې پرته دکعبې اوسنۍ ودانۍ هماغه د عثماني څلورم مراد ودانۍ ده چې د حجاج د ودانۍ په شکل ودانه سوې ده. تردې وروسته نورو هم دکعبې ودانۍ د ضرورت او د وخت د غوښتنو سره سم ترمیم کړېده.

168 ـ د ترکا نو په پېر کې د حج څرنګوالی

د عثمانیانو په وختوکي په مکه مکرمه، په تېره په عرفات کې د حج مناسك او مراسم په ډېرو خوښیو، سترتوب او پرتمین توب لمانځل کېدل. د لوی اختر د میاشتې (ذي الحجې ګ) په نهمه کله چې به د عرفات پرغونډۍ (جبل الرحمت) اود هغه پرشا وخواپه لکونو ماړه او بې وزلي په یوه لباس (احرام) کې سره راغونډېدل. یو نېك چاری

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپين ږيرى چې د مکې قاضي به وو، په داسي حال کي چې احرام به يې تړلی وو او پراوښ به سپور وو را څرګند به سو، شامي، ترکي او د مکې د شريف توپونو به په داسي درزي سلامي ورکړه چې په ټوله شا وخوا، دښتو او غروکي به يې ازانګې پورته سوې. د دې امام په ليدو به د حاجيانود لبيك ويلو زوږ آسمان ته وختو. امام به منبرته نژدې ورغی، وبه درېدی ترشابه يې يو پراوښه سپور حبشی مريی ولاړ وو او پرامام به يې سپين سايوان نيولی وو. امام به په ډېر خوندور او فصيح آوازخطبه ويل. او ترهرو پنځو دقيقو وروسته به يې دسمال ښوراوه. چې ورسره سم به له څلورو خواوو نورو خلکو هم دسملونه ورته ورپول او په زوره زوره به يې تلبيه وويل. دغه مراسم به د ورځي له څلورو بجو څخه پيلېدل او خلکو به په ډېر شوق او ذوق د خدائتعالی حمد او ثنا او تلبيه ويل او د خدای د رحمت هيله به يې کول. په دې ترڅ کي به شامي او مصري محملونه (کجاوې) راغلې. دغه مهال به له يوې خوا د باجې غړوونکود ډلي خوږ او موزون آواز په غرونوکي پورته سو او له بلې لوري به د توپونو درزی سو. محملونه به جبل رحمت ته په نژدې کېدو سره ودرېدل، امام به خطبه پای ته ورسول او په ډېره عاجزي او زاريو به يې دعاوي وکړې. چې په هغوکي به د مکې شريف، رئيسان، اميران، د پاچاناي‌ب، مخوراو بې وزلي ټول شامل وه. د دعاتر ويلو وروسته به د حج د مبارکی آوازونه په غرو او دښتوکي پورته سول. د خوښيو د څرګندولو په دود به اورلوبي (آتشبازی) پيل سوې اود سلامۍ توپونه به وويشتل سول. پوځيانو به د سلامۍ مراسم ترسره کړل. بلېندي (مشعلونه) به ولګېدل او د لمر تر لوېدو وروسته به ټول حاجيان د مزدلفې په لوري رهي سول او دا مراسم به په عرفات کي پای ته ورسېدل.

169ـ په عثماني پېرکي د مکې د حکومتي چارواکو ورځنۍ کړني

د ترکانو په وختوکي د مکې د حکومت اداري د حرم د امهانئ د دروازې (باب امهانئ) مخامخ سهيل لوري ته په بازار کي وې. هلته به د مکې والي، د پوځ د مشر او د پوليسو دفترونه وه. د باب القضا سره به د قاضي القضات محکمه وه. څنګه چې مکه د حجاز دارالخلافه وه، هلته به دوه ډوله حکومتي چارواکي په کار بوخت وه. انتظامي چاري به د مکې د شريف په لاس کي وې چې " سيد الجميع " به يې ورته ويل. او مالي او پوځي چاري به د مکې والي اداره کولې. والي به په عامه توګه ترك وو او د ترکانو لخوا به ټاکل کېدی. چې شيخ الحرم به يې ورته ويل. بيا ترکانو مسجد الحرام ته د " دائرآ الاوقاف " په نامه اداره جوړه کړه. چې د دغي اداري مشرته يې " مديرالاوقاف " ويل. کوم چې د مسجد الحرام ټولي اړوندي چاري به يې پرمخ بيولې. او په ځانګړو دفا تروکي به يې د مسجد الحرام د ټولو موْ ظفينو نومونه ثبت سوي وه. دا اداره به له اداري پلوه په شيخ الحرم پوري، کوم چې د مکې والي وو مربوطه وه. او د مالي پلوه به يې د آستانهْ عليا (قسطنطنيې) په نظارت الاوقاف (د اوقافو وزارت) پوري اړه درلوده. د مکې شريف به له سهاره ترمازديګره اهمي مسالې او مقد مې فيصله کولې. د مازديګر او ماښام لمونځ به يې په مسجد الحرام کي کاوه. د ماښام ترلمانځه وروسته به يې په خپل کورکي د خپلو اولادونو او مېلمنو سره ليده کاته کول او ډوډۍ به يې ورسره خوړل. د جمعې په ورځ به يې په دارالاماره کي چې په شاهي کلا کي وو،د مکې د والي اونورو چارواکو او مخورو سره ليدل. تردې ليدنو کتنو وروسته به خلك د والي سلام ته ورتلل او شريف به د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمعې لمونځ په حرم کې کاوه. کله کله چې به په خپل اوړني استوګنځي (طایف) کې وو، په پرتمینو مراسمو به حرم ته ورتی او د جمعې او مازدیګر ترلمانځه وروسته به بېرته طایف ته تی. دغه راز د مکې د خلکو دا معمول وو چې د مکې شریف ته به یې په کال کې یو وار د مکې د باندي په یوه سیل ځای کې ډوډۍ کوله. چې هغه به په سترو او پرتمینو مراسمو جوړولو سره هلته د خپلو خاصو ملګرو سره ورتی. خلکو به دعاوي ورته کولې اود ده په مخ کې به یې ده ته د " یعیش " (ژوندی دي وي) شعارونه ورکول. د ډوډۍ ترخوړلو وروسته به یې د " بدو " خلکو د آس د سپرلۍ او خنجر او توري وهلو د هنرننداره کول او بیا به بېرته ښارته تی.

170 ـ محمد بن عبد الوهاب، سعودي مشران، مکه اوکعبه

په کال 1223 س.کي سلطان محمود ثاني د عثماني ترکیې پاچا سو. د ده په وختوکي چې عیسوي هیوادونه د ترکانو سره په جګړه بوخت وه. او نوري کورنۍ ستونزي هم ور پېښي وې، د نجد ربړه د یوې ستونزمني ربړي په توګه را منځته سوه. نجد د اوسني سعودي عربستان هغه برخه ده، چې د مکې او بصرې په منځ کې پرته ده. نجد د لوړي مځکي په معنادی. ځنګه چې دغه مځکه ترحجاز او نورو لوړه ده، ځکه نو نجد ورته وایي. محمد بن عبد الوهاب نجدي په کال 1115س. کي چې د 1703ع. سره سمون خوريد نجد په العینیه کي وزېږېد،کوم ځای چې د ده کورنۍ هلته اوسېدل او پلار یې هم هلته قاضي وو. ده تر علم حاصلولو وروسته خپل تحریك په لاره واچاوه. وایي چې خلك د ده د افکاروله امله له ده څخه ګوښه ګرځېدل اوپه ښه سترګه یې نه ورته کتل. پلار یې هم د ده له انتقادونو او اعتراضونو څخه خوښ نه وو. او ورور یې هم چې شیخ سلیمان نومیدی، د ده د تعلیماتو مخالفت وکړاو د ده د افکارو په رد کي یې کتابونه ولیکل. خو وایې چې بیا بیرته ورسره پخلاسو او د ده افکارېې ومنل.کله چې د العینیې حاکم هغه له خپلي سیمي وایستی، نو د نجد اړوند " درعیې" ته ولاړی. ځکه هلته ځینو عالمانو او د محمد بن سعود مېرمني (کله چې محمد بن عبد الوهاب د محمد مېرمني ته خپل دعوت وړاندي کړ، هغې له خپل مېړه څخه وغوښتل چې د هغه بلنه ومني) او پخپله محمد بن سعود،کوم چې هغه مهال د درعیې حاکم وو او د سعودي کورنۍ د سر سړی دی، د هغه ننګه وکړه، د هغه عقاید یې ومنل او د هغوخپېرولو ته یې ملا وتړل. محمد بن عبد الوهاب ویل چې زه خلك له شرکیاتو څخه توحید ته را بولم. اوځان یې د امام احمد بن حنبل په مذهب باله. خوکله چې د ده عقاید د مکې مکرمې عالمانو ته ورسېدل، پرهغه یې دکفر فتوا ورکړه او مکې ته یې د وهابیانو ورتلل منع کړه. محمد بن عبد الوهاب په 1206 یا 1207 س. کي د (92) کالو په عمر وفات سو. هغه مهال چې محمد بن سعود، محمد بن عبد الوهاب ته پناه ورکړه، یعني د 1158 س. کال په شا وخواکي، د محمد بن سعود امارت پردوو، درو ښارونو باندي وو،کوم چې د نجد په حنیفه ناوه کي واقع وه. دغه محمد بن سعود چې په کال1726ع. کي د درعیې امارت ته رسېدلی وو، د خپلي مړیني ترکال (1760ع.) پوري د دغه ځای حاکم وو. د هغه تر مړیني وروسته، د هغه زوی عبد العزیز د پلار ځای ناستی سو. د ده د واك ارشو ډېره پراخه سوه او تر ریاض، الاحساء،کربلا، بحرین، عمان او رأس الخېمې پوري وغځېده. په کال 1218 س.کي عبد العزیزد یوه ایراني لخواچي عثمان نومېدی و وژل

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سو او زوی یې سعود نومي د هغه ځای ونیو. د ده په وختو کې هم د سوبو لړۍ پر مخ روانه وه. چې په دې لړکې په کال 1218س. کې مکې معظمې ته ننوتی. دوه کاله وروسته مدینې منورې ته ورسېدی او د مکې شریف غالب نومی یې د سعودي واکمنۍ اېل (مطیع) کړ. بیا یې د یمن، عسیر، تهامه، نجران او د خلیج د غاړو ریاستونو ته مخه کړه او مسقط او عمان یې په سعودي واکمنۍ ورګډکړل. د سعود په پېرکې د عربو جزیره د ده د سلطنت ترسیوري لاندې راغله، له دې امله ده ته سعود کبیر وایې. د خلاصآ الکلام او تاریخ مکه لیکوالان پردغه سعود لګیږي او وایي چې هغه ډېر مسلمانان قتل عام کړه، د معلٰی د هدیرې قبې او د حضرت عبد الله بن عباس او رسول د زامنو د روضې، د بي بي خدیجې د زیارت او د رسول ، ابو بکر او علي د زېږېدو دځایونو قبې یې ونړولې. په کال 1221س. کې یې شامیانو او مصریانو ته خبر ورکړچې بیا به د حج محملونه مکې ته نه لېږي. دغه راز یې هغه د طبلو او مزامیرو له راوړلو او وهلو څخه هم منع کړه. بل کال چې شامي محمل مکې ته نژدې ورسېدی، څنګه چې وهابیانو مکې ته نه پرېښووی، نو د شام حاجیان بېله حج کولو، له لاري بېرته وګرځېدل او مصري محمل چې مکې ته ورسېدی، سعود د هغه د سوځولو امر ورکړ. او د دې سره سره یې په مکه کې جار و واهه چې بیا به مکې ته ږیرخریلي نه راځي. څکه نو تردې وروسته مکې ته د شامي او مصري محملونو ورتلل بند سول. دغه راز په 1221 س. کې وهابیانو په مدینه منوره کې هم لوټ وکړ او د ټولو زیارتونو قبې یې ونړولې. او د نبوي حجرې د خزانې ډېر بیې جواهرات یې هم لوټ کړه .

)دا د خلاصآ الکلام او تاریخ مکه څرګندوني دي، چې په سمتیا او ناسمتیایې خدای علم لري .(عثماني دولت چې د سعود دا چاري او پر مختګونه ونه زغملای سوای، نو یې د عراق والي پر راپورته کړ. هغه چې څه ونه کړای سوای، بیایې د شام والي پر راوپاڅاوه. خو چې هغه هم څه ونه کړای سوای بیا یې په 1805ع. کې محمد علي الباني د مصر والي وټاکی اود سعودي واکمنۍ له منځه وړلوته یې وګوماری. هغه ډېره موده د عثمانیانو په مرسته د سعودي واکمنۍ پرضد جګړې په لاره واچولې چې په دې ترځ کې یې په کال 1228س. کې بیرته مدینه، مکه، جده او طایف له سعود څخه ونیول. په کال 1229 س. کې سعود کبیر وفات سو او د هغه زوی عبد الله واکمن سو. هغه په پوځي چارو کې ډېره تجربه نه درلوده او له بلې خوا د هغه د پلار اکا عبد الله بن محمد بن سعود دواکمنۍ دعوه وکړه. چې په دې ډول د سعودي کورنۍ په لیکوکې درز ولوېدی .

محمد علي پاشا خپل زوی ابراهیم پاشا د ډېروځواکونو سره د نجدیانو سره جګړې ته وګوماری. چې پای یې نجدیان مات کړه. په کال 1818ع.کې درعیې سقوط وکړ او دغه نوې را منځته سوې واکمني له منځه ولاړه. عبد الله بن سعود، د هغه وزیر او د هغه یو بل نژدې ملګری مصرته، بیا قسطنطنیې ته ولېږل سول او بیا د سلطان محمود له خوا د " آیاصوفیې " په ډګرکې اعدام سول. درعیه د ابراهیم پاشا په امر ورانه سوه، په زرګونو مسلمانان ووژل سول اوکورونه یې ونړول سول .

171 ـ د ترکي بن عبد الله بن محمد بن سعود را پاڅېدنه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تركي چې د عبد الله د پلارد اکا زوی ووخه مهال پټ وو، خو په کال1823ع. کې په نجد کې راڅرګند سو او ځانته یې ملګري او مرستندویان وموندل. ریاض یې ونیو اوتر 1834ع. یې حکومت وکړ. د دغه کال د می په نهمه د سعودي کورنۍ د یوه غړي مشاري نومي په اشاره ووژل سو او مشاري خپل ځان واکمن اعلان کړ. چې بیا یوه میاشت یا څلوېښت ورځي وروسته د ترکي زوی فیصل نومي، مشاري له واکه را وپرځاوه او اعدام یې کړ. او د پلار پرګدۍ کښېنستی. خو ترلسوکالو وروسته، د 1837ع. د می په میاشت کې مصریانو ریاض څني ونیو او فیصل مصر ته بندي بوتلل سو.

172 ـ د ترکي د زوی او لمسیانو واکمني

فیصل بن ترکي په1843ع. کال کې له بنده وتښتېدی. د دغه کال په دوبي کې یې ریاض ونیواو د سعودي واکمنۍ د بیا ژوندي کولوکوښښونه یې له سره پیل کړل، چې په دې لارکي ډېر بریالی پرمخ ولاړ. په 1282س. (1865ع.)کي فیصل ووژل سو او د ده د دوو زامنو عبد الله او سعود ترمنځ د امارت پرسرجګړې پیل سوې.چې تردېرشوکالو یې دوام وکړ. بالاخره په 1875ع. کي سعود وفات سو. په دې ترځ کي ځیني سیمي بیرته عثمانیانو ونیولې. د نجد ځیني سیمي د حائل امیر ابن رشید ونیولې او انګریکزانو پرعمان واك ټینګ کړ. علاوتاً په کال1888 ع.کي ابن رشید ریاض هم ترخپل واك لاندي راوستی. په 1889ع. کال عبد الله هم مړ سو. خلکو د فیصل دوهم زوی عبد الرحمان خپل واکمن وټاکی. عبد الرحمان ریاض بیرته ونیو. خو ابن رشید بیرته څني قبضه کړ. ځکه نو عبد الرحمان د خپلي کورنۍ سره لومړی قطر بیا دوې میاشتي وروسته بحرین او بیا کویت ته مهاجر سو. دغه مهال یعني د 1294س. کال د څلورمي خور پر (14) د مکې شریف عبد الله بن محمد بن عبد المعین تر (19) کالو امارت وروسته وفات سو. له 1295س. څخه تر1299س. پوري د نجد او حجاز حالات ډېرګډوډ وه. اوپه 1299 س.کي عون بن محمد بن عبد المعین د مکې والي وټاکل سو.

173 ـ د اوسني سعودي بنسټ ایښوونکی ملك عبد العزیز

په کال 1880 ع.کي چې سعودي کورنۍ په جګړه اخته وه د عبد الرحمان بن فیصل په کورکي عبد العزیز وزېږېدی. په 1901 ع.کي د یوویشتوکالو وو چې دکویت د شیخ مبارك الصباح په مشوره او مرسته یې وپتېیل چې بېله لښکرو په څو تنو ریاض ونیسي. نو د څګلوېښتو تنو سره په دې نیت له کویت څخه ووت. څو میاشتي یې په ربع الخالي کي تیري کړې. بیا دکویت شیخ مبارك الصباح او د هغه پلار عبد الرحمان بیرته ور وغوښت، خو هغه د شپېتو تنو سرتیرو سره د ریاض په لوري وخوځېد. کله چې ریاض ته د یونیم ساعت مزله په واټن نژدې سو، شپه یې هلته تېره کړه. بیا یې شل تنه ملګري، اوښان او نور سامان هلته پرېښوول او ورته ویې ویل چې که په څلیرویشتو ساعتوکي تاسي ته زما لخوا کوم پیغام ونه رسېدی، تاسي به بېرته کویت ته درومئ. بیا پیاده مخ پر ریاض ور رهي سو. د ښار په د باندي بڼوکي یې خپل ورور محمد او نور (23) تنه ملګري پرېښوول. ترسهار د مخه د (15) تنو ملګروسره

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

رياض ته ننووت او د خرما وو د ونو په بڼونوکي په پټه د آل رشيد کلا ته ورسېدی. د آل رشيد دکلا دروازه يې په توره ووهل. (وايي چې اوس هم پردغه دروازه باندي د توري نخښه سته اودغه دروازه دیادگار په توگه ساتل کيږي) او سمدستي په کلا ننوتی،د آل رشيد د محافظانو سره يې مقابله وکړه او د آل رشيدو د واکمن په گډون يې ټول له منځه يووړل. دا د 1902ع. د جنورۍ (15) نېټه وه. سهار په رياض کي په هرلوري آوازه خپره سوه چې عبد العزيز،د آل رشيد واکمن له منځه وړی دی. له دې سره عبد العزيز د يوه پياوړي واکمن په څېر د خپل ملك ډېري سيمي يو په بل پسې خپلي کړې او د نجد واکمن سو. خو ځيني تاريخ ليکونکي، لکه برناديت غانم او نور په دې عقيده دي چې :" څنگه چې انگرېزانو د ترکانو سره دښمني کول، نو د هغو دښمنان يې هم تقويه كول. او څنگه چې دکويت دولت د انگرېزانو لخوا حمايه کېدی، نو عبد العزيز هم دکويت په مستقيم او قوي ملاتړ او د انگرېزانو په غير مستقيم ملاتړدغو بريو ته ورسېدی". ان چې پل بون آنفان او پي يرمارتلو فرانسوي تاريخ ليکونکي وايي چې:" عبد العزيز عثمانيان له هفوف نومي ځای څخه د انگرېزانو په مرسته وايستل". دغه راز دغه تاريخ ليکونکي زياتوي:" څنگه چې عثماني ترکانو په حائل کي د آل رشيد له کورنۍڅخه ملا تړکاوه، نو وهابيان دې ته اړسول چې د سرجان فليـبي په هڅونه د انگرېزانو پلو ونيسي". دوی وايي چې: " فليبي دابن سعود سره د انگرېزانو پټ جاسوس وو،چې د انگرېز ـ هند د دولت لخوا دې کار ته گومارل سوی وو.

174 ـ د مکې شريف حسين او پر حجاز باندي د عبد العزيز بريد

له بله پلوه د عثماني خلافت د لمر ډوبېدو په شپبوكي چې د استنبول مقاماتو امير حسين ته د مکې د شريف عنوان ورکړ، په خپل لاس يې داسي سړی وټاکی چې پای يې پرعثماني واکمنۍ او خلافت وروستی گوزار وکړ. د دغه شريف حسين په هکله ډول ډول نظريې ورکول سوي دي. د ده پلويانو هغه يو پياوړی ولسپال باله. څنگه چې هغه ليدل چې د عثمانيانو واك له منځه تلونکی دی،له فرصته يې گټه اوچته کړه او د انگرېزانو سره يې په پرده کي اړيکي ټينگي کړې. په کال 1916ع. کي يې د طايف او مکې خلك د ترکانو پرضد را وپارول او جنگ يې پيل کړ. دغه مهال ترکي عسکرو د شريف حسين مانۍ بمبارد کړه، خو نابېره يوه مرمۍ پرکعبه شريفه ونښته او دکعبې غلاف اور واخيست. کله چې ترکانو دغه اور واژه د مکې خلکو داسي گومان وکړچې دغه کار ترکانو قصدي کړی دی. نو يې دغه ټول ترکي سرتيري ووژل او د هغو قوماندان يې چې په پښه يې تړلی وو، د مکې په کوڅوکي وگرځاوه. په دې جنگ جگړو او الوگولوکي کرنيل ټی0 ای0 لارنس شخصاً اغېزه لرل. اوله حسين څخه يې ننگه كول. دغه سړی چې په لارنس اف عربيه (د عربو لارنس) مشهور سو د 1928ع. کال په شا وخوا کي په اوسنۍ پښتونخوا (صوبه سرحد) کي هم د اعليحضرت شاه امان الله غازي پرضد د پاڅوَنو لپاره د مکار انگرېز لخوا په پټ ماموريت (جاسوسي) وگومارل سو، او په ميران شاه کي يې د " ايرمين شاه " په نامه جاسوسي فعاليت کاوه. بيا د ملا په جامه کي د افغانستان ختيز ته ننووت او د اغتشاش اور يې بل کړ. القصه په دې ډول شريف حسين د 1334 س. کال د برات

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میاشتي پرنهمه د عربي هیوادونو د خپلواکۍ په نامه، خپل ځان په حجاز کي له عثماني واکمنۍڅخه، خپلواك او" د مسلمانانو خلیفه " اعلان کړ. دغه مهال هغه د خپل زړه له هیلو پرده پورته کړه او ویې ښوول چې هیله لري چې د ټولو عربو پاچا سي. له بله پلوه ده ته داسي یو ترون د لاسلیکولو لپاره وړاندي سو چې د ده د خپلواکۍ له منځه وړونکی او په حجازکي د لوېدیزیانو دواك ټینګوونکی وو. چې ده هغه ونه مانه. د ده د خپلي کمبلي سره د پښو داسي سم نه غځوني او د ټولو عربو او اسلام د یوموټي کېدو او پرهغو باندي د ټولواکۍ ټینګولو خیالونو انګرېزانو ته(چې پرده باندي یې ډېره پانګه ښندلې وه) ور وښوول چې د حسین له ملاتړه د لاس اخیستو اوپه خپل برخلیك پسي د هغه د روانېدو مهال را رسېدلدی. ځکه انګرېزان د دې غوښتونکي وه چې د عربو واړه واړه او یوله بله دښمن دولتونه جوړ او پردغه حال وساتي. او د خپل نفوذ سیوری پرهغو او د اسلامي نړۍ پرنورو برخو وغوړوي.
د هند یو لیکوال ناز انصاري د سعودي د تاریخ په هکله په خپل کتاب کي وایي چې: " سلطان عبد العزیز بن عبد الرحمان د 1914 ع. کال په جګړه کي د برتانیې دغولوني په دام کي ونه نښتی او [د آزادو عربو] د را منځته کېدو په جال بندنه سو. خو څنګه چې یې د ترکانو سره پلرنۍ دښمني درلوده، انګرېزان د هغه په بیطرفه پاته کېدو کي بریالي سول او له دې پالیسۍ څخه پای انګرېزانوته ګټه ورسېده. چې د دې په بدل کي انګرېزا نو، ملك عبد العزیز ته د جنګ ترپایته رسېدو پوري د میاشتي پنځه زره پونډه معاش ورکاوه ". د جنګ تر پایته رسېدو وروسته برطانیه او فرانسه د مکې د شریف سره پرخپلو ژمنو ونه درېدل. شریف په قهر او مایوسه سوخوځه یې نه سوای کولای. د تهران د پوهنتون استاد دکتور حسین قره چانلوپه خپل کتاب حرمین شریفین کي وایي چې د انګلستان لخوا په یوه سترګي وهلو سره د " اسلامي خلافت کمیټې " عبد العزیز ته لیك ولېږی او وړاندیز یې ورته وکړچي حسین له حجازه وشړي. دلته باید ووایو چې که د اسلامي خلافت له کمیټې څخه مطلب په هند کي جوړه سوې خلافت کمیټه وي کومه چې د رئیس الاحرار مولانا محمد علي جوهر او د هغه د ورورمولانا شوکت علي او نورو لخوا په بمبئي کي د انګریزي ښکېلاك پرضد تاسیس سوې وه، نو د قره چانلو خبره دغي کمیټې ته د انګلستان د اشارې په هکله د باور وړنه ده. البته په دې هکله د انګلیسانو او عبد العزیزاړیکي د برنادیت غانم له څرګندونو هم جوتیږي. هغه وایي چې په دې اړه د برتانیې سیاسي معتمدکوم چې د مخه یې هم د عبد العزیز سره ملاقا ت سوی وو، ریاض ته ولاړی او د عبد العزیز سره یې وکتل. نو هغه وو چې عبد العزیز د حجاز دولت ته د جنګ اعلان وکړاو د 1824ع. کال په جون کي یې د نړۍ مسلمانانو ته پیغام ولېږی او له هغو څخه یې وغوښتل چې دغه، د ده په وینا درواغجن خلیفه په رسمیت ونه پېژني. انګلیسانو هم د شریف حسین له ملاتړه لاس واخیستی او د فرانسې د دولت سره یوځای یې د وهابیانو په وړاندي خپله دوستانه بېطرفي وساتل. پای حسین د 1343س. کال د لومړۍ خور پرڅلورمه، د 1924ع. کال د اکتوبر پر درېیمه د اویاکالو په عمر د خپل زوی علي په ګټه له واکه لاس واخیستی، د دغه کال د لومړۍ خور پرلسمه جدې ته ولاړی. هلته تریوې اوونۍ تېرولو وروسته عقبې ته ولاړی. بیایې د انګرېزانو د لورېینو له امله هغه ځای هم پرېښووی او د قبرس په جزیره کي یې اوسېدل غوره کړه. څو چې د 1931ع. کال د جون پرڅلورمه یې له نړۍ څخه سترګي پټي کړې. د ده زوی علي هم په ده پسي څو ورځي وروسته جدې ته وتښتېدی او سلطان عبد

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

العزیز د 1924ع. کال د اکتوبر پر اتلسمه مکې مکرمې ته ننوتی. د 1925ع. کال د جنورۍ په میاشت کې یې جده هم محاصره کړه او پای علي هم د 1925ع. کال د دسمبر پراتلسمه له واکه لاس واخیست او د سلطان عبد العزیز پوځونو جده هم ونیول. درې ورځې وروسته امیر علي د عدن له لاري عراق ته ولاړی او د 1344س. کال د څلورمي خور پراوومه چې د 1925ع. کال د دسمبرد (25) سره سمون خوري ټول حجازد سلطان عبد العزیز تر واک لاندي راغي او په دي ډول نجد او حجاز سره یوځای سول. پای عبد العزیزته د 1344 س. کال د څلورمي خور پر (25) د 1926ع. کال د جنورۍ پرلسمه د جمعې په ورځ باب الصفا ته نژدې په حرم شریف کې د یوې ستري غونډې په ترڅ کې د حجاز د سلطان نوم ورکړه سو، او په دې ډول د نجد او حجاز پاچاسو. پرده باندي ځیني پوهان په خپلو کتابو نوکي د نیوکو په لړکي وایي چې ده په 1915ع. کي د انګرېزانو سره یو تړون لاسلیك کړچي د هغه له مخي یې ځان د هغو تر اثر لاندي راوستی. بل وایي چې بریتانیا د 1925ع. د نومبر په پیل کي دوه تړونونه؛ یو د عراق اوبل د اردن سره پر عبد العزیز باندي وتپل. چې د یوه له مخي یې له هغه دښته چې نجد او سوریه یو له بله سره نښلوي، سترګي پټي کړې. او هغه یې ختیز اردن ته پرېښووی. اود دوهم له مخي د نجد او عراق د پولود اختلافاتو په هکله د پرېکړي حق انګلستان ته ځانګړی سو. دغه راز د دوهمي نړۍ والي جګړې په پیل کي ملك عبد العزیز سعودي عربستان بیطرفه وباله خو وروسته اقتصادي ستونزو د امریکا او انګلستان مرستوته اړکړ، او په کال1944ع.کي امریکا د دغه هیواد په ظهران کي یو لوی اوسمبال هوایي ډګرجوړکړ. چې له دې سره سعودي عربستان د المان پرضد جګړې ته ور ودانګل، او امریکایانو په سعودي عربستان کي خپل موجودیت ته پراختیاورکړه. که څه هم په کال 1927ع. کي انګلستان د می د میاشتي پرشلمه د سعودي عربستان خپلواکي په رسمیت وپېژندل؛ د سعودي واکمنۍ سره یې د دوستی او حسن تفاهم تړون لاسلیك کړاو د 1915ع.کال تړون یې لغو اعلان کړ او د سعودي مطلقه او تامه خپلواکي یې ومنل. خو دا یوڅرګند حقیقت دی چې امریکایان، انګرېزان او نورکفار د عربي هیوادونو او ځینو نورو اسلامي هیوادونو په چارو کي ستر لاس لري. هغوی یې په ډول ډول بڼو په ډول ډول ناخوالو اخته کړي، او خپله کفري او نوې ښکېلاکي ولکه یې پرټینګه کړې ده. ان چې دکال 1990ع. را په دې خوا کله چې عراقي پوځونو پرکویت ور ودانګل، امریکایي پوځونه د سعودي په خاوره کي مېشت سول، چې تراوسه هلته پراته دي. او د اسلامي هیوادونو د ناپامیو او اختلافاتو له امله دکفارو واك نور هم پر اسلامي هیوادونو غلبچ اوپیاوړی کیږي. لکه چې دغه دی د 1382 لمریزکال د پسرلي په لومړۍ ورځ د امریکا او انګرېزجنایتکاروکفارو د عراق پر اسلامي خاوره وسله وال یرغل وکړاو په شلو ورځوکي یې په عراق کي تربې خرته قتل عام او شدیدو بمباریو او ورانیو وروسته د صدام حسین حکومت دړې وړې کړ. او عراق یې اشغال کړ. القصه تر1932ع. کال پوري سلطان عبد العزیز ته " ملك الحجاز و نجد و ملحقاتها " ویل کیدل، خو د دغه کال د سپتمبر په اتلسمه ملك عبد العزیز د یوه پاچایي فرمان په ذریعه د خپل هیواد نوم " المملکآ العربیآ السعودیآ " کښېښود. او د سپتمبر پر (23) په دغه نامه رسماً ونومول سو. چې په دې مناسبت هرکال دغه ورځ په سعودي کي د ملي ورځي په توګه لمانځل کیږي. ملك عبد العزیز د 1373س.کال د لومړۍ خور پردوولسمه د1953ع. کال د نومبر پر نهمه وفات سو او پرځای یې د هغه زوی ملك

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سعود بن عبد العزيز پاچاسو. د 1964ع. کال د نومبر پر دوهمه ملك سعود له کاره گوښه کړی سو او پرځای يې ملك فيصل پاچا سو. د 1975ع. کال د مارچ پر (25) فيصل د خپل اکا زوی لخوا ووژل سو او پرځای يې د فيصل ورور ملك خالد پاچا سو. د 1982 ع.کال د جون پردوولسمه ملك خالد وفات سو، پرځای يې اوسنی ملك فهد پاچا سو.

175 ـ په عثماني پېرکي مصر، مکه اوکعبه

لکه چې د مخه مو وويل عثماني دولت د سعود اعمال او پرمختگونه ونه زغملای سوه. اوپه دې لټه کي سو چې د هغه مخه ونيسي. په دې لړکي يې محمد علي الباني د سعودي واکمنۍ له منځه وړلوته وگوماری. خودې سړي هم پای لکه د مکې شريف حسين، عثماني واکمنۍ ته ستونزي وزېږولې. مصر بالاخره د نورو ربړو په لړکي ترکانو ته يوه نوې ربړه سوه. چې د اروپايانو لاسوهني ته يې هلته لار پرانيستل او د ترکيې د تجزيې اود مصر د خپلواکۍ لامل سوه. د دې ربړو سترلامل دغه محمد علي وو. محمد علي يو هوښيار او زړه ور سړی وو. چې د البانيې اوسېدونکاو د هغه د زېږېدو په ځای " کاوالا " کي د تنباکو وو سوداگر، اوپه عين حال کي د ايله جاري لښکرو صاحبمنصب وو. په 1798ع. کي د مصر د نيولولپاره د فرانسې د ناپليون بوناپارت د لښکرکښيو په مهال په مصرکي دندي ته وگومارل سو، چې په ښه توگه يې ترسره کړه. بياکله چې يې له مصرځخه د فرانسويانو تروتلو وروسته په مصرکي د عثماني سلطان د ولکې د تش په نامه ټينگولو لپاره ځه خدمتونه وکړل، په کال 1805ع. کي د دې لپاره چې گوندي د درعيې سعودي واکمني راو پرزوي، د سلطان محمود ثاني لخواد مصرحکومت ته وټاکل سو. هغه د مصر د پرمختيا لپاره ځه کارونه وکړل. د مصرد پخوانيو واکمنانو (مماليکو) پاتي شوني يې چې بغاوتونه به يې کول له منځه يوړل. په مصرکي د پنبې دکښت د ښه دودولو له لاري يې ډېر شته په لاس راوړل او د مصر پوځ يې د هغو فرانسوي صاحبمنصبانو او انجنيرانو په استخداملو ښه جوړ او د اروپا په طرز يې تربيه او سمبال کړ.کله چې د محمد علي پښې په مصرکي ټينگې سوې اود عثماني واکمنانو لخوا هم پرله پسې د درعيې د واکمنانو سره د ډغري وهلو غوښتني ځني کېدې، نو هغه لومړی د حرمينو شريفينو چارو ته پام واړاوه. ځو هم د هغو هندي او يمني مالونو پرتجارت چې د جدې له لاري ترسره کېدی، ولکه ټينگه کړي او هم وهابيان له مکې او مدينې ځخه وباسي. وايي چې ترکي واکمنو د محمد علي سره ژمنه کړې وه چې که هغه وکولای سي چې مکه او مدينه د وهابيانو له منگولو وباسي د ده له زامنو ځخه يوه ته به د دمشق د ولايت چاري وسپاري. نو هغه وو چې محمد علي پر عربي جزيره باندي د بريدونو لپاره تياري ونيول او پرسعوديانو باندي يې تاکتيکي بريدونه پيل کړه. د محمد علي اود مکې د شريف غالب تر منځ د ليکونو په واسطه پټ تماسونه ونيول سول. د مکې شريف چې سعود په زور اېل (مطيع) کړی وو، محمد علي ته پټ ليکونه لېږل؛ د ملاتړ وعده يې ورکړې وه او ورته ځرگنده کړې يې وه چې د حجاز اوسېدونکي دې ته سترگې په لاره دي چې ترکان يې له وهابيانو وژغوري. د درعيې د امارت لخوا دکربلا ترنيولو او ورانولو او پرحجاز باندي د واك ترټينگولو وروسته د نولسمي پېړۍ په پيل کي له يوې خوا د درعيې د امارت يرغليز

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

عملیات بابېز سول، له بلي خوا د 1804 او 1809 ع. کلونو په منځ کي په عربي جزیره کي کاختي او وچکالي سوه. له بله پلوه دکولرا وبا تیته سوه، لکه چي هره ورځ به په درعیه کي په لسګونو وګړي مړه کېدل. او بالاخره په پوځي چاروکي د درعیې د وروستیو واکمنو د نه تجربې اوخپل منځي اختلافاتو له امله محمد علي پاشا او د هغه دوه زامن طوسون پاشا او ابراهیم پاشا ترډېرو جګړو او تلفاتو وروسته په کال1813ع. کي بریالي سول چي مدینه، جده او مکه ونیسي او په کال 1818ع. کي بریالي سول چي درعیه ونیسي او بیایې له وګړو خالي او ورانه ویجاړه کړي. کله چي محمد علي جده ونیول د مکې شریف غالب یې هرکلي ته ور ووتی او بیا دواړو په کعبه شریفه کي د یوبل سره د دوستی لوړه وکړه. خو له دې امله چې ترکي واکمنو له محمد علي څخه غوښتي وه چي غالب ونیسي، هغه ورته په چم کي وو اما څنګه چي د مکې د شریف مرکز ډېر غښتی او پیاوړی وو په ښکاره یې نه سوای نیولای. نو یې دی او د ده زامن په چل ول ونیول. د هغه دکور سامانونه اوشته یې لوټ کړل او د هغه دکورنۍ سره یې ډېره بده وضع وکړه. محمد علي د هغه پرځای د هغه خپل یحیٰی بن سرور د مکې د شریف په توګه وټاکی او د هغه سره یې خپل استازی حسین پاشا پرېښووی. بیا یې غالب او د هغه زامن مصر ته بندي بوتلل اود مکې د نیولوله امله یې هلته جشن ونیوی. بیا یې غالب او د هغه زامن د ترکي واکمنو په امر په سلانیك نومي ځای کي بندیان کړل، څو چي په کال1231 س. کي غالب وفات سو. خدای دې وبخښي. خو په دې ترځ کي یو په بل پسې داسي پېښي رامنځته سوې چي بالاخره انګرېزانو خپل اروپایي استازی ج. سادلرد محمد علي د زوی ابراهیم پاشا د ملاقات لپاره ور ولېږی او له هغه څخه یې وغوښتل چي د انګرېزانو او مصریانوګډ عملیات د وهابیانو پرضد تر سره سي. خو ابراهیم پاشا دا ونه منل ځکه هغه د انګرېزانو په بدو نیتونو پوهېدی. له دې امله د 1819 ع. په منځ کي جدې او بیا مدینې منورې ته ولاړی او سادلر یې له جدې څخه وشړی. او په عین وخت کي یې خپل زیات پوځونه له نجد او د جزیراً العرب له ختیزو سیمو څخه وایستل. ټولي کلاوي او دفاعي مورچلي یې ړنګي کړې ؛ ډېر ښاروي یې ووژل؛ وني یې پرې کړې اوکښتونه یې وجاړ کړل. په دې ډول د محمد علي ولکه پر مکه او ټول حجاز ټینګه سوه او ترکال 1840ع. پوري په مکه کي د ده واك چلیدی،چي هلته یې څه سمونیز کارونه وکړل او ډېرو اشرافو ته یې معاشونه وټاکل. محمد علي پاشا د دې فداکاریو په بدل کي له ترکي واکمنو وغوښتل چي د هغو د وعدې سره سم په مصرکي د ده واك موروثي کړي او د شام حکومت هم وروسپاري. خو سلطان محمود د ده یوه غوښتنه هم ونه منل. ځکه نو محمد علي وغوښتل چي له زوره کار واخلي. هغه په کال1831ع.کي خپل زوی ابراهیم پاشا د پنځو زرو تنو پوځیانو سره شام ته ولېږی. په 1832ع. کي یې دمشق ونیوی،کوچنۍ آسیاته یې ور ودانګل اوقونیې ته ورسېدی. چي په دې ډول به یې هرځای ترکان د ماتي سره مخامخ کول. د ابراهیم پاشا دې بریو ټوله اروپا ولړزول. عثماني سلطان هم قسطنطنیې ته د مصریانو له نژدې کېدوڅخه وارخطاسو، نو یې د روس له ښار (تزار) څخه مرسته وغوښتل. ښار چي دا موقع له خدایه غوښته سمدستي یې جنګي بېړۍ او پوځیان د " بوسفور" څنډوته ولېږل. خو دې اقدام انګرېزان، فراسه، او اتریش سخت وبیرول. ځکه یې نو پرسلطان فشار راوړچي د محمد علي غوښتني ومني او بهانه یې لیري کړي. هغه وو چي په کال1833ع.کي سلطان د محمد علي سره سوله وکړه شام اود " اطني" په نامه یو بل

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولایت یې هغه ته ورکړ، چې په دې توګه محمد علي پرمصر، شام او حجاز او څه نورو ځایونو واکمن سو او یوه لویه ټولواکمني یې تشکیل کړه. په دې ډول څار نیکولای اړسو چې خپل پوځونه له اسلامبول څخه ور وبولي. خو د عثماني دولت سره د 1833ع. کال د اسکلهٔ خونکار د تړون له مخې یې هغه ټولي ګټې چې په پام کي یې لرلې ترلاسه کړې، سلطان د روسیې تحت الحمایه سو، او تورسمندر د روس پراخه پوځي بندر سو. چې له دې امله بیا ټول ستراروپایي هیوادونه اړسول چې په ډېره څیر تیاسره د ترکیې چارې وڅارې او پای داسې سوه لکه ترکیه چې د اروپا ترساتنې لاندې راغلې وي. پنځه کاله وروسته بیا سلطان محمود د شام د نیولوپاره د محمد علي سره د خورا ډېرو منظمو لښکرو په ور استولو ډغرې ووهلې، خوبیا یې ماته وخوړل. د دې ماتي خبرهغه مهال ترکیې ته ورسېدې چې سلطان محمود د 1839ع. کال د جولای په لومړۍ ورځ مړسو. او د هغه شپاړس کلن زوی عبد الحمید د هغه ځای ناستی سو. دغه مهال د اروپایي هیوادونو جاه طلبۍ او سیالۍ پرخروښ راغلې او په رشتیا سره یې پر ترکیه باندې دکالخوایي (قیمومیت) په لوري لومړي ګامونه اوچت کړه. پای په داسې حال کي چې انګرېزدغه مهال، یعني په 1839 ع. کي عدن نیولی وو. او خپله سمندري اډه یې د هند په سمندر کي تاسیس کړې وه. د انګرېز او اتریش پوځي بېړیو د اسکندریې په وړاندې لنګر واچاوه او ګواښ یې وکړ چې ښارپه توپونو ولي. ځکه نو محمد علي تسلیم سو، خپل پوځونه یې له شام څخه راو بلل اوپه 1256س. (1840ع.) کي د سلطان عبد الحمید سره د محمد علي د سولې په پایله کي هغه یوازې د مصر پاچا سو او د سلطان لخوا فرمان ورکړه سوچې هغه دې د مصرخدیو وبلل سي. او دا خطاب دې د هغه دکورنۍ په لړۍ کي پاته سي. د خلاصآ الکلام لیکوال سید احمد بن زیني دحلان وایي چې د دغې سولې له شرایطو څخه یودا وو چې محمد علي پاشا به حجاز او شام خوشي کوي اود ترکیې پاچا ته به یې پرېږدي. ځکه نو هغه خپل ټول پوځونه له حجاز څخه مصر ته ور وبلل. چې البته د دې ور بللو یو سبب د انګرېزانو فشار او بل سبب یې دا وو چې مصر په ځواکمن کړي. څو د اړتیا په مهال وکړای سي د انګرېز او ترکیې سره په وجنګېدلای سي. او په دې ډول د هغه لاس له حجاز څخه وختی، خو په مصرکي د هغه اود هغه د اولادې خپلواکي واکمنۍ ترڅه مهاله دوام وکړ. چې بیا مصر د انګرېزانو ترواك لاندې راغی. له پورتنیو سیاسي او جنګي چارو پرته د مصرخدیوګانو کعبې شریفي ته د هغې پوښ او څه نور ورلېږل، چې دکعبې د پوښ او مصري محمل ترسرلیکونو لاندې خبري پرسوي دي.

176 ـ د ترکانو، وهابیانو، سعودیانو، شریف حسین او نورو د شخړو پایلي

د عثماني دولت اوخلافت د وروستیو واکمنانو د ناسموکارونو، د ترکانو د لویانو او سیاست بازانو د یوله بله د مخالفتونو او ناوړوکړنو، د وهابیانو، سعودي مشرانو، مصریانو، شریف حسین او نورو عربو د یوله بله شخړو، جنګونو، بېلتون غوښتنو او بغاوتونو او د انګرېزانو او نورو سره د ځینو واکمنو د ساز و باز په پایله کي، عثماني دولت او خلافت چې د ټولې نړۍ د مسلمانانو سترګي ورته کږې وې، په ډول ډول کړاوونو اخته او پای له منځه ولاړی. پرنګیانو پرعربي خلیج واك ټینګ کړ. مصراو نور ځیني هیوادونه یې ونیول. شریف حسین یې له واکه بې برخي او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوارکړ. د عربي هيوادونو په چاروکي د برطانيې او نورو لاسوهني ته لار اواره سوه. لوېديز د اسلامي نړۍ پرسياست برلاسی سو. يوله بله ناجوړ او بې واکه واړه واړه عربي حکومتونه را منځته سول. او د زياترو اسلامي هيوادو رهبران د هغو لاسپوڅي سول.

177 ـ سعودي عربستان ، د آسيا په جنوب لوېديز کي

د عربو د ټاپووزمي په کابو (75) فيصده مځکه کي، چې تقريباً (2149690) مربع کيلو متره کيږي، موقعيت لري. دا هيواد چې د عربو د ټاپووزمي په زړه کي د شمالي عرض البلد د (°16،5-°32) او ختيز طول البلد د (°35-°56) ترمنځ پروت دی. د ختيزلورى له فارس خليج څخه، د لوېديزلورى ته ترسره سمندرگي پوري غځېدلی دي. څلورخواوي يې: شمال : اردن، عراق اوکويت. جنوب : يمن او عمان. ختيز : عمان، قطر، عربي متحده امارات اوفارس خليج (عربي خليج) اولوېديز : سور سمندر گی (بحيرهْ احمر يا بحر قلزم) . د سعودي عربستان د ټولو پولواوږدوالی په وچه کي (4415) کيلو متره دی. اوپه ختيز اولوېديزکي له اوبو سره (2640)کيلو متره پوله لري. کوم د يادولو وړ سيند نه لري. وچه او سوځنده، توده هوا لري. او اورښت يې خورا لږدی. دغه هيواد د عربو په ټاپووزمه کي د آسيا تر ټولو لوی عربي هيواد دی. د دغه هيواد په جنوب ختيزه برخه کي د (ربع الخالي) لوی، وچ ډاگ پروت دی. رياض يې پلاز مېنه (پايتخت) دی او 1999ع.کال د جولای د مياشتي د سرشمېرني له مخي (21504613) تنه نفوس لري. چې په دې کي (5321938) تنه بهرني کارگران،کوم چې په سعودي کي کارکوي هم شامل دي. سعودي عربستان د اداري وېش له پلوه پرڅوارلسو ولايتونو وېشلی دی. اساسي قانون نه لري او چاري يې د اسلامي شريعت پربنسټ اداره کيږي. په سعودي کي د سياسي ډلو د جوړېدو او سياسي فعاليت اجازه نسته. د دغه هيواد اقتصاد پرتيلو ولاړ دی او د نړۍ د تيلو تر ټولو غټه زېرمه (د نړۍ د تثبيت سوي زېرمي26 فيصده) لري. اوس اوس د نفتو لومړۍ درجه صادرونکی او سترتوليدونکی دی. او د تيلو د صادرونکو هيوادونو په ټولنه (OPEC)کي د مشرتابه چاري پرمخ بيايي. په سعودي عربستان کي د بودجې (75) فيصده عوايد، (10) فيصده غير خالص کورنی توليد او د صادراتو (90) فيصده عوايد له تيلوڅخه لاس ته راځي. او د سړي سرکلنی عايد يې نه زره ډالره دی.

178 ـ د سعودي تاريخي سوابق

اوسنی سعودي عربستان د اسماعيل ؑ د اولادې اصلي ټاټوبی دی. دا هيواد د قبايلي استوگنو پراستوگنځايونو مشتمل يوداسي ملك وو،چې بېل بېل مدنيتونه پکښي ټوکېدلي دي. حضرت محمد ﷺ د 571ع. کال د اپريل پرشلمه د همدغه هيواد په ډېر ستراو متبرك ښار مکه معظمه کي زېږېدلدی. پرڅلوېښت کلنۍ د اسلام په پيغمبري

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پکښې مبعوث سوی او له همدغه ځایه د اسلام د لمر په راختو سره د عربو د یووالي، سترتوب او نېکمرغۍ پېر پیل سوی، او له همدغه ځایه اسلام په ډېره لږ موده کي په شمال کي تر هسپانیي او په ختیزکي تر اندونیزیا پوري خپور سوی دی. کعبه، مکرمه، مسجدالحرام او د حج نور مقدس اماکن او د حضرت محمد مصطفی ﷺ مقدس قبر، نبوي مسجد او د اسلام نور تاریخي سپېڅلي آثار په سعودي عربستان کي دي. په شپاړسمه عېسوي پېړۍ کي پرتگالیانو چې مخکي یې ځیني نوري سیمي هم نیولي وې، پر مکه معظمه د تېري پلان جوړکړ. ځکه نو عثماني ترکانو د مسیحیانو د احتمالي خطر د شنډولو په مقصد د عربستان لوېدیزو برخوته پوځونه واستول او بالاخره یې دغه سیمه ونیول. خو لکه چې د تاریخ له مطالعې څخه څرگندیږي، پرهغې یې واك دونه ټینگ نه وو. په تېره د منځني نجد پرسیمه باندي عثماني خلافت یوازي په نامه واك درلود. ترلومړۍ نړۍ والي جگړې ډېر د مخه انگرېزانو د سعودي عربستان د ساحلي سیمو، ان له نجد سره اړیکي ټینگي کړې. په کال 1914ع. کي چې ترکانو جگړه وبایلل، نو انگرېز د عثمانیانو په خلاف د عربو ملاتړ وکړاو د عثمانیانو پرضد یې د مکې شریف حسین راوپاڅاوه. چې بالاخره هغه خپل ځان د حجاز خپلواك واکمن اعلان کړ، چې بیا وروسته ملك عبد العزیزحجاز ځني ونیوی او د حجاز او نجد له گډون څخه یې اوسنی سعودي عربستان تشکیل کړ.

179 ـ د سعودي عربستان پرمختیا

له اوس څخه شپېته کاله د مخه د سعودي عربستان د خلکومالي او اخلاقي حالت ډېر خراب اوکمزوری وو. دغه مهال سعودي یو بې وزلی هیواد وو. او ستره عایداتي منبع یې د حج موسم وو. د دې ځای خلکو به په وچوخرما وو، د اختري په غوښو او د حاجیانو په خیرات گزاره کول. کله چې ملك عبد العزیز پاچا سو، نو د هغه دا هیله وه چې د ده د هیواد خلك ښه ژوند ولري او د حاجیانو هم ښه خدمت وکړي، او د هوسایۍ اوسوکالۍ اسباب یې برابر کړي. ده په هیوادکي د راډیو سټېشنونه تاسیس کړه، د جدې د څښاك د اوبوشبکې یې سمي کړې او د ټولنیزو خدمتونو نور وسایل یې رانیول. له دې امله خورا ډېر بهرني پورونه پر واوښتل، چې د ورکولو لپاره یې هیڅ نه درلودل. ملك عبد العزیز ډېر زیرك، هوښیار، روڼ اندی اود متحرك شخصیت درلودونکی سړی وو. ده گڼل چې کوم ولس چې ښه ژوند ونه لري نه یې دین سرلوړی کیږي نه دنیا. د دې روحیې په درلودلو سره هغه یو سړی د چارلس گرین په نامه په جده کي خپل ملاقات ته ور وباله. چارلس گرین یو موړ امریکایي وو، چې سوریې، فلسطین او د منځني ختیز ځینو نورو سیمو ته یې تگ راتگ کاوه. او په یمن کي یې څه سړکونه او پلونه جوړکړي وه. چارلس گرین د ملك عبد العزیز اود هغه د خزانې د وزیرشیخ عبد الله سلیمان سره د 1923ع. کال په مارچ کي وکتل. هغه دوی ته وویل چې عرب تر مځکي لاندي ډېر ښه ذخایر لري، چې د هغو د رااېستلو لپاره بایدکوښښ وسي. او وعده یې ورکړه چې د سعودي د خاوري دکانونو د پلټنې لپاره به یو ماهر ور ولېږي. دوې میاشتي وروسته د مسټر کارل ټوچل په نامه یو جیولوجیسټ (مځکپوه) جدې ته ورسېدی. هغه لومړی په جده کي د څښاك د اوبو د سمون کار ترسره کړاو بیا یې په نجد کي تر یو نیم کال پوري د تیلو د پلټنې کار بشپړکړاو خپل رپوټ یې پاچا ته وړاندي کړ. پاچا د شهزاده

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

فیصل پرلاس، چې دغه مهال لندن ته تی، د برتانیې سره تماس ونیو. خو څنګه چې دغه مهال برتانویان په بحرین، ایران، عراق،کویت اونوروکي د تیلو د را ایستلو په کار بوخت وه، د سعودي د تیلو د رااېستلو سره یې دلچسپي ونه ښوول، نو ټوچل د امریکا د تیلو شرکتونه په خبرکړه. پای د " ستېنډرډ آیل کمپني اف کالیفورنیا " (سوکال) سره د شپېټو کالو لپاره ترون لاسلیك سو. دغي کمپنۍ بیا د " عربین، امریکن آیل کمپني " (ارامکو) په نامه شهرت وموند. چې په نړۍ کي د تیلو د را ایستلو ترټولوستره کمپنۍ ده. دې کمپنۍ یو په بل پسې شپږڅاګان وکیندل چې ګرده وچ وختل. خو تر پنځو کالو پرله پسې پلټنو وروسته په کال1938ع. کي له اووم څا څخه چې (4727) پټه کیندل سوی وو، ډېر تیل را ووتل. چې په نتیجه کي سعودي نه دا چې له بهرنیو پورونو خلاص سو؛ بلکي د نړۍ د تیلو د تر ټولو غني زیرمو په درلودلو سره د تیلو تر ټولو غټ صادرونکي هیواد سو. چې د تیلو د صادرونکو هیوادونو په ټولنه)ګګ (OPEC کي د مشرتابه چاري پرمخ بیایي. پای د تیلو له برکته سعودي د دې وړ سو چې د ملك فیصل په وختو کي د روس او امریکا سره ډېغري ووهي او هغوی دې ته اړ کړي چې ومني چې سعودي عربستان هم یو ځواك دی. خو د سترو ځواکونو د ملك فیصل دا جراءت خوښ نه سو او د یوې توطئې په لاره اچولو سره یې هغه د خپل وراره په لاس وواژه. بیا ملك خالد د سعودي دواك پرګدۍ کښېنستی. خو دی د سترو ځواکونو په مکاری او چل ول نه پوهېدی، ځکه نو د سعودي د ځواکمنتیا کچه را ټیټه سوه. او اوس چې د ملك فهد پېر دکه یې څه هم په دیني او دنیوي دواړو برخوکي د ستاینې وړ خدمتونه کړي دي، خو په مجمو عي توګه د ملك په اقتصاد کي کومه ښکاره پرمختیا نه ده راغلې. ده پرکویت باندي د عراق د برید له امه د امریکایي پوځنو مرسته وغوښتل، چې سمدستي هلته مېشت سول. امریکایان د ځنځو غوندي د سعودي د خلکو او نورو عربو ملي شتمنۍ زبېښي او په یو ډول نه یو ډول د دوی د تیلو ذخایرلوټوي. اوس په ظاهره په سعودي عربستان کي هم هغه څه تر سترګو کیږي چې یو پرمختیایي هیواد یې باید په ابتدایي توګه ولري. خو د دې سره سره د پرمختیا دا بڼه سرسري ده او واکمنو په دې برخه کي هغه کارونه چې ښایي، نه دي کړي. دلته باید ومنو چې بهرني پردي ځواکونه نه غواړي اونه پرېږدي چې په سعودي کي بنسټیز صنایع را منځته سي. خو بیا هم باید سعودي واکمني په هیواد کي د بنسټیزو صنایعو ودې، پراختیا او را منځته کېدوته زیاته پاملرنه وکړي. ځکه صنعت د یوه هیواد د پرمختیا د ملا د تیر هډوکی باله سي. او له دغسي بنسټیزو صنایعو پرته به دا هیواد سره د دې چې د تیلو ستر ذخایر به هم ولري، هیڅکله به په تېره په همدې یوویشتمه پېړۍ کي د سیالانو سیال نه سي. که سعودي دولت همدغسي د بهرنیانو پرپالیسیوکړنه وکړي، نو راتلونکې به یې هیڅکله روښګانه نه وي. او تل به د هغو لاس ته ګوري. او څرګنده ده چې هغه ملك چې د نورو لاس ته ګوري، هیڅکله په خپلواکي کي ژوند نه سي کولای. د سعودي اوسنی حال ډېر ښکلی او زړه راکښونکی بریښي. پراخ پراخ سړکونه ،ښشېړ ترافیکي نظام، هوایي ډګرونه، د بسونو اډې، هرځای د ټیلیفونونو سهولتونه، مشروبات، ډول دول ایرکنډېشنډ موټران، په سلګونو تر مځکه لاندي او پر مځکه سربېره د ترافیکو د تلو راتلو لاري او تونلونه، ډول ډول هوایي پلونه، ایرکنډېشنډ ماڼۍ، د ډول ډول ګېڼو او د ژوند د نورو وسایلو ستر ستر مارکېټونه، اتومات زینې او لفټونه او په ډول ډول وسایلو سمبال هوټلونه او ودانۍ، د هیڅکله نه تلونکي بریښنا پرمختللی نظام،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خلکو د دارو درملو ډېراو پرمختللي سهولتونه، امن و امان او عدل و انصاف دا ټوله هغه څه دي چې سړي ته ورپه زړه کوي چې دا هیواد د نړۍ یو نادر هیواد دی. خو د دې سره سم دا په پام کې راګرځي چې آیا سعودي به د ژوندانه دغه طرز ترپایه وساتلای سي ؟ نو دلته سمدستي دې ته پام اوړي چې نه ! ځکه ترڅوچې په دې هیواد کې بنسټیز درانه صنایع را منځته نه سي او له تیلو پرته نور صادراتي اقلام ونه لري دا نظام به خدای مه کړه ډېر بد را وپرځي. نو کشکي سعودي له اغیارو څخه وژغورل سي. څو د درانه صنعت د ټکنالوژۍ د ترلاسه کولو لپاره لاس په کارسي.

180 ـ د سعودي حکومت لخوا د کعبې بیا رغونه

سعودي کورنۍ ته،کومه چې دکال 1902ع. څخه پرسعودي عربستان واکمنه ده، خدای ﷻ د حرمینو شریفینو د عظیم الشان او ډېر عصري تعمیراو توسیع او د حاجیانو د ډېر ښه خدمت، ډېر ستر ویاړ ور په برخه کړی دی. موږ به دلته سمدستي دکعبې د سعودي رغوني په هکله معلومات وړاندي کړو او بیا به په خپل ځای کي د مسجدالحرام د سعودي ستر ودانیز او پراختیایي کار په هکله څرګندوني وکړو. د 1377س. کال د حسن حسین د میاشتي په لومړیوکي ملك سعود بن عبد العزیزبن عبد الرحمان آل سعود، دکعبې شریفي د بام اودننه چت د بدلولو حکم ورکړ. د دې پاچایي فرمان سره سم د عالمانو، انجنیرانو اوکارګرانو یوه ودانیزه کمیټه جوړه سوه چې مشر یې د دغو تعمیراتي چارو قراردادي شیخ محمد بن عوض بن لادن وټاکل سو. کله چې دکعبې د بیارغوني لپاره د تیاریو چاري بشپړي سوې، ترټولو د مخه د 1377س. کال د دریمي خور په یوویشتمه نېټه پرکعبه شریفه باندي د عبد الله بن الزبیرد پردې غوندي، پرده راوګرځول سوه او بیا د همدغه کال د خدای تعالی د میاشتي په اتلسمه نېټه د جمعې په ورځ ولیعهد شهزاده فیصل بن عبد العزیزد ملك سعود په نماینده ګي (ملك سعود د یوې سختي ناروغۍ له امله دې مراسموته نه سوای راتلای)، دکعبې د بام د نړولوکار د یو لړ مراسمو سره پیل کړ، او ورپسې د یکشنبې په ورځ دکعبې د بام د ودانۍ کار پیل سوچې د 1377س. کال د برات د میاشتي ترشپږویشتمي نېټې پوري دکعبې بام،دکعبې دننه د لرګین چت زینه، دننه د لرګیو چت ، دننه دېوالونه، دننه درې ستونونه، دکعبې دروازه او د هغې ملحقات اونور په عصري او قیمتي موادو او وسایلو په ښکلي او عصري ډول جوړ او ترمیم سول. او هغه لرګین مېخونه چې دکعبې پوښ په بندېدی هم د اوسپني په مېخونو بدل سول. بیا په کال 1417س. کي څلوېښت کاله وروسته څرګنده سوه چې دکعبې شریفي چت بیا سمون او رغوني ته اړتیا لري. نو هغه وو چې د سعودي عربستان د اوسني پاچا ملك فهد په امردکعبې شریفي پرشا وخوا د یو ډول لرګي پرده راوګرځول سوه، چې یوازي حجر اسود ځني ښکارېده او په داسي حال کي چې د عمرې طواف کونکو طواف پرکاوه د هغې چت نوی او ترمیم کړل سو.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

181 ـ سعودي واکمني او دکعبې او حاجیانو خدمت

لکه چې د مخه مو هم وويل د تيلو په برکت سعودي د نړۍ د پرمختيايي هيوادونو په ليکه کې ودرېدی او ستربدلون پکښې را منځته سو. دغه رازسعودي واکمنو هلته داسي يو امنيت را منځته کړی دی چې نه يې د عربو په تاريخ کې ساری موندل کيږي او نه يې په اوسنۍ نړۍ کې بل ځای ساری سته. هلته خلك بيله کومي بيري دکورونو دروازې پرانيستي پرېږدي او بيديږي. ځيني هټۍ وال (دکانداران) د شپې لخوا د خپلو هټيو ورونه نه تړي د لمانځه په وخت هټۍ وال يوه معمولي پرده د هټۍ پرمخ راځروي. يا يوازي ورپوري کوي او د جماعت لمانځه ته ځي اودا بيره نه وي ورسره، چې څوك به يې له هټۍ څخه څه غلاکړي. ټکسي وان موټردروي اولمانځه ته ځي اودا بيره نه وي ورسره چې څوك به يې د موټرکومه هينداره يا بل شی غلاکړي. اوسمهال د حج د لارو او مکې امنيت او د حاجيانو د سر، شتو او عزت خوندي توب د راشده خلفا وو ترواکمنۍ را وروسته د حج او مکې په تاريخ کې ساری نه لري. چې دا ټول د قرآن کريم د احکامو د پلي کولو پايله ده. په مکه مکرمه کې اوس هم ځيني لرغوني آثار او پخوانۍ سپېڅلي ودانۍ سته چې ښايي ځيني د اسلام په لومړيوکي هم وې. چې د وخت د حاکمانو او اميرانو لخوا مهال په مهال ترميم سوي او تراوسه خوندي پاته سوي دي. خو په نورو برخوکي د مکې ښارد سعودي د نورو ښارونو غوندي ډېر بدلون موندلی اوداسي نوی او ښکلی سوی، چې د نړۍ د ډېرو پرمختللو ښارونو غوندي ايسي. هلته هرځای پراخه واټونه، ستري ستري ماڼۍ اود نوي تمدن او پرمختيا ډول ډول نمونې ترسترگوکيږي. چاچي شل، دوه ويشت کاله د مخه حج يا عمره کړې وي او اوس مکې مکرمې يا مدينې منورې ته ولاړسي. هلته به دی يوازي د هغه مهال کعبه اود نبوي جومات يوه برخه وپېژني او نوربه هرڅه ورته نوي وي. هلته دکعبې او نبوي جومات شا وخوا دونه پراخه سوي او دونه ودان سوي اوښکلي سوي چې نور سړی نه سي ويلای چې دا يانه دی سم يا دا لا پاته دی. هلته لکه څنگه چې دکعبې او نبوي جومات سرېبرنه شا وخوا ودانه سوې، هغونه د دغو مقدسو ځايونو تر مځکې لاندي برخي هم په ډېره عصري او مډرنه بڼه ودان سوي دي. ترحرمينو لاندي د هغو اړوند ډېر تاسيسات، د موټرانو سړکونه او تمځايونه هم ودان سوي دي. د مکې ټول ټرافيك د تونلونو له لاري ترحرم لاندي تېريږي، راتېريږي. د حرمينو اړوند په زرگونو تشنابو نه چې خورا پاك او نظيف هم دي د ډېرو اوبو سره تر مځکه لاندي جوړ سوي دي. چې د تلونکو راتلونکولپاره ډېري ساده او اتومات زينې لري اوڅليرويشت ساعته د حاجيانو دگټې اخيستني لپاره په کار لوېدلي دي. دغه راز د حرمينو په غولي کې داسي ډېري کارسوي دي چې د ډېري تودوښي سره سره سړې وي اوپښې نه سوځي. چې دا ټول د علم او پوهي او نننۍ پرمختللي ټکنالوژۍ له برکته دي. لنډه دا چې سعودي حکومت دکعبې، مسجد الحرام اونورو متبرکو اماکنو د بې ساري ودانولو په باب سترکارونه کړي. چې د هريوه په باب په دې کتاب کې په جلا جلا توگه څرگندوني سويدي. سعودي واکمنۍ له ښايسته ډېروکلونو راپه دې خوا دې ته ملاتړلې ده چې د مکې او مدينې د زيارت کونکو لپاره ډېرښه خدمتونه اوسهولتونه رامنځته کړي. څوزيارت کونکي خپل مذهبي فرائض په امن، هوسايي او ډاډسره ترسره کړي. د دې مقصد لپاره سعودي واکمني هرکال خپلي هلي ځلي زياتوي اوهرکله چې د حج موسم رانژدې کيږي خپل ټول انساني اونور وسايل پرکار راولي اود

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاجيانو خدمتونه اوخوندي توب يقيني كوي. د حاجيانو له راتلو څخه ترستنېدو پوري د سعودي له هوايي ډګرونو څخه نيولې د حکومت ټول اړوند وزارتونه اوادارې يوله بله په همغږي اومرسته کي کوښښ کوي چې حاجيانوته ډېرښه او په لوړه کچه خدمتونه اوهوسايي برابري کړي. د حکومت اړوندي ادارې خپل پلانونه او تدابير د حاجيانو تر ورتلو ډېر د مخه چمتوکوي او د حج د لويي کمېټې،کوم چې کالخوايي يې دکورنيو چارو وزير پرغاړه لري، سپارښتونوته عملي جامه وراغوندي. مثلاً حج په مهال دغه وزارتونه او ادارې د حج او حاجيانو د چارو په سمبالښت کي برخه اخلي: د حج او اوقافو، دکورنيو چارو، عامي روغتيا، مخابراتو، ټرانسپورټ، ملي دفاع او هوايي چلند، اطلاعاتو او سوداګرۍ وزارتونه او سعودي سره مياشت، ملي ګارډ، د اسلامي نړۍ سازمان، د حرمينو د چارو اداره، د حج ساتندوی ځواکونه، د مسجد الحرام د چارو اداره، د مکې مکرمې ښاروالي، د سعودي عربستان د څارندويانو ټولنه، د اوبو رسولو د چارو اداره، د قرباني د غوښوڅخه دګټې اخيستني پروژه او د حج د موسم د څېړنو مرکزاو داسي نور.

182ـ په سعودي پېرکي د کعبې په حرم کي جګړه

د اسلام په څوارلس کلن تاريخ کي په خپل نوعيت کي دا لومړۍ بده او زړه بوږنوونکې پېښه ده چې کعبه شريفه ځينو عناصرو ونيول اوپرله پسې څوارلس ورځې طواف ونه سو او د حرم ارشو د اذان او اقامت له نېکمرغۍ څخه بې برخي وه. دغي ډلي دکعبې شريفي سپېڅلتيا ترپښو لاندي کړه اود حرم فرش يې د حاجيانو په وينو ولاړه. د 1400س.کال د حسن حسين د مياشتي په لومړي سهارچي د 1979ع. د نومبرد شلمي سره سمون خوري،کله چې د حرم امام شيخ عبد الله بن سبيل د سهار د لمانځه څخه سلام وګرځاوه، دغه ډله په داسي حال کي چې د الله اکبر او جهاد جهاد ناري يې وهلې او تفنګچې، توپکان اوماشين ګنې ورسره وې، د بوټو سره حرم ته ننوتل. څو تنو امام ونيوی اوځينو په مُکبره کي لاوډسپيکرقبضه کړ. دغه مهال په حرم کي نژدې يولك لمونځ کوونکي موجود وه. کوم چې زياتره بهرني حاجيان وه. د بريد کوونکو شمېرله دوو سوو څخه تر پنځو سوو پوري اټکل کېدی. چې زياتره يې سعودي اوځيني مصري، يمني،کويتي، سوډاني، عراقي او پاکستاني وه. دغه وګړي د يوه مخکي جوړ سوي پلان له مخي اوږدې جګړې ته تيار راغلي وه. د دوی سرغنه اووه ويشت کلن محمد بن عبد الله قحطاني وو چې څلور کاله يې د مکې مکرمې په پوهنتون کي د اسلامي قانون په برخه کي زده کړې کړې وې. دوی د حرم ټولي دروازې وتړلې اود اذان کوونکي له کوټې څخه يوه سړي په عربي ژبه اعلان کړه چې: " موعود مهدي، کوم چې نوم يې محمد بن عبد الله دی راغلی دی ". بل سړي په عربي ليکل سوې وينا واورول اود هغه اردو ژباړه يوه بل سړي وويل. دغه تش په نامه مهدي هم په ميك كي اعلان وکړچي :" زه د نوي پېر مهدي يم. زما سره بيعت وکړئ ". بيا مقام ابراهيم ته ورغی. د وسلې په زور يې خلك بيعت ته ور وبلل. اودغه مهال پخپله د دغي ټولۍ غړو د هغه سره بيعت کول پيل کړل، چې ګوندي نور خلك وغوليږي او بيعت ورسره وکړي. خو هيڅ حاجي داکار ونه کړ. دکعبې امام هم بيعت کولو ته اړ ايستل سو. خو هغه داکار هيڅ ونه کړ. دغه مهال دولتي چارواکود برېښنا مزي وشکول چې په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حرم کي توره تیاره سوه، اوخلك سخت وبېرېدل. کله چې هغو وغوښتل چې له حرم څخه د باندي ولاړ سي ټولي دروازې تړلي وې. چې له دې امله نورهم وارخطاسول. زيات وګړي له هغي لاري څخه چې نوي باب السلام ته ترمځکه لاندي بهرته وتلې وه، ووتل او ډېر نور د صفا اومروه په منځ کي د لوړوکړکیو څخه بهر وغورځېدل او ځانونه يې وژغورل. د حرم امام د بريد کوونکو له منګولو په يو ډول ځان وژغورى، سمدستي يې له يوې کوټې څخه دولتي چارواکي له پېښي څخه خبرکړه. ده هم خپله چوخه وغورځول او په عامو خلکو کي بهرته ووتى. په دې ترځ کي بريد کوونکي د حرم په منارو او نورو مهموځايونوکي خزه سول اوکله کله يې دګوليو واري هم کول. سمدستي ملك خالد د (32) تنو ديني عالمانو غونډه جوړه کړه. هغو د قرآن او نبوي احاديثو په رڼاکي د رايو په اتفاق پرېکړه وکړه چې د دغو وسله والو کسانو په وړاندي له تشدد څخه کار اخيستل د شريعت سره سم کاردى. اود مسلمانانو د ځانو د ژغورني او ساتني لپاره ورکړني ډېري ضروري دي. تردې فتوا وروسته د حرم دباندي پارکينګ له پوځي جيپونو، چې ماشين ګڼې پکښي درول سوي وې ډك سو. سخت امنيتي تدابير ونيول سول، شا وخوا کورونه او ودانۍ خالي سوې او بيا سخت جنګ پيل سو، چې څوارلس ورځي يې دوام وکړ. د دې جګړې له امله د مروه لوري ته د مسعٰی وروستۍ دروازه ماته سوه، د هغې د دواړو لورو دېوالونه ونړېدل، دحرم ختيزلوري ته هغه دېوال چې مروه له صفا څخه بېلوي بشپړ وران سو، پردېوالو، دروازو اوکړکيوباندي دګوليو اورولو نخښي ښکارېدې، د برېښناټيوبونه، بادپکې او ايرکنډېشنونه وران ويجاړ سول. د حرم پرمنارو باندي چې بريد کوونکوګولۍ ځني اورولې، د دولتي ځواکونو لخوا دګوليو د اورېدلو نخښي له ورايه ښکارېدې. د حرم ډېر ستونونه ونړېدل. د مسجد الحرام ځيني دروازې په بشپړه توګه له منځه ولاړې. د حرم د دوهم پوړ ټولي زينې وراني سوې. د حرم د ستونو د مرمر ښکلي اوقيمتي ډېري جلاسوې. د حرم په زير زمينيو کي اوبه ودرېدې. د جګړې په جريان کي سعودي پوځيانو د دې لپاره چې بريد کوونکي د وسلو پرمځکه اېښوولوته اړکړي ټايرونه وسوځول چې تر ډېرو ورځو يې ډېر بد بوی پورته کېدی. بالاخره د حسن حسين د مياشتي د څوارلسم او پنځلسم په شپه ترخونړي بريد وروسته ځيني ياغيان ووژل سول او ځيني ژوندي ونيول سول. د دغه کال د حسن حسين پر شپاړسمه چې د دسمبرد اوومي سره سمون خوري،کله چې حرم شريف بيرته د عبادت لپاره پرانيستل سو، سعودي ټلويزيون داسي تفصيلات خپاره کړه: د سعودي عربستان دکورنيو چارو وزير پاچازوي نايف بن عبد العزيز وويل :" له مفسدينو څخه دکعبې شريفي د پاکولو او پرهغې باندي د بيا کنټرول ترلاسه کولو لپاره د سعودي د ملي ګارډ او وسله والو بريد کوونکو ترمنځ شديد جنګ وسو. په دې جګړه کي (75) تنه ياغيان او (60) تنه د ملي ګارډ سرتيري ووژل سول او د څلورو پاکستانيانو په ګډون (26) تنه حاجيان شهيدان اوپه سلګونو نور ټپيان سول. (170) تنه د بيت الله شريفي د حرمت او سپېڅلتيا له منځه وړونکي ژوندي ونيول سول". چې له هغو څخه پنځوس تنه د ټلويزيون پرپرده هم وښوول سول. د سعودي دکورنيو چارو د وزارت د يوه بل بيان سره سم له نيول سوو څخه (63) تنه اعدام سول، ځيني د بېلو بېلو مودو په بند محکوم سول او يو شمېر ښځي چې د بريد کوونکو په ډله کي وې دارالنسوان ته وسپارلي سوې. د تاريخ مکاّ المکرمه ليکوال مولانا محمد عبد المعبود وايي چې په دې شخړه کي هلي کاپټرو له پاسه د ګازو ګولۍ و اورولې. او ټانکونه، توپونه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دوسله وال پوځ نور وسايل هم په کار ولوېده. 183ـ په سعودي پېرکي په حرم کي د ايرانيانو مظاهره او اړودوړ ځوکاله د مخه لکه چې د ليبيا مشر معمر القذافي ويلي وه چې حرمين شريفين دي د اسلامي نړۍ يوه ګډ انتظام ته وسپارل سي. په دې پسي دغه خبري ايرانيانو هم کولې او په د هکله به يې کال په کال د حج سمينارونه اوکنفرانسونه جوړول او ايراني حاجيانو به په مکه مکرمه کي کله ناکله مظاهرې هم کولې. چې سعودي حکومت به د هغو په وړاندي له زغم څخه کار اخيستی. د سعودي واکمنو د ادعاله مخي په کال 1406س. کي په هوايي ډګر کي د ايراني حاجيانو له (95) بکسونو څخه يوپنځوس کيلوګرامه چاودېدونکي مواد ونيول سول. چې دا يې په مکه کي دوران کاری ترسره کولو لپاره سعودي ته لېږدول. په نوي ډېلي کي د سعودي د سفير شيخ فواد له خولې به پخوا له ايران څخه دېرش، پنځه دېرش زره تنه د حج لپاره مکې ته تلل. خو بيا سره له دې چې ايران د عراق سره د جګړې په اقتصادي ستونزو هم اخته وو په 1407س. (1987ع.) کي د هغو شمېر نژدې يونيم لکوته لوړسو. سعودي سفير زياتوي چې موږته پته ولګېده چې په دغو وګړو کي ستر شمېر " پاسداران انقلاب " ، پوځيان او د حزب الله غړي او نور دغسي کسان وه. دکال 1407س. د لوی اختر د مياشتي شپږمه د 1987ع. کال د جولای (31) د جمعې ورځ د مازديګر مهال وو، چې د مکې د العزيزيه په محله کي پارکينګ ته نژدې د ايراني حاجيانو راغونډېدل پيل سول. چغي، نارې يې پيل کړې. د آيت الله خميني د عکسونو پوسترونه يې بېل بېل ځايونه ونښلول. د ټيليفون او نورو خادوته د ورختلو لپاره يې زينې استعمال کړې. سوټي او ډنډې يې راوړلې او هغه چاقو ګان او چړې يې چې په کالوکي يې پټې کړي وې په لاسوکي ونيولې. د ځينو مظاهره کوونکو په لاسونو داسي ساعتونه وه چې پرليکل سوي وه: " لبيك يا خميني " او په داسي حال کي چې ځيني غټ غټ عکسونه، شعارونه، بيرغونه او لاوډسپېکرونه يې هم را اخستي وه، پرسړکونو او لارو يې بنديزونه واچول او د ترافيکو عادي جريان يې مختل کړ. چې له دې امله په زرګونو په موټرانوکي ناستي ښځي او واړه ماشومان وبېرېدل. دغه مهال ځينو عربو او نورو حاجيانو د مظاهرې له مشرانو څخه وغوښتل چې دا لړه پای ته ورسوي. خو هغو و نه منل او د مسجد الحرام پرلور رهي سول. کله چې د مکې ځينو اوسېدونکو مداخله وکړه هغو هجوم پر ور وړ. دغه مهال د څارندوی ساتونکو چې هلته يې امنيتي چاري ترسره کولې د ايرانيانو ، د مکې د استوګنو او نورو حاجيانو ترمنځ د تصادم د مخنيوي لپاره مداخله وکړه. خو ايرانيانو په ډنډو، چړو او ډبرو پرخلکو او امنيتي ساتونکو بريدونه وکړه او څارندوی او امنيتي ځواکونه يې مداخلې ته اړکړه. کله چې اوبه ترسر واوښتې، نو هغو اود ملي ګارډ پوځيانو ته حکم وسوچي مظاهره کوونکي تيت او خپاره کړي او د امنيت ټينګښت ته پاملرنه وکړي. چې له دې سره سم اخ وډب پېښ سو او مظاهره کوونکو په تېښته پيل وکړ. چې په دې ځغاستو او منډوکي مرګ ژوبله را منځته سوه. مظاهره کوونکو موټرانو او موټرسيکلانو ته اوروونه واچول، د امنيتي ځواکونو وسايط يې وسوځول او د ټيليفون او نورو دفاترو ځينو ودانيوته يې د نقصان رسولو او اور اچولوکوښښونه هم وکړه .

سعودي واکمنو ادعا کول چې امنيتي ځواکونو مردکي نه دي اورولي. اوکوم ايرانيان چې ووژل سول زيا تره ښځي اوسپين ږيري وه. کوم چې په مظاهره کي ګډون ته اړکړی سوي وه. کله چې ځغاستي پيل سوې دغه وګړي د مظاهره

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوونکو تر پښو لاندي سول. دغه راز د سعودي امنيتي ساتونکي ايرانيانو په چړو ووهل او مړه سول. د دې لگي درگي په پايله کي (402) تنه ووژل سول چې (85) تنه يې سعودي وگړي او امنيتي سرتيري وه، (42) تنه يې د بېلو بېلو هيوادونو حاجيان وه (275) تنه يې ايراني مظاهره کوونکي وه. چې زياتره يې ښځي وې. د دې پېښي ټپيان (649) تنه وه چې (145) تنه يې سعودي وگړي او امنيتي ساتونکي ، (201) تنه د نورو هيوادو حاجيان او (303) تنه ايرانيان وه. تر دې پېښي وروسته سعودي واکمنو ادعا وکړه چې ايرانيانو غوښتل چې پر مسجد الحرام باندي قبضه وکړي. او ځينو نورو ويل چې د هغو دا خيال وو چې د حرم په نيولو سره غوښتنه وکړي چې حرمين دي تر اسلامي نړۍ وال کنترول لاندي راسي. دا ادعاوي هم وسوې چې په دې مظاهره کونکوکي د ايران ځيني پوځي او ملکي غټ چارواکي هم شامل وه .

د " صهباى حج " په نامه د يوه نسبتاً ضخيم کتاب يوه ايراني ليکونکي آيت الله عبد الله جوادي آملي هم په دغو مظاهروکي گډون درلود، هغه دغه ورځ د جمعهٔ خونين او دغه پېښه د فاجعهٔ خونبار او حادثهٔ سهمگين اعصار په نامه توصيفوي او وايي چې دغه لاريون له مشرکانو څخه د تبرا او د مسلمانانو د يووالي لپاره، د آيت الله خميني په لارښوونه او د سعودي حکومت په مخکني توافق په لاره اچول سوی وو، خو سعودي چارواکو د دې لاريون غريب او بې پناه گډون کوونکي په خورا بې رحمۍ وټکول، چې په سلگونو تنه ښځي او نارينه مسلمانان مړه او په سلگونو نور ټپي اوخفه سول. دغه آيت الله وايي چې دغه وژني په سړه او توده وسله او اوښکي بهوونکي او خفه کوونکي گاز ترسره سوې او د ماشينگڼو درزی د الهي امن په حرم کي پورته سو او په حرامه مياشت او بلد امين کي يې محرم زيارت کوونکي له مشرکانو څخه د تبرا په جرم داسي په وينو ولړل او د شهيدانو د جسدونو له ورسپارلو څخه يې هم تردېرو مودو ډډه وکړه. له دې پرته يې نور اروايي او غيرارواييي جرمونه هم وکړه، چې نه يې قلم د ليکلو او نه يې ژبه د ويلو وس لري. (لويه څښتنه زموږ د مهال د ډېرو پوهو مسلمانانو يو له بله حال ان په الهی حرم کي لا له دغه قبيله دی، نوته د دې خپل اسلام او بې وزلي مسلمان حافظ سې).

184ـ دکعبې شريفي د ودانۍ بيا بيا سمون او روغونه

مخکي څرگنده سوه چې کعبه شريفه يوولس واره بيا جوړه سوې ده. دغسي په اسلامي دوره کي دکعبې وداني څوځلي ترميم او روغه سوې هم ده چې، تفصيل يې په لاندي ډول وړاندي کيږي: په 814 س. کال کي دکعبې شريفي بام کمزوری سو. ميزاب رحمت ته نژدې او د کعبې دننه په لرگين چت کي د نصب سوو کولکونو (روشندانونو) سره پردېوال اوبه څڅېدلې چې ممکن ډېر تاوان يې رسولی وای. خو هغه په خپل وخت له سره ترميم سو، دکولکونو خراب سوي لرگي بدل سول او يماني رکن ته نژدې دکولك چوکاټ نوی ورته نصب سو. دغه راز پر بام باندي هغه لرگين ميخونه کوم چې دکعبې پوښ به په بندېدی هم بدل کړی سول .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په 838س. کال کي اميرسودون المحمدي دکعبې چت نوی کړاو په 843س. کال کي بيا دغه اميردکعبې شريفي د بام هغه برخي چې اوبه ځني څڅېدلي په اهاکو اوگچو پلسترکړې او د بام د مرمر ډبري يې هم مرمت کړې. دغه راز ده دکعبې د دنني چت د څلورو واړو کولکونو چوکاټونه ايسته کړل او او له سره يې دکعبې دننه سم کښېښوول. په 848 س. کال کي دکعبې شريفي په لوېديز دېوال کي څه نقص پيداسو چې د پلستر په واسطه سم سو. همداراز د ميزاب رحمت لاندي چې کومي ډبري را لوېدلي وې، هغه هم اصلاح او بيرته هلته نصب سوې. په 883س. کال کي هم دکعبې د دېوالونو او ستونونو څه مرمت کاري وسوه. په 931س. کال کي د مصر د والي ابراهيم پاشا په حکم، د جدې د امير او د مکې مکرمې د مشايخو ترڅارني لاندي دکعبې د چت پرماتو سوو لرگيو د اوسپني پتري ووهل سول او د هغو وی نو خوړلي ځايونه په سميټو ډك سول. خو داکار پايښتی جوت نه سو او په 959س. کي بيا د هغو ترميم ته اړتيا وليدل سول. چې عثماني پاچا سلطان سليمان خان بيا د هغو د ترميم حکم ورکړ. ځيني ديني عالمان په دې نظروه چې ترڅو دکعبې شريفي کوم شی ونه لوېږي. يا د هغې دکوم ځای ترميم ته ډېر سخت ضرورت پېښ نه سي. نو د هغې د تعظيم دا تقاضاده چې نه دي ترميمېږي اونه دي بدليږي. خو چې چت يې ښه وکتی، نو ځيني لرگي مات سوي وه او ولوېدل، نو يې د هغو پرځای نوي لرگي ورکړه او گردسره يې د پخوا په شان جوړکړه. د يوولسمي پېړۍ په لومړيوکي دکعبې په شامي دېوال کي درز پيداسو چې په 1019 س.کال کي ډېرسو. نو عثماني سلطان احمد خان د سلطان محمد زوي دکعبې د نړولو اراده وکړه او و يې پتېيل چې دکعبې يوه ډبره به په سرو زرو او بله به په سپينو زرو وپوښي. خو ديني عالمانو له دې کاره منع کړاو ورته ويې ويل چې دکعبې د دې درزونو چاره په يوه کمر بند کيږي. نو سلطان احمد خان د اتيا زرو ديناروو په بيه د ژړو د پيتل کمربند چې په سرو زرو پوښلی وو ورته جوړ کړ. په 1045س.کال کي د مکې د امير په وړانديز، د عثماني پاچا لخوا، رضوان بيگ معمار دکعبې شريفي د ترميم د چارو د تر سره کولو لپاره، مکې ته ورغی، دکعبې د ترميم چاري يې ترسره کړې اود هغې بام يې د مرمرپه نوو ډبرو فرش کړ. په 1073س.کال کي دکعبې د چت د يوه لرگي د ماتېدوله امله د هغه بيا ترميم ته اړتيا وليدل سوه چې د جدې د والي سليمان بيگ ترڅارني لاندي دکعبې د چت د ماتو اوخرابو لرگيو پرځای نوي لرگي ورکړه سول. په 1099س. کال کي دکعبې د بام هغه لرگين مېخونه کوم چې دکعبې پوښ په بندېدی، خراب سوي او نوي کېدو ته يې اړتيا پيداسوې وه. محمد بيگ نومي معمار له جدې څخه غټې غټې تختې وغوښتې، يو چوکاټ يې ځني جوړکړاو دکعبې پربام يې د دېوالونو پر پای کار نصب کړ او دکعبې پوښ يې په وتاړه. د 1106س. کال په حسن حسين (محرم الحرام) کي دکعبې د چت هغه لرگی چې خراب سوی وو، بدل کړه سو. د 1109س. کال د حسن حسين په مياشت کي بيا دکعبې ځيني وران سوي لرگي بدل کړی سول او دکعبې دننه زينه له سره جوړه سوه. چې اووه پلې يې د مرمر له ډبرو او نوري يې د يوډول کلك لرگي څخه جوړي سوې. کله چې داکار د لومړۍ خور (ربيع الاول) په مياشت کي بشپړ سو، د جدې والي په همدې مناسبت څلوېښت وزگړي حلال کړل او پربې وزلو يې ووېشل او څه نغدي پيسې يې هم خيرات کړې. په 1295س. کال کي دکعبې شريفي پربام د مرمرد ډبرو نوی فرش ووهل سو. په 1297س. کي د چت ځيني لرگي بدل سول او فرش يې هم نوی کړه سو. په1316س.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال کي د بام د مرمر ډبرو په فرش کي څه درزونه پیدا سول چې د هغو له امله دکعبې دننه اوبه ننوتلې، او دغه درزونه د اهاکو، سمیټو او هګیو د سپینو په یو ډول سره ګډه سوې مساله بندکړی سول .

185ـ د کعبې شریفې سدانت (خدمت)

دکعبې شریفې سدانت عبارت دی د هغې د دروازې د پرانیستلو، تړلو،کلي ساتلو، دروازه وانی اوخدمت څخه. دغه خدمت لکه چې په دې بحث کي به څرګنده سي په بني شیبه وو پوري اړه لري. او دوی ته د خدای ﷻاو رسول ﷺلخوا سپارل سوی او بل چا ته نه سي سپارل کېدای. (دکعبې تولیت، د مکې امارت او اسماعیل) تر سر لیك لاندي مو وویل چې: لوی څښتن ﷻ د کعبې تولیت اوخدمت او د مکې او د نورو ملکونو د امارت چاري حضرت اسماعیل ؑته وسپارلې، چې بیا د هغه زوی نابت د هغه ځای ناستی سو. او بیا د هغه په مورنۍ نیکه مضاض د بیت الله شریفي متولي سو. بیا عمالقه وو، جرهمو او خزاعه وو د کعبې د خدمت چاري سمبالولې. بیا د یمن واکمن اسعد تبع الحمیري کعبې ته پوښ ورکړ او د لومړی ځل لپاره یې په کعبه کي دروازه هم نصب کړه او قلف یې هم ور واچاوه. خو دا نه ده معلومه چې د دې قلف کلي به د چا چا سره وه. خو په تاریخونوکي چې څرګنده ده، هغه دا ده چې تر تبع وروسته ډېر پخوا دکعبې د قلف کلي د حُلیل خُزاعي سره وه، کوم چې د کعبې متولي او د مکې واکمن وو. بیا هغه دا کلي خپلي لور حبٰی ته وسپارل، بیا هغې خپل مېړه قُصیٌ ته وسپارل. ځیني وایي چې حبٰی وویل چې زه د کعبې د سدانت (خدمت) چاري نه سم سمبالولای، ځکه یې دکعبې کلي خپل ورور ابو عبشان ته ورکړه، خو هغه شرابخور وو او د کعبې کلي یې پرقصي په یوه کوچني مشك شرابو خرڅه کړه. په هرصورت لکه چې د " قصي بن کلاب " تر سر لیك لاندي مو وویل د بیت الله تولیت قصي ته ورسېدی. قصي په خپل ژوند کي د حجابت، سقایاَ رفاده، ندوه، لواء، قیاده او ځیني داسي نوري اډانې جوړي کړې. او کله چې سپین ږیرتوب ته ورسېدی هغه یې د خپلو زامنو ترمنځ ووېشلې او د حجابت او څه نوري دندي یې خپل مشر زوی عبد الدار ته ورکړې او د کعبې کلي یې هم ور وسپارل. بیا عبد الدار د حجابت چاري خپل زوی عثمان ته وسپارلې. بیا دغه دنده د هغه زوی عبد العزٰی، بیا د عبد العزٰی زوی ابو طلحه عبد الله او د ابو طلحه عبد الله ترمړیني وروسته د هغه زوی طلحه ته او د طلحه ترمړیني وروسته د هغه زوی عثمان ته ورسېده. بیا لکه څنګه چې مو (دکعبې کلي بیرته عثمان ته ورکول) ترسرلیك لاندي وویل د مکې ترفتحې وروسته رسول ﷺ دغه دنده هماغسي د پخوا په شان عثمان ته وسپارل. څنګه چې عثمان د رسول ﷺ سره مدینې منورې ته ولاړی، دغه دنده یې خپل د اکا زوی شیبه بن عثمان بن ابي طلحه ته وسپارل چې تر نن مهاله د کعبې حجابت د همدغه شیبه په کورنۍ کي پاته دی. د شیبه پلارعثمان چې د طلحه ورور او د ابي طلحه عبد الله زوی وو د احد په جګړه کي د مشرکینو بیرغ لېږداوه اوکافر ومړ او شیبه د مکې ترفتحې وروسته مسلمان سو. د کعبې د اوسنیو خادمانو (شیبیونو) د توکم لړی همدغه شیبه بن عثمان بن ابي طلحه ته رسیږي.

Download from: ketabton.com

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library